

ERDÉLYI ÉS HÓDOLTSÁGI JEZSUITA MISSZIÓK

I/2

1617—1625

SZEGED

1990

ERDÉLYI ÉS HÓDOLTSÁGI JEZSUITA MISSZIÓK I/2

**ADATTÁR XVI—XVIII. SZÁZADI
SZELLEMI MOZGALMAINK TÖRTÉNETÉHEZ**

26/2

Szerkeszti
KESERŰ BÁLINT

ISBN 963 481 807 2
HU ISSN 0230—8495

ERDÉLYI ÉS HÓDOLTSÁGI JEZSUITA MISSZIÓK

I/2

1617—1625

Sajtó alá rendezte

**BALÁZS MIHÁLY, FRICSY ÁDÁM, LUKÁCS LÁSZLÓ
MONOK ISTVÁN**

SZEGED, SCRIPTUM KFT.

1990

Készült
a római Istituto Storico della Compagnia di Gesù,
a szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára és
I. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke együttműködése keretében

A mutatókat összeállította
BALÁZS MIHÁLY

Megjelent a
KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK FELTÁRÁSA,
NYILVÁNTARTÁSA ÉS
KIADÁSA KUTATÁSI PROGRAM KERETÉBEN

TARTALOMJEGYZÉK

Dokumentumok	263
Mutatók (személy-helynév- és tárgymutató)	491
Riassunto	545
Sbrajanje	548
Errata	551

DOKUMENTUMOK

1617. 01. 21. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Sajnálkozik betegségén, de örül, hogy megkapta leveleit. A pappá lenni akaró prédikátor ügyében csak akkor tud válaszolni, ha megírja neki a követelzőket: olyan öreg-e a felesége, hogy nem áll fenn annak a veszélye, hogy vissza akar térni a férjéhez? elég tanult-e az illető? csak tudatlanságból misézett, vagy az eretnekek tanítását vallotta? eretnek volt-e, s melyik szektához tartozott? Örül a misszió előrehaladtának.

La lettera di Vostra Riverenza delli 24 di dicembre mi ha contristato e rallegrato insieme; contristato per la sua indispositione, ma non ho mancato di pregare il Signore che per maggior gloria sua le restituisca presto l'intiera salute, o spero che questa la troverà fuori di ogni male; e rallegrato per haver hauto nova che le siano capitate le mie lettere et habbia hauto li cento scudi mandatili per via d'Ancona.

Quanto alla dispensa di quel predicante, scrissi a Vostra Riverenza che bisognava haver risposta a varii capi, che soggiungerò in questa, per dubio che quella non sia smarita, e di qua dipende la resolutione.

1. Se la moglie sia tanto attempato che non sia sospetto di voler tornato al marito.

2. Se il marito sia dotto e sufficiente per esser prete.

3. Se quando disse messa et assolse da peccati, non essendo sacerdote, lo fece per ignoranza, pensando che potesse ciò fare ogn'homo, come si fa nel battesimo, opur lo fece per heresia, credendo come credono l'heretici che anco li coniugati, quando sono fatti predicanti e ministri possono dare l'assolutione e la cena.

4. Se è stato mai heretico o di che setta.

Del resto mi rallegro che la missione vada bene; prego il Signore che prosperi tutto di bene in meglio, e sia sempre con le Riverenze Vostre.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN 2 f. 154v. Conceptus

1617. 02. 08. Gyulafehérvár

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Több úton próbált már levelet küldeni abból az országból, ahová a katolikus hit újraélesztésére választotta ki az Isten. Júniustól januárig folyton járta az országot: háromszor volt Monostoron, egyszer a székek között, egyszer Fogarasban, egyszer Gyergyóban, háromszor Gyulafehérvárott. Keresztelt és térített, sokakat megerősített hitükben. — A fejedelem eretnek ugyan, de a közjót nézve lehetővé tette számára, hogy országa

minden katolikusát felkeresse, sőt ellátásáról is gondoskodott. Az egykori kormányzó, Csáki István özvegye házában iskolát nyitott, ahol mintegy ötven tanuló van. Az egykori kollégiumukban lévő akadémia miatt azonban óvatosnak kell lennie. Azt beszélük, hogy a fejedelem két hitet tart, s hogy a jezsuiták vissza akarnak térni. — Eretnekek is járnak prédikációira, s sokat megbékített egymással. Bevezette, hogy vasárnaponként asztalhoz hívja a szegények közül azokat, akiknek éppen névnapjuk van. Így elejét tudja venni a magyaros tobzódásnak. — Zavarban van ugyanakkor az ellentmondásos utasítások miatt. A misszió vezetője november 10-i levelében visszarendelte, míg a rendfőnök társat ígért, de azt tanácsolja, hogy a későbbiek reményében egyelőre ne mozduljon ki Gyulafehérvárról. Föltétlenül engedelmeskedni akar, de feltárja, hogy távozása nagy hátránnyal járna. Ő személy szerint hálátlanak bizonyulna a fejedelem iránt, aki azt is megígérte neki, hogy visszatérhetnek a katolikus papok. Sőt szóban arra is ígéretet tett, hogy ő taníthat is Gyulafehérvárott, hiszen a Báthoryak idején is megfért egymás mellett a katolikusok és a protestánsok iskolája. — A visszahívás általában is hátráltatná a rend és a katolikusok ügyét, hiszen behívásával ténylegesen hatályon kívül került a jezsuitákat korábban kitiltó törvény. Az itteni katolikusok mindenesetre könyörögve marasztalják, s ő maga is könyörög azért, hogy ha őt visszahívják is, valakit mindenképpen küldjenek helyette. A templomot, amely pár évvel ezelőtt Csiky püspöké volt, siralmasan elhanyagolt állapotban találta. Újra meg újra hívják Kolozsvárra is. Ő egykor a mártíromságot vállalni jött Acquaviva rendfőnök engedélyével a török uralom alatti területekre, de most látja, hogy Erdély erre még alkalmasabb. Két dolog emészt: nem ismeri a rendfőnök döntését, és nincs segítőtársa, csupán Forró Pál, Forró György testvére van mellette. Az elmúlt hétfőn éppen az ő családjukban csitított el egy esküvő során kirobbant viszályt. Ha a rendfőnök úgy döntene, hogy térjen vissza, visszatér. Ha azonban a döntés marasztaló, segítőtársakat is kér az ifjúság tanítására. Szükségesek még a következők: a ratio studiorum, Alvarez latin grammatikája, Pázmány, Vásárhelyi Gergely és Veresmarty Mihály művei. Ez utóbbiakból egy gyűjteményt is szerkesztene. Alvarezt ki is nyomtatná. Ha más mód nincs rá, ezeket a volt tanítványok, Kovacsóczy István, vagy Forró Pál, esetleg Vásárhelyi úján lehetne eljuttatni Erdélybe.

Molto Reverendo Padre in Cristo.

Per le difficoltà grandi che ho, et ho avuto da che sono entrato qua, in mandare le lettere a Vostra Paternità Molto Reverenda, sono sforzato scrivergli per diverse strade, acciò non capitando per l'una, passino per l'altra. Non posso maravigliarmi a bastanza, con quanta provvidenza di Sua Divina Maestà di Dio sia provvisto dell'aiuto spirituale in questi bisognosissimi estremi: perché già era la fede cattolica in sí fatto modo redotta che videbatur animam agere, totaque Transylvania mirari se caeperat haereticam esse. Adesso comincia respirare, che in qual modo sia, da questo pocho vegga. Da mese giugno fin a questo mese di gennaio appresso a poco sono stato in continuo quasi moto, andando hor qua, hor là. Tre volte sono stato a Monostor; una volta tra gli siculi che confinano con Maros Uyvar; una volta appresso Fogaras; una volta in Giogij; tre volte sono tornato ad Alba Giulia. In Monostor battezzato huomini et donne; fatto pari tra gli siculi 4 o 5 periculose; convertiti da 15 o più tra tanti, confermati molti nella fede. Qui in Alba Giulia non passa settimana che non si riduca qualcuno a Cristo o non si confermino gli deboli nella fede.

Il Prencipe, benchè heretico, affetionato però al ben comune, m'ha dato libertà come lettere protettorie, che possa confortar per tanto gli cattolici in tutto suo dominio. Ha provisto di 8 pagniotte et due boccali di vino il dì. Io (forse trapassando gli termini dovuti) ho cercato con fatica grande un maestro, il quale va insegnando qui nella casa della Molto Magnifica Signora, relictà di Molto Magnifico Signore Stephano Chiaki,¹ gouvernatore quondam di tutta la Transilvania. La metà del pane et vino è sua. Tengo di più un servidore per gli bisogni. La schola ogni dì scresce; in due mesi passano numero 50. Et se si ricevesse quelli della altra schola, se ne verriano molti e molti; ma per esser Academia del Prencipe, posta nel nostro collegio, non ho voluto aspirar a numero grande; poichè perderebbe questi, et non terria quelli. Fertur vulgo che o il Prencipe voglia esser di due fedì (così chiamano gl'ignoranti vedendo gl'affetto ch'ha havuto verso di me) o che noi pensiamo di entrare in Transilvania di nuovo.

Nei giorni passati si sono visti nella predica molti, li quali abhorrivano prima il nome cattolico. Non sono 4 giorni che sono fatte tre o quattro paci. Le domeniche passate ho fatto gl'officiali cioè pacieri, che saranno, spero nella bontà di Dio, molto di proposito. Si sono fatti di più officiali, per gli poveri, li quali haveranno cura o seppellir i morti, o adgiutar i poveri vivi. S'è introdotto di più, che li poveri siano recreati con tavole apparecchiate nei giorni di feste, ciascuno invitandogl'alla festa del suo nome. In questo modo si ovvia alla gola, amica de maggiari.

Veggio che Iddio Nostro Signore vada aiutando le fatiche già comminciate. Ma io, in diversa trahor, quo me vertam nescio. Il Padre Superiore² mi scrive che con prima occasione torni. La lettera fu scritta a 10 di novembre. Da quelle parti di sopra mi fu accennato dai nostri che haverà anche compagno, et che non andasse a niun luogo, perchè loro vedendo et il bisogno grandissimo et la benevolenza del Prencipe, la quale niun haveria prima pensato, benchè in molta maniera tentata l'entrata qua dei nostri. Io dico ingenuamente, che sento ogni indifferenza, né mai penso star una hora senza l'approvazione di Vostra Paternità Molto Reverenda et del Superiore ordinatomi da essa. Le difficoltà che militano in contrario alla tornata mia, sono queste, le quali scrivo creda senza attacco niuno, sapendo quanto importi l'obedienza nella nostra santa Compagnia, senza la quale il religioso è nullo. La prima, che tornando io, potrò serrar il passo et a me et agl'altri sacerdoti o degli nostri o degl'altri. A me, perchè parrà che voglia abusare la benevolenza del Prencipe, il quale oretenus m'ha fatto restare in aiuto de cattolici con protesta, che lui non solamente non prohiberebbe la venuta de sacerdoti cattolici, ma che lui haverebbe cura di proveder agli signori cattolici il sacerdote. Che sia vero, si vede, poichè nella città sua, dove tiene la sua Academia publica, vicina all'Academia sua contra molti oppositioni et contraddittioni,³ ha permesso che io habitassi et insegnassi. Gli fu proposto altri giorni, che io insegnavo, e che l'Academia sua mancherebbe. Rispose (come mi fu detto) che si come al tempo degli Principi Bathorei fu libertà alli suoi et alli nostri, così adesso.

Serraria agl'altri, poichè non conoscendo né fidandosi degl'altri, massime di quelli della altre nationi, non permetterebbe l'entrata agl'altri. In oltra sa Vostra Paternità Molto Reverenda li statuti publici fatti contra gli nostri da tutti gli signori del Regno. Adesso questi statuti con l'entrata mia si sono annullati, li quali non haveranno vigore quella volta, quando mi fa libero con gli statuti fatti dal Prencipe et dall'istesso Regno in favor nostro. Li signori cattolici con mani alzate ne ringratiano

Dio di questo cotanto et così segnalato benefitio, et nihil magis timent, quam vel meum hinc discessum, vel amissionem gratiae, (ex qua timent vehementer ne excidam et ego et ipsi) ob discessum. Creda Vostra Paternità, non posso dir altro, perché così veggo et così tocco con le mani; mi pregano per le viscere di Cristo adesso ancora, che non abbandoni gli bisognosi. Io non so che fare. Sarà facile uscire, ma non entrare; sarà molto facile il disfar tutto quello che fin a questo tempo ho fatto, ma non rifare. Lei vegga, lei giudichi, lei mandi, commandi, muti, tramuti, ponat, transponat. Iddio Nostro Signore che sta in lei, lui sa quid expediat et per quos nostrum est iubere, mihi obtemperare. Pensarei io in questo modo che trovando tal gratia appresso il Prencipe, procurarei et procacciarmi altro compagno, et quello dovendo andar io, lasciar in mio luogo qui in Transilvania. Però pregho a Vostra Paternità Molto Reverenda mi voglia, seriamente intesa la cosa, far quella resolutione, la quale non affligga il cuor mio. O Padre mio, o che ruina, o che aspetto si trova in questa misera gente. O come sono accecati! O come si è raffreddata la charita! Sabbatho passato trovai li porci, con reverenza nella Chiesa che pochi anni fa era habitata dall'Illustrissimo vescovo Stefano Chiki. O che spettacolo trovai piena di sporcitia, di fiene, di legni, di strame. Mi si rompe, si disfa il cuore, et pure quo me vertam, nescio. Ieri habbi lettere da Claudiopoli, dove me pregano di nuovo, voglia di nuovo farne visita, volesse consolarli, poiché già mancava affatto ogni aggiunto spirituale. Et quo me vertam nescio, animus in diversa fertur. Quatro o più di nostri sono in Hungaria soggetta alli Turchi, in Transilvania niuno, niuno, et in quella Transilvania che è così fertile d'ingegni si rari. Io per me cercava occasione de martyrii in Turchia, perchè per questa era andato in Turchia con licenza del benedetto Padre di santa memoria Claudio Acquaviva, ma più facilmente la trovero qui. Due cose sole m'affligano. Prima il non saper di resto la resolutione di Vostra Paternità. La seconda l'esser solo senza confessore et senza adiuto de nostri, con tutto che habbia nella medesima casa il fratello del Padre Forro, chiamato Paulo Forro⁴ affettionatissimo et molto intelligente delle cose apostoliche. Altri giorni, cioè lunedì passato ne occorre in compagnia sua una cosa molto segnalata. Erano certe persone principali di Transilvania alioqui dell'istesso parentado, ridotte a tal termino, che né con l'intervento d'altri signori, benché d'autorità, né con altri mezzi, volevano perdonar un'all'altro. Mi fù referito dall'Signor Forro. Subito andai a trattar tal negotio. Non feci niente. Preghai l'istessa figlia della madre che all'ora era sposata, (perché all'ora si celebravano le nozze) non impetrai niente. Quid postea? Io vedendo animi sì sdegnati, mi inginocchiai; costoro scongiurarmi pregarmi volesse levarmi. Io dissi, non mine levarò, finché non si piegaranno gl'animi sdegnati al amor fraterno. Tanto, tanto fu detto, che finalmente in presenza di molti heretici principali si piegarono. Credo sarà con tempo di qualche gran frutto spirituale. Hoggi ancora con gratia del Signore Iddio una pace di portata fu fatta qui. Ogni dì intraveggono bisogni spirituali. Ma quis franget panem his pauperibus in absentia mea?

Se piacerà a Vostra Paternità che io ritorni, lo farò molto e molto volentieri. Se piacerà che resti, la pregho voglia proveder un compagno il quale possa insegnar la gioventù. Haverei di bisogno di regole delle schole,⁵ di libretti spirituali, di grammatica d'Alvaro in copia; ma non saria difficile a farle stampare con licenza di Vostra Paternità.⁶ Oltre di questo penso di farne una raccolta dalle opere del Padre Pazmanii,⁷ del Padre Gregorio⁸ et di Michaelae Veresmarti.⁹ La quale non potendo far

approvar con altri, potrò farne approvare dal alcuni signori che quondam fuere scholar di nostri; come da Signor Stefano Kovacsiocki intimo secretario del Principe,¹⁰ et dal Signor Paulo Forro, persona molto intelligente et prattica et bene merita. Quod si né questo piacerà a Vostra Paternità, mandarò (potendolo fare al Padre Gregorio). Espetto risposta da Vostra Paternità et me ultimo, infimo et abortivo di tutti alli suoi santissimi sacrificii et orationi molto raccomando, pregandola voglia far applicare le penitentie particolari et orationi per li bisogni di questa misera provincia.

Di Alba Giulia 8 febraio 1617.

Di Vostra Paternità molto Reverenda
servo in Cristo abietissimo

Stefano Szini

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20. ff. 136-137.

Jegyzet:

- 1 Wesselényi Anna. Katolicizmusáról, udvara jelentőségéről legújabbán TÓTH Margit írt (ItK 1985. 189-193.; uő., De Gulden Passer 1987. 65-69.
- 2 A misszió vezetője ekkor Marino de Bonis. A mondott levél nem maradt ránk.
- 3 Itt még csupán csak Bethlen terveiről lehet szó, hiszen az akadémia létrehozására irányuló konkrét lépésekről csak 1620-tól kezdve vannak adataink. Vö. HERPEI János adatközlésével (ADATTÁR I. 239-272. főként 240-241.)
- 4 Ez az eddigi egyetlen adat arra vonatkozóan, hogy a jezsuita Forró György és az egykori braunschbergi jezsuita növendék táblai írnok Forró Pál ugyanazon családból valók voltak. Vö. MONOK István: Háportoni Forró Pál élete és művei. = H. F. P.: Quintus Curtiusnak...históriája. Debrecen, 1619. Facsimile kiad. Bp., 1988. /Bibliotheca Hungarica Antiqua. XVIII./
- 5 A Ratio studiorum. Kritikai kiadása: Monumenta Pedagogica Societatis Jesu V. Ratio atque institutio studiorum S. J. Ed. Ladislaus LUKÁCS. Romae, 1986. /Monumenta Historiae S. J. Vol. 129./
- 6 E terv megvalósításáról nincs adatunk.
- 7 Pázmány munkáit már Belgrádból is kérte Szini (vö. 66. sz. dokumentummal.)
- 8 Vásárhelyi Gergely.
- 9 Minden valószínűség szerint a *Tanácskozás* első, vagy második kiadásáról van szó (RMNy 1025, 1042).
- 10 Kovacsóczy Istvánról eddig nem tudtuk, hogy a jezsuiták valamelyik iskolájában tanult. Ez az iskola feltehetően a kolozsmonostori egyetem volt.

164

1617. 02-03. Konstantinápoly-Belgrád

A szultán és a nagyvezér rendelete a belgrádi kádinak.

A szultán a legszigorúbban megtiltja, hogy alattvalói a továbbiakban háborgassák azokat a keresztényeket, akik Belgrádban vásárolt házukban prédikációra, imára és az evangélium olvasására jönnek össze. A kádi szerezzen érvényt akarátának. — A nagyvezér a német-római császár udvarában lévő francia követ közbenjárására elrendeli, hogy a Belgrádban házat vásárolt jezsuitákat senki ne háborgassa.

Copia della lettera del Gran Turco che scrive al Caddi o vero Giudice di Belgradi, ottenuta per mezzo delli Ambasciatori dell Imperatore in favor de padri della Compagnia di Gesù che stanno in quella missione etc.

A voi Caddi de Turchi, che siedì nel tribunal e con ragione giudichi; tra li altri giudici tu sei il maggiore e più sapiente vicino a Dio; logotenente de tutti i santi; le nationi tutte in te rimirano per esser tu fra tutti eletto e preferito di Dio che sta in cielo et in terra tu hai la magior parte. Quando tu lasciarai il tribunal di Belgradi ti aspetta un altro di magior eccellenza. Abbil effendi, magior e più vechio di grandissima prudenza dotato, quando a te pervenirà la lettera di questo nostro eccelso commandamento, quale è stato scritta alla nostra presenza, sappi che conforme alla volontà nostra in cotesta città nella quale tu risiedi, vi stanno molti mercanti christiani; nella contrada de quali vi è una casa particolare, nella quale detti christiani conforme al costume loro convengono a far oratione, et ivi adorano, e leggono l'Evangelo, non facendo pregiudicio alcuno alla legge nostra. E perchè habbiamo inteso, che alcuni voivode, cioè capitani, beggi, cioè governatori, et caddi, cioè giudici hanno molestato, travagliato et aggravato a torto e senza ragione i sudetti christiani, mossi non dal zelo della legge nostra, ma da proprii interessi. Onde vogliamo e commandiamo, che nell'avenire nessuno ardisca dar molestia o far aggravio alcuna senza ragione alli detti christiani; et pervenuto che ti sarà alle mani questo nostro gran commandamento con diligenza ti devi informare, se li detti christiani facciano le loro ceremonie conforme suoi costumi senza pregiudicio o danno d'altri, e facendolo non permetti che patiscino angarie, né siano molestati, pigliando tu la difesa loro, perchè tale è la volontà nostra che a torto non siano molestati. E se alcuno contraverà a questo ordine et eccelso commandamento, lo devi severamente punire e castigare conforme alle leggi. Letto poi che haverai la lettera di questo nostro commandamento, la consegnerai a cotesti christiani, che la riservino per loro cautela et magior sicurezza, acio di novo occorendo loro bisogno, te la possino mostrare in difesa loro. Così noi commandiamo, né tu devi credere altrimenti.

In Constantinopoli alli 15 del Ramulano, cioè a 24 di novembre l'anno dopo il transito del nostro Profeta 625.

Copia d'un'altra lettera del Gran Bassà
scritta al medesimo.

Al sapiente Caddi di Belgradi, miniera di scienza, buono fra li migliori Musli-
mani, difensore dell' unità divina, et herede della dottrina de Profeti. Riceuto
ch'haverete questo eccelso commandamento, saperete che il Signor Cesar Gallo
grande fra li Signori christiani, hor Ambasciatore dell'Imperator Romano, il cui fine
sia felice, havendone mandato lettera, ne ha fatto sapere, come alcuni religiosi da loro
chiamati giesuiti, havendo comprato una casa in Belgradi nella contrada de mercanti
per insegnar li figlioli de Latini; alcune persone li danno impedimento et li molestano
contra le leggi et i canoni; e domandano il Signore Cesar Gallo questo nostro com-
mandamento acioché non fossero travagliati detti giesuiti, ho commandato che giunto
che sarà l'aportator della presente, facendo la diligenza possibile, habbiate a non las-
sar molestar detti giesuiti in niun modo, mentre che da loro non procederà la causa. E

se alcuni li molestarano, habbiate a scriverne acioché siano puniti quei tali, et non farete in altro modo. Così saperete et agiungerete fede a questo nostro segno imperiale scritto in Belgrado ne primi della Luna d'Aprile, cioè in Marzo 1617.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 f. 138r.

165

1617. 03. 28. Belgrád

Caspar Gratiani Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

A misszió nehézségei arra készítetik, hogy a rendfőnökön kívül levelet írjon a pápának, valamint Borghese és Montalto kardinálisoknak. Marino de Bonist arra biztatta, hogy utazzék Rómába, s szóban is adja elő kéréseiket. Vele egyébként nincs megelégedve, és egy raguzai nemes küldésére biztatja a rendfőnököt. Az eddigieknél nagyobb segítség kell a missziónak, amit ő is támogat.

Le difficoltà et impedimenti che si sono incontrati nella missione delli padri ordinati della Santità di Nostro Signore et da Vostra Paternità Reverendissima in queste parti per aiuto delli cattolici, sono state e sono di tal consideratione, che mi hanno mosso a scrivere a Sua Beatudine et alli Signori Cardinali Borghese e Montalto, et esortare il Padre Bonis, capo di detta missione, a venirsene a Roma per rappresentarle a bocca, et procurarne consiglio et aiuto da poter proseguire una impresa così santa per la quale io spero che Vostra Paternità Reverendissima et con Sua Beatudine e con detti Illustrissimi Signori Cardinali sia per adoperarsi in quel modo che ricerca il servitio di Dio e la salute di queste anime, che hanno grandissimo bisogno di essere aiutate. Et perchè di Padre Bonis, oltre all'informatione che io mando a Sua Santità, e benissimo instrutto di ogni particolare, io perciò non mi allargherò molto con esso lei, et le dirò solo questo che dovendosi seguitare questa missione, non sarebbe se non di molto profitto il mandar qui qualche padre che fusse nobile Raguseo, che credo non ne mancheranno nella Compagnia, perchè con questi della natione che qui habitano in buon numero serviria assaissimo la qualità di un tal padre a tirare avanti il negotio con maggior caldezza e prontezza di quello che sia seguito sino a qui. Et nel resto che a me tocca la Paternità Vostra Reverendissima, come li dirà il Padre Marino puo assicurarsi di quanto io posso et vaglio in servitio di tutta la Compagnia del Giesù alla quale sono grandemente devoto et affetionato. Con il quel fine prego Iddio, che alla Paternità Vostra Reverendissima conceda ogni felicità maggiore.

Da Belgrado li 28 di marzo 1617.

Della Paternità Vostra Reverendissima
devotissima et affezionatissima

Gaspar Graziani duca di Naxia et
signor de taros, orator ottomanus

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20. f. 139.

1617. 08. 05. Róma

Muzio Vitelleschi Caspar Gratianinak Bécsbe.

Hálálkodik a segítségért, s hogy elvette az ariánusok templomát. Ír a provinciálisnak, hogy küldjön társakat Váshelyi megsegítésére.

La settimana mi capito quella di Vostra Eccellenza dello 14 di giugno che mi diede straordinario contento, che se ben sapevo la sua molta pietà e zelo più che religioso verso l'aiuto spirituale de prossimi, per li molti segni vi ho visto, tuttavia la sollecitudine, con la quale Vostra Eccellenza abbraccia adesso l'aiuto della chiesa tolta all'ariani, mi ha edificato in grande maniera, e ne ha fatto stimare doppio favore l'occasione che a questo fine ha voluto porgermi uno per venir avisato a compiere con l'obbligo mio, o l'altro per venirmi contentato da Vostra Eccellenza, a cui ne rendo duplicate gratia et in esecutione scrivo al padre provinciale costì, che mandi quanto più operarii può ad aiutare il padre Gregorio,¹ et a compiere il santo desiderio di Vostra Eccellenza; alla quale facendo humanissima riverenza prego da Dio per fine ogni accrescimento di gratie, et aspetto che m'honori col comandarmi.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN 2 f. 158. Conceptus

Jegyzet:

¹ Váshelyi Gergelynek Pécsre, hiszen a pécsi unitárius templom elvételéről van szó.

1617. 08. 12. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Ferdinand Alber tartományfőnöknek Bécsbe.

Bár hivatalosan elvették a templomot a pécsi unitáriusoktól és a jezsuitáknak adták, mégis a nagyobb zavargások és az egész keresztény ügy hátrányának elkerülése végett legyenek szerények és járjanak el bölcsességgel.

Quinqueecclesiis audio templum Arianis ereptum Societati datum esse; quod etsi optandum magis quam reprehendendum videri potest, tamen cum ex eo graviores ab Arianis perturbationes magnaeque rei christianae damna timeri possint, Reverentiam Vestram monere volui, ut jubeat nostros in similibus rebus modeste ac prudenter se gerere.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 828. Conceptus

1617. 09. 09. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Gyulafehérvárra.

Későn, de nagy örömmel olvasta a február 8-án Gyulafehérvárról írt beszámolóját. Gyakrabban írjon, s különféle utakon próbálja eljuttatni leveleit. Eredményei meggyőzték arról, hogy amíg más utasítás nem érkezik, vagy zavarok nem támadnak, Erdélyben kell maradnia. Ír az ausztriai tartományfőnököknek, hogy küldjön társakat. Alvarez grammatikáját Homonnáról szerezheti be, s ha lehetősége van rá, ki is nyomtathatja.

Sero admodum, nempe initio septembris accepi literas Reverentiae Vestrae Albae Juliae 8 februarii datas,¹ quae iucundissimae mihi fuere ob tam multiplicem ac omni expectatione maiorem laborum Reverentiae Vestrae fructum quem explicabant. Quibus lectis hoc unum tantum dolebam, tam sero literas adeo gratas iucundasque mihi redditas fuisse, cui malo hoc remedium adhiberi velim, ut Reverentia Vestra quam saepissime ac diversis etiam viis quoties aliquis erit, cui tuto literas suas credere possit, ad me scribat. Nihil enim mihi iucundius accidere poterit, quam si crebro me Reverentia Vestra de rebus suis certiore reddiderit.

Quod vero Reverentia Vestra petit, num sibi in Transylvania manendum sit, an unde eo venit redeundum, quandoquidem Reverentiae Vestrae labores istic tam fructuosos esse video, nullo modo tam oportunam stationem deserendam censeo, neque Reverentiae Vestrae ullo modo Transylvania excedendum, nisi aliud ego literis ad ipsam datis iussero, aut quod Deus avertat, gravior aliqua reipublicae perturbatio eam inde discedere coegerit. Et ut in eo tractu latius se Societatis industria extendere posset, scripsi ad Patrem Provincialem Austriae, atque iterum prima oportunitate scribam, ut Reverentiae Vestrae laboris aliquot socios submittat. Exemplaria Grammaticae Alvares Reverentia Vestra Homonna petere potest, et si eam istic cum aliis piis libris typis curare excudi voluerit, Reverentiae Vestrae huius facultatem concedo. Magnopere enim confido omnia quae Reverentia Vestra hoc in genere factura est, ad Dei gloriam et proximorum salutem promovendam valde utilia futura. Divina Bonitas Reverentiae Vestrae copiosae gratiae suae solatia largiatur et laboribus eius benedicere ac in iis quam diutissime incolumem servare dignetur. Hisce me Reverentiae Vestrae sacris sacrificiis commendo.

Romae 9. Septembris 1617.²

Mai lelőhelye: ARSI Austr. 2 II pp. 836-837. Conceptus

Jegyzet:

¹ Lásd a 163. dokumentumot.

² A rendfőnök feltehetően más forrásokból is értesült Szini eredményes tevékenységéről. Erre utal az 1617. 09. 02-án Ferdinandus Alber tartományfőnököknek írt levél része is: „...Intellexi superioribus diebus in Transylvania libertatem conscientiae a Principe permissam esse. Si ita sit, Reverentiam Vestram non dubito quantum personarum penuria patietur, in amplam istam vineam operarios quam plurimos destinabit, quod ei etiam plurimum commendo....” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 2 II p. 832.)

1617. 09. 16. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratianinak Belgrádba.

Megérkezett Marino de Bonis, s levele segítségével igyekszik elhárítani a missziós nehézségeket. Ő maga is segíti, s az eredményekről hamarosan értesíti. Raguzai jezsuitát egyelőre nem tud küldeni.

È arrivato il padre Marino de Bonis a salvamento, e s'attenderà a superare col mezzo delle lettere di Vostra Eccellenza le difficoltà che impediscono il frutto che si potrebbe fare in aiuto dell'anime in cotesta missione. Né mancarò io di cooperare al fervente zelo di Vostra Eccellenza degno della molta sua christiana pietà et appresso haverà nova di quelli che si sarà fatto. Il mezzo di aiutare la missione con qualche padre raguseo, si come lo conosco ottimo, è di molta importanza, così haverei gran gusto, se adesso haverei soggetto maturo per tali fatiche per mandarlo. Pregarò il Signore che perfetioni quelli che habbiamo, et ne mandi dell'altri; e conservi lunghi anni la persona di Vostra Eccellenza colonna stabile di questa missione; per fine le fo humilissima riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI EE NN 2 f. 159v. Conceptus

1617. 09. 30. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Pécsre.

Engedélyezi, hogy előző évben megkezdett vállalkozásuk befejezésére ismét Konstantinápolyba utazzék. Ír a tartományfőnöknek, hogy adjon mellé segítő társakat.

Intellexi e litteris Excellentissimi Ducis Naxiensis¹ operae pretium futurum, si Reverentia Vestra ad perficienda negotia, quae superiore anno Constantinopoli expedire non potuit, eodem iterum cum ipso proficiscatur. Quod si idem quoque Reverentiae Vestrae videtur, ac per valetudinem possit, libens permitto, ut iter hoc suscipiat. Rogoque bonum Jesum ut Reverentiam Vestram saluum ac incolumem eo ducat, ac rebus ex sententia confectis reducat.² Ut vero ampliore fructu Reverentia Vestra in partibus istis versari possit, scribo ad Provincialem,³ ut ei socios submittat, qui Reverentiam Vestram in laboribus, quibus eam nimius gravari audio, sublevent. Faxit Deus, ut labori par fructus respondeat, a quo et copiosa gratiae auxilia precor...

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 84O. Conceptus

Jegyzet:

1 Ti. Caspar Gratiani. Vö. HOLL 1983. 156-157.

2 Előző útja 1616. késő nyarán volt. Lásd erről a 152-154. számú dokumentumokat és HOLL 1983. 156.

3 Ferdinand Alber

171

1617. 09. 30. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Ferdinand Alber tartományfőnökhöz Bécsbe.

Gratiani hasznosnak találná, ha Vásárhelyi az előző évben megkezdett vállalkozásának befejezésére Konstantinápolyba utazna. Vásárhelyi ugyanakkor annyira kimerült, hogy már a Pécs környéki parókiákat sem tudja ellátni. Küldjön segítőtársat, s anyagi segítséget is.

Scripsit insuper ad me Illustrissimus Dux Naxiensis¹ operae pretium futurum, si Pater Gregorius Vasarhelius cum eo iterum Constantinopolim proficiscatur ad expedienda negotia, qui nuper conficere non potuit. Cui respondi, me id ipsi expedire videatur, improbare nullo modo posse, in quam etiam sententiam ad ipsum Patrem Vasarhelli scripsi. Intelligo dictum Patrem paulatim aetate et laboribus ita frangi, ut solus tot parochiis, quot in ditione Quinqueecclesiensi administrandus habet, non sufficiat. Quare valde commendo Reverentiae Vestrae, ut socium ei unum alterumve submittat. Existimat etiam non nemo eidem subsidia aliqua ad sustentationem suam sociorumque procuranda, ne continenter eleemosynis victitare cogatur. Reverentiam Vestram quaeso videat, num hoc quoque subsidio missionem illam iuvare possit.²

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II. p. 841. Conceptus

Jegyzet:

1 Caspar Gratiani

2 Ugyane napon a rendfőnök írt ez ügyben Bartholomaeus Villernek is Grácba: „...De Socio Patri Gregorio Vasarheli dando Patrem Provinciale alias monui et iterum monebo, sicuti etiam de subsidio pecuniario ei procurando, ne solis se eleemosynis sustentare cogatur...” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 2 II. p. 839. Conceptus)

172

1617. 10. 07. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Ferdinand Alber tartományfőnökhöz Bécsbe.

Méltatlankodva olvasta levelét, miszerint nem tud senkit küldeni Pécsre, és Vásárhelyit sem tartja az ottani munkára egészségileg alkalmasnak. A Szentatya is nagy gondot fordít erre a misszióra, keressen tehát alkalmas embert. Az utóiratban értesíti a

tartományfőnököt, hogy a pápa hozzájárult ahhoz, hogy a bécsi, a gráci és az olmüci pápai szemináriumba két-két magyar növendéket vegyenek fel, ahogy Forgách Ferenc érsek kérte.

Quod vero Reverentia Vestra scribit, nullas se personas aptas inveniri potuisse pro missione Quinqueecclesiensi, ac Patrem Gregorium Vasharelli ita viribus deficere, ut eo non amplius redire posse videatur, magnam mihi molestiam adfert, praesertim cum Summum Pontificem valde sollicitum videam pro regionum istarum conversione et auxilio. Unde non velim hoc tempore a Reverentia Vestra ullo modo si possit missionem Quinqueecclesiensem dissolvere, sed potius iterum maiori, si fieri potest, diligentia e tota provincia sua personas conquiri, quae in illis partibus operam suam christianis fovendis lapsisque erigendis impendant. Divina Bonitas spero Reverentiae Vestrae conatus adjuvabit, et ne opportunitas rem christianam in istis locis promovendi, quae modo se offert, e manibus elabatur, operariorum idoneorum subsidia suppeditabit...

Post scriptum: Sanctissimus Dominus Noster mihi significavit, concessisse se rogatu Illustrissimi Archiepiscopi Strigoniensis, ut in Seminariis Viennensi, Graecensi et Olomucensi bini hungari in singulis alantur, sicuti antea Illustrissimo Cardinali Pragensi fuerat concessum. Qua in re ut Suae Sanctitatis voluntati, uti par est satisfiat, Reverentiae Vestrae plurimum commendo...

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 843-844. Conceptus

173

1617. 10. 07. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Fáradozásai arra ösztönzik, hogy ő is megtegyen mindent a misszió érdekében. Rábízta, hogy Vásárhelyt magával viszi-e Konstantinápolyba. Igyekszik teljesíteni a pápánál és Borghese kardinálisnál rárótt feladatokat.

Ho quella di Illustrissima Vostra Eccellenza delli 4 del passato, la quale m'ha caricato di novo obbligo di tenerla, mentre grandisce tanto quel poco che ho cominciato a fare in aiuto di quell' anime che pure era obbligo mio di farlo, seguitarò a fare quanto sarà in me a tal fine, giacché al servizio di Dio si aggiunge anco il paticolare gusto che ne viene Vostra Eccellenza da me stimato in gran maniera.

Del andar seco in Costantinopoli il padre Gregorio¹ mi rimetto in tutto alla volontà di Vostra Eccellenza perché ancorché non si ottenesse la spedizione che si pretende, sarà con tutto ciò bene impiegato il travaglio del suo viaggio in Costantinopoli Vostra Eccellenza, a cui di novo m'offro sempre pronto, e procurare di fare gli officii che m'impone con Sua Santità e con il Signor Cardinal Borghese; ma spero che Dio benedetto non lascerà oscurar la fama delle sante virtù e zelo di Vostra Eccellenza, a cui fo per fine humilissima riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN 2 f. 160r.

Jegyzet:

1 Vásárhelyi Gergely. Lásd az előző három levelet.

174

1617. 10. 14. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Ferdinand Alber tartományfőnöknek Bécsbe.

Tudomására jutott, hogy az erdélyi fejedelem állítólag jezsuitákat kér tőle. A teendőkről tárgyaljon az esztergomi érsekkel. Ha ereje engedi, Vásárhelyit nagyon alkalmasnak ítéli a feladatra, s legalább Konstantinápolyba mentében ejtse útba Erdélyt.

Insinuatum mihi hisce diebus est Principem Transylvaniae forte a Reverentia Vestra petiturum aliquos nostrorum pro suis ditionibus. Si id fecerit, Reverentia Vestra super hac re agat cum Illustrissimo Archiepiscopo Strigoniensi,¹ a quo plura ad hoc negotium pertinentia intelligere poterit. Patrem Gregorium Vasarhelli pro Transylvania valde commodum iudicari audio, si vires eius et valetudo aliaque eius negotia eum istic mitti paterentur. Quod si fieri non potuerit, valde desiderarem, ut saltem in transitu, dum Constantinopolim proficiscitur, Transylvaniam adeat, videatque quid in ea ad maiorem Dei gloriam ac provinciae istius bonum a Societate fieri possit.²

Mai lelőhelye: ARSI Austr. 2 II. pp. 844-845. Conceptus

Jegyzet:

1 Pázmány Péter

2 Ugyane hónap 28-án ismét írt a tartományfőnöknek (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr. 2 II. p. 846.

Conceptus): „...Missionem Quinquecclesiensem sicuti et Transylvanicam Reverentiae Vestrae superioribus literis plurimum commendavi, uti etiam modo commendo, ut omni ratione, quantum poterit, studeat aliquas personas pro partibus illis idoneas invenire...” — Ebből is látszik, hogy a két missziót együtt kezelték, és egyformán fontosnak ítélték.

175

1617. 11. 21. Kolozsvár

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Szabadkozik a hosszú hallgatásért. Jól van, de a ház amelyben lakik, továbbra is egyszerre lakhelye és temploma. Elkísérte a fejedelmi hadakkal vonuló katolikus urakat Moldva határáig, majd Csíkba ment. Éppen aratáskor érkezett, ezért kisebb sikerrel tevékenykedett ezen a vidéken, ahol a lakosság megtartotta katolikus hitét. A hívek örömmel fogadták, míg a papok között elegyes fogadtatásra talált. Elérte, hogy három pap elhagyja feleségét, s közülük kettő számára talált is megfelelő parókiát. — Keresztény módra tanított, s bár sokak számára szokatlan dolgokat mondott, tetszésre

talált. Elmesélték neki, hogy miközben reá vártak a csíki Nagyboldogasszony templom sekrestyéjéből fénysugár támadt, megállapodott Krisztus képe fölött, majd az összegyűltek fölött körözve eltűnt. — Hat parókián szabta meg a tanítás további módját, misézett, kegytárgyakat osztogatott. Nagy sikerre számíthatnának, ha a papok teljesítenék kötelességeiket. De akkor is ha nem, hiszen e szegény, de eretnekségektől nem fertőzött nép betartja majd az általa megszabott rendet. Amint Csiky püspök korábban, most ő is megpróbált iskolákat felállítani, s a helység vezetője helyet is adna de nincs elég tanító, hiszen Gyulafehérvárra is csak nehezen talált. Gyóntatott, keresztelt, egy nemes asszonyt megtérített, egy másikat, aki egy eretnek felesége, megbékített Krisztussal. — Innen a fejedelem elé ment Kézdivásárhelyre. Itt a papok teljesen a maguk akarata szerint élnek és egy kivételével házások. Óvatosan kell azonban velük bánni, mert vagy elmennek más vidékre, vagy eretnikké lesznek, ha kényszeríteni akarják őket arra, amit nem akarnak. Szükség lenne egy vikáriusra, aki jó útra vezetné őket. Püspökre egyelőre nincs remény, mivel a moldvai, aki a fejedelemtől engedélyt kapott, hogy Erdélyben is vizitáljon, meghalt. Vikáriusnak legalkalmasabb a Wesseléni Annánál szolgáló Fejér Miklós lenne. — Horvát Gáspárral tárgyalt Kolozsmonostorról, mivel a fejedelem lehetővé tette, hogy visszaváltsák Kamuti Farkastól, aki a legutóbbi háborúban kapta meg. Tízezer aranyért visszaválthatnák. — A fejedelem nyilvánosan kijelentette, hogy ha a jezsuiták nem rendi öltözékben jönnek, visszatérhetnek, ám egyelőre csak arról van szó, hogy egy megfelelő tanító jöjjön unokaöccse tanítására. Nyugodt, tudós, s főleg a gyakorlati tudományokban és matematikában jártas mestert keres. A lehetőséget meg kellene ragadni. A katolikus urak egyébként panaszkodnak, hogy a magyar jezsuiták akkor hagyták itt őket, amikor már siker kínálkozott. — Az unitáriusok azzal dicsekszenek, hogy Enyedi György könyvét senki sem tudja megcáfolni. Egy cáfolatot kellene íratni, mert elképzelhetetlenül sok embert rontanak meg vele. Szükség lenne Veresmarty Mihály polemikus íratára, ha megjelenik, küldjék el. Társakat, kegytárgyakat és magyar könyveket kér.

Molto Reverendo Padre in Christo. Pax Christi.

Da molto tempo in qua non havendo havuto nissuna commodità di scriver a Vostra Paternità Molto Reverenda meritamente riceverà la scusa del mio sì longo et inaspettato silentio. Per Dio gratia ancora mi trovo sano, ma nel medesimo stato di prima, perchè ancora sto nella medesima casa, la quale mi serve per casa et per chiesa. L'esercito del Prencipe quando si mise in viaggio per via di Moldavia,¹ accompagnai li nostri signori catholici più alli confini di Moldavia. Partendosi l'esercito, io venni in Csik, dove ancora perseveranno nella fede anticha. Il mio arrivo fu da tutto il popolo aggradito. Dal clero parte sí, parte non. Appunto era tempo di raccolta universale, perciò non ho potuto far quel frutto che desiderava io, et aspettava il popolo. Con tutto ciò per gratia di Dio tre sacerdoti hanno fatta resolutione ferma et sicura di volere lasciare affatto le concubine, et di volersi accomodare per li bisogni universali o nelle corti di signori o nelle parochie, pur che io mi metta a trovarle. Già per doi di loro ho trovato luogho honesto appresso gli signori cattolici, li quali dalle rendite proprie li terranno.

Ho cominciato la dottrina christiana con quel stylo che si fa per christianità. Parse ad alcuni che fusse cosa disusata et perciò non dovea esser messa in su. Con tutto questo la maggior parte de parochi aggradi, come che penso che amor Iddio

gl'habbi aggradita. In Santa Maria Maggiore, chiamata Csik Nagy Boldog Aszony, era già ragunato il popolo, li putti stavano messi in ordine per dar principio alla dottrina christiana, quando fu visto uscire dalla sagrestia un splendore a guisa d'una stella, la quale si posò sopra il capo de figliuoli facendo un giro per tutti quelli che volevano cantare la dottrina christiana. Havendo fatto questo giro, il splendore già detto passò alla invetriata, et così sparì. Questo fu raccontato da persona la quale trovandosi ivi presente, lo vidde et lo raccontò senza che fusse ricchiesto da niuno.

In sei o più parochie ho lasciato ordine del modo di insegnar la dottrina christiana. Ho assegnato gl'officiali, ho lasciato medaglie, imagini et altre cose che in questa povertà trovarsi poteva. Si spera frutto grande, purché li parochiani faccino l'offitio loro. Caso che non lo facessero, il popolo istesso lo farà, havendolo lasciato in tal guisa, che da se stesso correrà, purché non si tralasci quello tanto che lasciato ho io. In questa povera christianità anchor non è stata l'heresia. Il popolo et il clero constantissimi nella fede cattolica. L'ignorantia si trova grande. La giuventù per imparare lettere et li buoni costumi in gran numero, schola di portata niuna, non havendo chi la facci. Io pensava di incominciare qualche schola in qualche parochia, come che negl'anni a dietro, havea cominciata il Monsignor Reverendissimo il Stephano Csiki. Già ho trovato con un di principali di quel luogo. Lui darebbe et rendite et luogo, purché si trovasse chi l'insegnasse, ma non si trova, a mala pena ho trovato per quella di Alba Julia. Partendosi costì, dove mi volsi non so.

Si son fatti parecchie confessioni generali, battezzata una giovane, convertita una donna nobile con un'altra pure nobile, et una principale, la quale si trovava in angustia per esser moglie d'heretico, non senza providentia grande d'Iddio, fu riconciliata a Jesu Christo. Dalla plebe si sono convertiti alcuni altri, de soldati altri. Saria da dir altre cose in questa missione fatta in Chik, ma mi risebo per un altro tempo.

Al ritorno del Prencipe andai a salutarlo, mettendomi in viaggio per Kezdi, Sepsi, Orbai. Qui sono sacerdoti tutti, escetto uno, ammogliati. Celebrano, vivono a modo loro, non dipendono da niuno. Questi se sono troppo constretti a viver castamente, facilmente scappano, perchè fuggono alle parti più vicine. Quelli altri di Csik che saranno da 20 parochiani, a poco poco si distogli erano dalli commertii di donne. Sono alcuni di bona vita. Per questi et quelli ci vorria qualche vicario del vescovo, il quale spesso facendoli sermoni in spiritu tamen paterno, tamquam forma factus gregis ex animo,² li indurrebbe a qual stato che non si indurrebbero per via di castighi. Si dice che prima quando erano constretti per via di impositioni, volsero dar adito alle heresie in due parochie. Del vescovo, specialmente di quel di prima, non veggo speranza niuna. Il Monsignore Reverendissimo, detto Valeriano, vescovo di Moldavia, già havea havuta licentia dal Illustrissimo Prencipe di far la visita anchor in Transylvania, fu soprapreso da morte.³ Lui haverebbe potuto ridarli a qualche stato competente. Il vicario dovrebbe esser di patria propria, per esser questa nostra gente troppo aliena da gente strana. Io non troverei meglio del sacerdote detto Don Nicolo Feier,⁴ che si trova nella corte della Magnifica Signora Relitta Stephano Csiaki.⁵ Costì dovrebbe haver licentia del vescovo.

Et acciò passiamo anchor alle altre cose. Qui fu trattato dal Molto Illustro et Magnifico Signor Gaspar Horvat, ottimo cattolico delle nostre possessioni di Monos-tor etc. Il Prencipe sene contenta che si riscattino. Il Signor Volfango Camuti, il quale nelle revolutioni passate havea ottenuto le possessioni già dette, benché di mala

voglia, con tutto questo si monstra piegevole a far la restitutione delle possessioni, purchè se gli rendano li suoi dinari. Di prima botta dimandò 16 milla scudi, poi 12. Si spera, per 10 miglia potranno riscattarsi. Qual cosa come sia passata, intenderà dal medesimo Signore.

Il Prencipe pubblicamente ha detto, volersi contentare che li nostri vengano in Transylvania, purchè non siano vestiti al solito loro; di più se ne contenterebbe ancora di doi altri, per suo nepote⁶ insegnarlo le lettere, non havendo li suoi maestri talento sufficiente in insegnarlo. Adesso è tempo che questo negotio si prema, poichè Iddio Signore c'ha offerta tal occasione. Il Prencipe sene gusta grandamente d'huomini quieti, allegri, dotti, curiosi nelle lettere, sopra tutti pratici di mathematica. Son costretto a lasciar le cose, poichè mi preme il tempo, havendo andar in Monostor. Prego a Vostra Paternità Molto Reverenda facci applicare discipline et orationi per questo effetto, poichè cor Regis manu Dei. Si lamentano gli signori cattolici che li nostri padri detta nazione ongara, in bel principio delle sue fatiche, et in mezzo del frutto che raccogliere cominciavano, si distolgono da loro, et si transferiscono in altri paesi, dove non fanno tal frutto. Sarà pericolo non s'alienino dalli nostri.

Si trova un libro chiamato Georgio Eniedino, scritto contra la Santissima Trinità.⁷ Questi Samosateniani se ne vantano non trovarsi niuno, che lo rifiuti. Vostra Paternità Molto Reverenda pensi di qualcuno che lo rifiuti. Non si crederia quanti si pervertano con quello. Un libretto chiamato Veresmarti,⁸ con alcune poche controverse della Santissima Trinità, de invocatione Sanctorum, de imaginibus, de purgatorio, de Eucharistia si stampasse, saria di frutto grande alli poveri maggiari.

Non ho più commodità per prolongar il scrivere per la gran prescia del corriere; questo solo adiongo che o per via di Ungaria soggetta alli turchi o per qualcivoglia altra via, si potria drizzar qualche compagno per me et un maestro. Vostra Paternità Molto Reverenda potrà pensar, come stia solo con quanti pensieri di distrattione. N'haverei di bisogno anche di medaglie, libri ongari, corone etc., di belzuarro, di theriaca et di altre cose simili, per li pericoli che alle volte si temono.

Alle suoi santissimi sacrificii et ferventissime orationi mi raccomando, inchinandomi a Vostra Paternità Molto Reverenda con profondissima humiltà.

Claudiopoli 21 novembre 1617.

Di Vostra Paternità Molto Reverenda
servo in Christo indegnissimo

Stefano Szini Albensis

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20. ff. 140r-141v.

Jegyzet:

1 Bethlen 1617. július 8-án indult Moldvába, hogy Szkender pasa hadaival találkozzék.

2 1 Péter 5,3

3 Valerio Lubieniecki (1580 k.-1618), lengyel nemes, ferences szerzetes. Tevékenységére lásd: Moldvai csángó-magyar okmánytár. 1467-1706. I-II. köt. Szerk.: Benda Kálmán. Bp., 1989. Életéről ugyanitt a 791. lapon.

4 Fejér Miklós tényleg vikárius lett, még 1622 előtt. Lásd erről Erdély generalis vicariusai a hitújítás után. = Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. Kiad. Veszely Károly. Kolozsvár, 1860. 335-341.

5 Wesselényi Anna

- 6 Minden bizonnyal ifj. Bethlen Istvánról van szó, akit a fejedelem a következő évben mégis Heidelbergbe David Pareushoz küldött tanulni. Otthoni nevelője Maksai Balázs, a fejedelmi tábla ülnöke lett. Összefoglalóan lásd LUKINICH Imre: A Bethlen-fiúk külföldi iskoláztatása. = Nagyenyedi album. Szerk. Lukinich Imre. Nagyenyed, 1926. 79-101.
- 7 Enyedi György: *Explicatio locorum Veteris et Novi Testamenti, ex quibus Trinitatis dogma stabiliri solet...* Kolozsvár, 1598 (RMNy 836) A műnek számottevő európai visszhangja volt a XVII. század első felében. A jezsuita cáfolat valóban e misszióból kiindulva született meg Ambrosius Penalosa (1588-1656) tollából: *Opus egregium de Christi et Spiritus Sancti divinitate, nec non Sanctissimi Trinitatis mysterio contra Judaeos, Photinum, Socinum, Eniedinum aliosque veteres et novos arianos. Viennae, 1635, Matthaeus Formicus.*
- 8 Nem tudjuk Veresmarty Mihálynak melyik művéről van szó. Elképzelhető lehet egy ismeretlen vitairat, de talán a *Megtérése históriájára* is gondolhatunk, amely a korban nem jelent meg nyomtatásban.

176

1617. 12. 02. Róma

V. Pál pápa Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Minapi leveléből még világosabbá vált, milyen sokat tesz a katolikusok megsegítésére. A levelében kértek teljesítését megígérve további munkálkodásra ösztönzi.

Dilecto filio nobili viro Gaspari Gratiano Duci Naxiae.

Laudat eius pietatem et studium in propaganda catholica religione.

Dilecte fili nobilis vir salutem et apostolicam benedictionem. Ut non obscura nobis antea erat nobilitatis tuae pietas et propagandae in istis regionibus catholicae fidei studium, ita ex literis quas nuper a te accepimus, quotidie magis haec augeri perspeximus. Pro nostra autem universalis Ecclesiae sollicitudine curabimus, ut quae tu pie mones quaeque exoptas, quamprimum Deo adiuvante perficiantur. Certo enim speramus fore, ut misera illa natio uberem inde fructum percipiat. Quod si huic negotio opera etiam tua, quemadmodum in tuis litteris polliceris, non defuerit, rem Deo acceptissimam, teque dignam feceris, nobisque gratissimum erit.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo piscatoris die secunda decembris millesimo sexcentesimo decimo septimo, pontificatus nostri anno tertiodecimo.

Secretus Cardinalis Sanctae Susannae¹

Mai lelőhelye: AV Arm. XLV. V. 15. ff. 244-245.

Jegyzet:

¹ Borghese kardinális

1617. 12. 02. Róma.

Muzio Vitelleschi rendfőnök Bartholomaeus Villernek Grácba.

Fájlalja, hogy megfelelő emberek hiányában a tartományfőnök visszahívta a pécsi missziót. Biztatni fogja a felújításra, ám a temesváriak és a belgrádiak addig is látogassák időnként a vidéket.

Quod attinet ad missionem Quinqueecclesiensem, quam Reverentia Vestra a Patre Provinciali revocatam dolet, ego etiam plurimum doleo, Patrem Provinciale in eas angustias inopia, uti existimo, personarum coniectum, ut ad hoc consilium ei descendendum fuerit.¹ Neque enim aliter id eum facturum fuisse credo, praesertim cum ego eandem illi missionem non semel commendassem. Quod etiam iterum faciam, ut si ulla ratione potuerit, aliquos rursum patres in illas partes mittat. Interim ne fructus priorum laborum plane pereat, patribus qui Belgradi ac Themiswari degunt,² commendabo, ut si possint, desertas illas partes aliquando interviseant. Sed tantae messi exigua plane et impar haec manus. Rogemus, mi pater, serio Dominum messis, ut plures operarios in messem suam mittere dignetur.³

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II, pp. 852-853. Conceptus

Jegyzet:

1 Lásd a következő dokumentumot.

2 Jacobus Tugolinus és Marino de Bonis

3 Vö. Máté 9, 37

1617. 12. 02. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök levele Ferdinand Alber tartományfőnökhöz Bécsbe.¹

Kéri, ne adja fel a pécsi missziót (Vásárhelyi ugyanis eltávozott Erdélybe), főképp a pápa ne tudjon arról, hogy gazdátlanul hagyták.

Intelligo istic multos per provinciam dolere, ob desertum a nostris in Hungaria missionem Quinqueecclesiensem, quod etsi non nisi magnis de causis et forte etiam urgente necessitate a Reverentia Vestra mandatum credam; nolim tamen ut Summus Pontifex id resciat, qui cum iam aliquoties mihi regiones illas valde commendaverit, ut quantum fieri posset, novis etiam missionibus institutis eas per Societatis homines adiuvari curarem, permoleste accepturus est, si intelligat missionem illam a Societate iam relictam esse. Quare hac occasione iterum Reverentiae Vestrae commendo, ut si ullo modo possit, denuo illuc aliquot sacerdotes mittere studeat...

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 855. Conceptus

Jegyzet:

1 Ezt a levelet Alber már nem kapta meg, mert október 30-án Homonnán meghalt.

179

1617. 12. 16. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Örül, hogy teljesítette kérését és felajánlotta további szolgálatait.

Non accadeva che Vostra Eccellenza rendesse gratia, come ha voluto fare con tanta dimostrazione d'affetto, per haverla io servita in quel poco che era potuto venir da me, perchè era debito mio di farlo; ma già, che ha voluto Vostra Eccellenza abon-
dar meco in benignità, bene resto novamente obligato, e con tanto più ardore abbrac-
ciarò nell'avvenire l'occasioni che toccheranno al servizio di Vostra Eccellenza, a cui
prego da Idio il suo santo Natale, colmo di gratia divina, e col fine le fo humilissima
riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN 2 f. 162v. Conceptus

180

1617. 12. 23. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

*Helyesebbnek és a Társaság szempontjából üdvösebbnek tartaná, ha nem vennék el
a pécsi ariánusok templomát, hanem egy fallal kettéválasztva megosztva használnák.*

Se bene autorità di Vostra Eccellenza mi rende sicuro ogni pericolo che potesse
venire alla Compagnia dagli arriani per conto di dare a cattolici la chiesa nelle
Cinquechiese, tuttavia perchè, la religione christiana e cominciata et cresciuta con la
mansuetudine e soavità, con la quale si sono superate cose che parevano insuperabili,
mi sento obligato a supplicare Vostra Eccellenza che con la sua molta prudenza vegga
che non si metta la Compagnia in qualche travaglio per conto di detta chiesa. Al che
pare che si potrebbe rimediare con farvi un muro in mezzo a darne una parte libera
alli cattolici, acciò senza disturbo possano accedere al culto divino; rimettandomi
però, al più sano giuditio di Vostra Eccellenza, a cui prego da Dio ogni pienezza di
gratie; e per fine le fo humilissima riverenza.¹

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN 2 f. 162v. Conceptus

Jegyzet:

1 Szinte szó szerint megismétli ezt az intést a rendfőnök a következő év elején Gratianinak írott
levelében (1618. 01. 13. *Mai lelőhelye:* ARSI Epp. NN. 2 f. 163r.)

1617. 12. 23. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Bécsbe.¹

Örül egészsége helyreálltának, s sikert kíván a törökországi úthoz. A pécsi templom ügyében ír a török követnek is. — Ha a meditációs könyvet változatlanul akarja kiadni, megteheti, de ha változtat rajta, szerezze meg újból a superior engedélyét.

Intellexi e literis Reverentiae Vestrae 15 Novembris datis magna animi mei voluptate, Reverentiam Vestram ea valetudine ac virium integritate esse, ut de itinere Constantinopolitano cum Illustrissimo Duce Naxiensi² suscipiendo sperare audeat. Det precor bonus Jesus, ut non solum iter hoc conficere Reverentia Vestra possit, verum etiam ut eo ex sententia confecto multis adhuc annis operam suam in regionibus istis omni prope animorum auxilio destitutis impendat. De sociis Reverentiae Vestrae submittendis ad Patrem Provincialem piae memoriae³ iam pridem scripsi, et iterum ad Patrem Provincialem scribo, ut si ullo modo fieri possit, Reverentiae Vestrae hac in re et in aliis omnibus succurrat. Utinam quod Reverentia Vestra insinuat, Illustrissimus efficere possit, ut Societas in possessionem bonorum suorum iterum restituatur, quo facilius suos qui in illis partibus rem christianam curaturi sunt, alere queat. De periculo quod Reverentia Vestra Quinqueecclesiis metuit ex templo Arianorum catholicis dato, scribo ad Illustrissimum, ut in re tam ancipiti nihil statuere velit, quod fructum nostrorum ac christianorum quietem perturbari possit.

Quod attinet ad librum meditationem(!) quem Reverentia Vestra typis excudere desiderat,⁴ si is antea aliquando cum approbatione superiorum excusus fuerit, nec quidquam novi adiectum sit, libenter permitto, ut eum Reverentia Vestra iterum praelo subiiciat. Sin autem novus sit et nunquam editus, aut libro alias editio nova aliqua adiecta sint, Reverentia Vestra cum Patre Provinciali agat, ut eum istic a censoribus legi iubeat. Qui si nihil in eo reprehenderit, poterit ipse Reverentiae Vestrae facultatem edendi concedere, atque hac de re Patrem Provincialem ego etiam admonebo. Quod reliquum est, Bonus Jesus Reverentiae Vestrae perpetuo adsit atque in sanctis suis laboribus vegetum et valentem servet, atque hisce me Reverentiae Vestrae sacris sacrificiis commendo.

Romae 23 Decembris 1617.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 860. Conceptus

Jegyzet:

1 A Konstantinápolyba készülő Vásárhelyi már Bécsben volt ekkor.

2 Caspar Gratiani. Lásd az előző dokumentumot.

3 Ferdinand Alber, aki 1617. 10. 30-án halt meg Homonnán.

4 Ez az adat megerősíti a feltevést, hogy az 1618-ban megjelent elmélkedéscsknek (RMNy 1151) volt egy előbbi, 1605-ös bécsi kiadása is (RMNy 926).

1617. 12. 23. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök levele Florianus Avancinus helyettes tartományfőnöknek Bécsbe.

A magyar missziót ajánlja gondjaiba, különösen azt a területet, ahol Vásárhelyi dolgozott. Kéri, hogy amennyiben lehetséges, küldjön neki segítőtársakat. Támogatja az evangéliumokhoz írott elmélkedései kiadását.

Quae dum exspecto, non possum quin Reverentiae Vestrae inter cetera provinciae universa negotia missiones hungaricas plurimum commendem ac praesertim loca illa, in quibus Pater Gregorius Vasarhelus cum non mediocri rei christianae fructu versatus est. Ad quem prosequendum, cum dicto Patri Vasarhelo plurium sociorum auxilio omnino opus esse sciam, velim ei Reverentia Vestra ut minimum duos, si ullo modo fieri possit, auxilio mittat. Intellego eundem Patrem Georgium(!) Vasareheli(!) composuisse librum quendam meditationum lingua Hungarica super evangelia,¹ quem typis excudere vellet, atque eum iam pridem a censoribus approbatum esse. Reverentia Vestra id ipsum examinet, et si librum a fide dignis censoribus probatum esse, nec quidquam deinde adiectum esse deprehenderit, poterit Reverentia Vestra si ita videbitur facultatem dare, ut typis excudatur. Si vero hucusque liber examinatus non fuerit, aut ad ea, quae prius probata erant, aliqua adiecta sint, Reverentia Vestra omnia denuo censoribus legenda tradat ac deinde statuatur, quod iuxta horum iudicium ad maiorem Dei gloriam futurum videbitur.

Mai lelőhelye: ARSI Austr. 2 II p. 862. Conceptus

Jegyzet:

¹ Esztendő által az anyaszentegyháztól rendeltetett vasárnapokra és innepekre evangéliumok... és ezekre való lelki elmélkedések. Bécs, 1618 (RMNy 1151)

1617. Belgrád

Marino de Bonis feljegyzése a misszió állapotáról.¹

Ezen a vidéken Belgrádban, Temesváron és Erdélyben egy-egy, Pécsen két jezsuita működik. Belgrád környékén csak a városban, illetve a húsz mérföldre lévő Szendrőn vannak katolikusok, ezek zöme szerb. A mondott két városban két-két bosnyák ferences van, akiket a raguzai kereskedők hívtak ide. A háborúk miatt sok magyar, többnyire lutheránus és kálvinista talált itt menedéket. Ezek többsége a jezsuiták gondoskodása nyomán katolikus lett. Belgrádban ezek az atyák iskolát is létesítettek. A ferencesek el akarják űzni őket, ám a város központi helyzete miatt pozícióikat nem adhatják fel. A raguzai kereskedők támogatása nélkül a misszió nem működhetne. Caspar Gratiani segítségével sikerült olyan házat venniük, amely templomként, iskolaként és lakásként is működik. Már négy ifjút nevelt fel iskolájuk, egyet pedig, akinek szintén segítséget

nyújtottak, a veszprémi püspökhöz küldtek, hogy szentelje pappá. — Temesvárt már kétszer megpróbálta elfoglalni az erdélyi fejedelem, mert hatalmas területek tartoznak hozzá. Ide tartozik Lippa, amely ismét a török kezén van, s Csanád, ahol egykor püspökség volt. A területet valachok, magyarok és szlávok lakják, s a katolikusok a schizmatikusok és az eretnekek közt szétszóródva élnek. A háborúk miatt a környék elnéptelenedett, olykor 500 házas településen csak három ház maradt, s a lakosokat elhurcolták a tatárok. A nép az erdőkben teljesen összekeveredve él. Huszonnégy éve csupán három katolikus pap volt a vidéken: egy Temesvárt, egy Rékason és egy Makón. Ugyanakkor nem kevés kálvinista lelkész tevékenykedett, s minden faluban volt schizmatikus pópa. Bár a szerb pópák rendkívül műveletlenek, s a cirill írást is alig bírják elolvasni, hatnak a szláv katolikusokra a közös nyelv, az állandó érintkezés, s a kultúsz hasonlósága miatt. A horvátul jól beszélő szerb pópák megfertőzik a lakosságot és a konstantinápolyi patriarchát ismertetik el egyházfőnek. Azt híresztelik, hogy az egykor szerelmi ügybe bonyolódott pápa szakállával együtt elvesztette hatalmát is. Szerintük a laikusok által kiszolgáltatott keresztiség nem érvényes, s a halott gyermek megkereszteltnek számít, ha az apa a gyermeket kelet felé tartva imádkozik. Híveiket csak a keresztvetésre tanítják, de szerintük balról azt sem szabad, mert onnan származik az ördög hatalma. Náluk csak a pápa imádkozhat, s ezért adományokat kér. A pópák szerint szabad lopni akkor, ha a zsákmány egy részét nekik adják. Szerintük a részegeskedés nem bűn, sőt egyenest a szent megtisztelése, ha jól berúgnak a napján. A pápa által elkezdett ivászatokon állva, fedetlen fővel, égő gyertyát a kezükben tartva isznak olykor több, mint egy óráig keresztül. A házasság szerintük felbontható, s ha egy asszony kifizeti a pópát, az rögtön szabaddá teszi. Annyira gyűlölik a katolikusokat, hogy ha valaki katolikus nőt vesz feleségül, akkor az asszonynak előbb meg kell tagadnia hitét és újra meg kell keresztelkednie. — Három éve járt először Temesváron egy jezsuita, akit nagy örömmel fogadtak, mert, noha él a városban néhány raguzai kereskedő, nem tudtak ferenceseket fogadni. A jezsuita nem csupán a városban tevékenykedett, hanem bejárta a vidéket, s bár először menekültek előle, lassan megbarátkoztak vele, s azok, akik korábban csak annyit tudtak hitükről, hogy régi, megtanulták a Miatyánkot és a Hiszekegyet. Fokozatosan, főleg a városban alakult ki olyan vallásosság, mint Itáliában. Egyre nagyobb örömmel fogadták Szini Istvánt, az említett jezsuitát, résztvettek a miséken, az oltáriszentség felmutatásánál felemelt kézzel Jézust kiáltottak, megtanultak imádkozni, s lassan rászoktak a gyónásra. Az a módszer volt eredményes, hogy egyenként foglalkoztak a rászorulókkal. Így szoktatta őket a gyónásra, s ezután leszoktak a részegeskedésről és a szerbek utánzásáról. Így aztán, míg korábban a katolikusok szégyenkeztek a szerbek között, most fordult a kocka. Sőt a szerbek látván a jezsuiták odaadását és segítőkészségét megfeddték papjaikat, fiaikat pedig a jezsuitákhoz küldték tanulni, s megengedték nekik, hogy katolikusok legyenek. Ők ezeket újrakeresztelték, mivel kétségek merültek fel az ottani keresztiség érvényét illetően, s ugyanezt tették azokkal a katolikusokkal is, akik csupán a paphiány miatt keresztelkedtek meg a schizmatikusoknál. Mindez azonban csak Temesvár környékén történhetett így. — Az elmúlt évben az erdélyi katolikus urak engedélyt kaptak arra, hogy Szinét Erdélybe hívják. A fejedelem annál könnyebben egyezett bele, mivel tudott eredményes belgrádi tevékenységéről az ottani magyarok között. Szini jelenleg Gyulafehérvárott van, sokakat megtérített, iskolájában mintegy 100 diák tanul. Amikor az eretnekek a fejedelemnél panaszkodtak arra, hogy a jezsuita különféle alamizsnával elcsábítja tőlük a diákokat, ő azt felelte nekik, hogy tegyenek hasonlóképpen. Remény van arra, hogy a fejedelem katolikus

legyen. Újabbán elrendelte, hogy Húsvétkor zene legyen a mise alatt, s azt is engedélyezte, hogy körmenetet tartsanak. — Pécsen igen eredményesen tevékenykedtek az elmúlt négy esztendőben. A város és környéke többségében ariánus. Ezek kihasználván a katolikus papok hiányát elfoglalták a város egyik legnagyobb templomát, de Gratiani segítségével visszaszerezték. A jezsuiták nagyon eredményesek, iskolát nyitottak, ahol az általuk támogatott iskolamester tanít, s ahová a Balaton és Szigetvár környékéről is érkeznek diákok. Missziós utakat tesznek Valpó, Mohács és Bácska irányába. Ezeken a vidékeken több a katolikus, s ezek jönnek össze jöttük hírére. Kuzminban 15, Gergelyfalván 12 ezer ember előtt prédikáltak. Váska környékén, ahol a magyar kálvinisták püspöke székel, a lakosság zöme református. A többség azonban azt mondja, hogy csak a katolikus papok hiánya miatt fordult az eretnekekhez. Nem is hagyhatták el teljesen a katolikus hitet, mivel nem értették meg a kálvinisták nyelvét, jöllehet az eretnekek megpróbálták horvát ifjakat is tanítani. Az egyszerű nép tehát vakon követi azt, aki prédikál neki. Egy jezsuita és egy kíséretében odamenő katolikus pap a templom előtt, míg a másik jezsuita azoknak, akik a misére semmiképpen sem akartak jönni, valamivel távolabb tartott prédikációt. Reggeltől délutánig prédikáltak és az emberek a tűző napon fedetlen fővel hallgatták az igét. A szünetben kérdéseikkel hozzájuk forduló eretnekek számára megvilágították, hogy templomaik ékessége és kegytárgyaik gazdagsága is azt bizonyítja, hogy a katolikus vallás őseik és Szent István vallása. Ez meghasonlást keltett az eretnekek között, az ingadozókat pedig megerősítette hitükben. Az eretnekek kijelentették, hogy visszatérnek a katolikus vallásra, ha kapnak elegendő papot. Mások panaszkodtak a korábbi katolikus papokra és barátokra, akik részesegkedtek és botrányokat okoztak. Nemziben, Mohácsban és Bukinban sokan végeztek életgyónást, elfogadták az új kalendáriumot és felhagytak a házasságtöréssel. — A munkát különféle akadályok és veszélyek közepette végzik. Állandó veszély fenyegeti az útra indulókat a kalandozó kozákok és a hajdúk miatt. A legnagyobb akadályt azonban a ferencesek jelentik, akik féltékenyek, és azt hiszik, hogy a jezsuiták el akarják kergetni őket. Ezért Belgrádban a békésebb természetű barátokat keményebbekkel váltották fel, akik átkokat szörmak rájuk. Színit csaknem fizikailag bántalmazták, megakadályozták, hogy misézzen a kápolnában, s hogy tanítson. Mindenáron el akarják őket üldözni, ezért azt állítják, hogy a jezsuiták képmutatók. Miután látták, hogy a raguzai kereskedők támogatása miatt nem érhetik el céljukat, alattomosan tovább áskálódtak. Meg akarták akadályozni, hogy házat szerezzenek a városban, s ebben a töröknél való bevádolással történő fenyegetőzésig is elmentek. Az egyik barát kiközösítéssel fenyegette meg azokat, akik a jezsuitáktól elfogadják a szentségeket. Másutt arra biztatták az embereket, hogy tapossák össze a tőlük kapott kegytárgyakat. Ennek következtében ők egy ideig csak olyan helyekre mehettek, ahol voltak raguzai kereskedők is. A töröknél is nagy tekintéllyel rendelkező kereskedők segítségével küzdötték le ezeket a nehézségeket, s most már missziós utakat is tehetnek. A kereskedők azonban továbbra is tartanak ezektől a barátoktól, akik szabadon nevelkedtek kolostoraikban, s tudatlanok. Azok pedig, akik Olaszországban tanultak, meg vannak győződve arról, hogy ők a világ legnagyobb teológusai. Így kérkedett a minap is egy 20 éves barát Belgrádban, azzal dicsekedvén, hogy ő mindenkit meg tud gyógyítani, aki a halált is vállalja hitéért. Ezután azt állította, hogy a lutheri tézist, mely szerint egyedül a hit üdvözít, már Aquinói Szent Tamás is vallotta. Másfelől elrendelte, hogy a hívek széttárt karokkal monjanak 5 Miatyánkot és 5 Ave Mariát, s eretnekek nyilvánította azt, aki ezzel nem értett egyet. Egy, a jezsuiták támogatása miatt általa gyűlölt polgár csak Rómában talált orvoslát ellene. Nem fogadta el ugyanis azt az

állítást, hogy a ferences barátok jelenlétében tett házassági ígéret már házasságnak is számít. Az említett ferences ifjú a pápai bulla alapján kiközösítettnek nyilvánította azokat a kereskedőket, akik vizsgálni merészelték, hogy a kápolna az övék-e, vagy a ferenceseké, mint ezt az utóbbiak állították. Ezek egyébként semmiben sem különböznek a zsoldosoktól, s nem azért jöttek ide, hogy a lelkeket ápolják, hanem, hogy élősködjének. Az egyik jezsuita Bácskában azt tapasztalta, hogy az ottani ferences csak részegeskedik, egy egész éven keresztül nem mondott misét és nem szolgáltatta ki a szentségeket. Így aztán az ottani katolikusok a schizmatikus paphoz fordultak. — A misszió folytatásához tehát elengedhetetlen a raguzai kereskedők jóindulatának megőrzése. Ezért a missziót támogatókat bűnbocsánatban (búcsú) kell részesíteni és biztosítani kell őket afelől, hogy a ferencesek vagy mások által rájuk szórt átok és kiközösítés nem érvényes. Másrészt kérni kell a pápát, hogy levélben intse meg a ferenceseket, hogy törekedjenek együttműködésre a jezsuitákkal.

Relatione della missione.

Cinque di nostri che stanno in queste parti per aiuto delle anime stanno spartiti quasi in quattro provincie, perché è restato uno a Belgradi, et uno sta a Temesvaro, città discosta due tre giornate da Belgradi; uno passò in Transilvania et sta per ordinario in Alba Giulia, discosto da Temesvaro otto giornate, due ne fanno la residenza a Pecny ovvero a Cinquechiese.²

Vicino a Belgradi non si trova di christiani catolici, se non a Samardia volgarmente deta Smyederevo, discosto da Belgradi 20 miglia. In queste due città, stanno per capellani due Frati che i Mercanti Ragusei conducono qua di Bosna pagandone un tanto l'anno per salario al Ministro del lor ordine che li manda. In queste città, fuor delli mercanti Ragusei un tempo pochi altri christiani catolici, vi erano ecetto i Sarbghi, che sono della nation Serviana et Rasciana, tutti della setta greca, ma da alcuni anni in qua, per le continue guerre et sachagiamenti della gente soldatescha concorrendo i villani nelle città più munite, han cominciato ad habitar qui molta gente, ancor della nation ongara. Questi se bene per la magior parte eran luterani et calviniste, cominciando poi predicar in nostri padri, ne concorrevano alla predica in tanto numero, che il luogho assai grande non li capeva. I quali udendo le prediche et vedendo altre opere pie che facean i nostri padri, visitando gli amalati et i poveri et procurando a loro cose necessarie dai signori mercanti, et considerando con quanta cura et amorevolezza ciò facean infino a lavar i piedi a gente vile et bassa et acconciar et nettar i letti sporchi alli amalati, presero tanta affetione alla religion nostra et alla santa fede catolica, che gran parte di heretici tornarno al grembo della santa madre chiesa. Et tutti ne restavano molto satisfatti et disposti a far l'istesso, se l'invidia non gustava questi principii.

Fu anche istituita in questo città una nobil schola, insieme con la dotrina christiana, un grandissimo profitto delle anime di questi christiani et gusto di tutti in veder et udir disputer i lor figlioli, cose mai più da loro viste né udite. In questa città hanno gareggiato assai i frati bosnensi che i padri nostri non vi restassero, di che sene dirà più avanti. In ogni modo i nostri questo non li han voluto cedere non essendo a loro nissun pregiudizio il star de nostri né in questa né in altra città, et importando molto per la nostra missione in queste parti, non solo per commodità de padri che tornano et vengono per di qua per esser mandati ad altre provincie, quando bisognasse, con-

correndo qui gente da tutte le parti, per esser questa città un emporio et città molto mercantile, ma anchora che più importa per non slontanarsi da questi mercanti ragusei, senza i quali è impossibile mantener la missione in queste parti, come si dirà più a basso. Onde si fece tanto che con aiuto del Illustrissimo Signor Gasparo Gratiani, Duca di Naxia et Ambasciatore del Gran Signore alla Maestà Cesarea, si comprò una casa molto commoda tra i mercanti ragusei, che sarà abastanza et per la chiesa et per la stanza per i nostri, et per i giovani da allevarsi nelle lettere et nelli buoni costumi, perchè fatti atti, possino ordinarsi preti, da mettersi poi per le parochie dei casali di questi paesi, come al presente per gratia del nostro Signore si è cominciato eseguire allevando 4 di detti giovani, et uno che da alcun tempo con quelle poche elemosine che trovavano per il vitto, havevano seco allevato, l'han mandato al vescovo di Vespremio³ ad ordinarsi prete.

Quanto poi appartiene alla residenza de Temisvar s'ha da sapere che tiene et abbraccia sotto di se molte provincie e paesi assai larghi, come di Lippha, venuta di novo nel poter del Gran Signore, di Cianad che nei tempi antiqui era vescovato, et molte altre. In tutti questi paesi Temesvaro è città, più nobile et principale su la riva d'un fiume detto Temes, assai famosa fatta per dui assedii del essercito transilvano,⁴ dal quale si è difesa valorosamente. Sono in queste provincie molti christiani cattolici, ma tutti dispersi et mescolati coi scismatici et heretici di varie sette, et sono parte di nation ongara, parte valacha, parte slavona. Tutti questi han patito gran naufragio questi anni di guerra tanto che nelle terre dove prima vi erano cinque cento case, adesso appena vi si trovano tre quattro case, il resto tutto è andato a sacco et a fil di spada, giovani e donne da Tartari menate et fatte schiave. In tantum ira Dei deseuit in gentes istas. Et queste poche reliquie salvandosi nelli boschi et nelle silve, son restate salve, mescolandosi insieme cattolico col schismatico, ongaro col valacho etc. per campar al meglio che possono. La onde più da 24 anni in questi paesi non è comparso alcun sacerdote cattolico, non vi essendo stato né manco prima più di tre, uno a Temesvaro, altro a Ceney e Rekasi, et uno a Makova appresso Cianad. Vi sono però anchor adesso in alcuni luoghi di queste provincie non pochi ministri calvinisti, et tra i scismatici, che chiamano Sarbgli di nation serviana, non è casale dove non vi sia un prete della setta loro. Dal che si può comprehendere in che stato si trovano questi poveri christiani. Impero ché se bene i serviani, o vogliamo dire a loro modo Serbgli, siano tutti idiote et illiterati, et i preti loro che chiamano Popi, a peno sanno pocho leggere il karattere Ruteno, del resto sono ignorantissimi affatto, non dimeno sono di danno grandissimo alli cattolici slavoni più semplici, i quali facilmente si conformano agli costumi et riti loro, non solo per la conformità del istesso genio et linguaggio et continua pratica un con l'altro, ma anchora per la simiglianza della religione in molte cose nel culto esteriore et professione della fede.

Ma per intender meglio quanto è perniziosa questa razza di gente, è da sapere che gli serviani se ben parlino linguaggio schiavono, non dimeno sono tutti infetti degli errori della setta greca, riconoscendo per capo il Patriarcha Constantinopolitano, et è cosa da stupire, quanta gente seguita questo errore. Et quantunque non sapino dar conto della religion et fede loro, quando ne son adimandati, sono non dimeno pertinacissimi et obstinatissimi nelle lor opinioni, le quale i lor popi insegnano et defendono con certe favole assordissime. Come per esempio insegnano che il Papa non ha autorità nissuna sopra il popolo di Dio havendola perso per un suo misfatto.

Et questo è che havendoli Iddio dato una barba d'oro per segno della giurisdictione et autorità che li dava sopra il popolo suo, egli innamorato d'una vergine bella e santa, la rase e glela mandò, perchè altrimenti diceva di non li volere aconsentire. Veduto poi che Papa più presto habbi acconsentito restar privo della barba, che rafrenar la sua libidine, sene fugii la detta vergine in luoghi deserti et al huomo incogniti. Et Iddio poi privò, il Papa della dignità papale, et cusì da quel tempo i Papi non hanno nissuna autorità ma sola usurpata. Tengono et insegnano che il batesimo dato dal layco non è valido, ma quando muore il puttino avanti il batesimo, piglia il patrino quel fanciullo morto, et stando verso l'oriente, adora tre volte chinandosi sino a terra dicendo c'è fede, tre volte, et poi lo sepolisce sotto il tetto di qualche chiesa, dove casca l'acqua delle pogie et fanno dir al suo Popa quaranta liturgie, et cusì credono che il putto resta batezato et salvo. Non predicano né insegnano al popolo oratione alcuna, eccetto il segno della croce, però non mettono la mano alla spalla sinistra, perchè dicono che da quella banda sta il diavolo che tenta al male. Del resto orare apartiene, dicono, solo alli preti, che sono costituiti da Dio a questo fine. Onde danno et lasciano morti larghe elemosine, perchè loro promettono di sodisfare per loro con le liturgie et orationi, pigliando sopra di se ogni lor peccato. Tengono che sia lecito il rubare dandone parte al prete. Non tengono per peccato l'ubrigharsi, anzi pensano di far sacrificio a Dio et agli santi, quando nelle feste loro s'imbriaghano, il che passim fit tra di loro con molte cerimonie mettendo il lor Popa nel primo luogho, al quale tocca cominciar i brendici in honore della Sanctissima Trinità, della Santa Croce, di tal Santo, in sanità et prosperità di tal Prencipe, amico, parente etc. Et poi bevono alla desparata, qualche volta sette, nove, e 15 bichieronì un dietro altro, il che ciascheduno è obligato bere, come lo beve il propinante. Ma poi mezzo ubriaghi bevono Boxi Pehar, id est Bichiere di Dio, con molta riverenza, perchè tutti si alzano e col capo scoperto stando in piedi tengono le candele acese, insino che tutti bevano per ordine per tre Bichieri, tanto che alla volta si starà più d'un hora in piedi.

Tengono che il vincolo del matrimonio sia solubile et dispensabile; la onde passim alle moglie danno il repudio pigliandole altre pagando un tanto al Popa. Portano grand odio alla fede romana; onde come alcun catolico passa al rito loro, come spesso occorre, con occasione delli matrimonii, quando il marito piglia la moglie dal catolico, la fanno abiurar la fede romana et il batesimo, che da preti catolici havea preso, et poi lo ribatizano, tenendo per invalido il batesimo alla Romana.

Da tre anni nostri Padri havendo inteso le necessità et i bisogni spirituali di questi poveri christiani nelle dette provintie di Temesvaro, hanno mandato un padre per soccorrerli in qualche parte, non si può credere con quanta allegrezza fu visto et ricevuto da quei poveretti già desperati in Temesvaro, perchè nella città se bene vi erano alcuni pochi Ragusei, questi però per la povertà non potean trovar tanto salario per condur il frate quanto essi gli ricercavano, onde né manco loro da molto tempo havean visto alcun sacerdote catolico. Il Padre dunque non fermandosi solo nella detta città va scorrendo per le selve et per i boschi, a ritrovar i poverini spersi, dove una casa, dove due, 3 etc. Questi non essendo avezzi veder li sacerdoti catolici, se ne fuggivano come tante lepri, non solo i putti, ma anche gli huomini barbuti e vecchi. Ma poi vedendo la mansuetudine e la dolcezza del Padre, con quale li invitava et assicurava, che non veniva a danni loro, ma per la lor salute, pian pian si sono già adomesticati, et quelli che prima non sapean altro della fede et religion nostra, che dir io son della fede

antica, perchè cusì ho sentito della madre, dal avo etc., adesso sanno pater noster, il credo etc. Et nelli villagi, dove è commodità di venir più spesso per poterli insegnare, sanno alcuni delli putti et delle citelle cose della dottrina christiana, come se fossero stati in mezza Italia. Et quelli che prima fuggivano come tante lepri, adesso quando vedono venir il Padre, gli corrono a basciar le mani facendo gara chi sara primo; stanno alla messa con gran riverenza, et quando si alza il Signore, alzano le mani gridando Giesù. Fanno oratione andando a letto et levandosi, benedicono la tavola. Per avezarli alla confessione, si è fatigato molto, non solo coi più gioveni, ma anco coi vecchi, scusandosi già che non la havean fatto, quando erano gioveni, adesso li pareva cosa impossibile. La onde questo solo rimedio si trovò efficace, pigliarne uno per uno et menandolo da parte cominciarlo esaminare, come sapeva credo et le altre orationi, et cusì pian piano descendendo alli commandamenti, come gli havea osservato etc., tanto che poi non avedendosi, scoprivano tutti i peccati che havean fatti. Et poi come gli si diceva, vedi che già ti sei confessato, et per questo non li restava altro che accusarsi di tutti con pentimento etc. et come in questa maniera furno confessati alcuni, i quali poi referivano ad altri, quanto facile era a confessarsi et quanto contento ne sentivano, venivano poi anco gli altri pregandone il Padre, che gli volesse ascoltare ancor loro etc. Quanti poi agli abusi delle ubriachezze et dei matrimonii et altri vitii che si sono levati, sarebbe cosa longa raccontarlo; poi che a imitatione di Serbgli, viveva quasi maggior parte di questi christiani, tanto che altra differenza non era tra di loro, se non che dicean, noi semo della fede antica; se bene ancor questo si vergognavano a confessar tra Serbgli, poi che di quelli sene trovava in alcuni luoghi in maggior numero, i quali et davano baia confundendo i catolici con varie favole che inventavano contra i preti catolici. Adesso per il contrario vedendo la vita et costumi di nostri padri, restano i catolici tanto consolati et edificati, et i sistematici e serbgli confusi, massime vedendo tanta cura che li padri tiengono della loro salute, venendo a trovarli nelle silve et nei boschi, con tanti disaggi et pericoli, non pigliando in ricompensa delle fatiche cosa alcuna, contendendosi delli tozzi del pane che lor mangiano, et della aqua che bevono non sdegnandosi alloggiare nelle caverne delle case loro sì anguste et puzzulente, non pigliando schiffo vedendo ogni cosa imbrattata da putti, pecore et altri animali. Vedendo et considerando queste et altre cose simili dei nostri, l'istessi serbgli biasmano i suoi preti, dicendo che non fariano mai cosa simile i nostri preti per amor nostro ancora per buona elemosina, poi che non ci vogliono venire a sepelire molte volte per dieci taleri. Onde istessi serbgli fanno riverenza levandosi quando vedono passar il padre, et alcuni mandano i suoi figliuoli alla dottrina, che imparino a far oratione et li danno licenza se vogliono pigliar la fede catolica, et habiamo alcuni dati ad alcuni catolici a servire et alevarsi catolicamente, col batezarli sotto la conditione, perchè è gran ragione da dubitare se siano ben batezati da i preti loro, i quali sono ignorantissimi, né sanno dar conto chiaro delle parole che proferiscono nel batesimo, et altri dicono che butando l'aqua altro non dicono che In nomine del Padre, Figlio e Spirito Santo etc. Onde in questo modo habiamo batezato i catolici che per mancamento dei preti catolici, andavano dai scismatici. Et per tutti questi paesi ce n'è assai di christiani catolici, ma non è sicuro né possibile il passo per tutto, ma per alcuni pochi luoghi più vicini a Temesvaro.

Anno passato i Signori Transilvani catolici, havendo inteso la venuta d'un Padre in queste parti, di nation transilvana, hanno fatto istanza a lor Principe Heretico,⁵ et

hanno ottenuto licenza et salvo condotto per chiamar il detto Padre⁶ in Transilvania, poichè tanti cattolici si trovavano in quel regno senza nissuno sacerdote cattolico. Onde il detto Principe tanto più volentieri ha voluto contentar i detti cattolici, quanto era dal istesso Principe il detto Padre cognosciuto qui a Belgradi; del quale era restato molto edificato vedendo il frutto che facea in quelle anime degli onghari che si trovavano nella detta città con tanta modestia, humiltà patientia et carità giudicandolo per questo per huomo sincero et dissinteressato. Et con questa occasione il detto Padre adesso si trova in Alba Giulia con molto frutto non solo dei cattolici già convertiti altra volta dai nostri, ma ancora di molti che vedendo la buona vita del detto Padre, sono convertiti, et adesso si trova con una schola di cento scolari, favorendolo molto il detto Principe, tanto che lamentandosi contra il Padre i ministri heretici al detto Principe, perchè il Padre tirava a se i loro scolari, domandando il Principe in che maniera egli poteva far tal cosa, non havendo altro se non quel poco che gli vien dato per amor di Dio, dove loro eran tanti possedendo assai ricche le parochie; risposero, egli ne spende tutto che ha, per potere provvedere il vitto alli scolari poveri etc. Rispose il Principe, fatte ancor voi il simile et non siate avari, et di ciò, non venite a parlar mi più. Onde per questo et per molti altri favori et prottation che tiene del padre, è speranza di gran conversione di quelli heretici che più 'si movono per l'esempio di detto padre che per la dottrina; anzi credesi che l'istesso Principe è molto già piegato alla fede cattolica. Pioché oltra quello che si è detto di lui, questo anno ha voluto che la messa si canti con la musica nel suo palazzo, radunandosi i musici di tutti i Signori Magnifici cattolici con quelli dell'istesso Principe Betlen nella Pascha della resurrettione, et a conceduto che si facci la processione quelli giorni santi pubblicamente portando il stendardo della Croce con canti, come si usa.

A Pecuy overo a Cinquechiese, molto maggior frutto si è raccolto dai nostri padri da 4 anni che stanno coltivando quella vigna dua di nostri. I christiani parlano parte in ongharo, parte in schiavono. Il paese è larghissimo et colmo di gente. Nella città et nel suo territorio sono maggior parte heretici ariani. Questi havean occupato nella città una chiesa nobilissima, ove i cattolici essendo pochissimi né havean chiesa né sacerdote cattolico; ma venendo i nostri, sono convertiti assai, et Illustrissimo Signor Gratiani Ambasciatore del Gran Signore col favore del Gran Signore ha pigliato la detta chiesa, cacciando gli ariani, dove adesso i nostri padri stanno e predicano con grandissimo concorso di christiani et di heretici dalli paesi circonvicini, et vengono molti alla fede cattolica. Et habbiamo eretto una schola bella che è frequentate da molti giovani, per li quali i nostri tengono a posta un mastro a sue spese per poter essi più speditamente scorrer i paesi circonvicini, massime verso il Balatino, verso Sighet etc. Oltra questo i nostri padri non hanno lasciato l'occasione scorrer anche l'altre provincie di questo regno, nei tempi di manco pericolo, come intorno ai fiumi di Drava verso Valpovo e di Danubio verso Mohac e verso Bacici. Et per tutti questi paesi pare quasi incredibile, quanta gente si trova di christiani cattolici, quasi tutti di lingua schiavona, volgarmente detti Sokzi, et massime verso Valpov; pioché in alcuni luoghi di gente che concorrevà dai padri per udir la parola di Dio, si radunavano da tre da cinque milla persone. Et vicino a Valpo in una terra detta Cusminzi ne furon vicino a 15 milla persone, et in uno luogo una due giornate discosto da questo detto Gregorianzi ne furon da 12 milla; et questi per lo più eran heretici calvinisti, i quali per star vicino a Vlaskovo, terra di onghari calviniste tutti, dove risiede il vescovo della

setta loro, parte per la vicinanza, parte per non haver sacerdote, né pastori cattolici, sono infetti per lo più di quella setta. Non sono però alieni totalmente dalla fede cattolica, poiché dicono che se havessero i sacerdoti cattolici che li predicassero, non andariano mai da quelli ministri calvinisti. Ma non li hanno potuto totalmente alienare dalla fede cattolica per non intender il lor linguaggio, et però allevano nelle sue schole, pigliando alcuni giovani schiavoni, acciò, allevati nella heresia calvini, possino infettar tutta sua nazione. Poiché questa gente semplice corre come cieca da chiunque vien a predicarli, dicendo io sento la parola di Dio, et se egli è tristo o heretico, tal sia di lui. A questa moltitudine dunque predicò un padre et un prete cattolico che andava in compagnia de padri, fuor d'una grandissima chiesa, nella campagna, et altro padre di nostri predicò a quelli che erano più alienati dalla fede cattolica, et non volian udire le messe, che furon dette fuor di chiesa, acciò, potesse vederla la moltitudine, che si era radunata. Et tanto era ardore di quel popolo a sentir parlar delle cose di Dio et della verità della religion cattolica, che fu necessario a predicare dalla mattina, sino al mezzo giorno passato, non curandosi star nella campagna con la testa scoperta al sol ardentissimo; perchè come il Padre pigliava la pausa nella predica, proponevano e domandavano varii dubbii, massime intorno alla fede. Specialmente gli heretici diceano, come noi altri illitterati potremo cognoscere se voi papiste, o gli calviniste insegnano lo Evangelio dritto e legitimamente, e predicano la vera fede di Christo? A questo dubbio fu sodisfatto dai padri in questa maniera. Ditemi, voi altri che confessate tutti, e credete, che quella fede, che i vostri maggiori hanno ricevuto al predicare degli huomini apostolici, massime di Santo Stefano vostro primo Re, che vi convertì dal gentilismo, è vera fede di Christo; ditemi dunque chi è herede adesso di quella fede, noi papisti o calvinisti? Diceano alcuni: noi sappiamo e crediamo che quella fede era vera che i nostri maggiori haveano ricevuto, ma adesso chi vive e tiene quella fede, papisti o calvinisti, noi non sappiamo. Soggiunse il Padre: Queste chiese tanto sontuose, tanto vaste, che voi vedete per tutti questi paesi, vi insegnano et dimostrano, qual fosse stata la fede delli vostri maggiori, vedete gli altari, le croci, vedete le immagini di santi etc., che rapresentano tutto quello che noi papisti crediamo et insegnamo, et i calvinisti biasmano e biastemano. Dunque se la fede di vostri antichi è stata vera fede, sarà anchora vera quella che noi vi predichiamo, et per il contrario sarà heresia et perfidia quella che insegnano questi calvinisti novamente venuti et mandati dal inferno per inganarvi; però talmente che voi altri non haverete legitima scusa lasciandovi gabbar cusi facilmente, credendo et ascoltando quello che i vostri maggiori mai hanno udito né creduto, anzi hanno creduto che quelli che altrimenti insegneranno et crederanno, saranno precursori del Antichristo etc. Questa ragione fu molto a proposito per tutti et restavano molto sotisfatti, tanto che per un pezzo si levò un rumore tra di loro, affermando tutti che tutto era verità che predicavano i padri, e quelli che già titubavano nella fede, restorno consolati molto e confermati; et tutti altri diceano, se fossero i preti cattolici che ci volessero insegnare cusi, noi tornaressimo volentieri alla fede antica. Alcuni si lamentavano di preti e frati cattolici, che se quando da loro alcuno veniva, non li insegnava, se non cercava buone elemosine, si imbrigliava facendo mille scandali etc. In molti altri luoghi si è visto gran fervore di queste genti, come a Nemzi, in Smirnio, a Muhac, a Bochino in Backa, et altrove, et hanno fatto infiniti le confessioni generali, pigliati il kalendaro nuovo, ritornato a vivere con le

consorti legittimi, lasciando le concubine, fatto restitutioni di robba mal guadagnata etc., che sarebbe cosa longhissima raccontarne in particolari.

Ma non mancano impedimenti et pericoli diversi, et molte et varie difficoltà che mette il demonio per suoi ministri di heretici et scismatici, come anche perché i viaggi portano seco gran risico dalle insidie di ladri di kesegii, di hayduchi. Ma sopra ogni altro impedimento al progresso sono i Fratri Bonzi, perchè questi si sono persuasi, che noi siamo venuti alli danni loro per cacciarli via, temendo che la gente non pigli affettione ai padri abandonandoli etc. Onde hanno preso tanto odio a detti padri che non li possono vedere in queste bande, et per questo gli hanno cominciato perseguitare già nel bel principio che videro a Belgradi il frutto che i padri faceano, et per questo gran fama che per tutto la gente spargeva amirando la vita, la dotrina, la modestia e la carità dei padri, quanti heretici havean convertito, quanto eran desiderosi della salute di tutti, procurandola giorno a notte senza stracarsi mai, senza alcun interesse proprio. Questa cosa che a loro dovea portar edificatione et allegrezza, li portò il veleno et grandissimo tossico. Onde subito da Belgradi han levato i sugetti più semplici et quieti, et hanno mandato et messo quelli che sapeano esser più di natura bizara et più arditi tra loro. Questi subito al padre mossero guerra ingiuriandolo, chiamandolo cane et diavolo infernale, et poco mancò, che non li mettessero le mani adosso, se alcuni presenti non vi erano. Onde non permisero celebrar più nella capella, non predicar né insegnar la dotrina, tanto che fecero sbrattar via il Padre da quel luocho, con grandissimo scandalo di quelli poveri christiani. Et accioché non paresse che lo facessero per invidia et ambitione, davano ad intender a tutti, come padri non faceano quel frutto con buon fine, come a voi danno ad intendere, ma per ambitione, per hipocrisia, per altri mali fini et pretensione, et che non scoprivano sino che mettano bene il pie in possesso. Onde venendo poi altro di nostri padri, non permisero celebrare nella detta capella, né exercitar altri ministerii della Compagnia. Altri stratii però non ebbero ardire di far a detti padri, perchè venivano raccomandati da Signori Ragusei, non lasciòno però mai machinar occultamente con alcuni filii Belial, di metterli in odio, et impedirli il passo et l'habitare nella città sino alle minaccie di calunniarci appresso i Signori Turchi. Et pubblicamente finalmente dal pulpito nella suggestta capella un di questi Frati Bosnensi predicò alla gente, che i padri erano venuti qua per ambitione, avaritia, che erano gente scaltrita e molto malitiosa, testardi non ricognoscendo i prelati della chiesa, et per questo gli minacciò che nissuno andasse da loro alle prediche, messe, né pigliasse i sacramenti, perchè tutti eran schommunicati, chi vi andavano, et che non ha detto et in publico et in privato per screditarli et metterli a tutti in odio. Ben vero è che appresso pochi han fatto fede queste loro chiacchiere, vedendo tutti e sapendo la vita de padri, et che tutto quello che contra loro dicevano, a Frati molto bene quadrava, ma ai padri in nissun modo si potea verificare. Cusì in molte altre provintie hanno procurato impedire il passo alli padri, sino a persuader alcuni a butar via e calpestrare li agnus Dei et cose di devotione date dai padri. Onde i padri si sono ritirati alquanto da far scorrerie per i paesi sudetti, per ceder alquanto al furore di Bonzii, tratenendosi solo nei luoghi, dove si trovano i mercanti Ragusei mentre le cose cusì sturbate Iddio ne accomodi, comandai ai venti, et si facci bunaza.⁷ Siche questo impedimento è reputato per più maggiore et pericoloso; portando communemente queste genti a Frati Bosnensi gran rispetto, per l'habito che portano, et per non haver visto altri religiosi, et temendo le

scommuniche che passim sogliono minacciare: onde a questi non si ardiscono opporre. Perchè ad altri incomodi et pericoli assai ci aiutano et proteggono i mercanti Ragusei, coi quali è assai sicuro caminare per queste terre, et sono poi molto rispetati loro da tutti, perchè hanno grand' autorità appresso i Turchi. Però anchora questi temono et rispettano molto i sudetti Frati Bosnensi, cognoscendo la natura loro et costume di vendicarsi di ogni ingiuria che gli si fa, come che essendo tutti di bassa et vil conditione, allevati nelli monasterii licentiosamente, ignoratissimi, che apena san legere eccetto quelli che sanno un puo meglio, che son stati in Italia alli studii come lor dicono, ma che altro non hanno riportati, se non i viti di lascivia et dissolutione grande; con tutto ciò alli semplici et ignoranti danno ad intender, che sono i più gran theologi del mondo; tanto che questo che adesso si trova a Belgradi, un giovanetto di 20 anni, pubblicamente nel pulpito in chiesa buon pezzo della predica spese in vantarsi della scientia et ingiegno, che egli possedeva tanta scientia e sapientia, che non era a nissuno inferiore, ne havea bisogno, che alcuno venisse ad insegnarlo, e che meglio intendeva di tutti. Et pur questo presuntuosello in una predica insegnò che egli potea assolvere tutti gli ammalati assenti stando nella sua camera, purché li mandassero a dire, che morivano desiderando la confessione. Poi nelli ragionamenti privati che granci non mangiò. In referire un di nostri padri come heresia principale di Martino Lutero era che per salvarsi sola fides sufficit; egli rispose, che ciò, non era male, pióché questo detto era di Santo Tomaso.⁸ Questo stesso comandava che tutti in chiesa dicessero 5 Pater et 5 Ave con le braccia distese; poi invitato da alcuni a pranzo, si riscaldò tanto, che si levò, con rabbia et con stizze et andò, via da tavola, perchè alcuni non voleano credere che fosse necessario star cusì con le mani distesse, et però che loro non poteano osservare quel commandamento in publico. Et diceva il frate che eran heretici, perchè non si lasciavano persuader questa devotione. Di più dicendolo uno, che non era quello atto da religioso, ma da soldato levarsi di tavola in quella maniera; questo cercava poi di far fede di questo per poterlo scomunicare et cacciare di chiesa. Questo stesso cusì gran savione et teologastro, per odio che portava ad un mercante perchè favoriva i padri, volea sforzarlo a dar la figlia ad uno, al quale la havea promessa, ma poi per li misfatti et vita infame che il detto tenea, si era pentito, et perciò volea sposarla con altro. Il frate, quando non potea in altra maniera persuadere, che obbligato fosse a darla al primo, cominciò a persuader a tutti, che quella promessa è stato il contratto del vero et legitimo matrimonio; massime perchè un altro frate si trovò presente nella promessa che prima havean fatto; tanto che fu sforzato il mercante ricorrer a Roma per la resolutione. Questo stesso dichiarò che, eran scomunicati questi mercanti Ragusei con la scomunica papale in bulla Caenae Domini, perchè cercavano di chiarirsi, se la capella da loro eretta a Belgradi era di mercanti, o di Frati Bosnensi, come essi pretendevano. Onde quelli che vennero tra tanto alla confessione, gli discaciò come scomunicati. Hor per queste loro insolentie non ardiscono di opporlisi nissuno. E non può credere chi non vede le insolentie che fanno, et come abusano della simplicità et credito che hanno tutti della autorità loro. Et se questo fanno ai mercanti Ragusei, si può congieturare in parte, come abusano la gente semplice. Questi, chi consideran il modo di vivere loro, non è diferente da quello che fa la gente soldatescha, se non che un puocho passa più volte oltre i termini della modestia. La loro gloria sta in haver belli et buoni cavalli, et in saperli ben maneggiare; in raccontare varie prodezze et insolenze che han fatto in varie

occorenze, come han dato la caccia a tali, quanti ne han feriti, amazati, bastonati, come han bevuto bene da tali. Questi con queste insolentie escono da Bosna in alcune di queste provincie, non per pascere, quanto si vede, le pecore, ma per pascersi loro. Per quanto referiva la gente, lamentandosi dapertutto di loro, che mai sentono da loro parola di edificatione, né delle cose di Dio; la onde dicono, non si lamentiamo tanto delli strazii che fanno di noi strapazandoci, et butando via i presenti, se non sono conforme a lor gusto, e perchè ci pigliano spesso le robbe senza licenza nostra, il che tutto comportamo per non venir a scandali con loro, et perchè poi ci cacciano dalla confessione, ci scomunicano etc. Un di nostri padri passando per uno paese in Baci, il quale teneva per parochia un di questi Frati Bosnensi, si lamentavano tutti quelli popoli, che di lui in un ano non possono havere una volta la messa, perchè come viene, beve tanto, che poi adormentato si leva a mezza notte lamentandosi del dolore della testa, et del stomacho, et per questo che andassero a trovarli di aqua vita, la quale come beve et si riscalda, salta al cavallo et correndo va via altrove cantando canzone da soldati; e noi moriamo senza i sacramenti, et i figli moriono senza il batesimo. Et il padre trovò molti congiunti in matrimonio dalli preti scismatici, et dicean le donne, noi mai l'habiam visto legere né fare orationi, mai ha voluto insegnar almeno a fare il segno della santa croce. Da nostri casali, diceano, cava l'anno cento e più castrati, tante manza etc., il che tutto li diamo per liberarsi dalle vessationi loro. Et chi potrebbe raccontare le superstitioni che usano cercando li tesori in terra con mille sacrilegii, abusando in ciò sacre; le simonie in vender le cose sacre, chi le imbrochezze, mal nome che core di stupri, di adulterii, et altre cose, le quali più presto son da piangersi che da scriversi.

Finalmente quanto vediamo et quanto si può cavare da quello che fin qui habiamo scritto, gran necessità patiscono le anime di tanti christiani, per il che per rimediarli altro remedio non vi è che procurare che questa missione resti in credito appresso i Signori Ragusei; i quali se restaranno capaci, che questa missione non è per alcun nostro interesse, né in pregiudizio di alcuno, ma puramente insegnare i christiani a vivere conforme l'Evangelo di Christo et vivere con tutti in pace, dando a tutti il suo dovere, come han visto fin hora; loro stessi ci pigliaranno la protetione. Il che tanto più apprenderanno, dando Indulgenze a tutti quelli che favoriranno et aiuteranno questa missione, et minacciando la maleditione et scomunica a tutti quelli, tanto layci quanto preti e frati, che presumono dir male, o in altro modo cercano porre impedimenti alli missionanti, et a quelli che li favoriscono.

Così ancora par che saria bene che dalla Sua Santità s'impetrasse una lettera ai Frati Bosnensi, monitorie et essortatorie, che se loro viverano con zelo del honor di Dio et della salute delle anime, come danno da intender in Roma, i padri gli saranno coagiutori et cooperarii, come l'esperientia l'mostra per tutto; et non volendo acquietarsi, che non li terra per membri della Chiesa, ma per scismatici, poichè loro non danno fede alle lettere apostolici, né vogliono obedirli, ma vogliono far altro capo da se, pretendendo di approvare le dette lettere, et in verità non, ma per trovar occasione di caluniar et travagliar i padri etc.⁹

Mai lelôhelye: ARSI Austr 20 ff. 126r-132r

Jegyzet:

- 1 A dokumentum egész biztosan 1617-ben keletkezett, hiszen több utalás erre enged következtetni. Így az egyik legfigyelemreméltóbb az erdélyi misszió kezdeteire utaló információ, s a Szini levelekből már ismert dolgok ismétlése. Az „elmúlt évben” ment Szini Erdélybe, vagyis 1616-ban. A beszámolót minden jel szerint Marino de Bonis írta csakúgy, mint az alábbi is. Feltehetően más volt a címzett, ezért írt kettőt (a fentit írhatta rendi előljáróinak, a következőt a pápának). Mindkettő kiadását az egyes információk kiegészítő volta teszi indokolttá.
- 2 Belgrádban Marino de Bonis, Temesvárt Jacobus Tugolinus, Erdélyben Szini István, Pécsen pedig Vásárhelyi Gergely és Matthaëus Vodopia működött. A rendfőnök egyébként Tugolinusnak is írt biztató leveleket, de mivel konkrétumokat nem tartalmaznak, szövegüket nem közöljük (1617. 09. 09. *Mai lelőhelye*: ARSI Epp. NN 2 f. 159r.; 1617. 12. 18. *Mai lelőhelye*: ARSI Epp. NN 2 f. 161r.) Ugyanez vonatkozik a Don Simonenak írt levélre is (1617. 11. 16. *Mai lelőhelye*: ARSI Epp. NN 2 f. 159v.)
- 3 Ergely (Erghelius) Ferenc 1610-től töltötte be e tiszteket, s ő „olim episcopus Bosniensis” volt (GAUCHAT, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Tom. I. München, 1935. 119, 365.)
- 4 1596. június és 1597. október
- 5 Bethlen Gábor
- 6 Szini István
- 7 Vö. Máté 8,26
- 8 Aquinói Szent Tamás
- 9 SZILAS 70

184

1617. Belgrád

Marino de Bonis feljegyzése a misszió állapotáról.¹

A Száva, Dráva, Drina és Duna közötti területeken Szerbiában, Szlavóniában és Magyarországon megszámlálhatatlan olyan keresztény él, aki még nem hódolt meg Baal előtt. Az itteni magyarok és horvátok a török és az eretnekek áldozatai. Sokan közülük csatlakoztak az ariánus, lutheránus, kálvinista, anabaptista szekta valamelyikéhez, vagy schizmatikusok lettek. — Ezeken az általa személyesen is végigjárt vidékeken százezrek ugyan őseik vallását követve katolikusoknak mondják magukat, de nem tudván mi az igaz hit, átvették az őket körülvevő eretnekek, schizmatikusok szokásait. — Ugyanakkor nagy örömmel fogadták az isteni küldötteknek tekintett jezsuitákat. Több ezren vettek részt a miséken és a prédikációikon, sokszor 4-5-6 szentbeszédet is tartottak a tűző napon, s olykor alig tudták kimenteni őket a kezeiket csókolni és ruhájukat megérinteni akaró tömeg szorításából. Olyanokat gyóntattak, áldoztattak meg, akik 7-12-18, sőt egyes esetekben 60 éve nem vették fel a szentségeket. — A török és a schizmatikusok hatására az itteniek szent dolognak tartják a részegeskedést, könnyen cserélik fel az egyik asszonyt a másikra, s a keresztszülők kivételével nem tartják bűnös dolognak a rokonok közti házassodást sem. A babonák és boszorkányságok rajjai. — A prédikációk és beszélgetések alapján sokan megjavultak, sok eretnek megtért és sok ingadozót megerősítettek hitében. A prédikációkon megjelentek a törökök és az eretnekek is. A Dráva menti egyik helyen a kálvinisták azt mondták, hogy katolikussá lesznek, ha kapnak papot. Bár a török befolyás alatti területen vallásszabadság van, különösen az elmúlt évtől kezdődően a szultán nagyobb kedvezményekben részesíti a katolikusokat.

Szabad iskolákat fenntartaniok, misézniök és prédikálniok nyilvánosan is, s ha valaki — török, vagy bárki más — háborgatná őket, Konstantinápolyban megbüntetik. Mindez annak jele, hogy Isten nem bünteti tovább az itteni népeket a török által. Ráadásul a törökök újabban meghívják őket váraikba és városaikba, hogy misét mondjanak és prédikáljanak. Ennek persze a törökök is hasznát látják, hiszen az ilyen alkalmak általában egybeesnek a vásárokkal. — A nép leírhatatlan örömmel fogadja a jezsuitákat, papokat kérnek tőlük, s azt, hogy járjanak közbe értük a pápánál. Mindezt a pápa tudomására kell hozni, de azt is, hogyan áskálódnak ellenük a boszniai ferencesek. Megtiltották, hogy meghirdessék a pápa által engedélyezett búcsút, Belgrádban kiközösítéssel fenyegették meg azokat, akik résztvettek miséiken és prédikációikon. Legutóbb egy ferences azt hirdette Belgrádban, hogy a jezsuiták által kiszolgáltatott szentségek nem érvényesek. — A ferences püspök több, mint 35 év alatt csupán 5-6 papot szentelt fel, s ezek közül most csak három vagy négy van életben. Kényszerítette a felszentelteket, hogy lépjenek be a rendbe. Ezek közül némelyek nem csak a rendet hagyták el, hanem közönséges bűnözők lettek. Belgrádban két ferences törökké lett; ezekkel a barátokkal csak a lovakról és a vitézkedésről lehet beszélni. — A pápától a következőket kell kérni: 1 járuljon hozzá további három szláv és két magyar jezsuita küldéséhez; 2 szabadítsa meg a jezsuitákat a ferencesek gáncsoskodásaitól, ezért adjon írást, amelyet felmutathatnak, s amely kiközösít mindenkit, aki akadályozza őket; 3 bűnbocsánatban kell részesíteni mindazokat, akik támogatják a missziót; 4 immár négy iskolájuk van (Belgrád, Pécs, Temesvár, Gyulafehérvár), szükséges azonban, hogy Belgrádban püspökség jöjjön létre a Bosznián kívüli területeknek.

Breve relatione dello stato di christiani soggetti al Gran Turcho in Ungheria et Slavonia.

Fatta dal Padre Marino de Bonis della Compagnia di Giesu, superiore di quella missione 1617.¹

Tra li fiumi Savo, Dravo, Drino, e Danubio si trova infinito numero di christiani miserabilissimi che stanno nelle provincie di Servia, Slavonia et Ungheria; li quelli fin hora non curvaverunt genua Baal.² Questi popoli sono di nazione ungara e slavona, e stanno sotto l'acerbissimo e tiranico dominio de' turchi, e sono atornati da ogni banda di heretici, luterani, ariani, calvinisti, anabatisti, ed altri scismatici; i quali come tanti lupi arrabbiati non cessano di scannare quelle povere pecorelle con acutissimi denti dei loro falsi e perversi dogmi; onde molte migliaia di persone hanno lasciato la vera cattolica religione et abbracciato la loro maledette setta.

Vi sono nelle sudette provincie, nelle quali tutto io personalmente sono stafo, centinaia di migliaia di persone, le quali se bene professano d'esser della fede romana, che hanno tenuto li loro maggiori; niente di meno come non fanno in che consista né la fede, né la legge, si conformano con i costumi dei più vicini a loro, o siano heretici, o scismatici, perchè come da lungo tempo molti di loro non hanno havuto legittimo pastore, che gl'instruisse et amaestrasse nella fede; si sono scordati affatto d'ogni cosa, né manco si fanno fare il segno della santa croce.

Non si puo esplicare, e difficilmente crederà chi non ha veduto, il giubilo e allegrezza de' sudetti popoli, che havevano in veder noi altri sacerdoti della Compagnia che due soli eravamo; testimonio di ciò erano le copiose lagrime di allegrezza, che spargevano e ringratiando la divina bontà e misericordia che dopo lungo tempo s'era

ricordata di loro col mandarli huomini celesti e divini (così appunto loro dicevano) favore, e gratia, che non havevano meritato i loro maggiori, perciò stavano quasi anche tutta la notte a sentir parlar delle cose di Dio, e di quello che faceva per la salute dell'anime loro.

Per udir la messa e la predica concorrevano grandissimo popolo dell'uno, e dell'altro sesso, che arrivava al numero dove 3, o 4 milla persone, dove 8 e 10, e dove 12 e 15 milla, che era un stupore; onde è bisognato tal volta l'istessa mattina fare 4 o 5 o 6 prediche, né si curavano di star sempre scoperti al sole, e doppo che si finiva di predicare, venivano con grandissima folla verso noi altri a bagiarci le mani o la veste stimandosi felici a toccarci solamente la veste, e dico ingenuamente che più volte ho havuto a esser affogato in quella folla, perchè trovandomi tutto sudato, stanco, e senza fiato dopo le prediche, e da ogni banda ero ristretto dalla calca, e se non venivano huomini con bastoni a farmi largo, e far ritirar la gente, certamente sarei stato afogato, tanto sono sitibondi quelli popoli di sentir la parola de Dio e desiderosi d'esser aiutati. Instrutti poi che erano per ricever li santissimi sacramenti della confessione e communione, si stava molti giorni e notti intiere a confessarli; e si trovavano persone che in sette, in dodici, e diciotto anni non s'erano potuti confessare una volta per carestia de sacerdoti; anche di molti vecchi di 60 e più anni habbiamo trovato, che mai s'erano confessati per non saper dove andar a trovar sacerdoti.

Per la continua pratica e vicinanza, che danno li sudetti miserabili popoli con scismatici e turchi, tengono che sia cosa santa s'imbriacarsi, e molti vitii abominevoli non tengono che siano peccati, cacciar la prima moglie, e pigliarne un'altra tengono che sia lecito; non si guarda tra di loro molto l'affinità né consanguinità solamente il compare, e la comare con li quali et ad vigesimum gradum tengono sia grandissimo sacrilegio congiungersi in matrimonio. Sono infetti d'infinite superstizioni, dediti alle stregerie e fattucherie.

Con le prediche e ragionamenti privati molto profitto si è fatto in quelle povere et infelici anime; si sono levati molti abusi, e distolti da molti vitii; et molti persuasi dalle ragioni e da quello, che insegna la fede, hanno lasciato le concubine e ripigliato le loro legitime mogli, et quelle legitimi mariti.

Molti heretici e scismatici per misericordia di Dio si sono convertiti, et hanno abiurato le loro heresie con abbracciar la santa fede cattolica, et infiniti cattolici, i quali vacillavano nella fede si sono confermati.

Alle prediche che si facevano per le campagne, concorrevano non solo i cattolici, ma anche li turchi stessi et heretici, li quali molto s'edificavano dalle cose udite nelle prediche. In un paese dove vi erano molte migliaia di heretici calvinisti, quando andavano a predicare nei contorni di fiume Dravo, li heretici dicevano, che havriano abbracciato la fede romana, che noi predicavamo, se li volevamo lasciare qualche sacerdote, che l'instruisse nella fede; che se bene in Turchia è libertà di coscienza, et ad ogn'uno è lecito professar la fede che vole; nulla di meno noi altri cattolici habbiamo in ciò maggior libertà per li privilegii havuti dal Gran Signore: massime l'anno passato; che liberamente possiamo tener schole, et che né noi, né i scolari siano molestati da veruna persona sotto varie pene e castighi; parimente ancora ci ha dato facoltà che possiamo liberamente dir messa et predicar tanto nelle case private, come anco nelle campagne, e se alcuno o sia turco, o altro vorrà impederci o molestarci, sia punito e condotto a Constantinopoli, dove dovera dir le cause di tal turbatione. Mai

alcuno si ricorda che il Gran Turco habbia voluto più favorire la religione cattolica di quelli, che ha fatto adesso, contrasegno evidente, che Dio nostro Signore ha rimesso del suo giusto sdegno, ch'haveva contro quei popoli e nationi, et che per ciò egli ha mosso il cuore d'un crudelissimo tiranno a concederci tanta libertà di professare et assercitare la fede cattolica, per la qual cosa Dio nostro Signore sia sempre lodato e ringratiato.

C'anche cosa di non minor maravigliar, che l'istessi turchi e barbari c'invitavano a venir alli loro castelli e villaggi a dir messa e predicare; se bene ciò facevano per utile et interesse loro; perciocché dove andiamo noi, sempre li concorre gran popolo, e con quest'occasione si fa da quella gente come un mercato, dove vi sono cose da vendere e comprare; e di questo si paga qualche cosa a turchi, che sono padroni di quelle terre, e noi più liberamente possiamo fare i nostri essercitii; anzi siamo difesi dai spahie, che sono padroni di castelli e villaggi.

In somma tutti i sudetti popoli e nationi quanto affetto e desiderio hanno di esser aiutati nell'anima, non ce lingua che lo possi esplicare né altro lo crederà chi non ha veduti i loro sospiri, copiose lagrime e singulti, gettandosi per terra e lasciandoci i piedi, pregandoci con infinite lagrime, che haveriano inteneriti li più duri cuori di diamante; pregandoci per le viscere della miserocordia di Dio che non li abbandoniamo et che li provendiamo di qualche pastore, per le loro anime, e più volte mi dicevano: noi crediamo, che siate stato mandati da Dio del cielo per la salute nostra, però leghiamo le anime nostre all'anima vostra, che non abbandoniate, e rappresentate le nostre miserie a quello che è Padre e Pastore di tutti, il Pontefice Romano, al quale anche incarichiamo la coscienza, che renda conto di noi nel tremendo tribunal di Dio, se non ci provvede.

Si propone e si fa sapere alla Santità Sua, come noi siamo assai favoriti da turchi, che perciò habbiamo ottenuto i privilegi, come si è detto di sopra. Li heretici e scismatici non ci veggono mal volentieri, li cattolici tutti con infinito affetto ci abbracciano e desiderano; solo i frati zocolanti Bosnesi non ci possono sentire, né vedere, e si servono di tutti i mezzi imaginabili, perchè noi non ci stessimo in quelle parti; perciò, non mancano di screddarci, calumniarci, et anco usar a dire, che siamo spie del Papa; Dio li perdoni, e li conceda gratia, che si raveggano e facciano a tempo penitenza del scandalo che danno, et impedimenti che pongono alla salute di numero infinito di quelle infelici anime.

Non lo vorrei dire, ma pur con mio infinito cordoglio bisogna che sodisfaccia al debito mio, per non riportarne giusta pena dall eterno Dio, a rappresentare alla Santità Sua, che in luoghi dove hanno potuto impedire, non hanno mai voluto che noi pubblicassimo l'indulgenze concesse dalla Santità Sua a quei poveri popoli, che pur n'erano tanto desiderosi di partecipare li tesori della santa madre Chiesa. Di più in Belgradi hanno minacciato di scomunicare tutti quelli che venivano alle nostre messe e prediche; ultimamente ha detto un frate in una predica, dove vi era concorso gran popolo, che li sacramenti aministrati da noi non erano aministrati, e le confessioni da noi fatte erano nulle et invalide. Sua Santità consideri se il gran demonio del inferno, che sta incatenato, può far più danno a quelle anime di sudetti frati Bosnesi. Sono poi persone senza numero, che hanno preso la fede, e si sono fatti heretici, scismatici e turchi, vedendo il mal esempio della vita loro, e perchè mai sentono da loro ragionamenti spirituali o parlare della fede etc.

Vi è stato un vescovo frate, che è vissuto nel vescovato 35 e più anni, et in tutto il tempo che ha vissuto non ha ordinato altro che cinque o sei sacerdoti preti, de' quali adesso vivono 3 o 4. Non voleva ordinare, se non quelli che pigliavano l'habito di Santo Francesco, quali per desiderio, che havevano di arivare al grado sacerdotale si vestivano di quest'habito e poi con processo di tempo li veniva in odio, e si facevano assassini pubblici di strada. Altri si sono fatti turchi, come al presente vi si trovano in belgradi due; uno era stato parochiano e l'altro guardiano; ne dai detti frati si sente altre cose nei ragionamenti privati, se non di saper ben cavalcare, di haver dato delle botte, et altre prodezze simili.

Li aiuti, che si desiderano dalla Santità Sua sono li seguenti.

1° Si desidera, che Sua Santità conceda alcuni Padri della Compagnia 3 almanco della natione slava et due della natione ungara.

2° Si desidera, che la Santità Sua interponendo la sua autorità ci facci liberi dalle molestie de frati Bosnesi, et che né loro, né li loro superiori, né vescovi frati habbino che far con noi, come veramente non hanno; ma si desidera, che questo consti in scritto, che lo possiamo mostrare passim quando bisogna, et che faccia una scomunica a tutti quelli che direttamente o indirettamente vogliono turbarci et impedirci in quello, che spetta alla salute dell'anime.

3° Voglia concedere qualche indulgenza a quelli, che ci favoriscono, e ci accompagnano per le strade pericolose, e ci conducono ne luoghi dove possiamo fruttificare nella vigna del Signore.

4° Havendo noi per aiuto e beneficio di quei popoli erette già 3 schole in Turchia, una a Belgradi, l'altra a Temisvar, la 3a alle Cinque Chiese; la quarta ancora tra gl'heretici in Transilvania per allevare quei figliuoli nel santo timor di Dio nei costumi christiani e nelle lettere, con infinito giubilo et allegrezza dei loro parenti; per la qual cosa è necessario, che vi sia persona in dignità ecclesiastica che li possa ordinare, però tutti quelli popoli desiderano e suplicano la Santità Sua, che faccia un vescovo a Belgradi, che habbi giurisdittione fuor del Regno di Bosna di la dalli fiumi Drino, Savo, Dravo, e Danubio. E in tal modo si viverà in pace e quiete, perchè il vescovo di Bosna sarà ben occupato, et havrà assai che fare nel regno di Bosna che è assai largo e lungo, et a pena potrà sodisfare; e quest'altro vescovo non haverà che fare in Bosna dove sono i frati, perchè la sua giurisdittione si estenderà come si è detto di sopra. Et a questo modo Sua Santità sodisfarà a tutti, e darà rimedio opportuno a quelle anime, le quali tutte saranno obligate pregar la divina Maestà per il suo felice essere.³

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 133r-135v.

Jegyzet:

1 Lásd az előző dokumentum 1. jegyzetét. Ez utóbbi egy másolata megtalálható: Biblioteca Apostolica Vaticana OTTOB. LAT. 2536. ff. 227-230.

2 Rom 11,4

3 SZILAS 73

1618. 01. 05. Adámos

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek.

Biztosra mondják, hogy a fejedelem beengedi a jezsuitákat, csak ne jöjjenek rendi öltözékben. Monostor ügyében már írt ő és mások is. Talán 10-12 ezer tallérért meg lehetne venni, de minden bizonytalan. Erdélyi István ugyanakkor felajánlotta négy faluját (Nemeszsuk, Asszonyfalva, Kiskaján, Nagykaján) a rendnek. A falvakat 50-10 család lakja, egy mér földnyire vannak Kolozsvártól, lenne gabona, malom és halastó is. Vagy ezeket kellene megtartani, vagy el lehetne cserélni őket Monostorért. Csere esetén 500 tallérért kellene még fizetni. Erdélyinek egyetlen feltétele az, hogy feleségével együtt vetessenek fel a rend jótevőinek sorába, és most küldjenek hozzá egy jezsuitát. Gyors utasítást kér, mit tegyen. Rendtársakat és tanítókat mindenképpen vár. — Mostani társát és az iskolamestert Gyulafehérvárott hagyta, ő maga Monostorra megy tárgyalni. — Állandóan vándorol, búcsút próbált hirdetni, de nem sikerült. Karácsonykor Monostoron volt, így a fejedelem hiába próbálta hívatni, hogy lelki vigaszt adjon az udvarában élő katolikusoknak. A további búcsúk meghirdetésével vár addig, amíg nem beszélt a fejedelemmel. A rendfőnök levelei nem jutnak el hozzá.

Molto Revende Padre in Cristo.

Il Signor Iddio dia a Vostra Paternità Molto Reverenda ogni bene in questo anno nuovo con tutta questa minima Compagnia. Doppo molte difficoltà et travagli, par che si monstri qualche speranza di consolatione. Si dice di certo che l'Illustrissimo Principe sene contenta, che alcuni di nostri possino entrare in Transylvania, purché non siano vestiti al solito. Della possessione di Monostor qualmente sia trattato, vedo Vostra Paternità Molto Reverenda habbi havuta qualche notizia, perché io anche gl'havea scritto, altri anche n'haveranno avisata. Stantibus his terminis, a mala pena pensarei, si potesse riscattare infra 10 o 12 mila talari. Et questo non so, quanto sarà stabile, essendo ogni cosa per tutto soggetta a continue mutationi, specialmente in Transylvania. Il Signor Stephano Erdeli,¹ catholico veramente constante et unico in Transylvania mosso da un zelo straordinario, promette 4 ville, nelle quali saranno coloni da 50 cioè 10 famiglie. Si chiamano Suk, Azzony-falva, Kallian superiore et inferiore. In questi beni sarà tanto grano in un molendino di tre rote, che arriverà a 200 et 50 rubi di grano. Si potrà sementare da 100 et 50 rubi di grano. In Suk si trova un palazzo habitale, benché abbandonato. Questi vassalli saranno la maggior parte discosti da un miglio da Claudiopoli. Sono beni sicuri, poichè hereditarii, commodi di grano, aque, peschiere due, di molendino, et di vicinanza. Questo lui darebbe a quel signore che adesso possiede Monostor in cambio, o veramente lasciarlo in mani di nostri, finché potesse riscattare quell'altra di Monostor. Oltre di questo permette in adiuto del riscatto flor. 500. Li nostri havessero assoluto dominio in perpetuum. Vostra Paternità Molto Reverenda vegga, quid expediat. Io tengo per una singolare et straordinaria providenza di Dio. La conditione con la quale l'offerisce è l'esser ammesso nel numero di quelli che partecipano li privilegii della Compagnia,² lui et la

sua consorte, essendo ambedoi sterili. Oltre a questo sia provisto di qualcun de nostri che stia appresso di lui. Prego a Vostra Paternità si dia risposta quanto prima. Quod si del riscatto, non si puotesse accordare, né di nostri fussero admessi, almanco si provegga di qualche compagno per me et di qualche maestro.

Io lasciando il compagno in Alba Julia con il maestro,³ mene contenterò andare a Monostor, piocché il signore che lo possiede, m'ha spesso invitato, dandomi in mano la casa sopra la porta, della quale spesso fu trattato, ma in darno, per un altro sacerdote cattolico esemplare li figliuoli proprii et ogni altro adiuto. La rendita s'ammassasse tra tanto di beni già detti, purché la conditione non si tralasci.

Io sto in continuo moto. L'indulgenza promulgando in due luoghi, in nissun luogo ho potuto finir per casi che sopraggiunsero. Vo in giro per trovarli a case loro. A queste feste del Natale havendo sustituito un altro sacerdote per interim in Alba Julia, io andai a Monostor. L'Illustrissimo Prencipe ha havuto a male, dicendo che a questo effetto m'havesse chiamato, che consolassi la sua corte, della quale non pocho si trovano cattolici, ma pure s'è placato. In Monostor non havendo potuto finir l'Indulgentia, già sono sforzato metterla in altro luogo, et quelli che non possono ivi esser presenti, trovarla anche in case proprie. Che fin qua non l'habbi promulgato, non si maravegli, poiché nei Comitii a novembre l'ho havute. Alhora anche per non so che sospetti, non mi sono arrisicato promulgarle, se non dopo che l'ha visto il deto Prencipe et revisto. Il numero de confitendi quanto sarà, altra volta li scrivero a mala pena, essendo ancora principiato. Lettera da Vostra Paternità si dice che siano mandate, ma non si sono in man mia capitate, spero l'havero. Fo fine per la prescia ch'ho per conto del Corriere. Alli suoi santissimi sacrificii et orationi mi commendo con ogn'affetto di cuore, pregando a Vostra Paternità Molto Reverenda faccino oratione continua per queste misere parti, et per me più bisognoso di tutti.

Di missione d'Adamos 5 Januarii 1618.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus indignissimus
Stephanus Szini Albensis

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 142r-143v.

Jegyzet:

1 Erdélyi István fejedelmi tanácsos (1612-1642), 1606-tól Torda vármegye főispánja, 1631-ben szamosújvári főkapitány, 1635-ben a fejedelmi tábla elnöke (TRÓCSÁNYI Zoltán: Erdély központi kormányzata. Bp., 1980. 27.)

2 A Társaság nagy jótevőit részesíti mindazokban a lelki javakban, amelyeket tagjai példás életükkel és buzgó apostoli munkájukkal kiérdemeltek.

3 Georgius Bujtul. Lásd a 189. levelet.

1618. 01. 19. Ragusa

Vincenzo Lantero raguzai érsek tanusítványa a jezsuitáknak.

A Belgrádban lakó raguzai kereskedők írásos nyilatkozata alapján tanúsítja, hogy az ottani jezsuiták nem törekednek a raguzai kereskedők kápolnájának megszerzésére. Nincs szándékukban továbbá a papok elűzése sem.

Vincenzo Lantero per la Dio gratia et della Sede Apostolica Arcivescovo di Ragusa

Facciamo piena et indubitata fede a chiunque perveranno le presenti nostre che per una fede sottoscritta da molti mercanti ragusei, degni de fede, essistenti in Belgradi, riconosciuta legitimamente qui in Ragusa da più persone degne di fede, consta chiaramente nella nostra curia. Qualmente i padri jesuiti d'alcuni anni in qua fermati in Belgradi per aiuto di quell' amime si sono contentati per maggior pace et quiete di celebrare et essercitare gli offitii divini et suoi ministerii in detta citta di Belgradi nell' ospitio di detti mercanti, non hanno preteso mai, né ricercato da detti mercanti la capella ch' hanno in Belgradi, si come non esser stata intentione delli sudetti di haver per cappellari altri preti o religiosi di quelli che sono al presente. Et per evidenza habbiamo fatta la presente, quale sarà sottoscritta dai noi et sigillata co' l nostro solito sigillo.¹

In fede ... in Ragusa li 19. Genaro 1618.

Vincenzo arcivescovo di Ragusa
Dominicus de Comitibus cancellarius

Mai lelőhelye: ARSI Epp. Ext. 16. f. 281.

Jegyzet:

1 Tugolinus kérésére készült igazolás. Szintén ő kérte meg az érseket, hogy e tanusítvány egy másolatát a rendfőnöknek is küldje el, amit meg is tett 1618. 02. 19-i dátummal (ARS I Epp. Ext. 16. f. 285.)

1618. 01. 25. Bécs

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Az Alfonso Carillo által nagyra tartott Horváth Gáspár tudatta, hogy Pázmány Péter és Forgách Zsigmond közbenjárására Bethlen Gábor hozzájárult, hogy magyar jezsuiták polgári öltözkében visszatérjenek Erdélybe. Engedélyezi, hogy a katolikusok visszaváltsák az elődei által elvett javaikat, s ha a császár, valamint a keresztény fejedelmek kéri, előterjesztést tesz az országgyűlésen a katolikusok érdekében. Nem vagyok pápista, mon-dotta, de vannak katolikus híveim. Remény van arra, hogy Gyulafehérváron és Kolozs-monostoron residentia és iskola legyen, ezért a tartományfőnök két atyát és két isko-lamestert küldjön. Forgách intézkedik, hogy az erdélyi követekkel mehessenek, s ír az ő

érdekében is. Ha másképp nem megy, ő Belgrádban várakozik. — Gratiani hozzájárult ahhoz, hogy a pécsi arianusok templomát megosszák. Sőt ír a szultánnak, járjon közbe az erdélyi fejedelemnél, hogy a katolikusok ugyanúgy kapják vissza javaikat, mint az a török uralom alatt lévő területeken történt. A következő héten Komáromba mennek.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Princeps Transylvaniae ad instantiam Illustrissimi Strigoniensis Petri Pazmani et Illustrissimi Domini Sigismundi Forgacz permittit, ut nostri hungari revertantur habitu mutato et nomine iesuitarum mutato, etiam si sint et scientur iesuitae, propter maiorem securitatem manendi. Et si bona Societatis abalienata a suis praedecessoribus redimere voluerint catholici, erit contentissimus. Et si nomine suae Maiestatis principumque christianorum fuerint patres commendati, se facturum ut in comitiis transylvanicis proponatur et promoturum quantum poterit in gratiam catholicorum. Non sum, aiebat, papista, tamen propter papistarum fidelitatem habeo catholicos famulos intimos. Haec et multa alia calamo excepit ipso principe porrigente Dominus Magnus Caspar Horvat, qui nomine catholicorum egit cum Principe. Reverendus Pater Alfonsus bene novit hominem, optimo de Societate meritum. Primum rediit ex Transilvania. Spero in Domino, Albae Juliae et in Monostor residentiam futuram stabilem et scholas habituros nostros. Reverenda Paternitas Vestra serio mandat Reverendo Patri Viceprovinciali ut sacerdotes duos pro praesenti necessitate submittat et duos magistros unum pro Monostor, alterum pro Alba Julia. Ego disponam cum Illustrissimo Forgacz, ut libere possint proficisci cum legatis Transylvanorum habitu mutato. Dominus Illustrissimus Forgacz scripsit Principi Transylvaniae pro patentibus, quibus meas quoque addidi. Bonus Illustrissimus plurimum sollicitus est cum Archiepiscopo, ut nostri sint accepti.

Dominus Illustrissimus Gratianus assensit libenter, ut fiat divisio in templo arianorum Quinqueecclesiis. Si sine offensa boni domini possem recto itinere pergere in Transylvaniam, libentius facerem. Si aliter fieri non poterit, Alba Graeca instabo, ut dimittar. Dominus Magnus Horvat Gaspar omnino suadet, ut per modum intercessionis scribat Imperator Turcarum Principi Transylvaniae, ut nostris sua bona et templa restituantur, prout ipse fecit in Turcia ad petitionem Illustrissimi Gratiani. Quod ipsum Dominus Illustrissimus Gratianus promittit facturum. Interim habentes gratiam Principis qualencumque, utamur et personae submittantur. Non deerit elemosina catholicorum, quibus ut pauperes uti poterunt. Hebdomada sequenti omnino proficiscemur versus Comaromium.

Me Reverendae Paternitatis Vestrae consuetae charitati commendo.

Viennae 1618 25 Ianuarii.¹

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo
Gregorius Vasarheli.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 144r-v.

Jegyzet:

1 HOLL 1983. 33.

1618. 01. 30. Róma

V. Pál pápa Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Megköszöni beszámolóját visszaérkezéséről Konstantinápolyból és további buzgólkodásra ösztönzi.

Dilecto filio nobili viro Gaspari Gratiano duci Naxiae
Laudat eius pietatem Paulus papa V.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem. Quod nos de tuo instanti Constantinopolim reditu humaniter certiores fecisti literis tuis, et sollicitudinem nostram in earum partium Christi fideles incitasti, tuam in nos et hanc sanctam sedem observantiam et devotionem, simulque christianae religionis zelum ostendisti. Quae licet nobis aliis compluribus argumentis declaraveris, pergratae tamen accidunt tuae huiusmodi testificationes, nobisque occasionem praebent et tuam commendandi pietatem et Deum orandi ut istam tibi mentem Ecclesiae suae laborantibus membris subveniendi confirmet et promoveat, tibi que tam bona negotiatione thesaurizare thesauros in coelo in dies magis tribuat. Quod facturum pro sua misericordia speramus, si, quod facis, traditam tibi a Domino facultatem ad sui nominis gloriam impendere perseveraveris, nostram certe paternam charitatem nullo loco desiderabis.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem sub annulo piscatoris die trigesima Januarii millesima sexcentesimo decimo octavo pontificatus nostri anno tertio decimo

S. Cardinalis Sanctae Susannae

Mai lelőhelye: AV Arm. XLV. V. 17. ff. 256r-v.

1618. 02. 06. Gyulafehérvár

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek.

Éppen a csanádi misszióban volt, amikor január 11-én megkapta a szeptember 9-i levelet. Most jobb alkalom kínálkozván, hosszabban ír. — Immár több, mint egy éve Csáki István özvegyének házában él, amely kőhajításnyira van egykori kollégiumuktól, ahol most a kálvinisták akadémiája van, s így odahallik hozzá a harangszó. Az iskola számára megszerezte, majd nagy nehézségek árán megtartotta azt az épületet, amelyet Fejérdi Márton szepességi kanonoknak adott a fejedelem. Az iskolát nyilvánosan működteti, sőt tegnap egy temetésen is résztvett. Iskolamestere az általa a Collegium Germanicumból korábban is ismert kiváló karánsebesi ifjú Georgius Bujtul. — Nincs senki ugyanakkor, akit a fejedelem Heidelbergben tanult alumnusai ellen felhasznál-

hatna. Bujtultól és másoktól is hallotta, hogy a minap nyilvános disputát rendeztek Enyeden a kálvinista növendékek számára, amelyen a fejedelem is résztvett. Magával vitte Martinus atyát is, aki Bujtult a kancellár figyelmébe ajánlotta. A nyolc növendék nevetségesen szerepelt, még a szentírási helyeket sem találták meg, s nem engedték, hogy Bujtul ebben segítsen. Az hírlík, hogy a fejedelem nyilvános hitvitát akar rendezni a katolikusok és az eretnekek között. — Egy férje által elhagyott, majd 20 éven át Lengyelországban és Moldvában bolyongó, s a prédikációit több ízben megzavaró schizmatikus asszonyt megszabadított az ördögtől. Hasonlóan járt el a teljesen kétségbeesett fejedelmi kulcstartóval is, akit hosszú küzdelem után tett szabaddá, s aki ezután katolikussá lett. További három asszonyból űzte ki az ördögöt, sokakat — közöttük felnőtteket is — megkeresztelt. Amikor a fejedelem udvari papja azzal vádolta őket, hogy különféle alamizsnával csábítják magukhoz az ifjúságot, a fejedelem azzal kelt védelmükre, hogy ne panaszkodjanak, hanem tegyék ugyanezt a reformátusok is. — Ötször volt Kolozsváron és környékén, ahol nem jó szemmel nézik ugyan, de sokakat megkeresztelt és házasságokat is megáldott. Prédikációkat tartott, alamizsnát osztogatott. Kolozsváron egyébként egy Telegdi Miklóst olvasó volt jezsuita növendék is prédikál és tanít. — Sokan remélik, hogy a fejedelem visszaengedi a jezsuitákat. Azt is beszélík, hogy már aláírta erről a pecsétés levelet, s hogy Horváth Gáspárnak engedélyt adott iskola felállítására. Horváth egyébként mindenáron pénzért szeretné visszaszerezni Kolozsmonostort, de jobbnak látszik az a mód, amit Erdélyi István javasol. Ő három Kolozsvárhoz közeli faluban lévő birtokrészét és további 500 forintot ajánlott fel csere gyanánt. Erdélyi csupán azt kéri, hogy feleségével együtt a Társaság jótevőinek számítsón és állandóan legyen mellette egy jezsuita. További 8 telket ajánlott fel Wesselényi Boldizsár és négyet Vas János. Ez utóbbi egyébként elmentében különféle érmekeket kért. — Igyekszik minden módon előmozdítani a jezsuiták visszatérését. Kéri a rendfőnököt, hogy írjon a feltételekről. A százszok is az ő iskoláikért kiáltanak, s a fejedelem csak olyanokat akar szolgálatába fogadni, akik náluk tanultak. — Volt Csíkbán, ahová nagyon kéne egy iskolamester és egy püspöki vikárius. Elcsitította az ellenérzéseket, s mintegy 20 embert megértített. Könyvekre és társra lenne szüksége.

Admodum Reverende in Christo Pater.

Literas Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae 9 Septembris ad me exaratas summa cum animi mei voluptate (11. Ianuarii dum essem in missione Csianadiensis) accepi, legi, relegique, ex quibus et paternam in omnes curam providentiamque animadverti et diligentiam, quam a me in scribendo ad eandem exigebat, facile cognovi. Utinam omnia e re cederent, iussisque tam sublimibus mihi in pulvere haerenti obedire pro voto fas esset. Verum, quorum adhuc in lite fuit exitus, ea mihi literarum scriptio vel incertiora reddidisset, vel plane e manibus exegisset. Nunc liberio rem nactus scribendi occasionem, liberio rem etiam propono campum.

Ex quo, post Societatem in Transylvania exclusam, mihi omnium minimo et tanquam abortivo huc in Transylvaniam accessus fuit, nihil antiquius duxi quam si iuxta Societatis praescripta vitam agerem in quavis plaga, sedem tamen certam hospitii causa in aedibus privatis haberem. Itaque iam ab anno et amplius diversor in aede Spectabilis ac Magnificae Dominae relictæ quondam Spectabilis ac Magnifici Domini Stephani Csiaki.¹ Hospitium istud quantum iactus esset lapidis a nostro Collegio temploque dissitum est, adeoque conterminum ut campanula qua ipsi calvinistæ

scholasticos suos ad lectiones cogunt, huc bene audiat. Collegium istud templumque scholasticis calvinistarum pro Academia ut ipsi vocant et pro ministris e scholasticorum albo educendis, in templo nostro probandis subservit. Huius in aedis qua ruinam, qua vastitatem minantis palatio menses aliquot pro schola et templo usus sum; nunc pro schola aliam nactus domum, quam Reverendo Domino Martino Feierdi² Princeps donarat. Hanc eandem domum idem Reverendus Dominus Martinus sacerdotibus catholicis in perpetuum sibi succedentibus curavit adscribi. Is Sepusii Canonicum agens, hospitii causa huc ad me divertit, domo interim libere utor. Non defuere in absentia eiusdem contradictiones adeo graves, ut ne saepium quidem adminiculo cingere auderem, licet iam inchoassem. Nunc etiam eodem in statu sunt res. Interim tamen propalam schola utor, publiceque superpelliceo indutus funera per civitatem comitor, quod et heri accidit. Magistrum optimum et philosophum et virtuosum habeo. Olim in Collegio Germanico alumnum novi. Is Georgius Buytul Karansebesiensis est.³ Iam explet annum, quem habiturus pro sequenti, Deus novit. Ego neminem in tota Transylvania aptum reperio, quo adversus Heidelbergenses, alumnos Illustrissimi nimirum Principis,⁴ uti possim. Nec vero deest occasio.

Nuper enim oppido Enied, dum publicis thesibus propositis, novi verbi divini praecones examinarentur, Princeps ipse interfuit, Reverendumque Patrem Martinum⁵ secum tulit. Is magistrum meum Cancellario⁶ commendavit. Examinantur pauperes, ne dicam exanimantur ex illis octo. Risum propinavit illud examen ipsi etiam Principi. Magnos enim commentatores dum ad manus volvunt revolvuntque, ad quaesita non modo non respondent, sed ne loca quidem Scripturae suis foliis sita quaerere norunt, adeoque insignem risum excitant, verendum ut esset, ne ipsi Aulici partes ipsorum defendendas susciperent. Magister ipse saepe proponere voluit, sed occasio ipsi ab adversariis negata. Ego tunc absens fui. Postea cum a secularibus iisque haereticis, tum a magistro mihi relatum fuit. Fertur Principem interfuturum ordinationibus suorum, daturumque operam, ut catholici cum haereticis solemnem instituant disputationem, quae pars vicerit, maneat victrix.

Antequam vero hinc aliorum scribendo ferar, narrabo rem de energumena. Curatum fuit huc advehi quandam schismaticam ad hospitium meum. Haec dum ante altare sistitur, horrifico ululatu cuncta implere, stridere, adeo ut circumstantium ora vultumque non minimus timor occuparet. Stulam manibus in corpus suum saevientibus circumfero. Vix ipsam manibus apposui, cum graece clamare, manumque ut liberarem vinculis, caepit. Humi se ponere, hinc inde iactare, ridere, flere, veniam exeundi petere. Ventum est in crastinum. Concionabar plane de daemonio surdo et muto, ipsa etiam sistitur ad latus dextrum altaris. Iam daemonis mihi vaffrities declaranda erat: ipsa iterum se lacerat, prona in terram cadit, vociferatur. Populus universus ad hoc spectaculum convertitur. Ego vero, obmutesce, inquit, populumque ne his daemonis artibus se committat, edoceo, concionem audiet, oret, illa conticuit. In sacro nihilum quidem turbata est; omnia quiete pacificeque transacta. Confessionem alterius interim exaudio. Ipsa iterum non sui absimilis pristinos mores induit, clamat, canit ad instar turcarum ad panduras ludentium, saltat. Confessionem finem impono, assurgo, eamque reprehendo, stulam manibus circumligo. Mirum, statim iterum conticet. Stola velut canem loco, sic ad altare traho dicendo: veni, nequam, veni, da gloriam Deo. Tum subiungo (omnia dicendo latine) Agnosce, nequam, tuum Creatorem, cuius corpus hic in altari praesens est; vel nolens, confitere Christum hic

adesse, quem catholici firmiter credunt, haeretici vero tam obstinate impugnant animo. Iterum verbis divinis ipsi impero. Quaero, quo vocetur nomine. Illa: Anna, Anna. Ego subiungo: Mentiris nequam, non enim sanctorum nominibus es insignitus. Iterum compello: illa tacet. Tandem Ani, Ani clamat, sicque plane omnibus persuasum est, eam ab huiusmodi daemone vexatum. Quaero, qualiter in templum Dei advolarit. Subiunxit: Maritus meus aliam adamarat; illa me fictis fucatisque verbis in sociam thalami asciverat. Ex eo tempore ego obsideor, varias mundi oras obire cogor. In Polonia fui, in Moldavia, inter schismaticos, et iam hic. A quot annis, urgeo. A 20, inquit, annis. Interim quia mihi discedendum erat post castra, iamque Princeps elapso die loco egressus erat, ego etiam post prandium iter arripere coactus sum, sicque eam domum dimisi. Claviger Principis illusus a malo daemone erat, ipse, quamvis haereticus, totus tremens ad me accessit, dum Miserere mei Deus, hungarice lego, proclamat: frustra oras, ego enim iam damnatus sum. Quid, inquam, damnatus! nequaquam. Dominus tecum. Accingo me labori. Lego lytanias. Ventum erat ad orationes Sancti Bernardi de nomine Iesu, dumque illa proferre gestio verba: Rogo te per illum pretiosum sanguinem etc., inclamat: frustra, frustra. Et quae hominum hic ora, quis pallor? quis terror? Damnatus sum, inquit, ecce me auferte. Profero stolam, Evangelium, Crucem. Ille totus humi procumbit, clamat: auferte; circumlustrat omnia oculis, auferte clamat, ecce sum, auferte. Vox haeret faucibus, ipse totus ad verba diffluo. Haereticus quidam qui se comitem huic adiunxerat, flere, orare, omnes pavere. Aggredior iterum in nomine Dei Omnipotentis, horasque quaternas aut quinas insummo. Iam media nox urgebat, hominem ad aliorum postulata dimitto. Domum portatur, quiescit. Senex illi apparet, eumque benigne consolatus, hominem ad fidem catholicam trahit. Post aliquot enim dies confessus est, sacraque exomologesi reffectus est. Adhuc per Dei gratiam catholicus existens perseverat.

Foeminae tres a daemonum terribiliorum curatae. Baptizati plurimi, quorum aliqui in aetate provecta. Scholasticorum causa non pauca passus sum. Dominus adfuit. Princeps ipse causam meam publice defendit. Dum enim concionator suus⁷ quereretur scholasticos suos ad nostros advolare, meque, ut ipse aiebat, pomis fructibusque ad meam scholam allicere, subiunxit: Vos idipsum facite ex vestris redditibus, quod ipse ex suis facit eleemosynis. Nullum non movent lapidem, omnia tentant, ut hos pauperculos e manibus meis eripiant, quorum partem aliquam ego eleemosyna sustento mea.

Venio ad ea quae foris sunt. Quinquies, ni fallor, ex quo sum in Transylvania, Claudiopolitanos, quantumvis quibusdam sudis esset in oculo, aliosque circumiacentes catholicos perlustravi. Baptismatis sacramento Christo regenerati multi, ex quibus quinque sexve etiam in matrimonii erant admissae societatem. Conciones habitae frequentes. Doctrina christiana in ordinem ducta, nunc etiam quibuslibet profestis diebus confluent pueri, praemiola illis distribuuntur. A concione est famulus quidam olim Patrum, nunc incola Claudiopolitanus. Is legit Telegdium,⁸ doctrinamque pueros instruit christianam.

Incredibilem plerique concipiunt spem fore ut Illustrissimus Princeps aliquos ex nostris admittat, eiusque Transylvaniam repetendi facultatem det. Fertur, eum plane manu sua subscripsisse sigilloque suo confirmasse, sicque schedam Magnifico Domino Caspari Horvat, olim supremo peditum Capitaneo apud Serenissimum Regem Poloniae Stephanum Batthorem. Is egit de bonis Monostoriensibus redimendis, quinque

aut sex millia florrenorum pollicitus. Mecum etiam egit, dum essem Claudiopoli. Sali-
vam videtur imbibisse Dominus is, qui ea tenet bona. Pecunia redimi vix poterit,
facilius modus inventus est Generosus Dominus Stephanus Erdelij, egregius vere
catholicae fidei assertor, unus ex intimis Principis Consiliariis, quicquid tribus in villis
portionis habet, totum illud in opus tam pium conferet. Coloni sunt ad 50 familias.
Familias vocamus homines eos, qui sui iuris sunt familiasque alunt. Molendinum facili
negotio 200 cubulorum Claudiopolitanorum tricici quolibet anno proferet. Sunt
praeterea duo lacus, quorum uni nullus ut fertur in hac provincia comparandus, unum
palatinum, duobus milliaribus ab urbe Claudiopoli distant. Ad haec pollicetur in sub-
sidium fl. 500. Duas tamen conditiones vult: Primam ut privilegiorum Societatis una
cum consorte sua, optima catholica, sit particeps,⁹ aliam ut aliquem e nostris secum
habeat, si non continuo, saltem ver vices. Est alius qui pollicetur 8 colonos. Is est
Generosus Dominus Balthasar Veselini,¹⁰ a Patre Forro¹¹ ad Christum hic adductus.
Tertius Generosus Dominus Ioannes Vas,¹² patrum studiosus. Hic 4 colonos eosque
prope Claudiopolim. Hic petierat in reditu ad patriam a Nostris aliquot aureos
nummos, qui in tantis rerum statuumque vicissitudinibus hactenus solvendo non fuit,
deinceps soluturum se omnino pollicetur.

Hic meum erit plures conquirere, dummodo Nostri admittantur. Quod si Domi-
nus iste commutare voluerit, perscribam Paternitati Vestrae, tentabimusque dum-
modo spes affulgeat. Paternitasque Vestra iis de conditionibus scribat. Mirum est
quantum desiderii absentia Patrum in cordibus aliorum accendat. Ipsi etiam haeretici,
praesertim saxones, clamant nostras scholas, ad nostras scholas anhelant. Ipse
Illustrissimus vix ullum, cui ardui aliquid committat, admittere vult, nisi qui Patrum
sollercitia literas didicit.

In Csik etiam fui, ubi opus esset magistro uno pervigili, vicarioque episcopi
aliquo. Odia dissidentium plura deposita, praesertim duorum quorum ex quiete mul-
torum quies pendebat. Aliorum item, quorum dum animos ad pietatem inflexibiles
viderem, genibus in terram nixus obtinui, quod volebam, dextrasque mutui amoris
symbola coniunxi. Conversi ad 20 vel amplius. Libros habui nullos, neque socium.
Utinam Deus Optimus Maximus misellae huius patriae vicem ob oculos ponat, ani-
masque tot haeresum immensa voracitate absorptas in lucem veram suam praefer-
endo facem, fideique columnam iam tandem asserat. Vestra Paternitas pro Iesu
Christi amore et mei et istorum rationem apud Deum efficaciter habeat, nosque in
humeris orationum suarum clientulos in sublime ferat. Quam ego etiam, quamvis
indignissimus, Deo Divaeque Virgini commendatam offero.

Albae Juliae 6 Februarii 1618.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae Servus in Chrristo abiectissimus ad
pedes prostratus

Stephanus Szini Albensis.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 343r-344v.

Jegyzet:

1 Wesselényi Anna. Róla lásd TÓTH Margit, ItK 1985. 189-193.

2 Fejérdi Mártonról lásd VESZELY Károly: Erdély generális vicariusai a hitújítás után. = Erdélyi
Egyháztörténelmi Adatok. Kiad. Veszely Károly. Kolozsvár, 1860. 332-335.

3 Számos alkalommal szerepel kötetünkben. Lásd LUKÁCS: Catalogi II. 555.

- 4 A fejedelem heidelbergi alumnusairól lásd HELTAI János: Adattár a heidelbergi egyetemen 1595-1621 között tanult magyarországi diákokról és pártfogóikról. = Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1980. 243-347.
- 5 Jóllehet a „pater” titulus nem illette, de nem valószínű, hogy más lehet, mint Fejérdi Márton, akit többször említ levelében. Ha ismeretlen személyt hoz szóba, arról közli, hogy kicsoda ő. Márton pater pedig úgy kerül elénk, mint akiről már volt szó.
- 6 Péchi Simon. Vö. TRÓCSÁNYI Zoltán: Erdély központi kormányzata. Bp., 1980. 181.
- 7 Keserű Dajka János (1580 k.-1633), aki 1615-től kezdődően volt udvari prédikátor addig, amíg 1622-ben a Heidelbergból hazatérő Geleji Katona István fel nem váltotta e tisztében. Vö. ZOVÁNYI Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. Szerk. Ladányi Sándor. Bp., 1977. 213-214., 310. Az eset, Bethlen Gábor válaszával legendaszerűen ismétlődik a beszámolóokban. Vö. például Marino de Bonis 1617 év végi jelentésével.
- 8 Telegdi Miklós (1535-1586) esztergomi érseknek számos műve sok kiadásban ismert (lásd az RMNy vonatkozó tételeit).
- 9 Szini már 1618. 01. 05-i levelében is beszámol erről.
- 10 Wesselényi Boldizsár tizedfőrendátorként lett ismert (1634-1646). Vö. TRÓCSÁNYI Zoltán: Erdély központi kormányzata. Bp., 1980. 325-326.
- 11 Forró György. Lásd LUKÁCS: Catalogi I. 668.
- 12 Vas János a fejedelmi tábla ülnöke lett (1635-1636). Vö. TRÓCSÁNYI Zoltán: Erdély központi kormányzata. Bp., 1980. 361.

190

1618. 02. 24. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Helyes lenne a szabados természetű Matthaëus Vodopiát Pécsről egy kollégiumba küldeni. Ez azonban úgy történjen, hogy Pécssett pótolják őt, s az ügyet beszélje meg Vásárhelyi Gergellyel.

Intelligo in missione Quinquecclesiensi versari Patrem Matthacum Vodopiam, qui cum natura liberior sit, putant nonnulli expedire, ut ex illa residentia ad collegium aliquod revocetur, in quo naturalem libertatem religiosae disciplinae observantia melius moderari assuescat. Quo ut sine iactura residentiae illius fieri possit, Reverentia Vestra in locum huius patris alium, quam primum fieri poterit, submittat. Sed de hac re antea Vestra Reverentia cum Patre Vasarhelli agat.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 882. Conceptus

191

1618. 03. 03. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Megköszöni leveleit. Örül annak, hogy hamarosan a katolikusok is használhatják az ariánusok templomát. Nem az ő bűne, hogy nincs előrehaladás kérése teljesítésében.

In un medesimo tempo mi trovo due di Vostra Eccellenza delli 20 et 28 di genario. La prima risponde alla mia precedente, nella quale havevo fatto parte del debito mio in pregarle ogni felicità con l'occasione delle sante feste del Natale e mentre gradisce con tanto affetto l'offitio, m' obliga con novo titolo a servirla; di che ringratio quouanti devo Vostra Eccellenza.

L'altra acceuna la provisione che pigliarà per servitio de cattolici nella chiesa ariana; e di questo prego la maestà divina che renda a Vostra Eccellenza ricchissimo premio nel cielo.

Del resto ella sa la mia pronta volontà, onde se non l'eserciteran in suo servitio, non è mio difetto, che non vegga gli effetti che si può promettere di me; che per fine le fo humilissima riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI EE. NN. 2 f. 164r. Conceptus

192

1618. 03. 03. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Florianus Avancinusnak, a bécsi kollégium rektorának Bécsbe.

Hitelt ad mindannak, amit Vásárhelyi viselkedéséről írt, ám mivel a magyarországi missziót nem szüneteltetheti, munkáját nem nélkülözheti. Ha művét valóban felsőbb engedély nélkül adta ki, figyelmeztesse a provinciálist, hogy valamiképpen büntesse meg.

Quae in iisdem literis Reverentia Vestra de moribus Patris Gregorii Vasarheli scribebat, vera esse facile credo. Sed cum missiones hungaricae hoc tempore nullo modo intermitti possint, non possumus non uti opera boni patris, etsi in eo nunnulla merito desiderentur, cum melior modo copia non suppetat, et naevos illos eiusdem virtus et industria facile tagant. Si liber eius¹ sine permissione superiorum editus sit, Reverentia Vestra de hoc Patrem Provincialem² monebit, ut videat, num haec libertas sit aliqua paenitentia coercenda.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 887. Conceptus

Jegyzet:

1 Esztendő által az anyaszentegyházról rendeltetett vásánapokra és innep napokra epistolák, és azoknak summája. Bécs, 1618 (RMNy 1152). Vö. HOLL 1983. 157.

2 Rumer Gergely (LUKÁCS: Catalogi I. 770.)

1618. 03. 10. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Kolozsvárra.

Sajnálatos, hogy későn kapta meg november 21-én írott levelét, hiszen az tele van az ügyük előrehaladtáról tanuskodó jó hírrel. Bárcsak Isten odahajlítaná a fejedelem szívét, hogy ne csupán engedélyezze, hanem támogassa is tevékenységüket. — A magyar urak alaptalanul panaszkodnak amiatt, hogy az udvaraikban lévő jezsuitákat hirtelen visszarendelték kollégiumaikba. Az állandó udvari élet ugyanis idegen a rendtől, másrészt a kollégiumokban lelkieben megerősödnek, s hamarosan visszatérnek. — Írt az ausztriai provinciálisnak, hogy keressen valakit, aki Enyedi György művét megcáfolja. Ugyanez vonatkozik a vitairatgyűjtemény kinyomtatására is, ám a hiányt Pázmány hasonló témájú művei is pótolhatják. Keresse meg ez ügyben őt. — Már többször kérte a tartományfőnököt, hogy küldjön egy társat Erdélybe. Már küldött volna is valakit, ám az hirtelen elhunyt, s most újat kell találni. Figyelmezteti erre a tartományfőnököt. — Még korainak tartja az erdélyi javaik visszavásárlását. Meg kell várniok, amíg minden elcsendesedik, nehogy a drágán visszavett javakat ismét elvegyék tőlük.

Sero valde redditae mihi fuere literae Vestrae Reverentiae 21 novembris superioris anni Claudiopoli datae. Quod eo molestius mihi accidit, quod videam me tanto tempore caruisse ea voluptate, quam mihi lectio literarum illarum attulit, quibus admodum laetos laborum suorum successus Reverentia Vestra explicabat. E quibus ut in dies uberiores ad maiorem Christi gloriam fructus efflorescant, libentissime e Societatis thesauro multorum sacrificiorum aliorumque piorum operum subsidia applicabo, sicuti etiam hucusque applicui. Quibus utinam id a divina clementia impetrare possimus, ut ipsa, quae regum et principum corda in manibus habet, animum Principis, cuius permissu Reverentia Vestra tam copiosa messe manipulos colligere incepit, ita convertat, ut ipso non permittente solum, sed et adiuvante cum magno sociorum manu in gentium istarum aeterna salute procuranda secure desudare possit.

An Domini Hungari iustam conquerendi de Societate causam habeant, quod patres nostri ex eorum aulis subinde ad collegio sui colligendi causa revocentur, merito dubitari posset, cum plerumque nec Societati nec subditis eius expediat perpetua illa inter aulicos commoratio, et sperari etiam possit utiliore eorum operam inter proximos futuram, si quandoque debilitas animi vires interposita in collegiis salubri quiete restauraverint.

Librum Georgii Eniedini contra Sacrosanctam Trinitatem,¹ quem Reverentia Vestra refutari a quopiam desiderat, commendabo Patri Provinciali Austriae, ut dispiat, num aliquis sit in provincia, qui id praestare commodo possit. Quod etiam faciam de libello controversiarum imprimendo, quamquam forte illi, qui ab Illustrissimo Strigoniensi² olim scripti fuere in simili materia, defectum horum supplere possent. Putarem hac in re ipsa Illustrissimum Dominum Petrum Pasman Archiepiscopum Strigoniensem Reverentiae Vestrae subsidium dare posse, cum quo poterit Reverentia Vestra, dum oportunum erit, de hisce agere.³

Iam non semel Patri Provinciali Austriae⁴ commendavi, ut Reverentiae Vestrae socium submitteret, quod etiam factum fuisset, nisi mors eum, qui destinatus erat, a vivis eripuisset. Sed iterum et saepius eandem rem Patri Provinciali commendabo, donec Reverentiae Vestrae omnino satisfactum erit.

Quod ad bona Societatis attinet, quae Reverentia Vestra scribit a Societate cum bona Principis gratia recuperari posse, existimarem hac de re nondum quidquam agendum esse, antequam magis omnia istic pacata ac tuta sint, ne ubi magno sumptu bona recuperata fuerint, Societas iterum ex iisdem exturbetur. Quod etsi minime futurum sperem, non desunt tamen occasiones, quae id adhuc timeri cogunt.

Illas Reverentia Vestra suis sacris sacrificiis et orationibus apud divinam bonitatem avertere conabitur, quam ego etiam supplex rogo, ut misericordiae suae thesauros super istas regiones effundere dignetur, et Reverentiam Vestram in animarum salute procuranda sanum et incolumem ac mei in orationibus memorem servare.

Romae 10. Martii 1618.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II pp. 887-888. Conceptus

1 RMNy 836. Lásd 211, 230, 237, 242, 246 stb. leveleket.

2 Pázmány Péter

3 A vitairat-gyűjteményről lásd a 163. és 175. dokumentumunkat.

4 Rumer Gergely

194

1618. 03. 21. Róma

V. Pál pápa Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Újabb levelét köszöni, és további munkálkodásra biztatja.

Dilecto filio nobili viro Gaspari Gratiani duci Naxiae

Hortatur ut pergat de ecclesia catholica bene merendi Paulus Pontifex V.

Dilecte fili nobilis vir salutem et apostolicam benedictionem. Accepimus literas tuas datas die XXVIII. Februarii, quibus tuae piaetatis ac in nos et hanc sanctam sedem devotionis testimonium nobis constare voluisti. Verum nos perspectam satis habebamus hanc tuam voluntatem, nihilominus officium suum huiusmodi pergratum nobis fuit, nec est, quod te hortemur, ut ubicunque eris, quod facere coepisti, pergas de Ecclesia catholica et christiano nomine, ut te decet, benemereri. Non enim ignoras, qui perseveraverit usque in finem, aeternae vitae praemia eum consecuturum. Id quod divina gratia te perfecturum confidimus. Nostram in te paternam charitatem meritis tuis debitam, quotiescunque a Domino concedetur, re ipsa experieris.

Datum Romae apud Sanctam Mariam Maiorem die XXI. Martii 1618. Pontificatus nostri anno 13.

Secretus Cardinalis Sanctae Susannae¹

Jegyzet:

1 Borghese kardinális

Mai lelőhelye: AV Arm. XLV. V. 15. ff. 302r-v.

195

1618. 03. 26. Bécs

Caspar Gratiani Borghese kardinálisnak Rómába.

A Rómába induló Vasolival hosszú és részletes tárgyalásokat folytatott az egyház és az egész kereszténység szempontjából fontos ügyekben. Kéri, hogy a titkár úgy hallgattassék meg, mintha ő maga fejtette volna ki elképzeléseit.

Illustrissimo et Reverendissimo Signore mio Patrone Colendissimo.

Ritornando il Signore auditor Vasoli in Italia l'ho pregato che voglia rappresentare a Sua Santità et a Vostra Signoria Illustrissima alcuni particolari che con lui ho a lungo conferito et trattato, li quali perché tendono al servizio di Dio, della sua Santa Chiesa et del ben publico di tutta la christianità, desidero grandemente che dalla Santità Sua et de Vostra Signoria Illustrissima li sia dato benigna audienza; il quale non solo significarà, quanto con lui ho trattato et discorse, ma anco rappresenterà al vivo la mia osservanza et devotione verso di Vostra Signoria Illustrissima, la quale per tanto supplico resti servita prestarli quella fede come se io medesimo le esplicasse il tutto; però a lui rimettendomi in tutto et per tutto faccio humilissima riverenza a Vostra Signoria Illustrissima et le prego da Dio il colmo d'ogni grandezza.

Di Vienna li 26 marzo 1618

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima
devottissimo servitore

Gaspar Gratiani Duca di Naxia

Mai lelőhelye: AV Fondo Borghese III. 70/a. f. 142.

Jegyzet:

1 Vasoli a prágai nunciatura titkára volt. Rómába indulása előtt Borghese kardinálisnak címzett ajánló sorokat kapott a prágai érsektől. Vö. AV Fondo Borghese III. 45/d. f. 317.

1618. 03. 31. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Komáromba.

Köszöni a híreket munkájáról, s felajánlja szolgálatait.

Ricevo quella di Vostra Eccellenza del 19 di febraro, e poiché mi fa gratia di esser certa della mia volontà di servirla, non dico altro, e solo aspetto occasioni per mostrarla nell'opere. Rendo a Vostra Eccellenza con ogni affetto molte grazie del favore che mi fa in dar me parte del corso di cotesti negotii. Pregero Dio che li riduchi a perfetta speditione per maggior gloria sua, et apparecchi ricchissimo premio all'opera che ne mette Vostra Eccellenza; a cui per fine fo humilissima riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI EE. NN. 2 f. 165v. Conceptus

1618. 04. 17. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Marino de Bonis jó kilátásokkal indult vissza a misszióba. Úgy véli, elképzeléseik összhangban vannak.

Il padre Marino de Bonis se ne ritornato alla sua missione con speditione favorevole all' aiuto delle anime per quanto e stato possibile, et è partito molto consolato. Quello che Vostra Eccellenza m'accenna de negotii che tratta, non è diverso da quello che mi ha fatto gratia participar meco nell' altre, è ben vero che io ho nuovo obbligo di corrispondere a questo favore con servirla, e sinché mene porga il modo, come là supplico, pregarò Dio benedetto che alli buoni progressi riponga felici fini, et arriahisca di gratie divine il cuore di Vostra Eccellenza; a cui fo per fine humilissima riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2 f. 166r. Conceptus

1618. 04. 18. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Köszönetet mond, felajánlja szolgálatait, s jó utat kíván.

Non potevo lasciare di significare la recenta della lettera di Vostra Eccellenza, massime che ero obligato a corrispondere a suoi favori, con mostrare la mia volontà, giaché non havevo altra occasione di mostrarla nell'opere con servirla; il che devo adesso fare tanto più prontamente per l'honor che Vostra Eccellenza mi fa con la sua delli 31 di marzo. Desidero dunque che sappia che ha maggior auctorità di comandarmi, e se non sene servirà, non haverà ragione di notare mancamento nell'animo mio di obedire.

Le rendo per tanto le dovute gratie, e resto pregando il Signore per il felice viaggio e successo de negotii di Vostra Eccellenza; a cui fo per fine humilissima riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI EE. NN. 2 f. 166r. Conceptus

1618. 04. 28. Pozsony

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Reméli, hogy az országgyűlés befejeztével két héten belül eltávozik. Erdélyben másként állnak a dolgok, mint két hónappal ezelőtt gondolták. Jó, hogy idejekorán senkit sem küldtek oda. A fejedelem nem válaszol neki, s nem tudni mit akar. Ugyanez áll az erdélyi katolikus követre is. A kanizsai pasa meghalt, s az újat is levélben kereste meg a jezsuiták érdekében. Várja a budai nagyvezér választ. Bethlen csak őt akarja beengedni, de nem jezsuita öltözetben és jezsuitaként. Gratiani azt kéri, hogy menjen vele Konstantinápolyba, de nincs ereje hozzá. Ha a fejedelemtől kedvező választ kap, levélben menti ki magát Gratianinál.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Spero me intra duas hebdomadas hinc discessurum finitis comitiis hungaricis. Longe aliter iam status Transylvaniae describitur, quam ante duos menses circumferebatur. Bene factum est, ut non ante praemitterentur nostri, quam certi aliquid haberemus. Princeps ad nullas meas respondit. Quid ruminet praeter promissa, ignoratur. Tentabo, quid habeat animi. Praecessit legatus Transylvaniae catholicus non nihil varius. Nostrum Bassam Canisiensem, prope diem Budensem amisimus repentina morte ob incendium excitatum in civitate, qui volens malo occurrere una cum equo incidit in foveam profundam, ex qua semivivus extractus paucis supervixit horis. Scripsi novo Bassae, mihi bene noto, de patribus, ut haberet rationem illorum. Iam expecto novas litteras a Budensi vezero in horas. Princeps iam nullum vult

admittere, nisi me in Transylvaniam, et quidem habitu mutato et nomine Jesuitae mutando. Expecto litteras vezeri; ubi accepero statim pergam. Dominus Gratianus desiderat, ut eam cum illo Constantinopolim, cum sciam non expedire, nec vires meas ferre. Si habuero responsum bonum Principis Transylvaniae, scripto Illustrissimo Gratiano satisfaciam; sin minus tempori me accomodabo pro gloria Dei et Societatis commodum cum benedictione Reverendae Paternitatis Vestrae. Me Reverendae Paternitatis Vestrae sanctis sacrificiis commendo.

Posonii 1618 28 Aprilis.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo

Gregorius Vasarhelyi¹

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 145r-v.

Jegyzet:

1 HOLL 1983. Nr. 34.

200

1618. 05. 19. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Gyulafehérvárra.¹

Megkapta törökországi útja eredményeiről írott levelét². Erdélyi terveire Isten áldását kéri. Megnyugtatta, hogy Bonis semmi rosszat nem mondott róla. Ne foglalkozzék azzal, mit beszél róla Don Simone. Figyelmezteti a tartományfőnököt, hogy adjon neki útavalót s legalább egy társat.

Literas a Reverentia Vestra superioribus diebus accepi, quibus nulla loci aut temporis nota adscripta erat. Scripserat eas Reverentia Vestra post suum e Turcia reditum, multa enim in iis explicabat, quae in illa peregrinatione ad fidem catholicam in istis regionibus propagandam feliciter gesserat. Promoveat, precor, omnia bonus Jesus et spes, quam Reverentia Vestra de rebus Transylvanicis concepit, adiuvare dignetur.

Quod Reverentia Vestra insinuabat, suspicari se a Patre Marino³; quippiam contra se factum esse, Reverentia Vestra credat, nescire me ab ipso contra Reverentiam Vestram quidquam dictum factumve esse. Sed hoc scio, ipsum semper optime de Reverentia Vestra locutum fuisse, eiusque studia et labores ad rem christianam amplificandam plurimum mihi commendasse. De domino Simone,⁴ de quo etiam querebatur Reverentia Vestra, aliud quod respondeam, non habeo, quam ut Reverentia Vestra, qui bonum virum satis novit, illius sermonibus non moveatur, sed sua integritatis conscientia nitens surda aure omnia dissimulet, et in fructuosissimis laboribus constanti studio progrediatur. De sufficienti viatico Reverentiae Vestrae dando, adiungendoque ipsi saltem uno socio itineris Patrem Provincialem⁵ monebo, qui quantum potuerit, nihil Reverentiae Vestrae deesse patietur. Divina bonitas Reverentiam Vestram perpetuo comitetur et in suo servitio multis adhuc annis incolumem servet. Vale, mi pater, memor mei in sanctis tuis sacrificiis et orationibus.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 912. Conceptus

Jegyzet:

1 Vásárhelyi ekkor már Erdélyben volt, a levél is feltehetően oda íródott. Vö. HOLL 1983. 158-159.

2 Az 1616-ban tett útról van szó. A levelet több éves késéssel kapta meg a rendfőnök. Vö. HOLL 1983. 152. Nr. 30.

3 Marino de Bonis

4 Giovanni Don Simone Matkovich

5 Rumer Gergely

201

1618. 05. 26. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Adjon társat az Erdélybe induló Vásárhelyi mellé.

Pater Gregorius Vasarheli, qui se ad iter Transylvanicum accingit, valde desiderat unum saltem socium itineris habere. Velim eidem Reverentia Vestra sufficiens viaticum suppeditet, ut fructum et incrementum religionis catholicae, quod ex profec-tionis illius successu speramus, facilius prosequi possit.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 916. Conceptus

202

1618. 06. 02. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Ha Vásárhelyi is úgy gondolja, Vodopia maradjon Pécsett. — Erdély felől már Vásárhelyi is kisebb reményeket táplál, de útja segíthet valamit. Sohasem írta Vásárhelyinek, hogy az erdélyi dolgokban a provinciális megkerülésével csak tőle függne.

Patrem Mattheum Vodopia, si Reverentia Vestra iudicio Patris Vasarheli acquis-cat, in missione in qua hactenus fuit, relinguere poterit.

Quod attinet ad spem de rebus Transylvanicis, etiam ipse Pater Vasarheli iam dubitare videtur, ne successus exspectatione sua tenuior sit. Nihilominus tamen exis-timo nihil nocere posse, si periculum fiat, num quid ea ratione, quae a Patre Vasarheli suscepta est, obtineri possit. Quod autem Reverentia Vestra insinuat dicere Patrem Vasarhelium ipsum in eo negotio omnem a me potestatem habere, Reverentia Vestra

sciat, nihil ipsi a me concessum esse, in quo ipsum a superioris obedientia ac directione dependere noluerim. Quapropter Reverentia Vestra eius consilia non secus quam aliorum omnium patrum dirigere et moderari pro sua prudentia meminerit.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II pp. 918-920. Conceptus

203

1618. 06. 09. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Gyulafehérvárra.

Nagy örömmel olvasta január 5-i és február 6-i leveleit, s biztos abban, hogy társaival addig is eredményesen tevékenykedik, amíg a jezsuiták visszatérhetnek Erdélybe. — Megismétli, hogy a Társaság javainak visszavásárlását még korainak és kockázatosnak tartja. Mindazonáltal Erdélyi Istvánt a jötevők közé sorolja, s a tartományfőnök hamarosan küld hozzá egy jezsuitát. — Az országgyűlés befejeztével Erdélybe menő Vásárhelyi Gergely remélhetőleg visz magával valakit, ha nem, visszatérte után bizonyára gondoskodik arról, hogy Szini megfelelő iskolamestert kapjon.

Sub finem maii binas a Reverentia Vestra accepi, alteras 5 ianuarii, alteras 6 februarii datas. Utraeque me plurimum in Domino recreaverunt religionis ac ferventibus Reverentiae Vestrae laboribus, uberrimoque ex iis efflorescente fructu, quem Reverentia Vestra iisdem explicabat. Utinam Reverentiae Vestrae in tam copiosa messe colligenda occupatae tantus sociorum numerus submitti posset, quantum ego illi opto et ad illam necessarium video. Sed cum id modo fieri non possit, rogandus Dominus, ut interim dum amplius ostium industriae Societatis in ista regione aperiat, Reverentiae Vestrae paucisque eius adiutoribus ea gratiae suae subsidia suppeditare dignetur, quibus adiuti pauci illi operarii multorum instar esse possint.

Quod attinet ad recuperanda bona Societatis, cum ea non nisi magno pretio redimi possint, non existimo, ut aliis literis Reverentiae Vestrae insinuavi, hac temporum mutabilitate magnos in hanc rem sumptus faciendos esse, ne si quod Deus avertat, rerum status mutetur, quod facile fieret, post exigui temporis usuram Societas bonis magno pretio redemptis iterum exturbetur. Nihilominus tamen magnae gratiae agenda sunt Domino Stephano Erdeli,¹ qui tam benignam ac liberalem hac in parte Societati operam et subsidium offert, ob quae sola, licet alia quae spondet explere nequeat, libens eum bonorum operum Societatis participem facio. Non enim convenit hanc gratiam a Societate ullis praefixis certis conditionibus quasi pacto inito addici. Cui etiam, spero, Pater Provincialis quamprimum opportunum videbitur, libentissime aliquem e Societate sacerdotem submittet.

Quod Reverentia Vestra scribit de socio ac magistro sibi mittendo, scribit ad me Pater Gregorius Vasarhelus, se obsolutis comitiis hungaricis in Transylvaniam profecturum. Hic, ut spero, patrem aliquem secum deducet, qui forte Reverentiae Vestrae in laboribus socius esse poterit. Aut si id minus fieri potuerit, is facile ubi in provinciam redierit, a Patre Provinciali Austriae socium aliquem et magistrum Reve-

rentiae Vestrae procurabit. Interim adiuvet, precor, bonus Iesus Reverentiae Vestrae conatus, eumque ad catholicorum solatium aliorumque ad orthodoxam fidem reductionem diu incolumem servet.

Romae 9 Junii 1618.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 924. Conceptus

Jegyzet:

1 Lásd erről 185. és 189. leveleinket.

204

1618. 06. 09. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Gyulafehérvárra.

Megkapta április 28-án és május 7-én írt leveleit, amelyekben tudatja, hogy az országgyűlés befejeztével Erdélybe megy. A fejedelem ingadozása ellenére bizakodik. Társa ügyében többször írt a tartományfőnöknek. Most mással kell megelégednie, mert Vásárhelyi Dániel odaküldéséről csak mostani munkája befejeztével lehet szó.

Binas eiusdem prope argumenti a Reverentia Vestra 28 Aprilis et 7 Maii datas accepi, quibus significat se finitis comitiis hungaricis in Transylvaniam profecturam. Utinam eo successu fiat, quem pridem e Reverentiae Vestrae industria mihi sum pollicitus. Cuius etsi iam forte paulo minor spes ob incertam Principis voluntatem appareat, de ea tamen desperandum non est, sed divinae providentiae fidendum, in cuius manu est cor regum et principum.

De socio Reverentiae Vestrae adiungendo iam saepius ad Patrem Provincialem¹ scripsi et spero iam aliquem acceperit. Pater Daniel Vasarheli,² quem Reverentia Vestra pro hac missione suggerit, hoc tempore ab alias occupationes, quibus tenetur, illi applicari necdum potest. Sed cum iis finem imposuerit, videbimus, quid ad maiorem Dei gloriam et patris illius bonum sit futurum. Interim spero, alium non defuturum, qui hac oblata occasione (quam nullo modo negligendam censeo) Reverentiae Vestrae laborum socius et adiutor esse possit. Comitetur, quaeso, Reverentiam Vestram singulari sua providentia bonus Iesus, et conatus eius aptato successu promoveat. Quod reliquum est, ego me sanctis Reverentiae Vestrae sacrificiis sacris commendo.

Romae 9 Junii 1618.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 924. Conceptus

Jegyzet:

1 Lásd a 201. és 202. leveleket.

2 Vásárhelyi Dániel ekkor Olmützben tanár (LUKÁCS: Catalogi I. 806-807.)

1618. 06. 09. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Florianus Avancinusnak, a bécsi kollégium rektorának Bécsbe.

Szívesen ajánlja a pápa figyelmébe Altham grófját, aki a magyarországi, erdélyi és moldvai keresztények ügyében fáradozik. Kétli, hogy a budai könyvtárat meg lehetne szerezni a toscánai herceg birtokában lévő török könyvekért cserébe. Ha a pápa nem is, ő hajlandó tmi a hercegnek.

Alias quoque literas easque paulo recentiores a Reverentia Vestra accepi, quibus studium Illustrissimi comitis ab Altham,¹ quo ille rem christianam in Hungaria, Transylvania, Wallachia vicinisque regionibus promovere satagit, explicabat; quod ego apud Summum Pontificem data occasione libens commendabo, videboque, num quid a me suggeri possit, quo a Magno duce Hetruriae² capsula illa librorum Turcicorum in compensationem Bibliothecae Budensis impetrari possit; quod tamen admodum difficile impetratu fore video.³ Quod attinet ad literas a Sua Sanctitate ad ipsum Comitem, eae difficulter impetrabuntur. Quod si sine illis meae literae ipsi gratae futurae putentur, libenter eas ad ipsum prima occasione transmittam.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 923. Conceptus

Jegyzet:

1 Michael Rudolf Altham (1574-1638) osztrák hadvezér, a tizenöt éves háború egyik fontos személyisége. Résztvett Székesfehérvár elfoglalásában és Győr védelmében. II. Mátyás többször küldte követségbe a törökhöz és Bethlen Gáborhoz. 1627. szeptember 7-én ő véglegesítette a békét a törökkel. (Allgemeine Deutsche Biographie I. 366.)

2 II. Cosimo Medici, aki 1590-1621 között uralkodott.

3 Altham gróf magát V. Pál pápát is megkereste ezzel a kéréssel (1618. 04. 08.) A levelet közzétette FRANK (Fraknoi) Vilmos: A budai Corvin-könyvtár történetéhez, Archaeologiai Értesítő V. 1874. 297-299. Az epizód értelmezéséhez lásd: Csapodi Csaba: Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára. Budapest, 1961. /A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei. 24./ 9. és Uő: A budai királyi palotában talált kódexek és nyomtatott könyvek, Budapest, 1984. /A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei. 15(90)./ 44.

1618. 06. 09. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Nem tartózkodott Rómában, amikor megkapta április 28-i levelét, s a pápához címzettet. Közvetített is a kért ügyben, de azt a választ kapta, hogy a pápa nem szívesen avatkozna a dologba. Ismeri ugyanis a nagyherceg buzgóságát a régiségek gyűjtése, és saját emlékeztetének megőrzése iránt, s így kérését bizonyára visszautasítaná. Bocsnátot

kér tehát, s más ügyekben ajánlja fel szolgálatait. Utóiratban hozzáteszi azonban, hogy minderről még kikéri más bölcs emberek tanácsát is.

Ero fuori di Roma quando capito la lettera di Vostra Eccellenza delli 28 d'aprile con quelle dirette a Sua Santità; e l'haverei presentate subito in vigore dell' obbligo che ho di servire Vostra Eccellenza; ma mi ha trattenuto il saper di certo che Nostro Signore non si vorrà mettere in necessita di havere una negativa dal Serenissimo Gran Duca,¹ come probabilmente si stima, da chi conosce l'inclinatione che ha Sua Altezza a conservare l'antichità e memoria delle sue attioni. Onde se qui per troppa prudenza erro, prego Vostra Eccellenza che mi perdomi, e mi favorisca di comandarmi in altro che potendo, farò il debito mio con la prontezza che devo. Con che fo humilissima riverenza a Vostra Eminenza, e prego Dio che la prosperi compitamente.

Utólagos megjegyzés a levélhez: Con tutto ciò mi consiglierò con persone prudenti, e si vedrò speranza di bona riuscita, procurarò di fare il servitio con la maggior efficacia che potrà venir da me.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2 f. 167r. Conceptus

Jegyzet:

1 II. Cosimo Medici toscánai herceg

207

1618. 07. 02. Grác

Pallavicino grazi nuncius Borghese kardinálisnak

A törökkel kapcsolatban lévő Vásárhelyitől tudja, hogy a magyarok a tatárok betörésétől tartanak, ezért gyorsan befejezik az országgyűlést. Gratianinak nem sikerült elérnie a hajdú palánkok lebontását, így 5 napon belül 25 ezer tatár is betörhet. Vásárhelyi szerint 3-4 ezer forinttal meg lehetett volna békíteni őket.

Illustrissimo et Reverendissimo Signore Patrone mio sempre colendissimo.

Mi scrive l' auditore, che alli 27 passato ha saputo da quel padre Gregorio¹ giesuita che ha corrispondenza col Turco, che li ungheri temono grandemente di essere infestati dalli tartari medisimamente che ultimamente hanno nella Polonia fatti grandissimi danni, et che però sollecitano di spedire la dieta per tornare alla custodia delli loro luoghi, e di ciò si da la ragione al non essersi mai data resolutione al Gratiani in Vienna doppio tanti giorni, che l' aspetta sopra la demolitione di quelle palanche, dove gli aiduchi si sono fortificati alli confini col turco in tanto non che in cinque giorni possono essere infieme più di 25 mill. Dicendo il detto padre, che con un donativo di tre o quattro mila fiorini si sarebbe potuto temporeggiare per un pezzo, ma che senza dare buona, né cattiva risposta, non si può far altro che lasciar correre così. Di più che gli ungheri dispensano le sentinelle et guardie per li luoghi del regno, stando futti impauriti. Il che ho voluto riferire con granda parte per sodisfare in ciò all' ordine datomi dall Vostra Signoria Illustrissima, alla quale fo humilissima riverenza.

Di Gratz li 2 luglio 1618.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

Reverentissimo et observantissimo servo in Christo

vescovo di Alessandria

Mai lelőhelye: AV Fondo Borghese II. f. 101.

Jegyzet:

1 Vásárhelyi Gergely

208

1618. 07. 10. Bécs

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

A császár és Gratiani török menlevelével felszerelve Homonnán keresztül indul Erdélybe. Az utat pénzzel is támogató Gratiani beleegyezett, hogy rossz egészségi állapota miatt ne menjen Konstantinápolyba. Pécssett az ariánusok rágalmai miatt bebörtönözték a jezsuitákat, de hamarosan kiengedték őket. A nádor ajánlólevelet írt érdekében a fejedelemnek.

Admodum Reverende in Christo pater. Pax Christi.

Iam proficiscor in Transylvaniam cum comitatu Illustrissimi Domini Homonnai¹ usque Homonnam; inde restabunt quadraginta milliaria hungarica. A Sua Maiestate Caesarea litteras habeo patentes pro secura comitativa et Illustrissimo Gratiano lingua turcica. Deus illi benedicat, gratia illius sustentatus sum Posonii, addito viatico duodecim tallerorum et panno pro veste superiori. Spero me non iturum Constantinopolim, bona gratia impetrata ipsius Illustrissimi Gratiani, ne valetudinarius et labore multorum itinerum fractus in itinere deficiam.

Post meum discessum Quinquēcclesiis nostri passi sunt carceres arianorum accusatione; brevi tamen dimissi sunt ad catholicorum intercessionem. Dominus Illustrissimus Palatinus² omnem securitatem promittit cum litteris commendatitiis ad Principem.³ Si habebo securitatem scribendi, quid spei simus habituri, Reverendae Paternitatis Vestrae perscribam, cauta occasione habita.

Reverendae Paternitatis Vestrae me sacris sacrificiis commendo et nostrorum orationibus.

Viennae 1618 10 Julii.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo

Gregorius Vasarheli⁴

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 146r-v.

Jegyzet:

1 Homonnai Drugeth György országbíró

2 Forgách Zsigmond

3 Bethlen Gábor

4 HOLL 1983, Nr. 36.

1618. 07. 18. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Örül, hogy beszámolt Konstantinápolyba készülődéséről. Biztos abban, hogy elő fogja mozdítani a keresztények ügyét.

Con la lettera di Vostra Eccellenza delli 23 di giugno mi veggo recrescere l'obbligo di servirla per il favore che mi fa in darmi parte del suo viaggio per Constantinopoli; e gliele ho pregato dal Signore felicissima con la compita speditione de negotii e del ogni altra cosa che tratterà a beneficio della religione christiana il suo gran zelo come è tanto radicato nel cuore di Vostra Eccellenza, così son sicuro che nell'esterno ne darà sempre li segni, e l'opera che promettono la gran pietà sua; resta che Vostra Eccellenza mi favorisca vero di commandarmi come la supplico; e per fine le fo humilissima riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2 f. 169v. Conceptus

1618. 07. 30. Grác

Pallavicino gráci követ Borghese kardinálisnak Rómába.

Vásárhelyi már nem kaphatta meg a Szent Károly képeket és a búcsút, mert elindult Erdélybe. Az út eredményeiről majd beszámol.

Illustrissimo et Reverendissimo Signore Patrone mio sempre colendissimo.

Havendo io mandato all auditore le imaginette coll' indulgenza di Santo Carlo per il padre giesuita, mi risponde, che egli già è partito per il Transilvania con speranza di conseguire la ricuperatione delli collegii e chiese cattoliche, e perché il detto auditore mi promette avvisi continuati delli effetti che produrra questa andata; di tutto a suo tempo darò conto a Vostra Signoria Illustrissima, alla quale faccio humilissima riverenza.

Di Gratz li 30. luglio 1618.

Di Vostra Signoria Illustrissima et Reverendissima

Reverentissimo et observantissimo servo in Christo

Vescovo d' Alessandria

Mai lelőhelye: AV Fondo Borghese II. 295/b. f. 145.

1618. 08. 07. Gyulafehérvár

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Ideérkezte óta ez a harmadik levele. A fejedelem nagy jóindulattal fogadta, azt szeretné, ha mindig az asztalánál lenne, de ezt nem fogadhatta el. Egy hónapja él itt saját költségén. A fejedelem marasztalja. A városban azonban nincs hová fejét lehajtania, és a falakon kívül lévő templomot rossz időben csak szekérrel közelítheti meg. — Nem tetszik neki, hogy Szini konviktust alapított a szegény diákok számára. — Enyedi György könyvét valóban meg kell cáfolni, mivel ezzel terjesztette el az arianizmust egész Erdélyben. A fejedelem Szent Mihály nap után nyilvános vitát akar rendezni az unitáriusok ellen, s azt szeretné, ha polgári öltözetben a jezsuiták is részt vennének. A tartományfőnök azonnal küldje Erdélybe Vásárhelyi Dánielt, Johannes Bistriciensist és egy segítőtársat.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Ternas cum his ex quo huc perveni ad Reverendam Paternitatem Vestram dedi litteras. Principis serenissimi gratia singulari hactenus lactatus sum, et amplissimis promissionibus. Desideraret Sua Celsitudo, ut quotidie mensae illius privatae accumberem. Excusavi et excuso me non posse facere propter meas infirmitates, nec expedire significavi prandio semper interesse Suae Celsitudinis. Mensis est, ex quo hic sum, expensis propriis victito more Societatis. Urget Sua Celsitudo, ut continue hic maneam. Propter ruinam civitatis, quo caput reclinem, non habeo, templum procul est extra muros civitatis, tempore pluvioso et hyberno non est modus exeundi, nisi curru.

Hic bonus Pater Stephanus¹ convictum puerorum studiosorum instituit magna solitudine et negligentia valetudinis propriae. Lecta solutione mihi multum displicet, quia pro statu praesenti non video expedire, nec nostrae vocationi satisfacimus propter solitudinem, nec nostram habemus libertatem. Posset alibi habere in civitate hospitia et parentes commoda procurare.

Reverendae Paternitati Vestrae dicit Pater Stephanus scripsisse de refutatione libri pestilentissimi Georgii Enyedi ministri Claudiopolitani.² Optime esset consultum huic patriae, si Reverenda Paternitas Vestra curaret refutari. Tota videtur Transylvania ex eo libro pestifero propendere in Arianismum. Illustrissimus Princeps post festum Sancti Michaelis omnino constituit indicare disputationem publicum contra arianos, quos summo odio prosequitur. Vult ut homines Societatis intersint habitu mutato. Reverenda Paternitas Vestra mandet Reverendae Patri Provinciali, ut absque ulla ulteriori excusatione Patrem Danielelem Vasarhelium³ huc mittat, et Patrem Bistriciensem⁴ qui quidem nec doctrina nec lingua valet, pro confessione tamen magno adiumento poterit manere; et coadiutorem qui mecum hic maneatur, submittat. Si quae elemosinae a catholicis submittuntur, nullus est, qui conservet. Me Reverentiae Vestrae sanctis sacrificiis commendo.

Albae Iuliae 1618 7 augusti.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Gregorius Vasarheli⁵
Praepositus Quinquecclesiensis

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 147r-v.

• *Jegyzet:*

1 Szini István

2 Erről lásd 175, 193, 230, 237 stb. dokumentumunkat.

3 Őt többször kérte a rendfőnöktől.

4 Johannes Bistriciensis (LUKÁCS: Catalogi II. 551.)

5 HOLL 1983. Nr.38.

212

1618. 08. 18. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Bécsen át Erdélybe.

Reméli, hogy szerencsésen eljutott Erdélybe. Mivel az ő és Szini levelei nagy reményeket ébresztettek benne, kéri, hogy gyakran írjon.

Aliud quod hisce Reverentiae Vestrae significem, non occurrit, quam literas eius 10 Iulii datas redditas mihi fuisse, ex iisdemque me cum magna mea consolatione intellexisse, Reverentiam Vestram in Transylvaniam proficisci. Quo ut Reverentia Vestra incolumis perveniat, et quae ad divinum obsequium pertinent, feliciter conficere possit, divinam bonitatem suppliciter rogo. Qua de re, quia e prioribus Reverentiae Vestrae ac Patris Stephani Zini literis magnam spem concepimus, magnum nempe rei christianae bonum ex Reverentiae Vestrae in illam regionem adventu secuturum, avidè literas a Reverentia Vestra exspectabo, quas velim quam saepissime poterit, scribat, ut statum religionis in illis partibus spemque progressus frequenter intelligam. Quod reliquum est, Reverentiae Vestrae divinae providentiae singularem protectionem precor, copiosaque in sanctis conatibus. His me sacrosantis Reverentiae Vestrae sacrificiis et auxilia commendo.

Romae 18 Augusti 1618.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 945. Conceptus

213

1618. 08. 28. Gyulafehérvár

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Augusztus 6-án érkezett Gyulafehérvárra. A fejedelem és a katolikus urak marasztalják. A kálvinistáknak adott kollégiumuk és templomuk helyett a falakon kívül kaptak egy romos, de rendbehozható épületet. A falakon belül lévő iskolájuk még az eddigieknél is sikeresebben működhetne, ha tanárokat küldenének. Ide kellene küldeni legalább Vásárhelyi Dánielt és Johannes Bistriciensist, akikre itt nagyobb szükség lenne, mint Magyarországon. Biztonságukat a fejedelem szavatolja. — Ha nem inti meg szigorúan

a tartományfőnököket, nem fog társat küldeni. Küldjön agnus Deit, s kérjen támogatást a pápától a szegény diákok számára. Ne küldjenek külföldi papokat, viszont Erdélyből a török birodalomba szabadon lehet mozogni, mert Erdély is a birodalom része.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Pervenit Albam Juliam sexta augusti. Princeps Serenissimus ea gratia recepit admisitque ut quivis catholicorum principum, eoque est animo, ut continue hic maneam pio solatio baronum catholicorum. Et quia collegium nostrum datum est una cum templo ministris calvinianis et scholaribus eorundem; extra urbem, quod aliquando idem obtinebant, nostris exercitiis donavit ruinosum quidem, commodum tamen si reaedificaretur. Scholas habemus intra moenia numerosa iuventute plenas. Possent in pluribus locis Transylvaniae studia pro iuventuti institui, si Paternitas Vestra magistros submitteret, si non e Societate, saltem mediocriter doctos externos. Serenissimus Princeps est contentus, elemosinis baronum sufficientibus possent alii, quotquot mitterentur. Messis hic albescit quidem, non tamen ex toto maturuit, tempestatibus plurimis expositum. Ad ingressum meum tenebrarum principis regnum conturbatum est adeo, ut ne Serenissimo Principi quidem parvum est, qui tamen ut est magnanimus, parum videtur curare. Vestra Paternitas submittat saltem duos sacerdotes huius patriae cives, Patrem Danielelem Vasarheli et Patrem Bistriciensem¹ habitu mutato. Serenissimus promittit illis assecurationem. Pro Hungaria non est tanta necessitas, quanta hic.

Habemus hic insignem sacerdotem, Reverendum Dominum Martinum Feierdi² charissimum Serenissimo, qui apud Principem peculiarem habet gratiam ad promovenda negotia religionis, simul summam auctoritatem in tuenda et conservanda. Esset valde necessarium, ut a Sua Sanctitate in tam sancto proposito privilegiis spiritualibus adiuveretur et animaretur. Si Reverenda Paternitas Vestra serio Patrem Provincialem non monuerit de personis submittendis, nihil praestabit, prout me absque ullo socio dimisit, licet Paternitas Vestra illi scripserit. Reverenda Paternitas Vestra agnos Dei submittat per occasionem. Utinam Sua Sanctitas aliquam elemosinam submitteret ad alendum iuventutem, intra paucos annos admirabilem fructum Ecclesia perciperet. Extraneis sacerdotibus non indigeremus. Possent etiam hinc submitti in Turciam cum satisfactione Turcarum, cum haec provincia sit subiecta Imperatori Turcarum. Reverentiae Vestrae me sacris sacrificiis commendo.

Albae Juliae 1618 28 augusti.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Gregorius Vasarheli³
Praepositus Quinquecclesiensis.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 148r-149v.

1 Lásd Vásárhelyi 08. 07-i levelét.

2 Fejérdi Mártonról lásd VESZELY Károly: Erdély generális vicariusai a hitújítás után. = Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. Kiad. Veszely Károly. Kolozsvár, 1860. 332-335., továbbá a 185. levelét.

3 HOLL 1983. Nr. 39.

1618. 09. 22. Gyulafehérvár

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

A fejedelem annyira kedveli, hogy akarva nem akarva Gyulafehérvárott kell maradnia. Megkapta egy százsz falu bor- és gabonatedét, ami 6 embernek is elég lenne. Hiába írt azonban a tartományfőnöknek, nem kap segítőiársakat. — Az itteni ifjak számára a pápától kért támogatás sürgetését kéri. — Roberto Bellarmino kisebb írásait már a fejedelem kezébe adta, aki elragadtatva nyilatkozott róluk. Agnus Dei és mérgezés elleni szert kér. Kéri továbbá, hogy Cserneki János Erdélybe jöhessen, ha nyílt hitvita lenne az ariánusok és szombatosok ellen.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Ita sum alligatus Illustrissimi Principis gratia singulari, ut Albae Iuliae ad voluntatem Suae Celsitudinis debeam nolle velle manere. Dedit mihi decimas vini frumenti cuiusdam pagi saxonici cum reliquis commoditatibus ad victum necessariis, quibus commode personas sex alii possint. Scribo et saepius scripsi Reverendae Patri Provinciali, ut submittat coadiutorem saltem cum duobus patribus et duobus magistris. Hactenus nihil effeci etiam cum mandato Reverendae Paternitatis Vestrae, quid in futurum sperare debeam nescio.

Hic Albae Iuliae habemus insignem iuventutem et longe maiore numero quam tempore pacis. In Monastor necdum scio, quid possit fieri, videbo in comitiis futuris ad Dominicam Michaellem. Respiravit hoc anno Transylvania a bellorum tumultibus. Utinam Sua Sanctitas paternum affectum declararet, quibus iuvenes dispositi pro sacerdotio alii possint. Promiserat Sua Sanctitas elemosinam missurum mihi, non est qui urgeat. Pro me, nec pro sociis peto, quia satis Princeps Illustrissimus attribuit. Pro studiosis rogavi et rogo.

Dedi libellos Illustrissimi Cardinalis Bellarmini Principi, mira delectatione perlegit *De ascensu mentis in Deum*. Item *De aeterna felicitate*, restat *Gemitus columbae*.¹ Dicit se nunquam similem libellum legisse. Reverenda Paternitas Vestra mittat nobis agnos Dei et aliquid singulare contra venena. Si aliqua disputatio publica futura sit, ut speratur contra Arianos et Sabbatizantes, det facultatem Paternitas Vestra, ut Patrem Czerneckium² Quinquecclesiis possimus advocare. Scripsi nuper Reverendae Paternitati Vestrae de libro refutando Georgii Eniedi ariani pestilentissimi.³ Si Deus quieta tempora dederit, haec messis proventum uberrimum data est cum patientia.

Me Reverendae Paternitatis Vestrae sacris sacrificiis commendo.

Albae Iuliae 1618 22 Septembris.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo

Gregorius Vasarhel⁴
Praepositus Quinquecclesiensis

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 150r-v.

Jegyzet:

1 Roberto Bellarmino e három könyve: De ascensione mentis in Deum per scalas rerum creatarum. Romae, 1595; De aeterna felicitate Sanctorum libri V. Romae, 1616; De gemitu Columbae sive de bono lachrymarum libri III. Romae, 1617.

2 Cserneci János (LUKÁCS: Catalogi II. 566.)

3 Lásd a 211. levelet.

4 HOLL 1983. Nr. 40.

215

1618. 09. 29. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Bécsbe.

Köszöni a július 28-án megírt hírt arról, hogy Konstantinápolyba indul, s az úthoz sok sikert kíván. Eddigi szolgálatai viszonzásaként igyekezett előremozdítani a török könyvek ügyét, s már értesült arról, hogy a pápa is jóindulatúan kezeli a kérdést.

La settimana passata capitò quella di Vostra Eccellenza delli 28 di luglio col favor che mi fa in darmi parte del suo viaggio di Constantinopoli, e dovendo esser seguito per quello che ella accenna. Pregerò Dio per la bona speditione de negotii, e per il felice ritorno di Vostra Eccellenza, levando con tutto al cuore gratie dell'affettione che mi mostra, e procurarò di accrescerla con servirla con tutto poter mio, come farò nell' occurance; et in segno di ciò ho sollecitato il negotio de libri turcheschi, e già haverà Vostra Eccellenza saputo la bona volontà di Nostro Signore.

Del resto prego la Maestà Divina che per sua maggior gloria favorisca li santi pensieri di Vostra Eccellenza; a cui fo per fine humilissima riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2. f. 171. Conceptus

216

1618. 10. 27. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Gyulafehérvárra.

Megdöbbenve értesült július 20-i leveléből arról, hogy a tartományfőnök segítőtárs nélkül bocsájtotta útjára, hiszen többször intette az ellenkezőjére. Most mindent megtesz azért, hogy segítőtársakat kapjon, de addig abban reménykedik, hogy Szini Istvánnal egymás segítségére lesznek. Utóiratban említi, hogy megérkezett augusztus 28-i levele is, amely megerősíti abban, hogy megsürgesse a társak küldését.

Literae quas Reverentia Vestra e Ujvar 20 iulii ad me dedit, non nisi sub finem octobris redditae mihi fuere; e quibus cum cognovi, Reverentiae Vestrae a Patre Provinciali nullum itineris ac laboris socium datum fuisse, plurimum sane indolui,

molestissimeque tuli, quod id tam sero resciverim. Si enim id citius intellexissem, non omissem profecto pro ea quam Reverentiae Vestrae debeo caritate iterum Patrem Provincialem monere, ut si ulla ratione posset, socium, quem Reverentiae Vestrae discedenti non dederat, statim submitteret. Faciam id quidem adhuc modo, licet verear, ne antequam is ad Reverentiam Vestram pervenire poterit, magni ipsi labores et molestia in illa solitudine sint subeundae; nisi forte, quod videor sperare posse, Reverentia Vestra iam se cum Patre Stephano Zini coniunxerit. Id enim si factum sit, credo id non sine magna utriusque consolatione insignique rei christianae incremento factum esse. Utinam brevi hoc literis a Reverentia Vestra aut Patre Stephano datis intelligam. Quas dum exspecto, bonum Iesum precari non omittam, ut utriusque pro eius gloria susceptos labores adiuvere dignetur, ambosque quam diutissime in tam fructuosis occupationibus incolumes servare. Hisce me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 27 octobris 1618.

Post has scriptas allatae sunt literae Vestrae Reverentiae 28 augusti Albae Juliae datae, quae abunde desiderio meo satisfacere. Quarum occasione iterum Patri Provinciali Austriae commendavi, ut Reverentiae Vestrae socios submittat, qui eam in tam copiosa messe iuvare possint.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 960. Conceptus

217

1618. 10. 27. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Nehezményezi, hogy Vásárhelyi Gergelyt segítőárs nélkül bocsátotta el Erdélybe. A Gyulafehérvárt lévő Vásárhelyi sürgetésére arra biztatja a tartományfőnököt, hogy legalább két erdélyi származású papot küldjön.

Intellexi hisce diebus, Patrem Gregorium Vasarhelum sine socio ullo a Reverentia Vestra in Transylvaniam dimissum fuisse. Quod sane aliter fieri potuisse vellem, cum sciam, bonum Patrem in ea aetate et valetudine afflicta magnopere aliquo socio maxime in itineribus indigere. Desiderat is modo, uti Alba Julia ad me scribit, minimum duos sacerdotes ad solatium catholicorum in Transylvaniam mitti, a quibus si regionibus illius indigenae haberi possent, magnum religionis catholicae incrementum sperari posse affirmat. Reverentia Vestra, quaeso, consideret, num ad desolatae gentis illius consolationem aliquos ad hanc missionem idoneos destinare queat. Atque hisce me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 27 octobris 1618.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 961. Conceptus

1618. 11. 03. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Bár az elmúlt héten is figyelmeztette az erdélyi misszió fontosságára, most még sürgősebbnek látja, hogy az ottaniak segítséget kapjanak. Ezért Vásárhelyi Dánielt és Johannes Bistriciensist mentesítse mostani feladataik alól és küldje őket Erdélybe. Figyelmébe ajánlja, hogy világi tanítók küldésével is elő lehet mozdítani a katolicizmus ügyét Erdélyben.

Etsi superiore septimana Reverentiae Vestrae missionem Transylvanicam serio commendaverim, idem tamen etiam modo faciendum mihi putavi, cum videam magnum plane ostium in ea provincia Societati ac religioni catholicae aperiri, quod nullo modo negligendum est. Quapropter velim, ut Reverentia Vestra ad spem, quae in praesentia rei bene gerendae offertur, prosequendam quam maxime idoneos operarios eo mittat. Intellego pro hac profectioe prae ceteris aptos videri Patrem Danielelem Vasarhelum et Patrem Bistriciensem¹, quod si etiam Reverentiae Vestrae eiusque consultoribus videbitur, velim eos aliis occupationibus liberari et, quam primum fieri poterit, mutato Societatis habitu, ad Patrem Gregorium Vasarhelum transmitti. Existimat etiam non nemo rem christianam in Transylvania insigniter promoveri posse, si eo aliquot catholici scholarum magistri, sive ii de Societate sint sive seculares, modo boni mediocriterque eruditi sint, mitterentur. Reverentia Vestra, quaeso, consideret, quid hac in parte fieri possit, et quidquid tam destitutae regioni profuturum in Domino censuerit, diligenter exequatur, ne si lentius negotium hoc curatum fuerit, nostra culpa tam praeclara occasio sine fructu elabatur. Quod ne fiat, dirigat consilia conatusque Reverentiae Vestrae, secundet bonus Iesus, qui Reverentiam Vestram in suo obsequio incolumem custodiat memoremque mei in sacris sacrificiis etc.

Romae 3 novembris 1618.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 962. Conceptus

Jegyzet:

1 Lásd a 211. és 213. levelet.

1618. 11. 03. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Gyulafehérvárra.

Figyelmeztette a tartományfőnököt, hogy viselje gondját az erdélyi missziónak. Ezért Vásárhelyi írja meg neki, hogy kikre van szüksége, s a tartományfőnök teljesíteni fogja kérését. — Ha alkalom adódik, elküldi a kért agnus Dei-eket, valamint az anyagiakat is.

Ad illa, quae superiore septimana Reverentiae Vestrae scripsi, hoc addendum habeo, Patrem Provincialem a me serio esse monitum, ut missionem transylvanicam summopere cordi habeat, in eamque operarios, quam maxime poterit, idoneos submittat. Quod ut facilius facere possit, Reverentia Vestra ad eundem scribat, quibus hominibus praecipue indigeat, nec dubitet, quin ipse tum pro suo erga missionem illam affectu, tum ex mea maxime seria commendatione facturus sit, quidquid in tanta personarum idonearum necessitate ab eo fieri potest.

Agnos Dei lubens Reverentiae Vestrae submitterem, si esset, cui eos ad Reverentiam Vestram deferendos tuto tradere possem; elemosynam quoque, si quae impetrari posset. De qua, quid sperari queat, videbo. Ut sit divina providentia, spero, tam praeclaros Reverentiae Vestrae conatus pro eius gloria augenda susceptos non destituet, quos ego quantum potuero adjuvare non omittam. Me iterum sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 3 novembris 1618.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 962. Conceptus

220

1618. 11. 11. Kendilóna

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Vásárhelyi Gergely augusztus elején érkezett Gyulafehérvárra, a fejedelem nagyon barátságosan fogadta és ott is tartotta. Ő maga betegségéből felépülvén Kolozsvárra ment, mert sokan invitálták Monostorba, eddig azonban nem tudtak megegyezni. Az általa szabott feltételek a következők: 1. a Társaság ugyanazt a szabadságot élvezi, amit ő kapott a fejedelemtől; 2. nem fogadhatja el, hogy a fejedelem asztaláról küldjenek neki ebédet, vacsorát, mert ez korlátozná szabadságát; 3. a fejedelem évdíját tanítással és prédikációval fizeti meg. — Erdélyi István nagy örömmel értesült a rendfőnök leveléről. Ő tegnap megnézte azokat a birtokokat, amelyeket a rendnek ajánlott fel. A kollégium számára alkalmas házat még rendbe kell hozni, de Zsuk semmiben sem marad el Monostor mögött. Kéri, hogy a rendfőnök írjon Erdélyinek, mert a mostani levél érkezése előtt csüggedtnek látszott. — A tanító betegeskedett, így Vásárhelyi egyes napokon 4 órát az iskolában töltött. A tanítónak 50 forintot fizetett. Küldjenek 2-3 tanárt, az sem baj, ha világiak. Itt olyan nagy a tanulási vágy, hogy a közbeszéd szerint egy közepesen képzett ember már nemes módjára élhet. Különösen a betegeskedő Vásárhelyi szorul segítségre. Javasolja, hogy küldjék ide Marino Dragot, aki itt hasznosabban tevékenykedhetne, mint Belgrád, vagy Temesvár környékén; vagy Kašićot, aki az eretnekek ellen és az iskolában is hasznos lehetne. A tartományfőnök még nem küldte el a kért rendtagot Erdélyi Istvánhoz.

Admodum Revende Pater.

Mense elapso multum me recrearunt litterae Paternitatis Vestrae in quibus inter alia Reverendi Patris Gregorii¹ huc in Transylvaniam adventum scribebat. Primo augusti Albam Juliam venit, ibi a Principe humaniter tractatus plane ab ipsomet

Principe ad residendum coactus fuit. Me interim post febrim placuit Claudiopolim migrare, tum ut si quem aditum habere possem, aditum in Monostor facerem. (Saepe enim invitatus ab iis, qui illud sive prece sive pretio sibi asciverunt, per diversos nobiles fui.) Verum difficultates suae non desunt; benignissimus tamen Pastor pastorum modum praescribet. Iam conditiones proposui, sed nihil adhuc conclusum. Ego tria proposui: primum, ut ea in libertate qua Princeps mihi adfuit in exercendis Societatis muniis, adsit; secundum, nihil ut plane mihi neque ad prandium neque ad caenam suppeditet pro ordinario, ne videar libertatem meam vendere; tertium, Principis ut annuentiam expostulent, sicque et docebo filios, vel per alios id fieri curabo, et contioni caeterisque huiusmodi rebus invigilabo.

Generosus Dominus Stephanus Erdeli², visis Paternitatis Vestrae litteris, quantum spiritualem hauserit laetitiam vel ex hoc intelligere potest, nihil ut saepius iteret, quam si possit noster esse oeconomus. Heri vesperi perlustravi bona illa, quae Societati pollicitus est, polliceturque; sunt hoc tempore percommoda, dummodo non iniri possit iis potiundi, interim domum, quae fuit in formam Collegii extructa, melius restauret. Suk, quod est caput caeterorum possessionum, est situm in loco salubri, alto cuius ima Samos, piscibus optimis fertilis, alluit triplici molendini rotorum continuo cursu percelebris. Non invideret ipsi Monostor loci commoditas. Deus ipse cordium rector dirigat corda omnium ad nostrae pauperulae regionis extremam necessitatem aliqua ope sustentandam. Generosus ipse litteras vellet a Vestra Reverentia, quae ut non differantur, Vestram Paternitatem impense rogo. Nuper enim, antequam litterarum Reverendae Paternitatis Vestrae formulam ipsi legerem relegeremque, despondisse animo videbatur.

Magister³ febricitat. Pater Gregorius¹ 4 singulis diebus horas scholae impendit. Ex elemosina pro anno praeterito fl. 50 magistro solvi. Aderit Deus. Vestra Reverenda Paternitas suppeditet magistros duos vel tres, saltem seculares. Vehementer enim haec natio litteras et ambit et arripit, adeo ut vulgo feratur, litteris saltem mediocriter excultum nobiliter vivere posse in Transylvania. Novit ingenia transylvanica, quae si torpescant otii, maxima semina iacent. Patri Gregorio plane necessarius aliquis coadiutor, est enim totus pedum dolore viribus exhaustus. Quod si videretur Vestrae Paternitati, ut saltem Draghi⁴ ad docendum huc veniret, esset et suspicionibus minus expositus et scholae maximo adiumento futurus. Ego quantum experiri potui et Albae Graecae et in Temesvar, quando aliqua Societati fundamenta licet indignus ieci, plane expertus sum, multos supervacaneos esse, ibi enim docere non possunt, nisi perpaucos; excurrere poterunt Sirmium et aliquantisper moras nectere, sed ad tempus. Quod si Draghium nolle, Patrem Cassium,⁵ qui et haereticis satisfacere et scholam facere posset. Pater Provincialis Generoso Domino Erdeli nondum quemquam subministravit. Sum in missione primae diei modo. Quid quantumve Deus opis in animibus Christo adducendis impertire dignabitur, deinceps perscribam. Me suis sanctissimis ad Deum precibus ut offerat humili qua possum voto supplexque exopto.

Ex Lona 11 novembris 1618.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo indignissimus

Stephanus Szini Albensis

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 151r-v.

Jegyzet:

1 Vásárhelyi Gergely

2 Lásd erről a 185, 189 és 203. dokumentumokat.

3 Georgius Bujtöl

4 Marino Drago

5 Bartholomaeus Kašić

221

1618. 12. 01. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Örül visszaérkezésének. Reméli, hogy a hamarosan odaérkező Gratiani és a török segítségével sikerül elhárítani a ferencesekkel támadt nehézségeket. — Örül Tugolinus, Kašić és Marino Drago sikereinek Temesvárotnak, s reméli, hogy Szini fáradozásait is siker kíséri. Borghese kardinális anyagi segítséget ígért, ezt hamarosan küldi. — Hálás a raguzaiaknak, hogy levelet írtak a misszió érdekében, amit adandó alkalommal felhasznál majd.

Ho hauto quella di Vostra Riverenza delli 14 di ottobre e l'ho letta con molto gusto mio. Ha fatto benissimo ad affrettare il suo arrivo costà¹; e come che non pretende altro che il servizio di Dio benedetto, deve fidarsi di lui, che la difenderà con li compagni, e premierà molto bene le loro fatiche. Il Signore Duca Gratiani mi scrisse intorno alla sua prossima venuta costà; e nella risposta raccomandai buone di cotesta chiesa, se bene il suo zelo non ha bisogno di sprone; spero che sarà venuto con Monsignor Vescovo,² et havaranno aggiustato molte differenze. Dio benedetto metta in cuore a cotesti buoni frati, acciò se non vogliono edificare, almeno non impediscano o disfattino quello che altri fanno.

Il frutto che si fa in Temisfaro dal padre Giacomo³ et Cassio,⁴ mi rallegra grandemente, con quello che fa costì il padre Marino Drago. Il Signore bandica le fatiche di tutti, acciò il frutto sia più copioso, e dia qualche fine da consolatione validamente alle fatiche del padre Zini, commutando l'amorevolezza, che mostra il Principe Betlem, in carità christiana, come tutti desideriamo per maggior gloria della Maestà Sua. Compatisco con vivissimo affetto alle Riverenze Vostre per le necessità del vitto e procuro soccorso. Sollecito l'assegnamento del Signor Cardinal Santa Susanna, et hauto che sarà, si mandarà subito.

Resto alla Signoria ragusea obligatissimo per le lettere favorevoli scritte costà, che Signor La prosperi compitamente et la servirò nell'occasioni in quel poco che può venir da me. Saluto Vostra Riverenza con li compagni, et abbraccio tutti dentro le vivere del cuore mio pregando dal cielo una copiosa benedizione.

Mai lelőhelye: ARSI Epp NN. 2. f. 173r-v. Conceptus

Jegyzet:

- 1 Raguzába érkezésekor is köszöntötte egy levélben: 1618. 06. 09. Epp. NN 2 f. 167 r-v.
- 2 Pietro pristinaí és belgrádi püspök
- 3 Jacobus Tugolinus
- 4 Bartholomaeus Kašić

222

1618. 12. 02. Belgrád

Pietro pristinaí és belgrádi püspök Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Korábban Bécsből írt, ahol megpróbált eljárni az áskálódó bosnyák ferencesek ügyében. Most Belgrádból arról számol be, hogy a ferencesek nem engedték meg, hogy felolvassa a pápai brevét. A bosnyákok nem ismerik el a pápa tekintélyét, őt magát pedig kémnek tekintik. Erősen áskálódik ellene Ludovico Demolart császári követ is, míg Gratiani támogatja. Ennek távozta után azzal vádolták meg, hogy a császár jóvoltából lett püspök és kémkedik. Holnapután Kašić társaságában a Száva-szentdemeterre megy. Anyagiakban is segítséget kér, mert a hozott összeget ki kellett fizetnie a török hatóságoknak a vádaskodások kivédésére.

Reverendissimo Padre. Pax Christi.

Scrissi a Vostra Paternità Reverendissima da Vienna, quando mi partì de li, dandoli ragguaglio dell' aviso che havevo habbuto dall' amici di Belgrado intorno alla machinazione delli frati bosnesi, che parecchiavano per impedire il fine della nostra missione. Hora ritrovandomi in Belgrado già un mese e mezzo, vengò a darli ragguaglio da quanto è successo in questo tempo, onde le dico che mentre io attendevo mettere in pratica le facultà che'l Nostro Signore mi ha concesso per aumento della nostra fede et salute dell' amine di questi christiani, i frati bosnesi talmente si sono opposti, che non solamente hanno impedito l'essécutione delle lettere apostoliche, ma anco sprezzato l'auttorità di Sua Santità, dicendo che'l papa non li commandava in questi paesi, se non il Turco, che non haveva plenaria potestà nelle cose spirituali et ecclesiastiche, se non in alcune che non haveva fatto bene quello che haveva fatto, che se lui istesso scrivesse non prezzarebbero i suoi commandamenti, et a me che andasse fare le funtioni episcopali nelle moschee de turchi, chiamandome spione e traditore delli paesi del Turco, prorupendo continuamente in molte altre calumnie et villipendii contra la Sede Apostolica. Il che ha dato grandissimo scandalo a questi christiani et pericolo di qualche dogma perverso, qual temerità loro, se bene dal principio represa et biasmata del Signor Ludovico Demolart ambasciatore cesareo; dipoi non di meno da lui fu fomentata ad instigatione de alcuni heretici suoi corteggiani e del suo capellano frate dell' ordine de frati di Bosna, quale accompagnatosi con un turco frate renegato, non ha cessato di machinare contra l'essécutione di dette lettere apostoliche in pregiudizio dell' auttorità pontificia, et con danno del ben spirituale di questi poveri christiani; et se non era il favor del duca Gratiani haverebbe detto ambasciatore affatto impedito l'effetto di dette lettere pontificie con la giustitia turchesca; della quale ultimamente si sono serviti li frati bosnesi, doppo la partenza del duca Gratiani, essendo ricorsi dal visirbassa, mentre si spedivano alcuni commandamenti procurati

dal Signore Gratiani, mentre fu presente per dare debita essecutione alle lettere apostoliche, et havendo con dennari da lui ottenuto la superiorità su questi paesi sopra tutti e preti et altri religiosi, dandomi accusa ch'io ad instantia dell Imperatore sii stato fatto vescovo per spiare questi paesi. Sopra qual ce se ho formato il processo, nel quale contra la verità, di quanto dico, et di maggior altre essorbitanze, quale non si possono vincere né con pacienza, né con piacevolezza, né con nissuno mezzo di ragione; onde doppio essere stato un mese e mezzo qui senz' haver potuto fare alcun frutto per impedimento già detto, mene partirò postdimani alla volta de Sirmio in compagnia de padre Cassio,¹ et sarei andato prima in Servia, ma per esservi grandissima peste, s'è differita l'andata per la primavera.

Raccomando a Vostra Paternità Reverendissima il negotio di questa missione acciò non sia impedita da questi spiriti di contraddittione, et che gli si trova qualche remedio per refrenarli, perché altrimenti andará in ruina questa christianità. Li raccomando ancora la mia povertà che la vogli mettere in consideratione dal Nostro Signore, et le dico che i frati m'hanno fatto spendere quelli puochi quatrini che havevo per li tribunali turcheschi con respondere alle loro accuse, et con cavare le scritture per puoter andare liberamente per il paese. Con che facendo fine, li prego dal Signore ogni vero bene.

Di Belgrado li 2 dicembre 1618.

Di Vostra Paternità Reverendissima

Servitore affezionatissimo

Pietro Vescovo di Pristina e di Belgrado

Mai lelőhelye: ARSI Epp. Ext. 16. f. 290r-v.

223

1618. 12. 23. Róma

V. Pál brevėje.

A török uralom alatt élő keresztények megsegítésére, a katolikus hit helyreállítására, az eretnekségek és bűnök eltírtására rendelte apostoli hatalmánál fogva a jezsuitákat. Felhívja az említett terület egyházi hatóságait és tisztségviselőit, hogy segítsék őket küldetésük beteljesítésében.

Universis christifidelibus in civitate et dioecesi Pristinensi ac provincia Servie, Sirmii dioecesi et civitate Belgradi et locis illi finitimis sub Turcarum dominatu constitutis praesentes nostras visuris salutem etc. Ecclesiae universalis regimini in beati Petri sede divina dispensatione, nullis licet nostris meritis praesidentes, ad omnes Orbis universi nostrae curae comissi partes pastorem sollicitudinem libenter infendimus, praecipue vero ad eas, quae nostris facientibus peccatis infidelium potestatis iugo subiectae variis spiritualibus et temporalibus necessitatibus pressae paternam opem et auxilium assidue implorant. Quamobrem si qua interdum divina clementia aperitur semita, qua ad illas apostolicae sedis gratiis et subsidiis penetrare possimus, libenter facimus et quantum cum Domino possumus de ecclesiae thesauris

erogamus. Cum itaque dilectus filius Mutius Vitellescus Societatis Jesu Praepositus generalis dilectum filium Marinum de Bonis et alios aliquot religiosos nobis mandantibus ad civitates, dioeceses, provincias et loca praedicta mittat, nos eorundem religiosum pietatis zelum et operam animumque christifidelium illarum partium, ad quos illos declinare contingerit religionem promovere et confovere capientes, ut fructuosius eorum ministerio uti ac frui illic possint, huiusque sanctae sedis domis et gratiis per eos participes facti ac coelestis gratiae rare recreati et divinae virtutis praesidio communiti fortius tentationibus resistent, ac pressuris et Romanae Ecclesiae matris suae charitatem agnoscentes unitate spiritus ambulent in viis Domini, donec ad aeternam perveniant quietem et gloriam. De omnipotentis Dei munificentia ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi omnibus et singulis de religionis religiosis praedictis mittendis, et aliis utriusque secus christifidelibus praedictarum partium, ad quos ipsi et eorum quilibet accesserint, nostram et apostolicam benedictionem impartimur. Nec non iisdem vere poenitentibus et confessis ac sacra communione refectis, qui pro Sacrae Romanae Ecclesiae exaltatione, principum christianorum unione, infidelium conversatione, haeresum extirpatione prout unicuique suggeret devotio, oraverint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino apostolica auctoritate tenore praesentium pro una vice dumtaxat concedimus et elargimur. Hortantes venerabiles fratres, Patriarchos, Primates, Archiepiscopos, Episcopos et alios ecclesiarum Dei praelatos et rectores ac verbi Dei praedicatores, ut in suis quisque ecclesiis cum populus frequentior fuerit, praesentes litteras et in eis contenta quaecunque publicent et publicare faciant, et si aliisque christifidelis ut omnem iisdem religiosis favorem et auxilium in praemissis praestent in contrarium facientibus nonobstante quibuscunque praesentibus pro una vice dumtaxat valituris.

Datum Romae apud Sanctam Mariam die 23. Februarii 1618.

Secretus Cardinal Sanctae Susannae

Mai lelőhelye: AV Secr. Brev. 604. f. 125.

224

1618 Pécs

Missio Quinqueecclesiensis

Az 1618-ban komolyabban beinduló iskolában 45 tanulóval több van, mint az előző években. Három grammatikai osztályban tanulnak, az osztályok élén nem rendi, hanem világi tanítók állnak, akiket a hívek adományaiból az atyák asztalánál kosztoltatnak.

Scholae, quae anno 1618 solidiora initia sumpserunt, duobus proximis annis quinque supra 40 discipulorum accessione sunt aucti, et in tribus grammaticae classibus distributi; iis magistri externi praesunt, mensa patrum et stipendio ex eleemosyna fidelium aliti.

Mai lelőhelye: Wien, ÖNB 11060. Friedrich Weiser jegyzeteiből.

1619. 01. 05. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Tegyen eleget Szini István kérésének, s küldjön 2-3 világi tanítót Erdélybe a humaniorák oktatására.

Ex Transylvania ad me scripsit Pater Stephanus Zini valde ibi necessarium esse aliquot magistros humaniorum literarum, qui cum hoc tempore de Societate esse non possint, valde rogat, ut eo bini aut terni seculares ad docendum idonei mittantur, quales si Reverentia Vestra invenire potuerit, faciet rem ad divinam gloriam in illa regione promovendam utilissimam, si eos quamprimum ad Patrem Stephanum Zini aut Patrem Vasarhelum destinaverit. Ego ut hac in re faciat quidquid poterit, eidem quam possum maxime commendo.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 976. Conceptus

1619. 01. 12. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Kolozsvárra.

November 11-i leveléből örömmel értesült arról, hogy a katolikusok ügye Erdélyben reménykeltő. Örül annak is, hogy Szini a Társaság javainak visszaszerzésén fáradozik. — Szívesen ír Erdélyi Istvánnak, de Szini tudassa vele, hogy milyen titulus illeti meg. — Megírta a provinciálisnak, hogy keressen Erdélybe küldhető világi tanítókat. — Vásárhelyi Gergelyen talán úgy lehet segíteni a legbiztonságosabban, ha egy világi személyt adnak melléje. — A tartományfőnök nyilván azért nem küldött még rendtagot Erdélyi Istvánhoz, mert nem talált megfelelőt.

Mense Ianuarii accepi literas, quas Reverentia Vestra 11 novembris ad me dedit, quae me plurimum consolatae sunt statu rei catholicae in istis partibus non omnino malo, quem etiam paulatim, Domino adjuvante, meliorem futurum confido, praesertim si, uti magnam spem esse audio, plures paulatim operarii submitti potuerint. Recreavit me etiam plurimum conatus Reverentiae Vestrae ad recuperanda bona, quae olim Societatis fuere. Promoveat illos, quaeso, suo auxilio bonus Iesus.

Literas ad Generosum Dominum Stephanum Erdeli,¹ quibus eum participem facio bonorum operum, libentissime mittam, ubi Reverentia Vestra me monuerit, quibus titulis honoris causa in illis literis a me sit compellendus. Hos Reverentia Vestra quamprimum significet, et mittam illico literas, quas desiderat.

Magistros quos Reverentia Vestra istic ad docendas literas humaniores valde necessarios esse scribit, hinc submittere non possum. Sed ad Patrem Provinciale Austriae² iam scripsi, ut ipse videat, num idoneos aliquos in sua provincia invenire possit, quos submittat.

Patri Gregorio Vasarheli scio admodum necessarium esse aliquem fratrem coadiutorem, qui bono seni in ea qua est corporis imbecillitate auxilio sit. Verum cum metuam, ne difficulter aliquis idoneus inveniri possit, et ut talis aliquis adesset, timendum sit, ne is minus tutus istic sit, existimarem magis expedire, ut Pater Vasarhelus fidum aliquem famulum conducatur, qui ei inserviat. Ita enim et periculum fratris declinabitur et indigentiae Patris Vasarheli prospicietur.

Quod Pater Provincialis nondum quemquam miserit ad Generosum Dominum Erdeli,³ non aliunde factum credo, quam quod oportunum ad hanc missionem neminem invenerit. Ego eundem iterum monebo, ut studeat bono illi Domino quantum poterit, satisfacere, quem tam bene de Societate nostra mereri scio. Divina misericordia illum omni bono cumulet ac Reverentiam Vestram in suo obsequio incolumem servet.

Romae 12 ianuarii 1619.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II pp. 978-979. Conceptus

Jegyzet:

1 Lásd a 185 és 189. levelet.

2 Lásd az előző levelet.

3 Az Erdélyi Istvánhoz küldendő jezsuita ügyét a rendfőnök később is napirenden tartotta, amint erről a tartományfőnöknek 1619. 01. 26-án írott levele is tanuskodik: „Monui, ni fallor, nuper Reverentiam Vestram, ut patrem aliquem ad aulam Domini Erdeli, qui in confiniis Transylvaniae habitat, mitteret, qui id magnopere petit et cui hoc officium a Societate debetur. Si Reverentia Vestra id hucusque nondum fecerit, valde ei iterum commendo, ut si qua ratione commode potuerit, aliquem eo destinet.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 2 II p. 986. Conceptus).

227

1619. 01. 12. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Gyulafehérvárra.

A szeptember 22-i, valamint október 26-i és 29-i leveleiből vett jó hírek azt a reményt ébresztik benne, hogy a fejedelem katolikussá lesz. Különösen az tölti el bizakodással, ahogyan a fejedelem Bellarmino műveit olvasta. — Küldi a kért agnus Dei-eket és a mérge elleni gyógyszereket. A pápa által megígért anyagi támogatást a mostani pénzsűkében nehéz lesz megszerezni. — Nem örül annak, hogy nyilvános vitára készülnek az ariánusok ellen. Féltő, hogy ez újabb zavargásokra ad majd alkalmat. Jobbnak látná, tehát ha elkerülnék, s szelídebb módszerekkel nyernék meg a lelkeket. — A segítőtárs ügyében írt a provinciálisnak. Aligha talál azonban megfelelőt, ezért helyesnek tartaná, hogy Vásárhelyi egyik hűséges szolgáját hívná Erdélybe, aki segítségére lenne a mindennapi dolgokban.

Ternas a Reverentia Vestra hisce diebus accepi 22 septembris 26 et 29 octobris datas. Ex iis magno sane gaudio intellexi Reverentiam Vestram tanta benevolentia ab Illustrissimo Principe exceptam fuisse. Id enim magnopere ad rem catholicam in istis partibus promovendam profuturum confido. Quare, uti spero, Reverentiam Vestram ita prudenter Principis benevolentia usuram, ut eam sibi perpetuo addictam retineat. Ita omnipotentem Dominum, in cuius manibus corda regum et principum sunt, preco, ut bonum principem in hac sua voluntate constantem faciat, ac animum eius gratiae suae luce perfundere dignetur, ut veritatem fidei catholicae agnoscere, agnitamque profiteri aliquando velit. Quod ut sperare audeam facit, quod Reverentia Vestra scripsit, ab eo magno animi sensu legi libellos Illustrissimi Cardinalis Bellarmini.¹ Forte enim hisce instrumentis ad principem illum Ecclesiae catholicae restituendum divina misericordia uti parat.

Agnos Dei et antidota contra venena, data oportunitate eius qui haec ad Reverentiam Vestram deferre velit, libens submittam. Eleemosynam quam Reverentia Vestra sibi a Summo Pontifice addictam scribit, videbo, num impetrare possim. Quod vereor, difficile fore hoc tempore, quo ad alias non leviores necessitates magna pecuniarum praesidia conqueruntur.

Ex disputatione quam Reverentia Vestra insinuat istic parari contra Arianos, vix audeo aliquid boni sperare, quin imo videor merito timeri posse, ne haec novae alicuius perturbationis occasionem praebeat. Quare malim, si fieri possit, eam declinari et mitiora ad animorum conversionem promovendam remedia adhiberi.

De coadiutore ad Reverentiam Vestram mittendo ego quoque Patrem Provinciale admonui. Verum intelligo, vix aliquem inveniri posse, qui Reverentiae Vestrae usui esse queat. Quare, ne in hac graviore suae aetate afflictaeque valetudine necessario auxilio destituatur, assumat sibi fidelem aliquem famulum, cuius opera in quotidianis necessitatibus utatur, donec aliter ei succurri poterit.² Ego sane velim Reverentiam Vestram quam optime tum a socio tum a rebus necessariis prospectum esse, cuius operam tam utilem divinae gloriae in istis partibus propagandae esse video. Quare non omittam, quacumque ratione potuero, eam iuvare ac divinam bonitatem rogare, ut copiosis gratiae suae solatiis Reverentiae Vestrae labores ac sollicitudines sublevare dignetur. Hisce me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Roma 12 ianuarii 1619.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 979. Conceptus

Jegyzet:

¹ Lásd erről Vásárhelyi 214. számú levelét.

² Ugyanebben az értelemben írt a rendfőnök 1618. 01. 19-én Grácba Bartholomaeus Viller főhercegi gyónatónak is: „Legi fragmentum illud epistolae Patris Gregorii Vasarheli, quod Reverentia Vestra suis incluserat. A quo hisce diebus eiusdem prope argumenti epistolam accepi; ad quem iam rescripsi, melius illum facturum, si ad quotidiana obsequia fidum famulum externum assumpserit, quam ut si fratrem coadiutorem expectarit. Admodum enim difficulter aliquis inveniri poterit, qui et Patri Gregorio cum satisfactione serviat et sine suo spiritali detrimento in remota illa periculosaque missione versetur. In quam sententiam velim Reverentia Vestra quoque Patri Vasarheli, cum ad ipsum scribet, respondeat.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 2 II p. 983. Conceptus).

1619. 01. 19. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Caspar Gratiani követnek Belgrádba.

Bár Marino de Bonis távolléte nem tesz jót a misszióknak, beleegyeznek abba, hogy Gratianival Konstantinápolyba utazzon.

Dal padre Marino¹ ho inteso quanto Vostra Eccellenza mi significa nella sua di 4 di ottobre intorno alle cose christiani in Belgrado, e l'ardore di Vostra Eccellenza in promoverle; il che come non m'è stato novo, così ne ho preso novo contento; et ho pregato la Maestà Divina che le ne apparecchi ricchissimo premio, e io le ne rendo le grazia che posso maggiori. L'assenza del padre Marino dal Belgrado pareva che non poteva apportare utilità, ma giaché Vostra Eccellenza con la molta sua prudenza ha giudicato menarlo seco in Constantinopoli, lodo il fatto, e mi piace che si sia fatta la volontà di Vostra Eccellenza, a cui mi offero sempre pronto; e per fine le fo humilissima riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2. f. 174r. Conceptus

Jegyzet:

1 Marino de Bonis. A neki szóló értesítés az utazás engedélyezéséről, valamint biztatás Dragonak ugyanezen a napon, ugyancsak ARSI Epp. NN. 2. f. 174r.

1619. 02. 07. Belgrád

Pietro belgrádi és pristinaei püspök Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Miközben Szávaszentdemeteren volt, levelet kapott egy belgrádi ferencestől. Ebben az állt, hogy vagy aláírja a ferences provincia által támasztott feltételeket, vagy más eszközökhöz nyúlnak. Visszatért Belgrádba, ahol a provincia további négy küldöttével tárgyalt a köztük és a ferencesek közötti háborúságról. — Egy olyan nyilatkozatot készített, amely szerint ő nem akarja elvenni a ferencesek kápolnáját és javait, de cserébe engedélyt kapnak használatára. A ferencesek ezt nem fogadták el, sőt olyan írást szereztek a pasától, amely szerint rajtuk kívül más papok nem tartózkodhatnak a vidéken. Ő hiába figyelmeztette őket, hogy az történhet, ami Pécsen, ahol a viszályok miatt veszélybe került az a templom, amit négy éve sikerült elvenniük az ariánusoktól. A misszió vezetőjét, Marino de Bonist maga elé rendelte a pasa, s csak a kereskedők közbejárása mentette meg a helyzetet. Erre a pasa most már egy őket támogató írást adott, de tartanak attól, hogy a ferencesek jobban bírják pénzzel. — Másnap Bonis társaságában visszatér Szerembe, ahol nagy sikerrel dolgoznak, gyóntatnak, keresztelnek, házasságokat áldanak meg. — Kasić Podraznicába ment, ahol pap nélkül lévén nagyon várják őket. Ezért helyes lenne, ha a rendfőnök ide küldené Lorenzo Crisogonit, aki most fejezte be Grácban teológiai tanulmányait. Fontos azonban, hogy a Fiume—Ancona—Ragusa útvonalon

érkezzen.

Ugyanilyen okból javasolja, hogy a pécsi jezsuiták egyáltalán ne fűggenek Magyarországtól, vagy Ausztriától. Csak a belgrádi missziónak legyenek alárendelve, hiszen itt székel a pasa is.

Scrissi a Vostra Paternità Reverendissima i mesi passati quelle che era successo con li frati bosnesi in Belgrado, et qualmente mi partivo alla volta di Sirmio in visita con Padre Bartholomeo Cassio¹ senza haver potuto fare alcun frutto in questo luogo per impedimento di detti frati. Hora le dico che mentre stavo in visita doppo 37 giorni, mi furono reccate le lettere da un messo madato a posta, ne quali mi scriveva fra Luca Caccich o che gli sottoscrivesse certe conditioni che pretendeva la provintia, o che haverebbero pigliato altro rimedio. Io giudicando non essere fuori di proposito abboccarsi con esso, tornai in Belgrado, dove trovai che con detto padre erano venuti quattro altri mandati dalla provintia per rimediare al male che dubitavano gli sopravvenisse, perché havendo io decchiarato fra Vincenzo, e fra Lucha capellani di Belgrado essere incorsi in bulla Coenae Domini per le cause già altre volte scritte a Vostra Paternità Reverendissima i marcanti sfugivano la prattica suo, e in spirituale e in temperale, se bene detti capellani non si volsero astenere dall' amministrazione delli sacramenti con scandale di tutti, et con sprezzo della scomunica, fulminando anco contra me et contra alcuni altri la scomunica inter missarum solemnita.

Abboccatomi dunque con detti frati mandati dalla provintia, non manca di dargli ogni sodisfattione; in particolare li feci una scrittura ch'io per nissun tempo né in qualsi voglia modo attendero a lenarli la loro capella, né le loro lemosine, et per il contracambio mi diedero licentia di entrare nella chiesa, et fare le funtioni. Et dicono di voler vivere in pace et in charità, ma tutto al contrario si vede infatti, perché oltre che non vogliono che i padri intrino nella detta loro chiesa, hanno anco cavato un Emre dal bassa nel quale hanno fatto scrivere ch'io et altri preti siamo venuti dalli paesi rebelli per spiare qui, et che come tali siamo cacciati de qui, et che nissun sacerdote catholico possa stare in questi paesi, fuorche i frati bosnesi; qual Emre non hanno voluto straiicare, quantunque io li habbi fatto istanza di questo, lasciandosi intendere che lo vogliono tenere per le loro arme, anzi in alcuni luochi l'hanno fatto reistrare inanzi li Cadi; con che hanno dato occasione all'arriani di Cinquechiese a tumultuare contra i catholici con pericolo di perdere la chiesa, che già quattro anni fa a loro fu tolta. Di più, i di passati ad instigare loro fu chiamato d'inanzi bassa padre Marino² come capo della missione, havendo dato accuse alli padri che erano mali huomeni et spioni, et se non era aiuto delli marcanti, sarebbe passato male il negotio. Contra quali persecutioni s'è cavato un altro Emre dal bassa in favor nostro et s' aspettano altri da Constantinopali. In tanto si fanno spese all'ingresso, et in questo solo ci avanzano li frati, perché hanno maggior commodità del dennaro.

Dimani parto in compagnia de padre Marino de Bonis alla volta del Sirmio et altri luochi per proseguire l'incominciata impresa, ne quale si fanno grandissimi frutti reducendosi alla confessione huomeni che non s'erano mai confessati, et erano di sessanta anni chresmandosi de cento e più anni, rimediando che li putti non moggiano senza battesimo, il che spesso intraveniva in assentia del prete, perché la gente non sapeva che in caso de necessità ogn'un poteva battezzare; et alli matrimoni clandestini et altri mancamenti, siché questi christiani restano molto consolati, et

ringratiano la Divina Maestà che li habbia mandato opportuni aiuti per la salute dell' anime loro.

Hieri partì Cassio² per Podravie in compagnia di 20 persone di quella provintia che stavano senza sacerdote. Et da tutte le bande vien fatta istanzia per li sacerdoti, ma non ce ne. Per il che Vostra Paternità Reverendissima potria destinare per questi luochi il padre Lorenzo Crisogoni da Spalato³ che sta nel collegio de Graz et ha finito il corso de theologia, ma venendo, passi da Fiume in Ancona, et ivi si imbarchi per Ragusa; et questo per levare ogni sospetto; et per tal causa anco laudarei che li padri di Cinquechiese non havessero dipendenza da Ongaria, né da Austria,⁴ ma da questa missione de Belgrado, et perché per il più rissiede qui il bassa, dal quale spesso bisogna ricorrere, et per li aiuti, che qui si possono havere dalli mercanti ragusei, et per molti altri rispetti. Con che facendo fine li prego dal Signore ogni bene, et raccomandando alle sue devote orationi, e de tutta la Compagnia, me et l'incominciata impresa.

Di Belgrado li 7 febbraio 1619.

Di Vostra Paternità Reverendissima
servitore affezionatissimo

Pietro Vescovo di Pristina e di Belgrado

Mai lelőhelye: ARSI Epp. Ext. 16. f. 297.

Jegyzet:

1 Bartholomaeus Kašić

2 Marino de Bonis

3 Lorenzo Crisogoni (LUKÁCS: Catalogi II. 551.); nem érkezett meg a misszióba.

4 A pécsieket 1624-ben valóban függetlenítik az osztrák rendtartománytól.

230

1619. 02. 16. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Gyulafehérvárra.

* *Két levelére válaszol. A korábbiakat ismétlő augusztus 7-éhez csak azt jegyzi meg, hogy helyesnek tartja, ha nem fogadja el mindig a fejedelem asztalához szóló meghívót. — Enyedi György könyvének megcáfолása ügyében újra ír a tartományfőnököknek. Vásárhelyi küldjön neki példányt. — A december 17-i levélben említett privilégiumok csak a török uralom alatti területekre vonatkoznak, ezért helyesebb azokkal nem élni, míg Erdélyre is ki nem terjesztik hatályukat. Erdély püspöke egyébként Pozsony környékén székel, így hozzá kellene fordulnia. A pápai nuntius titkárának az a javaslata, hogy külön privilégiumokat kérjenek Erdély számára, megnyerte tetszését. Vásárhelyi részletesen írja meg neki vagy a tartományfőnököknek, mire lenne szükség. — Ha a peregrinusok Rómába érkeznek gratis küldi el a kért agnus Dei-eket, a gyógyszert és az öveket, amelyekkel Szent Péter székét vették körül.*

Binas superioribus diebus a Reverentia Vestra accepi, alteras admodum obsoletas 7 Augusti, recentiores alteras 17 Decembris datas. Ad priores vix est quod rescribam, quia cum eadem prope omnia Reverentia Vestra in aliis literis, quas post illas ad me misit, repetierit; ad illa etiam omnia iam antea rescripsi.

Unum tantum est, quod sine commendatione Reverentiae Vestrae praeterire non possum, quod nempe toties ad privatam Illustrissimi Principis mensam invitata aequae constanter ac religiose honorem hunc sibi deferri deprecata sit. Id enim non minore prudentiae quam modestiae religiosae laude ab ea factum censeo, cum hoc pacto et se a magna invidia et Principem a variis malevolorum suspicionibus expediverit.

De refutando libro illo ariano¹ iam pridem Patrem Provinciale Austriae monui et iterum libens faciam. Sed ut opus hoc ulli committi possit, necesse erit, Reverentia Vestra illius exemplum ad Patrem Provinciale mittat.

Venio ad posteriores Reverentiae Vestrae literas. Facultatem illam, quam Reverentia Vestra se habere scribit, admittendum extra tempora aliquos ad ordines, uti et reliqua privilegia, existimo tantum pro Turcia concessa fuisse. Quare tutius erit hisce non uti, nisi eadem denuo pro Transylvania concessa fuerint. Quod autem Reverentia Vestra quaerit, quid sibi eo loco liceat, ubi ordinarius nullus est, ego audio loci illius ordinarium unum esse, eumque in Hungaria Posonii aut vicinis locis residere.² Quod si ita est, ad illum Reverentia Vestra recurrere per literas debet. Consilium vero Auditoris Nuntii Apostolici de particularibus privilegiis pro Transylvania petendis non mihi displicet. Sed ut prudenter hac in re procedatur, mittat ad me aut ad Patrem Provinciale Reverentia Vestra ea omnia, quae ad Dei gloriam in illis partibus propagandam necessaria esse aut magnopere profutura existimat. Id enim cum fecerit Reverentia Vestra, curabo singula examinari et diligenter adhiberi, ut quae poterunt, a Sede Apostolica impetrentur.

Ubi peregrini illi, quos Reverentia Vestra ad Urbem profectos scribit, advenerint, dabo illis agnos Dei, bonam theriacam, et cingula quibus cathedra Sancti Petri circumdata fuerit, ut ea ad Reverentiam Vestram ferant. De pretio refundendo Reverentia Vestra non sit sollicita. Divina spero providentia faciet ut res illas ad tam pios usus Reverentiae Vestrae sine sumptu submittere possum.

Aliud quod hisce addam, non habeo, nisi ut divinam benignitatem rogem ut Reverentiae Vestrae constantem sanitatem largiri dignetur, quae ad honorem eius in istis provinciis cum multarum animarum salute amplificandum in tanta sacerdotum penuria ita necessaria est...

Romae 16 februarii 1619.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II pp. 991-992. Conceptus

Jegyzet:

1 Enyedi György könyvének cáfolatáról lásd a 175, 193, 211, 237, 242, 246. dokumentumokat.

2 Csiky István a király által kinevezett, de Erdélybe be nem engedett tulajdonképpen címzetes püspök.

1619. 02. 16. Gyulafehérvár

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Nagy nehezen elérte a fejedelemtől, hogy húsvét után gyógyulásra Bécsbe mehessen. Ellátásuk biztosított, de szűkösen laknak. Szini sikerrel tevékenykedik a Székelyföldön. Mivel nem tud prédikálni, az iskolamestert helyettesíti, aki húsvét után az obszerváns ferencesek kolostorába vonul vissza, s így az iskola tanító nélkül marad. Írjon a tartományfőnöknek, hogy ha visszajön magával hozhasson valakit. Írt Bécsbe, hogy a neki címzett leveleket tartsák ott, s ne küldjék utána különböző közvetítők útján, amely gyanút ébreszt.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Gravi infirmitate pene oppressus vocem amisi. Magna difficultate impetravi ab Illustrissimo Principe, ut post Pascha Viennam proficiscerer valetudinis curandae gratia. Interim quid hic sperandum vel timendum apparebit. Nihil deest nobis in victu quotidiano. Habitationum incommoditate premimur. Pater Stephanus Zini profectus in Siculiam magno fructu animarum. Quia ego contionari non possum, magistrum scholae substitui, qui post Pascha profecturus est Monasterium Fratrum de observantia. Juventus tota dissipabitur sine magistro. Vestra Paternitas provideat de hac residentia. Possem mecum deducere, confirmata valetudine, unum atque alterum vel externum vel aliquem ex patribus, si Reverenda Paternitas Vestra serio commendaret Reverendissimo Patri Provinciali.¹ Scripsi Viennam, ut litteras Reverendae Paternitatis Vestrae, si quae venirent, retinerent, ne per manus plurimorum transeuntes suspensionem aliquam darent, ut semper ex quo hic sum, accidit. Me Reverendae Paternitatis Vestrae sacris sacrificiis commendo.

Albae Iuliae 1619 16 februarii.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo

Gregorius Vasarheli²

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 152r-v.

Jegyzet:

1 Vásárhelyi erőfeszítéseivel párhuzamosan a rendfőnök és a tartományfőnök úgy látta, hogy helyesebb világi tanítókat küldeni Erdélybe. A rendfőnök erről így ír Rumer Gergelynek 1619. 03. 16-án: „Quod Reverentia Vestra scribit, videri sibi hoc tempore Transylvaniam potius magistrorum externorum opera, quam Societatis iuvandam, idem etiam mihi videtur. Quare valde commendo Reverentiae Vestrae, ut si quo modo potuerit, aptos aliquot magistros saeculares patribus, qui in Transylvania sunt, submittat.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 2 II p. 998. Conceptus).

2 HOLL 1983. Nr. 44.

1619. 02. 23. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Az utóbbi két levélben írottakra válaszol. Borghese kardinális veszi kezébe a ferencesek ügyét. Az általános ügyvivő anyagi segítséget küld. Nem lenne helyes a raguzai jezsuitákat bevenni ottani dolgaikba. Írjon a püspöknek.

Ho risposto a tutte le lettere che ho hauto di Vostra Riverenza in due mie sotto il primo di dicembre del 1618 e 19 di gennaio di quest' anno; e credo che l'haverà haute. Dico adesso quel poco che m'occorre alle due che ricevei la settimana passata de li 5 di dicembre e delli 3 di gennaio.

Ho visto con mio dispiacere le contradittioni di quei buoni religiosi, e qui si farà quanto sarà possibile; e già il Signor Cardinal Santa Susanna ha il negotio nelle mani. Bisogna però pregare Dio benedetto che dispogna li cuori di tutti, perché unitamente promovano il suo santo servitio.

Le necessità temporali m'fanno compatire di cuore alle Riverenze Vestre, et ho perciò detto al padre procuratore generale che le mandi quanto prima qualche soccorso.

Della residenza di Ragusa non m'è stato scritto cosa alcuna, me m'è stato parlato da alcuno; è bene però che li nostri non trattino di questo.

Compatisco di nuovo Monsignor Vescovo.¹ Vostra Riverenza fa bene a scriverle in quel che può; il resto farà la Maesta Divina con la sua santissima protettione; quale si degni stenderla a tutte coteste anime redente col sangue di Gesù e egli sia nel cuore di Vostra Riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2. ff. 175r-v. Conceptus

Jegyzet:

¹ Pietro, Pristina és Belgrád püspöke. Ugyanezen a napon neki is részvétét fejezi ki a rendfőnök szenvedései miatt: Epp. NN. 2. ff. 175r.

1619. 04. 06. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Örül, hogy egyéb feladataitól megszabadulván a misszióval foglalkozhat. — Ne akarják használni a ferencesek kápolnáját, mert abból csak veszekedés támad. — Nem helyesli, hogy a rendházba bejárnak a tanulók is. Azon a vidéken különösen vigyázni kell, hogy ne ébresszenek gyanút. A betegeskedő Tugolinust vissza fogja hívni a misszióból.

Havevo scritta un altra, quando è comparsa quella di Vostra Riverenza delli 10 di febraro aperta, che così ricevo adesso le lettere per via di Ragusa; serva per avviso di Vostra Riverenza.

Rendo affettuose gratie al Signore per haver la liberata da quel travaglio per non privare cotesta residenza dell' opere d'Vostra Riverenza. Padre mio, io veggio che mentre le Riverenze Vostre mostreranno un minio segno di voler entrare in quella capella de frati, sempre ci saranno di fastidii. Lascino questo sospetto, e lo faccino efficacemente, altrimenti il servitio divino patirà e le Riverenze Vostre non potranno star sicure.¹

Con l'occasione non mancarò di avisare quel padre, che si applichi; et già l'ho fatto un'altra volta. Non posso però approvare che in casa nostra stiano quei putti, e che sta esposto a gli occhi di tanti, e deve essere lucerna posta sopra il candeliere, massime in tali paesi e tra tal gente deve ancora levare tutte le occassioni di sospetti. Per carità si vada pian piano mandando via, e non si vada caricando di simili fastidii. Del resto mi rallegro molto nel Signore del frutto che si va facendo nei prossimi. Pigliino sempre maggior animo, sapendo che Gesù numera i loro passi e parole spese per amor suo per premiarle con perpetua gloria. Ha fatto bene a ricordarmi il grado del padre Giovanni Giacomo Tugolino; vedrò di risolverlo quanto prima con la gratia del Signore et abbraccio tutti comunemente nelle viscere del medesimo.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2. ff. 177v-178r. Conceptus

Jegyzet:

1 Hasonló békéltető sorokat ír a rendfőnök ugyanezen a napon Pietro püspöknek is: ARSI Epp. NN. 2. f. 178r.

234

1619. 04. 23. Szatmár

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

A fejedelem nehezen járult hozzá, hogy Bécsbe menjen gyógyulásra. Gondoskodott biztonságos útról, s biztosította arról, hogy visszavárja. Mivel a tartományfőnök nehezen ad segítőtársat, ő mindenképpen visszatér. A rendfőnök ugyanakkor tegye lehetővé, hogy az önként vállalkozókat a tartományfőnök ne tarthassa vissza. Nem jó az a megoldás, hogy szolgát fogadjon fel maga mellé, hiszen a háborúk miatt szolgákban is nagy a hiány. — Ha visszatér, szívesen magával viszi a Szini által kért levelet Erdélyi Istvánnak, a fejedelem tanácsosának, tordai főispánnak. A kért orvosságot és agnus Deit nem kapta meg.

Admodum Reverendi in Christo Pater. Pax Christi.

Magna difficultate impetravi ab Illustrissimo Principe ad instantiam omnium catholicorum dominorum, ut sua Celsitudo valetudinis curandi gratia Viennam mitteret. Vocem amisi penitus, spero me in terminis recuperaturum. Quia Reverendus Pater Provincialis valde difficilis est in personis dandis, coram agam ego, habebō curam, ut tute mecum possint venire. Et si aliqua mutatio fieret, ne quicquam patiantur, curabo. Quid timendum, intra tres menses apparebit. Iam indigemus duobus sacerdotibus et duobus magistris propter insigem iuventutem. Princeps, Vestra Paternitas credat, disponetur, nunquam credidissem me fore in tanta gratia,

ut sua secreta mecum communicaret. Cum valedicerem Suae Celsitudini, pater, ait, revertaris ea gratia te amplectar, sicut quivis principum christianorum, nihil tibi deesse patiar. Dedit viaticum, patentes per suum principatum attribuit, ut de equis, victu comitativaque secura provideatur, mandavit. Has volui Paternitati Vestrae praemit-tere ex itinere, ut Reverendo Patri Provinciali scribat, ut quam primum expediat. Reverentia Paternitas Vestra det facultatem, ut ii qui velint sponte venire, ne per superiores detineantur. Hic famuli non inveniuntur, de quo scribit Paternitas Vestra, ut loco coadiutoris conducam. Quanta sit servorum vel famulorum penuria, vix credi possit, a triginta annis cum Transylvania bello sit fatigata. Ipsi quoque domini conqueruntur et omnes patresfamilias.

Pater Stephanus Zinius commendaverat Paterniti Vestrae Magnificum Dominum Stephanum Erdeli consiliarium Illustrissimi Principis Transylvaniae, Comitum comitatus Thordensem, de Somkerek,¹ ut Paternitas Vestra faceret participem gratiarum Societatis, insignem benefactorem nostrorum, qui paratus est etiam fundare collegium amplissima bona attribuendo, ubi tempora pacatiora venerint; cuperem, si fieri posset, habere antequam redeam, pro consolatione boni domini. Scribam Vienna Paternitati Vestrae, quid sperandum timendumque. Antidota contra venena non accepi, nec agnos Dei. Me Paternitati Vestrae commendo et Reverendo Patri Provinciali mandet, ut habeat sua Reverentia Vestra curam valetudinis meae tam fractae. Contentus sum sive fratrem coadiutorem, sive famulum fidelem procuret. Reverendae Paternitatis Vestrae sacris sacrificiis commendo.

Zakmarini 1619 23 aprilis

Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo

Gregorius Vasarheli²

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 153r-v.

Jegyzet:

1 A rendfőnök a 226. számú levélben érdeklődik Erdélyi titulusa iránt, hogy írhasson neki.

2 HOLL 1983. Nr. 45.

235

1619. 05. 08. Belgrád

Marino de Bonis rendtársának, Marino Gondolának Rómába(?).

*Nagybőjt második napján érkezett meg a püspök társaságában Bácskába. Mivel már tudtak érkezésükről, több mint 300-an vártak rájuk. Nagy volt az örömük, hálálkodtak, hogy nem feledkeztek meg róluk. — Volt közöttük egy mindenki által tisztelt 105 éves öregember is, aki megdöbbentő eleveniséggel mesélte el a 90 évvel azelőtt történeteket. Ő is hálálkodott, kezüket és ruhájukat csókolta. — Este a completoriumot énekelve vonul-
tak át a hívekkel együtt Bukinba. Itt prédikált és tanítással készítette fel őket a szentségek fogadására. Innen más falvakba mentek, többek között Zentára is. Itt megtudták, hogy azért csak hármán-négyen keresték fel őket, mert féltek, hogy a jövevények nem igazhitűek és el akarják tántorítani őket a római vallástól. Először néhány gyermeket sikerült*

magukhoz csalogatniok, majd az adott kegytárgyak hatására újabb gyerekek csatlakoztak hozzájuk. Ezeket a kereszttetésre, a Miatyánkra tanította, majd újabbak és újabbak jöttek, miközben a felnőttek körbe állva figyelték őket. Egy nap elteltével aztán ők is csatlakoztak, s annyira megbarátkoztak, hogy el sem akartak válni tőlük. Mintegy 50-60-an lehettek, köztük egy 120 éves is. Őt meggyóntotta és megáldoztatta. Nagy áhitattal vettek részt a misén és a prédikáción. Voltak köztük olyanok is, akik 25-30, vagy akár 60 éve nem gyóntak. Eközben nagyon sokat kellett nélkülöznie, de arra biztatja rendtársát, hogy jöjjön ő is a misszióba. — A nagyhéten tértek vissza Belgrádba, majd a püspök és Kašić társaságában Podraznicába mentek, ahol a török segítségével sikerült két templomot elvenniök a kálvinistáktól. Csak a ferencesek vannak ellenük. Szent György napján Szávaszentdemeterbe ment, ahol mintegy 600 embernek prédikált.

Copia di una scritta dal Padre Marino de Bonis al frate
Marino Gondola¹ della Compagnia di Giesù

Partii da qua con Monsignore Vescovo li ultimi giorni carnevale dalla provincia di Backa di la dal Danubio; vi venivamo il giorno seguente al secondo giorno di quaresima; seppero quelli popoli che la dovevamo andare. Vennero ad incontrarci più di 300 persone, grandi e piccoli, homini e donne, aspettandoci alla ripa del Danubio mentre noi traghettavamo; li trovassimo inginocchiati, piangendo di allegrezza, con le mani alzate al cielo ringraziando Dio con grande affetto per il benefico fattoli, essendosi ricordati di loro mandandoli sacerdoti et vescovo, se bene non sapevano che cosa fosse vescovo, perché non l' havevano mai veduto. Ognuno di loro sino li bambini che popavano, volsero baciargli la mano, stando con tanta devotione che veramente ci facevano piangere di allegrezza.

Tra quali vi fu un vecchio di centocinque anni, da tutti tenuto in grandissima veneratione non solamente per la sua vecchiezza, ma anco per la gran memoria e giuditio che tiene. E veramente incredibile con quanta vivacità e quanto al vivo racconta le cose successe da 90 anni in qua. Questo con grandissima devotione versando molte lagrime bacio le mani e vesti al vescovo et poi a me. Stando pur in ginocchioni diceva: Signore Iddio siate ringraziato che hora con li miei occhi nella mia vecchiezza veggo quel che non ho mai veduto in mia gioventù da più di cento anni in qua. Siate ringraziato Signore Iddio, siate ringratuato. Dicovi sinceramente che più volte mi fece piangere ringraziando Iddio della gloria che risultava a Sua Divina Maestà.

Andammo la sera alla villà di Bocchino, e tutte quelle persone in compagnia nostra; quivi si cantò la Compieta, et io li predicai essortandoli ad esser grati a Dio di tanto beneficio ricevuto, et apparecchiarsi alla confessione, communione; et apparecchiarsi per il sacramento della confirmatione, come fecero tutti con molta divotione e nostra e loro. Doppo esserci fermati per alcuni giorni e instruiti nelle cose di nostra santa fede con molto profitto loro spirituale, andassimo per li altri villaggi de christiani: tra gli altri a Sonta dove quelli miserabili popoli come poco erano avezzi a vedere sacerdoti catholici, così al principio ogn'uno fuggiva da noi, né manco volevano venir alla santa messa infuori di tre o quattro persone; dimandai, per che causa li altri non venivano; risposero perchè dubitano se voi sete veri fedeli, e non vorriano che noi li faceste mutar la loro fede antica romana. Considerate, fratel mio, la gran providenza de Sommo Dio che ancorché questi poverini non sappino niente

della fede, né Pater, né Credo, né manco farsi il segno della croce, per istinto datoli dal grande Iddio di ogn'uno temono per non esser prevertiti. Io sapendo questo per farli conoscere che, non eravamo contrarii alla lor fede antica, ma per confermarli in essa et instruirli nelli santi misterii di quelli eravamo venuti da tanto lontani paesi con infiniti incomodi, patimenti e rischi; mi risolsi allettare alcuni piccolini mostrandoli imagini, corone, medaglie; né anco questi si assicuravano di venire, ma mi guardavano da lontano come se fussi appestato. Alla fine si accostorno tre o quattro; li feci carezze, poi cominciai insegnarli a farsi il segno della croce, e li condussi in luocho patente, dove potevano esser visti da tutti; i quali ci stavano guardando dalle siepe ascosamente come se con la vista li dovessimo devorare o avvelenare. Quivi con quei tre putti ad alta voce cominciai a fare il segno della croce, dir il Pater, Ave et Credo li commandamenti a parola parola. Li homini e le donne che stavano ascosti e udivano ciò che si diceva, cominciarono a cacciar fuori il capo e farsi vedere. Sentivano ma non ancora si accettavano. Li dichiarai alcuni misterii della nostra santa fede; al fine licentiai quelli tre fanciulli dandoli un agnus dei et un'immagine per uno promettendoli darli delle medaglie et altre cose se menavano altri putti. Così andorno con un campanellino, che io li diedi, per la villa, mostrando a tutti le cose che io li havevo date. Non multo doppo vennero molti altri allettati di haver anch' essi qualche cose. Gl'insegnai fare il segno della croce, dicendo ad alta voce Pater, Ave, Credo, dichiarandoli le parole etc. Le madri e padri de' figlioli stavano a sentir ogni cosa, facevano consiglio tra di loro che cosa poteva esser questa. Il giorno seguente finalmente si assicurorno a venire et così ragionando con loro li andavo dichiarando li articoli della nostra fede. Si addomesticorno in tal maniera che non si partivano da me, venendo grandi e piccoli huomini e donne attornandomi con un circolo grandissimo, e tutti insieme meco dicevano e facevano la croce, il Pater, Ave, Credo etc. Tanto li piaceva imparare che loro istessi mi venivano a trovare acciò io gl'insegnassi. Erano homini di 50 60 anni, tra quali era anco un vecchio di 120 anni. Questo io lo volsi confessar, comunicare et poi li fui compare alla cresima. Lodata sia sempre o ringratiata la divina bontà che non abbandona li poveretti. Con questa divotione poi stavano alla messa, alla predica. Non si puo esplicare così anco è incredibile il frutto che si fece in quelle povere anime. Si trovorno persone che in 25 et 30 anni et anco 60 anni che mai si erano confessati per carestia di sacerdoti. Procurate, fratel mio caro, di venir quantoprima a lavorare in questa vigna, che sono infinite anime che vi aspettano, vivono e moiono senza chi li possa dar aiuto spirituale. Certo, certo che mi fa arricciare i capelli. Fate anco bono fondamento nelle virtù, perché bisogna patire assai. In tutta questa quaresima poche volte havemo gustate vino, e dormire sempre su la madre terra. Più volte non ho mangiato altre che cavoli capucci crudi salati o radici col pane azimo. Sappiate che son cose saporite et Iddio benedetto vi concorre.

Tornammo qua la settimana santa, e doppo pasqua andò Monsignore² col Padre Cassio³ a Podraviste, dove son pochi christiani e molti heretici. Hanno recuperate doi chiese dalle mani de calvinisti e datele alli catholici e questo col favor de turchi, i quali ci son grandemente favorevoli, che veramente si vede esser opera grata a Dio benedetto, perché egli muove li nostri contrarii della nostra santa fede che ci aiutino alla propagatione di essa. Solo i frati ci son contrarii, Dio gli illumini. Questi giorni fui chiamato con grande istanza pandiar vel Sirmio per predicare alla festa di Santo Giorgio. Vi andai e corsi gran pericolo per la strada, percioché passai per una certa

villa dove la sera inanzi erano stati amazzati due viandanti, e di li non molto lontano poco prima furono scannati quattro o cinque dalli assassini. Alla chiesa già distrutta di Santo Giorgio che e adesso una larga compagna, dissi la messa, havendo confessato tutta la mattina sino a mezo dí, e dopoi predicai al popolo, quivi concorse al numero di sei mila persone d'ogni sorte di fede e di religione, quali restorno molto appogati, et gl'istessi nemici della nostra fede lodorno la fede e legge delli catholici etc.

Di Belgrado 8 di maggio 1619

Marino de Bonis⁴

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20. ff. 156r-v.

Jegyzet:

1 Marino Gondola (Gundulic) (1596-1647) Anconában és Rómában tanult. 1630-ban lett a loretoi horvát kollégium rektora, 1631-1634-ig a raguzai residentia főnöke (Frano Kesterčanek, *Potret o Marina Gundulića*. = *Vrela i Prinosi* 10 (1940) 1-11.)

2 Pietro, Pristina és Belgrád püspöke

3 Bartholomaeus Kašić

4 SZILAS 75.

236

1619. 05. 08. Belgrád

Marino de Bonis Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Kiegészítli legutóbbi beszámolóját. Pietro püspök és Kašić Podrāznicában tartózkodik, ahol sikerült megszerezniök az eretnekek két templomát, majd némi pénzzel azt is elérték, hogy a nagyvezír ezt örök időkre megerősítse. Közben a szultán is levelet írt a helyi hatalmasságoknak, hogy a katolikus papok szabadon járhatják a vidéket, prédikálhatnak. Mindez azt bizonyítja, hogy ügyük kedves Isten előtt. — Bácskáról visszatérte után nagyon hívták Szent György napjára Száva-szentdemeterbe, s az úttól a rablók jelenléte sem tartotta vissza. Azon a helyen, ahol a régi Szent György templom állt, hatalmas tömeg gyűlt össze különböző vallású emberekből. Délelőtt gyóntatott, majd misét mondott és prédikált. Még a résztvevő törökök is elismerően nyilatkoztak vallásukról, a schizmatikusok pedig tanítványainak mondták magukat. Ugyanilyen örömmel fogadták egy másik helyen, ahová Szent Márk ünnepére hívták meg. — Reméli hamarosan eljut Krassóvár környékére is, ahová szintén nagyon hívják. Könyörög, hogy Isten megfelelő segítőtársakat küldjön ebbe az ismeretlen Indiába.

Scrissi alla Paternità Vostra nella mia passata le cose che qui passavano et il frutto che Dio Nostro Signore si degna fare per mezzo nostro. Con la presente fo sapere a Vostra Paternità come si sono ricuperate pochi giorni solo due chiese dalle mani delli heretici nel paese di Podravize dove sta il Reverendissimo Monsignore¹ et il Padre Cassio;² e qui dal Vesir Pasca si sono ottenute non senza qualche spesa lettere di confirmatione, nelle quali commanda il Pasca che mai più in tutti li tempi da venire possano gli heretici pretendere quelle chiese o molestare per tal fatto li cattolici sotto gravissime pene; in somma, non si poteva ottener lettera più bella forma. Da Costantinopoli ci è stata portata un'altra lettera dal Gran Turco in favore del

Monsignore nostro, e de tutti li sacerdoti cattolici che possiamo libere et licite andare e predicare alli christiani la fede nostra per tutto il paese del Gran Turco, commendando egli a tutte i basca, begghi, governatori, vaivode e capitani, che siano in nostra difesa e prottione, non permettendo che siamo molestati da persona veruna. O grande Iddio che li istessi contrarii alla nostra fede ci favoriscono et aiutano a promoverla, certamente che è segno evidentissimo che le opera nostra e gradita dalla Maestà Divina; il che ci anima a superare ogni difficoltà e non schivare né fatica né incomodo né pericolo veruno, e dare anche la vita stessa per gloria di Dio e beneficio di queste miserabili anime.

Questi dí passati dopo d'esser tornato dalla Backa qui con grande istanza pregato dalli preti di Sirmio che mi trovassi la per la festa di San Giorgio. Non volsi mancare, ancorché mi mettesi a grave pericolo della vita, perché sono passato per alcuni luoghi, dove la sera avanti erano stati ammazzati due viandanti dalli assassini, de quali sene trovano assai in questi tempi; e non molto lontano poco prima erano stati trovati quattor o cinque scannati. Dio è quello che ci protegge. Arrivai per il giorno di San Giorgio al luogo dove era stata anticamente una chiesa dedicata a nome suo, hora distrutta. Vi era concorsa gran moltitudine di popolo, più di sei mila persone d'ogni sorte di setta e religione. Confessai tutta quella mattina insino quasi a mezzo dí. Poi dissi la messa in luogo apparecchiato alla campagna, e predicai, dove stava ragunato tutto quel popolo, stando con grandissima attentione. Stando non solo li cattolici ma gli heretici schismatici e turchi stessi. Non crederia la Paternità Vostra il gran concetto che presero gl'infedeli della nostra santa fede e legge; che quelli istessi vennero poi a trovarmi e dire: è una gran bella legge la vostra. Facevano tutti a gara chi poteva accostarsi prima a baciare la veste e le mani; li preti scismatici dopo havermi fatto mille riverenze et ossequii, se offerivano ad essermi discepoli e perpetui compagni. Per la festa poi di santo Marco andai in un altro luogo, dove mi aspettavano da mille persone, le quali sentendo la santa messa e predica, si risolvenano in lagrime et alzavano le mani al cielo ringratiando a Dio benedetto per il beneficio ricevuto. Da per tutto ci chiamano e domandano; non possiamo supplire. Lodata ne sia Maestà Divina.

Da una provincia che si chiama Carascevo, sono venuti a posta a domandarci. Spero che andarò in breve consolarli; sarei andato un pezzo fa, se non havessi hauto del andare nel Sirmio. Non si può dire il frutto che si fa in queste povere anime, e quanta devotione hanno vedendo alcuno di noi. Io scriverei a Vostra Paternità che ci mandasse qualche operario, ma non so che chiedere. Prego continuamente Dio benedetto che ci riescano boni e zelanti e ben mortificati operarii cotesti che adesso studiano. Dio li conduca a perfettione che haveranno dove occuparsi. Mi creda, che queste sono Indie non conosciute.

Di Belgrado 8 maggio 1619.

Marino de Bonis³

Mai lelõhelye: ARSI Austr 20. ff. 154 r-v.

Jegyzet:

1 Pietro, Pristina és Belgrád püspöke.

2 Bartholomaeus Kašić

3 SZILAS 74.

1619. 05. 11. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe

Egyes atyák nagyon sürgetik, hogy készítsenek cáfolatot Enyedi könyvére. Ha ő is úgy gondolja, intézkedjék.

Intelligo in Transylvania exstare librum pestilentissimum Georgii cuiusdam ministri Claudiopolitani quo ad arrianismum animi Transylvanorum valde inclinantur. Hunc censent quidam patres a Societate refutandum. Id si Reverentia Vestra iudicaverit, quaerat aliquem eruditum patrem qui id bene facturus speretur, eidemque hoc negotium commitat.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 1015. Conceptus

Jegyzet:

1 Enyedi könyvéről lásd a 175, 193, 211, 230, 242, 246. leveleket.

1619. 05. 21. Bécs

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Innen biztonságosabban írhat, mint Erdélyből, ahol a török miatt a fejedelmet is veszélybe sodró felfordulás várható. Ezért úgy döntött a tartományfőnökkel, hogy egyelőre senkit sem küldenek, s ő maga is Erdély határán várja ki a bajok végét. A fejedelem visszarendelte azokat a peregrinusokat, akikről korábban írt. — Az ariánusok elleni vitáról kimentette magát, aminek ők nagyon örültek. Könyvük cáfolata ügyében ugyanakkor semmi sem történt. Ha békésebb idők jönnének, szívesen menne valamelyik kollégiumba. Tart ugyanakkor attól, hogy a legközelebbi magyar országgyűlésen is az történik a jezsuitákkal, mint Morva- és Csehországban. — A Székelyföldön tevékenykedő Szini azt kéri, hogy Gyergyón a Szent Miklós, Csiksomlyón a Nagyboldogasszony, s Kézdivén a Szentlélek templomban teljes búcsút hirdethessen meg. — Erdélyben a fejedelem által kinevezett világi pap az ordinárius, s a püspököt is ő nevezné ki. Most nem tanácsos Erdélybe levelet küldeni. Az országgyűlés végéig Pozsonyban marad, aztán magyar urak kíséretében indul el. Ha a török Belgrádban mozgolódik, a pécsiek biztonságban vannak. Küldött nekik 60 forintot.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Hinc liberius ad Paternitatem Vestram scribo, quam ex Transilvania, quia Transilvania hoc anno gravia pericula subitura erit propter furorem Turcicum.¹ Imo ipse quoque Princeps vix carebit periculo. Sic in Domino non expedit ullum ex nostris mittere, quoad turbae conquieverint. Ita conclusi cum Reverenda Paternitate Provinciali. Peregrini de quibus Paternitati Vestrae scripseram, fuerant revocati a Principe.²

Ego ad fines Transylvaniae praestolabor finem mali. Interim ut potero valetudinem curabo.

Quantum ad disputationem attinet cum arianis, ad quam ut suos calvinistas praedicantes adiuverem, a Principe invitabar, excusavi me, ne cum recenter adveneri, quasi in me detorquerent ariani, ut solent maledicta, quasi ego essem causa futuri tumultus ob disputationem. Fuit contentus Princeps et ariani multum sunt gavisii audita iusta excusatione. Convictique misere praedicantes praesente Principe, quid responderent non habuerunt. Nihil factum intelligo de libro pestilentissimo refutando per nostros ariano,³ de quo Reverendae Paternitati Vestrae saepius scripsimus. Si dominus quietiora tempora daret, libenter in aliquo collegio quiescerem. Veremur ne idem accidat patribus in Hungaria, quod in Moravia et Bohemia accidit,⁴ in futuris comitiis, quae post dies quatuordecim Posonii celebrabuntur.

Bonus Pater Stephanus Zini, quia tota Siculia peragrata intra quinque menses ingentes fructus deportans, rogat Paternitatem Vestram, ut tribus templis a Sua Sanctitate indulgentia plenaria concedatur. In provincia Girgio ad Sanctum Nicolaum, in provincia Czik ad Sanctam Mariam Maiorem, in provincia Kizdi ad Sanctum Spiritum, ex quibus ingentem sperat conversionem animarum.

In Transylvania nullus est ordinarius praeter sacerdotem secularem, quem Princeps Illustrissimus constituit. Collatio tituli Transylvaniae episcopi pertinet ad Principem.⁵ Ego non curo, modo me relinquant, quicumque sint ordinarii. Iam non expedit mittere litteras ob varios tumultus in Transylvaniam. Finem comitiorum hic Posonii praestolabor, ut bonam comitivam habeam baronum hungarorum, quod ipsum Regia Maestas mandat. Iam si Alba Graeca movit Turca, nostri Quinqueecclesiis sunt iam in pace. Misi illis florenos hungaricos sexaginta.

Me Reverendae Paternitatis Vestrae sacris sacrificiis commendo.

Viennae 1619 21 maii.

Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Gregorius Vasarheli⁶

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff 158r-v.

Jegyzet:

1 Bethlen ekkor már a cseh rendek megsegítésére készült.

2 Nehéz másra gondolni, mint ifj. Bethlen Istvánra, aki kíséretével Heidelbergben tanult; a császári hadak első célpontja pedig Pfalz volt. Vö. LUKINICH Imre, A Bethlen-fiúk külföldi iskoláztatása. = Nagyeniedi album. Szerk. Lukinich Imre. Bp., 1926. 79-100. Muzio Vitelleschi rendfőnök 1619. 02. 16-i levelében „peregrinusok”-at említ ugyan, akikkel majd tárgyakat küld Vásárhelyinek, de nem derül ki, hogy azok Bethlen-alumnusok lennének. Elképzelhető persze, hogy Bethlen tervezte az unokaöccs római útját is, mint ahogy 1628-ban Bethlen Péter el is látogatott oda.

3 Enyedi György könyvével kapcsolatban lásd a 175, 193, 211, 230, 242, 246. dokumentumokat.

4 Tudniillik a kiűzetés, mint ahogy az be is következett az 1620. 04. 20-i cseh-magyar szövetségi szerződéssel.

5 A fejedelmek azonban nem éltek kinevezési jogukkal, hiszen a vicarius kinevezésével a kegyúri jogok náluk maradhattak, s közvetlenebbül szólhattak bele az egyház ügyeibe. Vö. VESZELY Károly: Erdély generális vicariusai a hitújítás után. = Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. Kiad. Veszely Károly. Kolozsvár, 1860. 332-367.

6 HOLL 1983. Nr. 46.

1619. 05. 31. Belgrád

Pietro pristinai püspök Muzio Vitteleschi rendfőnöknek Rómába.

A ferencesek vádjaitól eltérően nem akarja elvenni kápolnájukat. Éppen ellenkezőleg ők akarták megakadályozni, hogy misézzen, kiátkozással fenyegették, jóllehet éppen ellenük folyik eljárás. — Ő csupán a pápai brevében biztosított jogaival szeretne élni. A ferencesek álnok mesterkedései azonban megghiúsultak, mivel az az irat, amelyet Konstantinápolyból szereztek, a kereskedők kezébe került, akik azt nyilvánosan szétépték és elégették. Újabbban azonban Torrelli apát is áskálódik ellenük. Ő azt hirdeti magáról, hogy egész Felsőmagyarországra kiterjed hatásköre, pedig valójában csak Alsómagyarország tartozik hozzá. — Elvettek két templomot az eretnekektől, de erre ezek szinatra hívták össze mintegy 300 prédikátorukat, s a fejenkénti 2 scudo beszolgáltatásával összeállt összeggel vissza akarják vásárolni a törököktől. — Ismételten javasolja, hogy a rendfőnök küldje ide Lorenzo Crisogonit. Megismétli azt a javaslatát is, hogy a pécsi jezsuiták egyáltalán ne fűggenek Magyarországtól. — Állandóan úton vannak és prédikációkkal, valamint a szentségek kiszolgáltatásával vigasztalják a népet. Legújabbban megjelent Belgrádban az álpüspök is, hogy visszaszerezze a templomokat, de reménykedik a győzelemben.

Venerdi prossime passato, essendo arrivato in Belgrado per tenere l' ordinatione, mi fu reccata una di Vostra Paternità Reverendissima, a me molte grata, nella quale ho intesi quanto i frati hanno suposto falsamente contra di me, cioè ch'io li habbi voluto usurpare la capella etc. A ciò respondo et dico che tal pensiero non è stato mai mio solo ho preteso di fare le mie funtionie spirituali in chiesa, dove non solamente me l'hanno impedito, ma anco havevano proibito alli christiani sotto la pena della scomunica et con molte altre minacie che nissuna di loro andasse a ricevere il sacramento della chresmia né altra cosa spirituale, quando l'havesse voluto ministrare in qualche altro luoco publico o privato, anzi hanno habbuto ardire di dechiararme scomunicato con molti altri mei fautori inter missarum solemnia le feste de Natale celebrando et amministrando i santissimi sacramenti in sprezzo delle scomuniche, nelle quali io li dichiarai essere incorsi per le cause che sono nel processo et tando in molte altre stravagantie etc.

Io ho preteso fare le mie funtionie nella capella de frati in virtu delle mie bolle che dicono: possim rissidere Belgradi, et licite ac libere exercere pontificalia; oltre che anco per le faculte concesse nel Breve ciò potevo pretendere,¹ et così si esclude la falsità loro, con quale hanno supposto ch'io habbi cercato di impossessarme della capella loro, come che fasse della giurisdictione del vescovato di Pristina; ma questa cavillatione loro non è stata per altro se non per coprire con tal mantello le stravagantie e malignità loro che hanno machinato, et tuttavia machinano contra me et li padri, ma il Signore li preclude la strada come s'è visto l'altro giorno, essendo venuto in mano de questi marcanti un Emre che loro havevano cavato a Constantinopoli contra di noi per cacciarci via de qui, et farà capitare male, et attendevano haverlo in mano, ma fu in presenza loro stracciato et abbruggiato. Già quasi è superato questo impedimento delli frati, ma succede un' altro dal canto di Abbate Torrelli che per vin-

cere, licentiosamente adopra la spada della sua mordace lingua contra di noi, restringendo la nostra giurisdictione, et facendosi universal prelato in tutta l'Ongaria superiore solo col breve della sua abbatia che e nell' Ongaria inferiore, informando falsamente i popoli che le mie et delli padri le funtion non sono legitime; con che da puoco scandalo a tutti, si come anco con altri suoi mali costumi.

Ultimamente havendo noi recuperato doi chiese dalle mani dell' heretici con le ville et popoli adiacenti loro, si sono mossi, et per paura che non gli togliamo le altre, hanno fatto congregatione li trecento predicatori et contribuito doi scudi per uno per subornare li turchi, et così sono venuti qui in Belgrado con li dennari et trattano di stabilire le loro chiese et recuperare le tolte; noi si defenderemo al possibile, ma loro ci superano con la commodità di spendere; et questo è effichazze mezzo di ottenere la vittoria in paesi de turchi.

Scrissi a Vostra Paternità Reverendissima i mesi passati che era a Gratz padre Lorenzo Crisogoni² dalmatino che già haveva finito theologia et sarà stato molto utile e necessario per questi paesi. Hora li arricordo l'istesso, et volendolo destinare a questa volta, lo facci venire in Ancona, et de lí a Ragusa et che per nissun modo intri in paese de turchi per via de Crovatia o Ongaria, perché quantumque adesso sia la pace col Imperatore, i turchi sempre si hanno suspecto de quelli che vengono da quelle bande, et li vedino con mal occhio et sempre li trattano male; et per tal rispetto saria bene che li padri de Pezzuy non dependessero da quelle bande,³ perché ricevendo et mandando colà le lettere, i turchi intrano in suspecto, et rompendosi la pace quelli padri non stariano sicuri etc.

Nell' opere che facciamo, non gli so dir altro, se non che non si perde un punto di tempo, sempre ritrovandosi nelli viaggi con prediche, con amministrazione de santissimi sacramenti, et massime de confirmatione tra gente che non sapeva che cosa fusse il vescovo o chresma, et con frutto e consolatione di tutte l'anime fideli, che ringraziano Iddio che doppo tanti anni li habbia mandato li aiuti della salute. Con che facendo fine me gl'offerò et raccomando.

Li ultimo maggio 1619.

Di Vestra Paternità Reverendissima
servitore affezionatissimo

Pietro vescovo di Pristina

Doppo scritta, è comparso qui in Belgrado dal bassa il pseudovescovo con altri per riavere le chiese a forza de quatrivi. Noi si aiutamo con la ragione et con li presenti, et speramo riportar total vittoria.

Mai lelõhelye: ARSI Epp. Ext. 16. ff. 301r-302r.

Jegyzet:

1 Lásd a 223. számú levelet.

2 Lásd a 229. számú levelet.

3 Lásd a 229. számú levelet.

1619. 06. 01. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Ezt a levelet Marino Gondola közvetítésével küldi. Bízik abban, hogy a ferenccsekkel rendeződik ügyük. Örömmel olvasta a Bácskában tett útjukról szóló beszámolót.

Dal mese di gennaro in qua ho scritto quatro lettere: sono li 19 di gennaro, 23 di febraro e 6 d'aprile in risposta di varie lettere di Vostra Riverenza; e penso che l'haverà haute, poiché si sono mandate secondo l'indirizzo da lei lasciato. Questa è la quinta, in risposta di qella delli 13 d'aprile che ricevei la settimana passata, e si manda per via del nostro Illustre Gondola,¹ e so che le capitarà sicurissima col favor divino. Intanto a quello che fanno li frati, non ho che dir di novo per adesso, se non che la misericordia divina difenderà Vostra Riverenza e compagni, come ha fatto alle turbulenze passate, per aiuto di coteste poveri anime. Il frutto fatto nella provincia di Backa mi ha rallegrato grandemente, e dato occasione di render affettuose gratie al Dio benedetto, autor di tanto bene gli so depri di stabiliro et accrescerlo per mezzo dell'Riverenze Vostre e di essere loro scudo contro gli impeti che sogliono occorere allegramente padri miei, che il Signore sarà la loro mercede, e mentre lavorano in suo servitio, non mancherà di consolarle anco in questa vita; il medesimo conceda loro una piena beneditione.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2. f. 179r. Conceptus

Jegyzet:

1 Róla lásd a 236. számú dokumentumot és annak jegyzeteit.

1619. 06. 08. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Ha a gyógyulás céljából Bécsbe érkezett Vásárhelyi Gergely mégis egy kollégiumba akarna menni, tegye ezt számára lehetővé. — Ha azonban vissza akarna térni, adjon mellé társakat. Föltétlen szükséges ugyanis, hogy olyan ifjak is legyenek ott, akik majd pótolni tudják őt. — Nem adott Vásárhelyinek felhatalmazást, hogy tőle függetlenül cselekedjék, de mindenben kérje ki tanácsát.

Quod Reverentia Vestra scribit, Patrem Gregorium Vasarheli e Transylvania in Austriam redire, ex ipsius etiam literis, quas ante paucos dies accepi, intellexi. Quibus significat se non nisi ad restaurandam valetudinem, quae recenti morbo valde attrita fuit, e transylvania discedere. Quare Reverentia Vestra curet eum magna caritate excipi, rationemque diligentem valetudinis eius haberi. Et si sine gravi missionis transylvanicae detrimento efficere possit, ut bonus senex in aliquo collegio, in quo reliquum vitae in quiete sibi et Deo exigit, remanere velit, Reverentia Vestra eum

retineat. Ad quod tamen eum cogi nolim, si spes sit eius opera rem catholicam apud Principem Transylvaniae, cui bonus pater valde carus est, promovere posse.

Quod si confirmata valetudine iterum in Transylvaniam redierit, Reverentia Vestra spero facile illi aliquot bonos operarios suppeditare poterit, cum in tot collegiorum dissipatione personis abundet. Et hoc ut Reverentia Vestra adhibito delectu facere velit, ei plurimum commendo. Nam plane expedit, ut hoc tempore aliqui in Transylvaniam inducantur, qui ope Patris Gregorii Vasarheli in gratiam principis et procerum se insinuent, quique deinde, si bonus senex defecerit, ad solatium catholicorum ibidem remanere possint.

Ceterum omnino faciam quod Reverentia Vestra petit de iis, quae Pater Gregorius a me ad res transylvanicas pertinentia postulabit; remittam enim eum semper uti hactenus feci, ad Reverentiam Vestram, ut cum ea agat eiusque consiliis acquiescat. Sciatque Reverentia Vestra ei nullam hactenus a me facultatem a Reverentia Vestra dependentem concessam esse. Hoc interim Reverentiae Vestrae commendans, ut et bono Patri Vasarheli et negotiis transylvanicis optime affectum demonstret, eaque quantum poterit promovere studeat ad maiorem dei Gloriam.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 1030. Conceptus

242

1619. 06. 15. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Gergelynek Bécsbe.

A február 16-án, április 23-án és május 21-én írott leveleire válaszol. Örül, hogy gyógyulásra Bécsbe érkezett. Írt a tartományfőnököknek, hogy mindenben legyen segítségére. Ne kételkedjék jóindulatában és segítőkészségében az erdélyi ügyeket illetően és engedelmeskedjék neki. — Az Erdélyi Istvánnak szánt levelet szívesen megírná, de a Szini Istvánnak küldött kérés ellenére sem írták meg neki titulusait. Ha ezt pótolja, rövidesen megkapja a kért írást. — Ő is figyelmeztesse a tartományfőnököket Enyedi György könyve megcáfolásának fontosságára. — A három templomban meghirdetendő búcsú ügyében intézkedni fog. A gyógyszereket és az agnus Dei-ket nem is küldhette, mert a mondott peregrinusok nem jelentek meg. Ha nem is jönnek, más úton fogja küldeni. Örül a pécsiek kiszabadulásának és hálás a Vásárhelyi nyújtotta támogatásért. — Tanácsolja, hogy előrehaladott kora és megromlott egészségi állapota miatt ne térjen vissza se Erdélybe, se annak határára, hanem jól megérdemelt pihenésre vonuljon vissza valamelyik kollégiumba.

Ternas intra paucos dies a Reverentia Vestra accepi, quarum priores Albae Iuliae 16 Februarii, alterae Zakmarini 23 Aprilis, tertiae 21 Maii Viennae datae erant. E prioribus magno sane meo dolore intellexi, Reverentiae Vestrae valetudinem gravi periculo quoque morbo tentatam fuisse. Sed posteriores laetiora continebant, quae Reverentiam Vestram iam probe convaluisse et valetudinis confirmandae causa Viennam venisse nunciabant. Quod cum intellexi, scripsi contiuno ad Patrem Provincialem, eidem magnopore commendans, ut diligentem curam Reverentiae Vestrae haberi

iuberet, et quantum pro sua in Reverentiam Vestram caritate et studio divinae gloriae amplificandae sedulo facturum confidam, explicet eidem omnia, quae tum ad suam valetudinem, tum ad rem christianam per nostros in Transylvania adjuvandam pertinent. Nec dubitet, quin in optimo patre benevolentiam et affectum erga se vere paternum et rerum transylvanicarum curam, qualem provincialem Societatis habere decet pro iis quae officii eius propria sunt, sit inventura. Cuius consiliis quo Reverentia Vestra accuratius sua consilia conatusque accommodabit, eo etiam feliciorum semper eorum successum futurum confido, tum ob certiorum directionem tum praecipue ob meritum obedientiae. Quam ob rem Vestrae Reverentiae plurimum commendo, ut Patri Provinciali inconsulto nihil gravioris momenti unquam aggrediatur.

Litterae patentes, quibus testificer Dominum Erdeli¹ a me participem bonorum operum Societatis factum esse, hucusque conscribi non potuere, quod tituli illius quibus in patentibus compellendus est, hic nesciantur. Et licet iam pridem Patrem Stephanum Zini monuerim, ut illos ad me transmitteret, nihil tamen hactenus accepi. Si Reverentiae Vestrae huius domini tituli cogniti sunt, illos ipsa perscribat, et curabo ut brevi patentes ad dictum dominum mittantur.

De libro illo haeretico, quem Reverentia Vestra ab aliquo nostrorum refutandum censet,¹ monui Patrem Provinciale, ut videat, num quis in provincia sit, cui hoc negotium committi possit. Quod si forte nondum a Patri Provinciali factum sit, Reverentia Vestra eum huius rei memorem reddat.

Quod attinet ad indulgentias pro tribus ecclesiis, quas Pater Stephanus Zini petit,¹ videbo, num impetrari possint. De quo deinde Reverentiam Vestram aut Patrem Stephanum monebo. Antidota hucusque nulla neque agnos dei ad Reverentiam Vestram misi, quia peregrini illi per quos illa mitti petierat, non comparuerunt.¹ Qui si, uti Reverentia Vestra scribit, venturi non sint, mittam per alios, ubi commoditas amici cuiuspiam istuc proficiscentis oblata fuerit. Valde gavisus fui intellecto nostros Quinqueecclesiis iam securos et liberos esse, iisque a Reverentia Vestra non leve subsidium pecuniarium submissum esse. Divina bonitas illos protegat et Reverentiae Vestrae pro sua caritate centuplicatam remunerationem reddat.

Atque haec ad litteras Reverentiae Vestrae, quibus illud ad extremum addendum occurrit, cum videam Reverentiam Vestram iam aetate grandaevam et corpore laboribus morbisque fracto esse, valde mihi probari, quod Reverentia Vestra quoque desiderari insinuat, ut ipsa in posterum a longis illis laboriosisque profectionibus absteineat et in collegium aliquod se ad quietem recipiat post tot annos maximis laboribus pro Dei gloria et animarum salute exhaustos. Ne forte eam procul a Societatis contubernio et inter haereticos versantem in declini hac imbecillaque aetate gravior aliqua infirmitas opprimat, quae ipsam extremo vitae tempore iis solatiis privet, quae filiis suis infirmis Societas pro sua caritate procurare solet. Neque erit, uti confido, haec Reverentiae Vestrae secessio Transylvaniae vicinisque provinciis magno detrimento hoc tempore, quo, uti Reverentia Vestra scribit, consultum non est, plures Societatis homines in Transylvaniam mittere. Et si aliquando tutiora tempora redierint, non deerunt spero alii in provincia operarii, qui labores Reverentiae Vestrae prosequantur. Utatur ergo otio in posterum et quiete Reverentia Vestra, quam multorum annorum laboribus egregie merita est; et quod reliquum vitae superest, sibi et Deo impendere studeat meritorum suorum manipulos vitae actuosae sudoribus collectos sanctae contemplationis fructibus cumulatura. Quod dum faciet Reverentia

Vestra mei memoriam spero non deponet, sed sacris suis sacrificiis et orationibus meos conatus Divinae Maiestati pro sua in me caritate perget commendare. Ego vicissim Reverentiae Vestrae a bonorum omnium largitore omne bonum precor.

Roma 15 iunii 1619.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2. II pp. 1032-1033.

Jegyzet:

1 Ezekről az ügyekről lásd a 238. levelet és ennek jegyzeteit.

243

1619. 06. 15. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Legutóbbi levelében Vásárhelyi Gergely hajlandóságot mutatott arra, hogy valamelyik kollégiumba menjen. Segítse ezt elő, nehogy az eretnekek között érje a halál. Gondoskodjék ugyanakkor arról, hogy adandó alkalommal pótolhassák őt.

Post illa quae superior septima de Patre Gregorio Vasarheli ad Reverentiam Vestram scripsi, accepi literas ab ipso Viennae scriptas;¹ in quibus insinuat, se non invite in aliquo collegio deinceps quieturum. Qua occasione eidem significo, idipsum quoque mihi valde probari ea praesertim de causa, quod cum iam sit annis et morbis fractus, verear ne eum alicubi inter haereticos gravior morbus occupet, sicque privetur iis solatiis quae in Societate infirmis impendi solent.² Hortorque ipsum deinceps in aliquo collegio sibi et Deo vacet longioresque illas excursions alii permittat. Quod Reverentiae Vestrae indicare volui, ut bonum patrem similibus rationibus ad hoc inducere studeat. Quod si persuadere ei poterit, non deerunt spero, cum tutior aditus Societati in Transylvaniam dabitur, qui in illam messem mitti possint.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 1034. Conceptus

Jegyzet:

1 1619. 05. 21. (238. szám)

2 Nem csupán egészségi állapotáról volt szó. 1619. 06. 22-én ugyanis azt írja a tartományfőnöknek, hogy „De Patre Gregorio Vasarheli superiore septima fuse rescripsi, ad quae modo hoc tantum habeo addendum, ut Reverentia Vestra in ea quae a Patre Daniele de negotiatione Patris Gregorii etc. scripta sunt, diligentius inquiret. Et si compererit, vera esse, bonum patrem serio admoneat, ut in posterum a similibus omnino desistat.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 2 II p. 1037. Conceptus). — Nem tudjuk pontosan milyen ügyről tájékoztatta Vásárhelyi Gergely Vásárhelyi Dánielt (s az a rendfőnököt), valószínű azonban, hogy Vásárhelyi Gergely felettese nélkül intézkedett, s ezért kellett meginteni. Talán a fejedelem és a császár közti viszályba keveredett, ami a Társaság számára veszélyes lett volna. Erre komolyan utal az a tény, hogy Szini István úgy tudja: „ex voluntate Principis” távozott (vö. Szini 1619. 08. 03-i levelével).

1619. 06. 29. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Dicséri buzgólkodását. Ha nem tartják rendházukban a tanulókat, Marino Dragonak több ideje jut a gyóntatásra és a szentségek kiszolgáltatására. Ne adjanak alkalmat a ferenceseknek a vizsáltyra, ezért is nem helyesli a püspök fellépését ellenük. Erről Borghese kardinális neki is írni fog.

L'ultima di Vostra Riverenza deli otto di maggio d'ogni parte è piena di consolatione per la protettione tanto particolare che il Signore ha di Vostra Riverenza e de compagni, e per il favore che mostra verso cotesta povera gente provedendola di chiesa, e facendo che l'istessi nemici della santa fede cooperino all'aiuto suo spirituale. Sia egli per sempre lodato. Vostra Riverenza faccia animo grande considerando che fatica per amor di Gesù, qui erit merces magna nimis, e per sua misericordia perfettionara gli operarii che adesso habbiamo, perchè potrano venire ad aiutare costì e si mandarà alla Compagnia delli altri. Con questa occasione ricordo a Vostra Riverenza che non havendosi a tenere quei putti in casa, come scrissi, restarà più tempo al padre Marino Drago d'impiegarsi a confessare e fare altri ministerii con maggior frutto; e però è bene che in questa necessità del operarii, sene cerca e non le faccia mancare occasione di lavorare in aiuto dell'anime; giaché per quello che intendo ha jeiuna volontà di travagliare.

Del resto Vostra Riverenza non si curi di quello che li frati diranno, ma attenda con altri a non dar loro occasione di querele, procedendo con loro con la santa humiltà e pazienza che il Signore aiuterà. Si è data lettera al Cardinal Santa Susanna,¹ e per quello che neivede, non ho approvato l'attione del vescovo² che pretendere fare nella chiesa de frati, come credo che Sua Signoria Illustrissima¹ scrivera a Vostra Riverenza; a cui et alli compagni, quali abbraccio affettuosamente, prego dal Signore continua copia delle sue gratie.³

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2 f. 180. Conceptus

Jegyzet:

1 Borghese kardinális

2 Pietro, Pristina és Belgrád püspöke, akit a rendfőnök 1619. 07. 20-án írt levelében békére int:
ARSI Epp. NN. 2. f. 180r-v.

3 Ugyanezen a napon bízott sorokat ír a rendfőnök Dragonak is: ARSI Epp. NN. 2. f. 179v.

1619. 07. 09. Pozsony

Vásárhelyi Gergely Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Megismétli Erdélyi István titulusait. Nem tudott eljutni Erdélybe, de még egyszer vissza kell mennie, mert megígérte a fejedelemnek és a katolikus uraknak. Ezután majd visszatér Magyarországra, hogy megpihenjen. Ha valamilyen baj éri a császári csapatokat, az egyházi rendet is veszély fenyegeti. Bethlen jó viszonyt tart fenn a császárral és a nádorral. Reméli, hogy visszahívja a jezsuitákat Erdélybe.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Paternitatis Vestrae litteras accepi 15 iunii datas 8 iulii. In litteris Vienna datis ad Paternitatem Vestram scripsi titulum Magnifici Domini Stephani Erdeli de Somkerek, et Comitis Comitatus Thorda, desiderantis participem fieri bonorum operum Societatis.¹ Hic fuit titulus, idem est Consiliarius Principis Transylvaniae. Nihil sum aggressus, nec potui ut nec debui in Transylvania, quia non fuit modus. Hac vice debeo redire, ut fidem meam apud Principem Transylvaniae liberem et fideiussionem dominorum catholicorum. Si infirmitas mea non fuisset proposita Principi, non me dimisisset, ut coram pluribus publice dixit. Ubi me expedi vero cum satisfactione Principis et dominorum revertar in Hungariam ad quietem, sed non ad missiones ullas. Omnia collegia plena sunt, vix in Hungaria quicquam boni sperare poteramus de nostrorum statu. Si, quod Deus avertat, aliquod malum acciderit exercitibus Suae Maiestatis, actum erit de statu ecclesiastico. Princeps Transylvaniae optime convenit cum Sua Maiestate et Illustrissimo Palatino.² Meliora speranda post ligam christianorum, quae brevi feliciter absolvetur, et restitutio Societatis spero in Transylvania fiet. Ad initium ianuarii, ubi Sua Maiestas ex Imperio redierit, praecipue si Bohemi reliquique Suae Maiestatis rebelles humiliati fuerint. Me Paternitatis Vestrae sacris sacrificiis commendo.

Posonii 1619 9 iulii.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo

Gregorius Vasarheli³

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 159r-v.

Jegyzet:

1 1619. 05. 08. (236. szám)

2 Forgách Zsigmond

3 HOLL 1983. Nr. 47.

1619. 08. 03. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Vásárhelyi Gergely azt írja, hogy a kapott tanács ellenére vissza kell térnie Erdélybe, mert megígérte a fejedelemlnek. Ha Bécsbe menne, minden módon akadályozza meg, hogy misszióba induljon. — Ha fontosnak látják, írjon valaki cáfolatot Enyedi György művéről, de ha nem készül alapos bírálat, inkább ne is foglalkozzanak vele.

Pater Gregorius Vasarheli accepit literas meas, quibus eum ad quiescendum in aliquo collegio abhortabar. Sed respondet, se id hoc tempore facere non potuisse, quia fidem dederat Principi Transylvaniae et catholicis, se recuperata valetudine rediturum. Additque, quamprimum se a Principe expedire poterit, libenter in aliquo collegio quieturum. Quare si iterum in provinciam redierit, Reverentia Vestra curet, ut non amplius in tam longinquas missiones excurrat. Et si id minus libenter faciet, Reverentia Vestra pro auctoritate sua iubeat, uti cum alio subdito suo esset factura.

Si patribus istic operae pretium videatur, ut liber ille Arianus a quopiam nostrorum refutetur,¹ Reverentia Vestra curam hanc alicui committat, qui id egregie et solide facturus speretur. Alias melius esset opus illud non suscipi, quam minus nervose tractari.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 1045. Conceptus

Jegyzet:

¹ Enyedi könyvéről számos dokumentumban esik szó: 175, 193, 211, 230, 237, 242.

1619. 08. 03. Gyulafehérvár

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Alig kezdett hozzá a templom és az iskola építéséhez, amikor Vásárhelyi Gergely eltávozott, majd hamarosan a hazáját magasabb tanulmányokkal szolgálni akaró iskolamestere, Georgius Bujtúl is elment. Így teljesen magára maradva végzi a munkát. Bujtúlról a lehető legjobb véleménynel van, az együtt töltött időt szinte noviciátusnak lehet tekinteni, s alkalmas arra, hogy felvegyék a rendbe.

Admodum Reverende Pater in Christo.

Vix ea munia, quae charitas ad aedificandum templum et scholam praescripserat, executioni mandaram, quando et Pater Gregorius ex voluntate Serenissimi Principis se contulit Viennam.¹ Eo ex tempore solus hoc ministerium Albense tuli nemine coadiutore, nisi magistro,² quo et in secundis et adversis rebus fido meo comite usus sum. Is etiam cum patriae suae altioribus studiis prodesse velit, a me discessit. Sicque iam et patre et socio orbatus et concionibus et schola et omnibus aliis cum domesticis tum forensibus rebus operam do. Et quia nemini charitatis munus negandum est, ipsi

vero charissimo meo et socio et magistro sine gravi piaculo negare non possum. Eum hoc vel uno titulo commendare possum: fuisse nimirum in omnibus virtutum exercitiis sic a me probatum, ut sua hic statio noviciatus esse videretur. Sicque erga me externosque gessisse, parum ut ipsi deesset ipsius ad Societatis munia melius exequenda; imo tam inculcate se gessit, ac si annos aliquot in domo probationis vixisset. Reverenda Paternitas Vestra habeat eum ita commendatum, ut viscera Societatis, ad suum hinc fontem deducta, venamque in suo capite experiri et in se valeat, et aliis eadem commendare possit. Me suis apud Deum sanctissimis sacrificiis nostramque provinciam etiam atque etiam commendo.

Albae Iuliae 3 augusti 1619.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo indignissimus

Stephanus Szini Albensis

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 160r-v.

Jegyzet:

1 Eddig arról volt szó, hogy visszatartotta. Minden bizonnyal megbízatása volt, s ezt elárulta Vásárhelyi Dánielnek, aki megírta a generálisnak. Lásd erről a 243. számú levelet, s annak jegyzeteit.

2 A Bujtúl körül kialakult helyzetről lásd a 246, 249, 252, 253, 254 és 255. számú dokumentumokat.

248

1619. 08. 31. Belgrád

Marino de Bonis rendtársának Marino Gondolának(?) Rómába(?).

Amikor többhónapos távollét után visszatért Belgrádba, többek között a címzett levele várta, amely nagyon megvigasztalta. — Ő csak szenvedésről számolhat be az Úrnak ebből az elvadult szőlőskertjéből. — Legutóbb Krassóvár környékén (az új Indiában) töltött három hónapot. Itt több mint száz éve nem volt katolikus pap, s az emberek hit és törvény nélkül élnek. Az életét is kockáztatva csaknem járhatatlan utakon haladt, s egyszer valóban csak az Isten segítsége mentette meg a rablók kezéből. — Egy vasárnapi napon érkezett meg a Krassószékás nevű faluba, ahol a régi naptár szerinti pünkösd ünnepe volt, amit ők Rosalia-nak mondanak. Egész nap misézett, prédikált. Rengetegen felkeresték, igaz többnyire kíváncsiságból. A legjobban az lepte meg, hogy az itteniek nem nagyon értették meg a beszédét, mert ők egy latin-olasz-szláv-magyar-török-arab keveréknyelvet beszélnek. A rómaiak leszármazottjának mondják magukat, s az valószínű is, hogy itt római kolónia volt. Arra a kérdésre, hogy melyik országból valók, azt felelték, hogy rómaiak, nyelvüket is rómainak tartják, s a római pápa hitét követik. Az igazság az, hogy latin és olasz szavakat használnak, s rendkívül heves, forróvérű nép. Itt több gyermeket megkeresztelt. — Krassóvár egy 100 házból álló település a Karas partján egy völgyben. Nagy hegyek övezik, melyekben rengeteg a rabló. Alig él itt ember, akinek ne tapadna vér a kezéhez. A zömmel szláv lakosság nagy örömmel fogadta, s másnap szinte mindenki megjelent a misén és a prédikáción. Könnyek közt marasztalva elmondták, hogy ők rómaiak, s a római hitet vallják, de mivel nem volt papjuk, elvadultak. Negyven évvel ezelőtt volt náluk egy pap, de az meghalt. Egyébként állandóan

részegeskedett és az általuk készített, a bomál részegítőbb italt itta. Gyilkosság áldozata lett és huláját a farkasok kikaparták és felfalták. Bár azt mondják magukról, hogy a római hitet vallják, valójában hitetlenek. Nagy részük nem hisz Istenben, s azt vallják, hogy a lélek meghal a testtel együtt. Tele vannak babonákkal. Hosszúéletűek, akad köztük száz éven felüli, aki még sohasem gyónt életében. Az öregek elbeszélései alapján ráismert, hogy valamikor ferencesek jártak köztük, de nem biztatták őket gyónásra. — Karánsebes az erdélyi fejedelem városa, egy napi járőföldre fekszik Krassóvártól. Amikor lakosai tudomást szereztek ottlétéről, könyörögtek, hogy menjen el hozzájuk is, mivel 15 éve nem láttak katolikus papot. Elment, bár az út veszélyességét az is bizonyította, hogy útközben 4 friss sírt látott. — Nyolc napig maradt ott. Mindenki meggyónt és megáldozott, aki tudott latinul, olaszul, vagy horvátul. Marasztalták, de ígérete szerint Keresztelő Szent János ünnepére visszatért Krassóvárba. — Visszatérte után a környező húsz falvat látogatta végig, amelyekben katolikusok és schizmatikusok laktak vegyesen. Egy klerikus és egy vezető úr társaságában kereste fel e falvak katolikusait, akik csodával határos módon őrizték meg hitüket, hiszen 60-80 éve nem láttak hitükön lévő papot. Mindenütt tolmács segítségével misézett és prédikált, mert az anyanyelvükön, románul nem tud. Nem győztek csodálkozni azon, hogy minden ellenszolgáltatás nélkül kereste fel őket, s csak néhány falat eleséget fogadott el. Az ingadozókat megerősítette és sokakat megtérített. Egy hét alatt megkeresztelt 80 személyt, gyermekeket és felnőtteket, s harmincat meggyónatott, köztük igen időseket is. Ottléte alatt csodás események is történtek. Egy Karánsebes melletti faluban és Rákosdon a kenyeret sütő asszonyok belül véres kenyeret találtak. Egy másik asszony gyermekének megoldódott a nyelve, miközben a miséjét hallgatta. Krassóvárrott egész valószínűtlen módon sebesült meg a kezén és lábán az az ember, aki intelmei ellenére vasárnap fát gyűjtött. Egy másiknak, aki vasárnap fát szállított, a lova nyomorodott meg.

Da molti mesi in qua son stato sempre in viaggio. Ritornato a Belgrado ho trovate molte lettere, e tra l' altre le vostre, per le quali mi sono molto rallegtrato, sí per la continova memoria che tenete di un vil peccatore et inutilissimo operario, et indegnissimo servo del Padre di famiglia, sí anche per le nuove di consolatione che mi scrivete, di che vi ringratio, e prego Dio Nostro Signore che consoli voi con li gaudii eterni.

Di quà io non vi so scriver altro che di miserie, travagli, patimenti, et continovi pericoli della vita, ne' quali ci troviamo coltivando questa inculta et insalvatichita vigna del Signore. Quanto più si va per questi contorni, tanto maggiori miserie si trovano.

Ultimamente son stato in un mondo novo, dico nella provincia di Carascevo, dove ho trovato Indie nuove, et ho dimorato quivi circa tre mesi. Credo che forse da più di cento anni non mai vi è capitato alcun sacerdote cattolico. Ho trovato huomini senza fede et senza legge. È paese alpestre e selvatico. Per andarvi passai molti fiumi, monti alpestrissimi e selve inhabitabili. In alcuni luoghi son passato portato aguazzo, in altri non potendovi camminare i cavalli, son andato rampicandomi per li sassi e dirupi attaccandomi dove con le mani, e dove con li piedi. Buon pezzo di strada feci come una bestia a quattro piedi. Se qualche volta un' altro non mi aiutava a tirarmi su, forse precipitavo in maniera senza che potessi havere alcun remedio per vivere. Ma tutto questo era niente, rispetto ad alcuni passi, dove ben spesso sono amazzati i viandanti dalli assassini. Certamente che quindici e vinte volte il dí raccomandavo lo spirito a

Dio Creatore e Redentore, per la cui gloria mi mettevo a tanti patimenti e rischi della vita, considerando come egli haveva data la sua vita per la salute di tutti, così anco io esponevo la mia per quelle sue creature redente col suo proprio sangue.

Giunsi finalmente ad una villa o casale detto Secase nel giorno di domenica, dove conforme al calendario vecchio si celebrava la festa dello Spirito Santo, chiamata da loro Rosalia. Ivi dissi messa e predicai. Dico sinceramente ch'ero più morto che vivo, e non mi reggevo in piedi di stracchezza e dissagi. Vennero infinite persone non già per divotione, ma per curiosità a vedere una cosa nuova cioè un sacerdote dir la messa e predicare; il che mai prima ne havevano sentito, né veduto. Ma quello che più me affliggeva, era il non essere inteso se non da molto pochi di loro, essendo il nostro parlare differente dalla loro lingua, la quale è una confusione di lingue diverse mescolate insieme, cioè lingua latina, italiana, schiavona, ongara, turchescha, arabica, et non so che altra. Professano di esser discesi dagl' antichi Romani, come credo che sia stata anticamente una colonia de Romani. Quando gli si domanda di che paese sono, rispondono: yos de Roma. Il parlar loro chiamano lingua romagnasca. La fede loro dicono essere del Papa di Roma. La verità è che hanno assai parole latine e italiane, ma sono gente fierissima. Mi portano alcuni putti da battezzare. Li battezzai e poi fatta un poco di colatione, mi partii alla volte di Carascevo.

Questo è un villaggio grande, e sono più di cento case. Stanno in una valle, e per mezzo vi passa un fiume detto Carasi. Attorno sono monti ertissimi e sassosi, huomini gagliardi et avezzi alle guerre e latrocinii; molto pochi sono che non habbino imbrattate le mani più volte nel sangue humano. Questi fecero grandissimo allegrezza quando seppero che ero sacerdote della fede romana, facendomi grandissima istanza, che volessi stare tra di loro. La maggior parte di loro parla bene in lingua sclava, siché io intendevo loro, et essi intendevano me. Dissi il giorno seguente messe in un luogo, dove essi apperecchiorno in campagna. Vi vennero quasi tutti. Li predicai, et gl'esposi come era venuto da tanto lontani paesi, et Iddio mi haveva guidato per tante selve, boschi, fiumi, e deserti a cercar loro, et insegnarli la vera via della salute etc. Finita la predica tutti alzorno le mani al cielo, ringratiando sommamente Iddio del benefitio fattoli, pregandomi con gran lagrime, che io non li abbandonasse, che se bene (dicevano essi) ci vedete in questo paese deserto, noi siamo Romani e li nostri antichi hanno sempre tenuta la fede Romana, la quale anche noi professiamo. Ma perchè non havemo havuto chi ce insegnasse né la fede, né la legge, siamo fatti tutti huomini selvatichi. Intesi da essi che havevano havuto un sacerdote, ma non si sa di che fede fusse, et è stato tra di loro da quaranta anni insino alla morte. Ma in questo tempo né esso si è confessato, né ha confessato altri. Faceva una pessima vita, e tra altre tutto il dí era imbrocio. Lì non hanno vino, ma fanno certa bevanda. Fanno bollire acqua et miele, e non so che altra cosa insieme, dapoi la fanno raffreddare, a la mettono in certi vasi. Bevendola imbrocia più che nessun vino: Il detto sacerdote miserabile come malamente era vissuto, così peggior morte ha fatto. Fu trovato morto con le mani tenendosi la faccia, e con la lingua straordinariamente lunga, cacciata fuori. Fu preso e messo in una cassa nuova, grossa, e fortamente inchiodata; e poi seppellito in una fossa fonda, cavata in terra al luogo solito, dove sogliono seppellire i morti; e poi la coprirono con la terra, et posero molti sassi et altre cose sopra. Il giorno seguente i pastori, che vi passavano per quel luogo, videro i sassi della sepoltura levati et la cassa cavata fuori, e rotta tutta in pezzi, et alcuni

stracci delle vestimentà seminati qua e là. Avisorno alli terrazzoni, et così trovorno (dicono) che i lupi havevano cavata la fossa, e devoratosi il cadavero di quel miserabile. Tale fu il fine di quel povero sgratiato.

Gl' huomini di detto luogo, che se bene professano d' essere della fede Romana. La verità è che non hanno nessuna fede. Buona parte di loro non crede che vi sia Dio, tenendo che l' anima muore insime col corpo. Sono pieni di mille superstitioni, apparentano in secondo e terzo grado. Alcuni cacciano la prima e legitima moglie e pigliano un'altra. Vivono assai, sono molte persone che passano più di cento anni, e mai, mai si sono confessati. Li vecchi si ricordano, che anticamente ci stavano alcuni frati tra di loro, e dicono che predicavano, e dall' habito, che essi dicono che portavano, vengo in cognitione che son stati frati di Santo Francesco. Gli dimandavo perchè non si erano confessati, rispondeivano che mai erano stati essortati a questa confessione. Si rendono hora assai difficili alla confessione. Con tutto ciò n' ho confessati parecchi. Da questo conosciate, fratel mio carissimo, se questa vigna è deserta et insalvaticchita, piena di spine e tribuli.

Quelli di Sebise, citta del Prencipe di Transilvania, lontana una giornita da Carascevo, seppero che io stavo qui, vennero da me, e mi pregorno con grand'istanza ad andar colà, e confessar le persone, che molto la desideravano, per aggiustare le partite con la Maestà Divina, pioché da più di quindici anni non vi erano stati sacerdoti cattolici in quella città. Non volsi mancare di consolar quelle povere anime, ancorché si dovesse passare per certi luoghi molto frequentati dalli assassini, come in fatti trovammo, che in un certo passo erano stati seppelliti quattro huomini amazzati due o tre giorni prima. In nessun modo permettevano i Carasceuli che io mi partisse, se prima molto asseverantemente non gli promettevo di ritornar tra pochi giorni. Andai dunque a Sebise dove stetti otto giorni. Non si può esplicare, quanta consolatione riceverterò quelli cattolici. Si fece non piccolo frutto con li ragionamenti spirituali, e santi sacramenti della confessione et communione. Tutti che sapevano parlare in latino o italiano, ovvero in lingua nostra, si confessarono, riceverterò la santa communion. Mi fecero gran carezze li principali di quella città quali sono per gratia di Dio tutti cattolici, et desiderano infinitamente havere qualche sacerdote. Che cosa essi non fecero, acciò io mi fermassi più tempo tra di loro, ma non potei ciò fare, perchè havevo promesso di ritornare a Carascevo per la festa di Santo Giovanni Battista. Nel ritorno mi accompagnorno a cavallo da otto persone, quali non mi lasciavano, se non li promettevo di tornare un'altra volta. Lodato sia il Signore d' ogni cosa.

Doppo alcuni giorni che fui tornato, volsi andare a visitare altri christiani per quelli villaggi che sono più di vinte, e vi stanno i cattolici mescolati con i scismatici, acciò anco essi potessero riceverè qualche consolatione spirituale. Andai dunque io col chierico, et una guida a cercare per li deserti, come vere ad literam si può dire, le pecorelle smarrite. Andavo da villa in villa, che stavano assai ben lontana una dall'altra, dove meza giornata, e dove una giornata. Trovavo in qualche villa apena tre persone sole cattoliche, altrove cinque, altrove una casa intiera, et altrove cinque, sei, diece, secondo i luoghi. Il restante tutti si son fatti scismatici et heretici. È anco gran miracolo che anco quelli pochi si siano conservati nella loro antica fede, non havendo da più di sessanta, ovvero ottanta anni mai veduto sacerdote vero cattolico, che li essortasse alla conservatione della fede, o gli insegnasse gl' articoli di essa o gl' havesse detta qualche parola spirituale. Dall' altro canto, son tutto il dí da quelli

maledetti huomini persuasi a farsi della loro setta, rinfacciandoli più volte che non havevano né fede, né legge, né predicante, né sacerdote, né chiesa, e tanto hanno fatto, e saputo dire instigati da Satanasso, che quasi tutti quelli miserabili sono stati sovvertiti, e stanno come tante fiere per le selve e boschi, che ci vuol del buono poter trovare dove stanno. Quasi in ogni villa ho celebrato, et predicato, mostrandoli quale è la vera et antica loro fede, essortandoli a repigliarla se desideravano conseguire l'eterna salute per le anime loro. Mi si rompeva il cuore di dolore che non sapevo parlare in lingua loro valaka, essendo necessitato dire ogni cosa per mezzo de interpreti. Infinitamente si maravigliavano tutti vedendo dir messe, che mai mai né manco i vecchi si ricordavano d'haver veduto dir messe. Non potevano poi abastanza maravigliarsi che io ero venuto a visitarli in quei luoghi tanto ascosi e selvatici senza alcun mio interesse, non volendo pigliar da essi cosa alcuna di pagamento o remunerazione, se non qualche poco di mangiare, che in tutti quei tre mesi non è stato altro che il pane azimo, latte, cascia, ova, non essendo solito tra di loro il mangiar carne, e del vino manco sanno che cosa sia, se non buon' acqua, quando anch' essa non era torbida, mi pareva zuccaro. Un poco di vino portavo meco per la messa.

Quando gli ragionavo delle cose attenenti all' anima, sentivano con grande affetto, sospiri e lagrime. Li fiacchi nella fede si sono per gratia del Sommo Iddio grandemente assodati et animati, et quelli che già havevano perso affatto la fede e fatti heretichi e scismatici, son di nuovo ritornati. In una settimana sola ho battezzato da ottanta persone tra grandi e piccoli. Si son confessati più di trenta persone, che mai prima si erano confessati, tra quali sono stati molti vecchi di ottanta, cento, e cento trenta anni, li quali non si può esplicare quanto sono rimasti consolati. Buona parte di detti si sono confessati per mezzo de interpreti, non sapendo altra lingua che vallaka. E quelli vecchioni mi dicevano, noi ci contentaressimo d' esser tagliati a membro, a membro se prima havessimo saputo et inteso le cose, che hora habbiamo inteso. Lodata, e ringratiata sia la Divina Maestà del frutto fatto in quell' anime tanto abbandonate. Gl' istessi nemici della fede, cioè heretici e scismatici, quanto concetto habbino pigliato della fede e legge nostra, nessuno lo crederà, se non chi li ha veduti et uditi. E gran parte, anzi casali intieri mi dicevano, che tutti sariano della fede Romana, che io insegnavo, se spesso volessi venire tra di loro.

Sinceramente mi pare a dirvi il vero, che in tutto il tempo, che in fin'hora ho girato e dimorato in questi paesi, non haver fatto tanto, quanto ho fatto in queste mie nuove Indie; dove anco Iddio benedetto pare habbia voluto mostrare qualche segno straordinario, occorrendo in una villa vicina a Sebise a 16 di giugno nel giorno di domenica una donna havendo cotto il pane, e poi frangendolo per mangiare, si trovò dentro tutto pieno di sangue. Questo come per miracolo fu portato a Sebise dove all' hora io mi trovavo. L' ho veduto io stesso, e volsi haverne un buon pezzo per portarlo meco, et l' ho mostrato a parecchi. Era un sangue vivo, come che bollisse. L' istesso è occorso nel medesimo giorno di domenica in un altra villa detta Racastia, dove io pochi giorni dappoi son stato, et me l' ha detto l' istessa persona a chi è occorso in questa medesima villa de Racastia, dove havendo celebrata la santa messa, che mai prima si era detta in quel luogo, né alcuno si ricordava d' haver udita messa. Dappoi battezzai molte persone, e giovani grandi de vinte e più anni. Mentre battezzavo venne una donna portando un figliuolo di sei anni, e mi baciò le mani e le vestimenta, dicendo sia lodato e ringratiato il Somo Iddio, che vi ha condotto qua e fattoci vedere

et udire cose, che mai non havemo udito né veduto. Mentre (disse ella) voi dicevi messa, questo mio figliuolo, che per nuove giorni continoui non haveva parlato, né detta una parola, ha cominciato di nuovo a favellare.

In Carascevo dove più tempo mi son fermato, havendo quella gente più volte essortato a non lavorare i giorni di festa, et osservare le feste conforme al calendario nuovo Gregoriano (in questo si stenta incredibilmente) un giovane a 2 di luglio, il giorno della Visitatione, doppo d'havere udito messa, se n'andò a tagliar legne per li suoi bisogni di casa, diede un colpo così la mannaia per tagliare un ramo di albero, l'altro colpo diede sul piede, et si ferì in mala maniera, et fece proponimento di non lavorare mai più le feste. Dicendomi con gran meraviglia, che non era possibile tagliarsi il piede in quella positura, come egli lo teneva. Non molto doppo un altro nel giorno di domenica havendo carreggiato delle legna con una cavalla arrivato a casa e scaricando la bestia, si ficcò un grosso pezzo di legna in una spalla di quella cavalla, che si tenne stroppiata affatto. Molte altre cose sono occorse, ma non ho tempo di scrivere; e mentre ho scritto queste, credetemi che son stato interrotto da più di sette volte, siché non vi maravigliate se havero scritto confusamente.¹

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff 161r-163v.

Jegyzet:

1 Nem tudjuk biztosan ki a címzett, de a hangnemből kitűnik, hogy nem a rendfőnök. Valószínűbb, hogy valamelyik rendtárs. SZILAS 76.

249

1619. 09. 15. Győr

Csiky István erdélyi püspök Borghese kardinálisnak Rómába.

Melegen ajánlja, hogy a levél vivőjét, Georgius Bujtult vetesse fel a Collegium Germanicum et Hungaricumba. Bujtul korábban vele együtt ment Bécsből Erdélybe, ahol Báthory Gábor idejében sokat szenvedett. Legújabbán Gyulafehérvárott tanított, de Szini távollétei alatt nagy sikerrel prédikált is. Teológiai tanulmányai befejeztével vissza akar térni Erdélybe.

Vetus illa ac singularis Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae propensio amoris et benignitatis erga eos qui non solum aliquando emolumento Sanctae Romanae Ecclesiae exstiterunt, verum etiam in futurum eidem in augmentum esse, maximo animi desiderio flagrant, facit, ut praesentium latorem, Georgium Buitul Caransebesiensen Transylvanum,¹ quem ab incunabulis fere et enutrivit et artium liberalium disciplina institui, Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationi Vestrae quam maxime possum commendem, enixe ac humillime rogando, ut auctoritate Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae intercedente in Collegium Germanicum et Hungaricum recipiatur, ut absolutis studiis theologicis, doctrina bene fultus, ampliorem fructum patriae atque Sanctae Ecclesiae referre queat. Praefatus iuvenis, studiis, cogente illum summa corporis infirmitate, interruptis, cum Vienna ad me in Transylvaniam profectus esset, ingentes perfidia haereticorum et capitali in

catholicos odio Gabrielis Bathori Principis Transylvaniae tumultus exorti persecutio non paucis verbis explicanda catholicos omnes invasit. Cumque ego cum nonnullis aliis fuga vitam salvassem, in manus hostium incidit, omnibus suis spoliatus, aliisque ignominiis affectus, vix manibus eorum ereptus est, atque delituit quamdiu species aliqua tranquillitatis catholicis redderetur. Tumultu sedato, nihil ipsi magis fuit, quam ut catholicis, iam fere omnibus sacerdotibus privatis, in divinis ac aliis piis christianae religionis exercitiis subveniret, quod aliquot in locis summa industria ac labore magno suae patriae commodo praestitit. Novissime duobus et amplius annis Albae Juliae in metropoli Transylvaniae non solum iuventutem regni illius liberalibus disciplinis erudit, sed etiam absente Reverendo Patre Stephano Szini Societatis Jesu sacerdote, sacris concionibus populum in publico instituit, cuius rei amplissimi testes sunt proceres ac barones catholici Transylvaniae, qui saepenumero concionibus eius interfuerunt. Quae cum ita se habeant, praefatoque iuveni nihil altius animo insideat, quam ut studiis theologicis absolutis patriaeque atque Sanctae Ecclesiae deserviat, non possum iterum atque iterum humillime Illustrissimam ac Reverendissimam Dominationem Vestram rogare, ut eum qua par est benignitate complectatur, ac sua auctoritate efficiat, ut quod maxime desiderat, consequatur. Atque his me gratiae et favori Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationi commendo, eandemque diu ac foeliciter florere exopto.

Datum Jaurini 15 septembris Anno Domini 1619.

Illustrissimae ac Reverendissimae Dominationis Vestrae

sacellanus addictissimus

Stephanus Csiki Electus Episcopus Transylvaniae

manu propria

Mai lelőhelye: AV Fondo Borghese III. 70/a. f. 95

Jegyzet:

1 A Bujtúl körül kialakult helyzetről lásd a 246, 249, 252, 253, 254 és 255. számú dokumentumokat.

250

1619. 10. 05. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Örül sikereinek. — Ne adjanak alkalmat a viszályra a ferenceseknek. — Jól tette, hogy Marino Dragot elküldte a püspökkel, de Kašić sem maradhat ott, mert neki Raguzába kell mennie. Reméli, hogy Jacobus Tugolinus felépült. — A szeminárium felállítása helyes lenne, de a tanulók nem tartózkodhatnak a rendházukban. Igyekszik megszerezni Borghese kardinális támogatását, s maga is küld segítséget.

La settimana passata ricevei la lettera di Vostra Riverenza del primo di settembre, e mi apporto al solito straordinaria consolatione per il frutto che si fa costì con l' opera di Vostra Riverenza e de compagni; benedictus Deus, a gloria di cui devono essere indirizzate coteste fatiche, poiché egli stesso sarà la mercede nel celo.

Per conto delli frati, Vostra Riverenza non si pigli molto pensiero, ma solo vegga di non dar loro giusta occasione di dolersi qui e costì, et il resto si lasci alla divina providenza che saprà ben aiutare la sua causa e defendere le Riverenze Vostre.

Ha fatto bene a mandare il padre Marino Drago con Monsignore Vescovo di Pistrina, ma il Padre Cassio¹ non potrà fermarsi costì, perchè doverà essere in Ragusa, come scrissi in una altra a Vostra Riverenza. Spero che adesso il Padre Tugolino stara del tutto sano.

Per quello che tocca al seminario di giovani che Vostra Riverenza vorrebbe erigere, il fine è bono, e non mancaranno difficoltà, sopra tutto io desidero che in casa nostra non ci sia commercio di putti o giovani, perchè sarà facile alli emuli levare qualche mal nome con grande vero danno del servitio di Dio o delle Riverenze Vostre; e per carità si avverta bene questo punto. Si fa diligenza per essigere il decreto delli beneficii dal Cardinal Santa Susanna,² si procurarà di mandare qualche soccorso a Vostra Riverenza.

Mai lelôhelye: ARSI Epp. NN. 2. f. 182v. Conceptus

Jegyzet:

1 Bartholomaeus Kašić. Arról, hogy Raguzába kell mennie a rendfőnök már 1619. 08. 24-én értesítette Bonist (ARSI Epp. NN. 2. f. 181r.) A Kašićnak küldött, s 09. 14-én kelt gratuláció jelzete: ARSI Epp. NN. 2. f. 182r.

2 Borghese kardinális

251

1619. 10. 05. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Nem engedi meg, hogy Pécsről más magyarországi részekre irányítsa a pátereket.

Patres, qui Quinqueecclesiis versantur, quamdiu istic tuto esse poterunt, nolim ullo modo inde revocari ob necessitatem aliarum partium Hungariae, cum non minus sit eorum Quinqueecclesiis utilis labor, quam alibi futurus sperari possit.

Mai lelôhelye: ARSI Austr 2 II p. 1067. Conceptus

252

1619. 11. 09. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

A Florianus Avancinus atyával megérkezett Georgius Bujtult csak a pápa engedélyével lehetne felvenni a Kollégiumba, mert abból súlyos ok miatt elbocsátották. Tegnapról erre nagyobb a remény, mint korábban volt.

Juvenis ille transylvanus,¹ quem pro Collegio Germanico Pater Florianus² secum adduxerit, hucusque inter alumnos receptus non est, neque magnam spem video, ut recipiatur, nisi Summus Pontifex pro sua autoritate id ei indulerit. Nam cum ob casum Bullae olim ex eodem Collegio dimissus fuerit, vix aliter iterum recipi poterit. Interim, quia tantopere tum a Patre Stephano Szini, tum ab aliis commendatur, adhibemus omnem operam, ut eum iuvemus. Heri aliqua intellexi, qui(!) paulo maiorem spem de admissione huius adolescentis ostendunt.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 1081. Conceptus

Jegyzet:

1 A Bujtul körül kialakult helyzetről lásd a 246, 249, 252, 253, 254 és 255. számú dokumentumokat.

2 Florianus Avancinus

253

1619. 11. 30. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Gyulafehérvárra.

Aggódik sorsáért a mostani zűrzavaros időkben. Vásárhelyről sem tud semmit, mióta Bécsből Magyarországra ment. Tudja, hogy nehezen lehetne felújítani a missziót, ha most abbahagynák, mégis azt kéri, ha szükségessé válna, vonuljon vissza biztonságos helyre. — Georgius Bujtulnak nagy nehézségek árán sierült helyet biztosítani a Kollégiumban. Szini meleg ajánlása is kellett ahhoz, hogy a pápa kivételt tegyen vele, hiszen őt onnan korábban kizárták.

Cum a 30 augusti, quo literae quas postremas a Reverentia Vestra accepi, datae erant, magna in Transylvania vicinisque regionibus rerum commutatio facta sit, cogitare non possum, quae sit Reverentiae Vestrae in tanta solitudine maximisque periculis conditio, nisi quod sperem eam quaecumque demum rerum vicissitudo regionem in qua versatur, invaserit, in protectione Dei caeli assiduo commorari, et omnem fortunam forti pacatoque animo sustinere. Nec minus de Patre Gregorio Vasarheli sollicitus sum, de quo quid factum sit postquam nuper Vienna in Hungariam reversus est, nihil audivi. Dominus illum et Reverentiam Vestram incolumem custodiat, etsi forte novis hisce turbis fructuosi utriusque labores istic intercepti sint, neque spes sit brevi facultatem consueta munia obeundi restituendam, valde opto, ut uterque se ad tutiora recipere possint, donec sedata tempestate ad intermissos labores redire liceat.

Iuveni illi, quem Reverentia Vestra pro Collegio Germanico mihi commendavit,¹ non sine magnis molestiis locus inter alumnos datus est. Nam quia is alias ob casum in Bulla Collegii expressum ex eo dimissus fuerat, necesse fuit a Summo Pontifice impetrare, ut postliminio iterum admitti posset. Ad quod plurimum iuverunt illa quae Reverentia Vestra in commendationem eiusdem adolescentis scripserat. Det illi Dominus gratiam, ut expectationi Reverentiae Vestrae et desiderio nostro tum in

studiis tum in moribus respondeat. Quod reliquum est sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis et orationibus me plurimum commendo.

Romae 30 novembris 1619.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 1085. Conceptus

Jegyzet:

1 A Bujtul körül kialakult helyzetről lásd a 246, 249, 252, 253, 254 és 255. számú dokumentumokat.

254

1619. 11. 30. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Csiky István erdélyi püspöknek Győrbe.

Georgius Bujtult csak a pápa engedélyével tudta felvetetni a Collegium Germanicum et Hungaricumba. Reméli, hogy majd az erdélyi katolikusok szolgálatára lesz.

Tardius ad literas Dominationis Vestrae, quibus mihi Georgium Buitul¹ commendavit; respondeo, quod antequam is ad Collegium Germanicum admitti potuerit, magnae difficultates superandae fuerint, quae non nisi interposita Summi Pontificis auctoritate tolli potuerunt. Quia enim iuvenis hic aliquando in eodem Collegio vixerat, atque ex eodem sua culpa ex praescripto Bullae pontificiae dimissus fuerat, non potuit ulla ratione iterato in Collegium recipi, nisi expressa Summi Pontificis voluntate accedente, qua impedimentum quod incurrerat, tolleretur. Quamdiu ergo hac ex causa res dubia pendit, non putavi quidquam ad literas Dominationis Vestrae respondendum, ne cui ob rem ex sententia confectam gratulari non poteram, explicata quae obstabat difficultate, sollicitudinem afferem. Iamvero cum, Deo laus, negotium ex voto perfectum sit et iuvenis in Collegium receptus, Dominationi Vestrae significo, gratissimum mihi fuisse occasionem hanc oblatam videre qua paratissimam meam ad obsequendum Dominationis Vestrae voluntatem explicarem, quod eo studio et affectu feci, quem et Dominationis Vestrae in ordinem nostrum benevolentia et ecclesiae transylvanicae in tanta sacerdotum penuria necessitas requirebat. Divina misericordia faciat, ut adolescens hic exspectationi Dominationis Vestrae respondeat, et ut ipse aliquando cum multis aliis orthodoxae religionis sacerdotibus Dominationem Vestram in dioecesim suam comitari possit, in Principe ac populo Transylvaniae avitae religionis resumendae studium omniumque haereseon detestationem excitare dignetur. Interea Dominationem Vestram clementissimus Deus omni bono cumulatam in sancto suo obsequio incolumem servet.

Romae 30 novembris 1619.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 1088.

Jegyzet:

1 A Bujtul körül kialakult helyzetről lásd a 246, 249, 252, 253, 254 és 255. számú dokumentumokat.

1619. 11. 30. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Pázmány Péter esztergomi érseknek Pozsonyba.

Csak nehézségek árán tudott eleget tenni kérésének. A Collegium Germanicum et Hungaricumba ajánlott Georgius Bujtult ugyanis már korábban kizárták onnan, így újrafelvételéhez a pápa engedélye kellett. A Pázmány által küldött magyarokkal együtt megkezdte tanulmányait.

Hactenus non respondi ad literas Dominationis Vestrae Illustrissimae, quibus petebat, ut Georgium Buitul in Collegium Germanicum recipiendum curarem,¹ quia non verbis solum, sed re ipsa quoque testari cupiebam, quanti apud me ponderis Dominationis Vestrae Illustrissimae commendatio fuisset. Quod quia non ita celeriter quam optabam facere potui, coactus fui scriptionem differre, donec impedimenta submoverentur, quae studia nostra retardabant. Inter quae praecipuum ac difficillimum fuit, quod iuvenis hic alias in eodem Collegio vixisset, atque ex eo culpa sua iuxta praescriptum Bullae pontificiae dimissus fuisset. Unde antequam denuo inter alumnos recipi potuit, Suae Sanctitatis auctoritate opus fuit, cum ii qui alias alumnos admittere solent, non putarent id sibi per Collegii instituta licere. Ut ergo Dominationis Vestrae Illustrissimae desiderio satisfieret, curavi Suae Sanctitati explicari ea quibus inducendam sperabam, ut gratiam illam adolescenti commendato faceret. Et, Deo laus, voti compotes facti sumus. Iam enim in Collegium Georgius admissus est, et cum aliis adolescentibus hungaris a Dominatione Vestra Illustrissima nuper Romam missis studiis operam dare caepit. Divina bonitas faciat, ut eo successu omnes curriculum studiorum suorum decurrant, quem Dominatio Vestra Illustrissima exspectat ad praesidium orthodoxae religionis calamitosissimo hoc rerum statu. Quem ut brevi meliorem videam Patrem misericordiarum supplex rogo, et ab eodem Illustrissimae Dominationi Vestrae diuturnam incolumitatem et omne bonum precor.

Romae 30 novembris 1619.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 2 II p. 1089.

Jegyzet:

1 A Bujtut körül kialakult helyzetről lásd a 246, 249, 252, 253, 254 és 255. számú dokumentumokat.

1619. 12. 23. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Jacobus Tugolinusnak Temesvárra.

Örül, hogy felépült betegségéből. Marino de Bonist is figyelmeztette már, hogy a diákok ne tartózkodjanak a rendházukban. — A ferencesek jogtalanul panaszkodnak rájuk, de törekedjenek a békességre.

La settimana passata hebbi quella di Vostra Riverenza delli 9 di settembre che mi consolò grandemente per la nova datami della sua sanità recuperata; ne siano resi laudi sempre al Signore che gliel' ha restituita per impiegarla in aiuto di coteste anime. Desidero che procuri di ripigliare le forze, e di rihaversi bene per maggior gloria del Signore. La minuta informatione datami da Vostra Riverenza in m'è stata carissima, e mene servirò con tutto che altre volte ha avisato il Padre Marino¹ di qualche particolare da lei accenato, e specialmente di quelli putti scholari, li quali in conto niuno devono stare in casa nostra.

Li frati non hanno ragione di lamentarsi di noi de mali offici fatti qui, perchè non sono stati fatti, desiderando io grandemente che fra noi e loro corra continua pace come conviene a religiosi, et acciò non si inpedisca il servitio di Dio benedetto; a cui di continuo raccomando le Riverenze Vostre e desidero che elle ancora si ricordino di me.

Mai lelõhelye: ARSI Epp. NN. 2. f. 184v. Conceptus

Jegyzet:

1 Marino de Bonis

257

1619. 12. 28. Róma

Muzio Vitelleschi rendfõnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

A raguzai misszióba rendeli, ezért a vezetést adja át Jacobus Tugolinusnak és utazzon Raguzába.

Come Vostra Riverenza credo che haverà saputo, si è mandata a Ragusa la missione che sta da Monsignore Arcivescovo con consenso di quei signori; et è cominciata con molta sodisfattione e frutto per gratia del Signore. Ma si desidera uno della lingua(!) per confessare; et universalmente desiderono Vostra Riverenza, in modo che mi son visto obligato a scriverle la presente, accioché in havendola sene vada a Ragusa, e lasci costì superiore il padre Giacomo Tugolino. Spero che questa resolutione sarà di molto servitio di Dio, e Vostra Riverenza da Ragusa potrà meglio compatire et aiutare a cotesti padri che rimangono in cotesti pericoli.

Mai lelõhelye: ARSI Epp. NN. 2. f. 185v. Conceptus

1620. 01. 01. Belgrád

Marino de Bonis Marino Gondolának Rómába(?).

Szeptember közepétől az új év kezdetéig ismét a szegény és elhagyott nép által lakott „Indiában” volt. Az eretnekséggel és hitellenséggel fertőzött emberek itt még soha sem láttak misét, nem hallottak arról, hogy lelkük halhatatlan, hogy a világot Isten teremtette, s hogy ő kit-kit jutalmaz, illetve büntet érdemei szerint. Mivel nem volt katolikus pap, sokan eretnekek lettek, vagy a schizmatikusokhoz csatlakoztak. Nagyobb részük azonban semmiféle hittel nem rendelkezett. Sokukat megtanította a hit alapjaira, majd megkeresztelte őket. — Amikor először járt Székáson, egy Krassóvár közelében lévő faluban, még csak 15-20 katolikust talált, most már több, mint százan vannak. Isten csodákkal is segíti munkáját. Egy öngyilkosságot is megkísérlő kétségbeesett embert tanított, majd megkeresztelte, és ily módon kigyógyult betegségéből. Így gyógyította meg két fiát is. — A helység elöljárójának egy agnus Dei adta vissza egészségét. Ugyanígy gyógyult meg egy láztól szenvedő házaspár is és még sokan mások. Egy asszonyt szentelt vízzel szabadított meg a fogfájástól. Rákosdon egy asszonyból az ördögöt űzte ki. Ugyanez történt Miklósházán is. Mindenütt azt mondják, hogy katolikusok lennének, ha lenne elegendő számú pap. De mit tehet ő egyedül?

Io mi trovo in continove occupationi, come havete potuto vedere per l'altra delli 31 di agosto; nella quale vi davo raguaglio di tutto il mio essere, e delle cose che Dio Nostro Signore si degna far per mezo nostro. Circa la metà del mese di settembre mi partii alla volta del mondo nuovo, overo Indie da me novamente ritrovate; dove vi sono stato sino al principio di questo anno 1620.

Fratel mio carissimo, io vi vorrei più vicino acció non solamente vi moveste a compassione, ma aiutaste con l'opra(!) nostra, la salute di gente e popoli affatto abbandonati, infelici e miserabili, dove forse ha più di cento anni che non vi ha messo piede alcun sacerdote catolico. Sono huomini in tutto e per tutto salvatichi infetti d'ogni vitio, heresie et infedeltà. Gran maraviglia fanno in vedere fare il santo sacrificio della messa, predicare etc. Universalmente tutti restano stupefatti, e attoniti, quando intendono dir qualche cosa, che l'anime nostre sono immortali, e che Iddio ha creato ogni cosa, e che egli vede, sa, punisce e premia ciascuno, conforme alli meriti e demeriti. Per gratia di Dio Nostro Signore molti i quali professavano la fede nostra, ma perché mai o da lunghissimo tempo non haveano veduto alcuno che gl'insegnasse le cose da credere, si erano fatti heretici e schismatici, sono ritornati alla vera antica fede. Altri, et la maggior parte delli convertiti sono che non haveano nissuna fede, i quali havendo io instrutti e catechizzati, hanno finalmente ricevuto l'acqua del santo battesimo et hora sono molto buoni christiani.

In una villa, detta Secase vicina a Carascevo meza giornata, quando vi andai la prima volta, non so se vi erano 15 over 20 della fede nostra; adesso credo che passano un centinaio, dove anco pare che Iddio habbia concorso con certi quasi miracoli, almanco per tali sono tenuti in confermatione della nostra santa fede. Vi era un huomo

gravamente ammalato frenetico, che se non era tanuto, si saria più volte gettato nel fuoco et amazzato col coltello. Fu essortato a pigliar il santo battesimo, finalmente si risolse di chiamarmi. Lo catechizzai un poco al meglio che si potè, e poi lo battezzai sub conditione, perché diceva di esser stato battezzato da un prete serviano heretico e schismatico, delli quali non si sa né la forma, né la materia che usano. Battezzato che io l'hebi mi convenne partire quell'istesso giorno per andar ad un'altra villa. Doppo alcuni giorni ritornato, trovai il detto huomo, Paolo per nome, sano e gagliardo, come se non havesse mai havuto male alcuno. Venne da me, non si satiava abbracciarmi, e baciarmi i piedi, e le ginocchia, e le mani, ringratiandomi infinitamente attribuendo la sanità ricevuta al beneficio del santo battesimo et così ogn'uno di quella villa lo stima che sia un miracolo di Dio. Costui era huomo ammogliato, volse anco che battezzassi due suoi figliuoli, come feci.

Un giovane di 18 e più anni, gravemente ammalato in maniera che non si poteva reggere in piedi, lo instrussi nelle cose della nostra santa fede, e lo battezzai, e poco da poi anch'esso guarì. Un'huomo, principale di quel luogho, era per un anno stato ammalato e debole assai, gli diedi un'agnus Dei, mi disse dopoi che vi sitornai trovandolo sano e grasso, che da quel tempo, che cominciò a portare il detto agnus Dei, gli era passata ogni infermità. Due persone marito e moglie che haveano la febre terzana o quartana, da loro chiamata Grosniza, diedi pur due agnus Dei, non gli tornò più la febre. E molti sono guariti da varie infirmità col portar adesso l'agnus Dei, che io li davo. Uno havea un grave dolore di denti, pigliò un sorso di acqua benedetta, e guarì. Una donna in Rakastia, che per molti anni era tormentata dal demonio, si trovò presente alla messa, a cascò in terra facendo strepito con le mani e con la bocca; gli commandai da parte di Dio (facendovi anco un poco di oratione sopra di essa) che si alzasse su, e che il demonio non la molestasse. Doppo tre mesi ritornai un'altra volta in quella villa, e quella donna mi disse che dal detto tempo il demonio non l'havea più molestata, e credeva di esser guarita affatto. L'essortai che ringratiasse Dio benedetto del beneficio fattoli. Dall'istesso male anco è guarita un'altra donna in un'altra villa detta Nicolinzi. Se qua ci fussero operarii, gran bene si faria. Dovunque vado mi dicono, se voi starete con noi, tutti saremo della vostra fede. E che cosa posso far io solo?

Di Belgrado, primo di gennaro 1620.

Vostro affectionatissimo servo in Cristo

Marino de Bonis¹

Mai lelôhelye: ARSI Austr 20 ff. 163v-164r.

Jegyzet:

¹ SZILAS 77.

1620. 02. 08. Róma

V. Pál brevėje Marino de Bonis számára.

Engedélyezi, hogy a Havasalföld és Erdély közötti területen törvényesítse olyanok házasságát, akik másod-, vagy harmadfokon rokonok.

Dilecto filio Marino de Bonis
presbytero Societatis Jesu

Cum sicut nobis nuper exponi fecisti, in quadam provincia inter Vallachiam et Transylvaniam sita nonnullae personae catholicae reperiantur, quae non obstante tertii ac etiam secundi consanguinitatis sive affinitatis graduum, quibus coniunctae sunt, seu se attinent, matrimonia inter se per verba de futuro contraxerint et carnaliter consummaverint, quas ab invicem separare sine scandalo non posse dubitatur. Nos earum status et conscientiae securitati ac animarum saluti quantum cum Domino possumus, consulere cupientes, Tibi tres, vel quatuor dumtaxat viros et feminas, quae tertio, ac unum virum et unam feminam, catholicos tamen, qui secundo consanguinitatis seu affinitatis gradibus respective invicem coniuncti, seu se attinentes matrimonia inter se scienter vel ignoranter contraxerint et carnali copula consummaverint, imposita illis pro modo culpa salutaris poenitentia, ab incestus reatu et excessibus huiusmodi ac excommunicationis aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis per eos propterea incursis in utroque foro auctoritate nostra apostolica absolvendi ac cum eisdem, ut impedimentis graduum consanguinitatis seu affinitatis huiusmodi ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis caeterisque contrariis quibuscumque non obstantibus, in matrimoniis huiusmodi remanere, vel ea de novo in facie Ecclesiae contrahere libere et licite valeant, dummodo mulieres propter hoc raptae non fuerint, auctoritate nostra apostolica gratis dispensandi ac proles susceptas et suscipiendas exinde legitimas decernendi et nunciandi dicta auctoritate tenore praesentium facultatem concedimus et impartimur.

Datus Romae apud Sanctam Mariam etc. die 8^a februarii 1620. anno 15°.

Expediatur Paulus Papa Quintus.

Secretus Cardinalis Sanctae Susanae¹

Mai lelőhelye: AV Secr. Brev. 581. f. 91r-v.

Jegyzet:

¹ Az irat mellett a secretarius beadványa: „Beatissimo Padre. Il padre Marino de Bonis havendo trovato in una provincia posta fra Vallachia et Transilvania alcune persone christiane congiunti in matrimonio in terzo grado di affinità e consanguinità, supplica la Santità Vostra a concedere dispensa per tre o quattro di loro e per quel maggiore numero che parerà a Vostra Beatitudine. La quale supplica similmente di qualche remedio per uno altro congiunto in secondo grado di consanguinità, essendo impossibile trattare in quei paesi di separatione per la incapacità delli genti.” (*Mai lelőhelye:* AV Secr. Brev. 581. f. 92r.)

1620. 02. 25. Gyulafehérvár

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Isten kegyelméből túléltek a zűrzavarokat. Nem tudni azonban, meddig folytathatják a missziót. Vásárhelyi Gergellyel mindenestre közölte a fejedelem, hogy el kell hagynia Erdélyt, mivel nem tudja tovább itt tartani a törvény ellenében. Tőle is megvonták a korábbi javadalmat, ám ő a fejedelem személyes meghívottjaként még maradhat. Mindenestre készen áll arra is, hogy vállalja a kassai mártírok sorsát. — A nép fogékony a jóra és Isten csodás eseményekkel is segíti. Egy kálvinista asszonynak éjjeli látomásában megjelent elhunyt katolikus barátnője, aki azt kérte tőle, hogy Siska János közvetítésével keresse fel a jezsuitákat és mondasson misét érte, mert különben nem talál nyugalmat. A látomásban megjelenő nő azt is felpanaszolta, hogy halála óráján elvették tőle a rózsafüzérét. — Egy másik kálvinista asszonynak a pokol és a mennyország jelent meg látomásában. Egészen pontosan látta, hogyan bűnhődnek majd még élő személyek bűneikért, s e látomás elmúltával meg is intette őket, hogy térjenek meg. Mennyeországi látomásában intést kapott egy öregembertől, mondja el mindenkinek amit látott és hirdesse, hogy csak a katolikus hitben üdvözülhetnek. Néhány napig valóban így is tett, de amikor a rászórt szidalmak miatt felhagyott ezzel, démonok szállták meg. Szini agnus dei segítségével megszabadította a démonoktól, majd az öregember éjjeli látomásaiban kétszer is figyelmeztett feladatára. — A fejedelem és udvara is jelen volt, amikor az elmúlt év szeptemberében Nagyváradon a kőművesek zsebkendőikbe csavarva egy cédulát találtak. Ezen a következő 1400 tájáról származó szöveg állt: „Ebben a városban voltam pap. A misézés közben véletlenül kiloccsantottam a vért. Hiába próbáltam kimosni háromszor is, újra és újra vér tört elő. Megrémltem és eltemettem ide, aki megtalálja, tartsa tisztelenben.” Amikor ezt megmutatták a fejedelemnek, az a katolikus titkárának ajándékozta. — A rendfőnökre bízva további sorsát. Az is lehetséges, hogy Vásárhelyi is maradhat. A tanulók jó előrehaladást mutatnak, a többiek pásztor nélküli juhok. Ha el kell távoznunk, a Hódoltság, vagy Moldván keresztül mehetnek. Vásárhelyi Gergely Kolozsvárra ment.

Molto Reverendo Padre in Christo. Pax Christi.

Tra gli molti gravissimi rivolgimenti dei stati,¹ siamo rimasti sani et in pace, con la gratia del Signor Iddio. Quanto durerà la missione in queste parti, con coniectura dir posso. Poiché fu avisato il Padre Gregorio² da Sua Altezza del Serenissimo Principe, che di Transylvania sene andasse via, non potendolo contra li statuti del regno tenere più in Transilvania.³ Di me non fu altro scritto per adesso, se non che la prebenda la quale m'haveva ordinato dalla corte sua, mi fusse tolta. Perché ancora a me non habbi dato licentia, facilmente si può intendere, poiché alla parola et ricchieste di Sua Altezza sono rimasto in Transilvania. Io quanto a me, sono indifferente a tutto quanto che mi vien commandato dalla santa obediencia, et da Sua Altezza, sive in vitam sive mortem, nec animam meam pretiosiorum facio caeteris, qui Dei causa foeliciter diem suum et sanctissime clausurunt Cassoviae.⁴

La messe è grande, la gente ad ogni cosa buona habile, et Iddio Signore Nostro par che voglia ridurla straordinaria et efficacemente a se. Non sono molti giorni che

occorsero qui in questa metropoli del Regno due cose segnalate. L'una è questa: Una donna zelante assai, della setta calviniana, essendosi messa al riposo con porte chiuse di casa, fu svegliata intorno a mezza notte da un latte che in quella casa si trovava. Lei s'alza dal banco, (poiché s'era messa a colcare in un banco, inanzi il fuoco) et voltando gl'occhi verso la meta della casa, vidde una donna grande in mezzo di casa. Impaurita cominciò pregar Iddio: Dio mio, dice, che donna è questa! è tentatione o che cosa! Rispose quella: Baratom, cioè Amica (questo modo di parlar è usato qui appresso le donne che si conoscono insieme.) Io non sono tentatione, ma io sono Margheritha che sono morta. Soggonse quella: Perché sei venuta! forse havete risposti i denari, et per questi sete venuta! Nov vi curate, rispose la morta. Ma vi prego per l'omnipotente Iddio, creatore del cielo et terra, andate da Giovanne Siska (questo è un huomo prudente et catholico et quasi settuagenario) pregatelo: vada alli Reverendi Padri con pregarli, dicano messa per me, essendo io molto bisognosa in tanto che ne anco trova riposo nella viscere della terra. Io fui avisato, pregai quell'huomo, mi facesse favore, potessi abboccarmi con quella donna; lo promise. Doppo al quanti giorni tutto questo io puntualmente dimandai da essa. Lei piangendo mi raccontò ogni cosa, di che possono far fede molti huomini et donne anche calviniane. Disse questo di più: Io quando stava agonizando, mi fu tolta la mia corona o rosario. Adesso si trova dentro della porta della città. Appunto sopravvenne il figliuolo di quella donna che gl'havea levata da capo. Il figliuolo confesso scusandolo la madre per questo fatto. Haveria havuto a caro, se fusse stata appresso di me, anzi vi dico, che consigliate alli moribondi, che la leghino al collo o al braccio in quel tempo di morte.

Un'altra pure calviniana fu rapita avanti due o tre settimane in spirito nell'inferno, dove vidde le poene dell'inferno con tanta chiarezza, che tornando in se, seppe nominare anche le persone che si trovavano nelle poene dell'inferno, con tutto che alcune d'esse mai vista avesse, avisando alcuni altri che anchora vivono: si convertissero d'alcuni peccati, li quali lei li nominò perché altrimenti si dannariano, essendoli già le poene apparecchiate nell'inferno. Fu li rappresentata ancora la gloria del cielo, dove tra l'altre cose vidde la gloria della Nostra Signora che teneva un scetro in mano, stando gl'angeli d'intorno. Un vecchio la menava, con dirgli ch'Iddio Signore l'avesse condonato il suo peccato, pure torni alla vita et sene confessi da sacerdote cattolico, perché senza la fede cattolica niun si salverebbe, et a tutti dicesse le maraviglie de Iddio. Lo fece per alcuni giorni, fu burlata, fu minacciata. Lei poi per alcuni giorni tacque. In castigo di questo tacere comparsero li demonii in forma di tori, orsi, lupi etc. Lei essendosi spavorita, mando da me, io li mandai un agno Dei, da quel tempo non hebbe di questi assalti. Il vecchio due notti li comparve, li minacciò con dirgli: Perché non havete avisata gl'huomini, che si convertissero. Questi doi esempi par che vogliano accennar la misericordia di Dio a questo popolo.

Una'altra più segnalata cosa occorse, mentre il Serenissimo Principe si trovava a Varadino⁵ con la corte sua l'autunno passato il mese di settembre. Li muratori cavavano sassi per il presidio, volendo cavar un sasso, trovorno come un fazoletto, nel quale era altro involto, et in quell' una carta: „Io (fu scritto) fui sacerdote in questa città (l'anno non so, che sia stato, credo, sia stato il mille quadringento) dicendo messa versai non volendo il sangue. Io feci lavare da tre volte il purificatorio. Questo più si lavava, tanto più usciva sangue d'esso. Io atterrito, lo seppellii in questo luogo,

chi lo trovasse, tengano in reverenza.” Fu detto al Principe, il Principe lo lesse, lo diede al suo Secretario cattolico. Di questo anche sono testimonii chiari, grandi et io anche mi sono informato di tutto a pieno.

Vostra Paternità quel che giudicà chi me vegga. Forse il Padre Gregorio² anche restarà. Per adesso non so far altro che supplicar Sua Altezza. Li scholari sono arrivati già alla humanità, gl'altri sono come oves non habentes pastorem.⁶ Bisogniando uscir di qua, due vie restano: l'una in Turchia, l'altra in Moldavia. Preghino il Signor Iddio anche per questa povera natione sottoposta a tante heresie et mutabilità. Me raccomando alli suoi santissimi sacrificii et orationi con tutto cuore. Il Padre Gregorio² è andato verso Claudiopoli.

D'Alba Giulia 25 di febraro 1620.

Di Vostra Paternità Molto Reverenda servo in Christo

Stephano Szini Albensis

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 165r-166v.

Jegyzet:

1 Bethlen Gábor 1619. augusztus végén indult el hadaival II. Ferdinánd ellen.

2 Vásárhelyi Gergely

3 A jezsuitákat Erdélyből először az 1588-as megyesi országgyűlésen hozott törvény alapján űzték ki. Ennek ellenére időről időre visszatértek (a Báthoryak politikájának megfelelően). 1598-ban korlátozták mozgásukat Kolozsvárra (tordai országgyűlés). 1607-ben azonban megismételték a kolozsvári országgyűlésen az 1588-as megyesi határozatot. Bethlen ezért kérte, hogy civil öltözetben jöjjenek.

4 1619. szeptember 6-án Rákóczi György hajdúi Kassán megölték Körösi Márk esztergomi kanonokot, Grodecz Menyhért és Pongrácz István jezsuitákat. Szini erre az esetre utal levelében.

5 Két szempontból is érdekes ez a történet: a hazai Szent Vér-kultusz ritka forrása; másrészt azt jelzi, hogy Szini István elkísérte a fejedelem II. Ferdinándra támadó hadait Váradig.

6 Máté 9,36

261

1620. 03. 21. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Raguzába.

Mivel ezután Raguzában dolgozik, a belgrádi misszió ügyében csak röviden ír. Újóltag küldött anyagi segítséget is, s ha majd mód nyílik rá, segítőtársakat is küld. Az iskolát úgy kell fenntartani, hogy ne legyen veszélyes ügyükre. Felhívja figyelmét az engedelmességre.

Mi sono capitate due di Vostra Riverenza delli 16 di dicembre e primo di febraro, quasi in uno medesimo tempo, e tutte due trattano della missione di Belgrado, e perché Vostra Riverenza già sarà venuta a Ragusa, dove era aspettata con gran desiderio, accennaro solo qualche cosa. Ho grandissimo affetto a quella missione, e l'ho aiutata et aiuto quanto posso, già sele sono mandati cento scudi, e la difficoltà di essigere li frutto di quelli beneficii non fa mandare maggior soccorso. Se havessi operarii atti in quella vigna anco in questo l'aiutarei; ma è necessario di quello

che le puo fare, poiché Dio benedetto non vuol altro da noi. Il fine, di tenere la scola in quel modo, è ottimo, ma il pericolo e la mala edificatione si deve fuggire; e molto più quando l'obedienza lo desidera, poiché questa val più di qualsivoglia frutto che potesse apportare la schola; e però li levi ad ogni modo; e del resto sono sicuro che Vostra Riverenza aiuterà più adesso quella missione che quando ne haveva il carico. Gliela raccomando molto insieme con me stesso.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2 f. 187r. Conceptus

262

1620. 04. 06. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Raguzába.

Bár először Bartholomaeus Kašićra gondolt, mégis úgy látta jobbnak, hogy őrá bizza a raguzai misszió vezetését, mivel őt szívesebben látják. Küldet száz scudót. — Örül, hogy megszabadult a veszélytől, amely ismét igazolta, hogy nem szabad beengedni a tanulókat a rendházba. Gratulál a sikeres konstantinápolyi úthoz.

Ricevo quella di Vostra Riverenza delli 16 di febraro. Circa la chiamata di Vostra Riverenza a Ragusa non accade che faccia misterio niuno, perché è passata così Pensai di valermi del padre Cassio¹ per la missione di Ragusa e per questo lo chiamai; ma poi intesi che non sarebbe stato così grato, e per questo avvisai Vostra Riverenza come quella che era ben vista in Ragusa.² Seguiti adesso costì col carico della missione, et io haverò cura d'aiutarla in tutti li modo possibili, e il Padre Secretario³ lo farà anche col Padre Procuratore,⁴ dal quali li furono mandati cento scudi che non è molto.

Ringrazio Dio benedetto per haver liberato le Riverenze Vostre da quel pericolo. Padre mio, questa è una delle cause, per le quali non volevo che quei putti stessero in casa nostra. E adesso mi confermo più nella resolutione presa che non vi stiana, perché veggo che è necessaria in cotesti paesi in questa parte molta cautela.

Mi piace moltola favorevole speditione havuta in Constantinopoli, e havero gusto che giovi per il servitio di Dio benedetto.

Mai lelőhelye: ARSI Rom. 17. f. 395. Conceptus

Jegyzet:

1 Bartholomaeus Kašić

2 Kašić, bár nem az ottani misszió vezetőjének, de áprilisban megérkezett Raguzába. Lásd a rendfőnök hozzá írott levelét 1620. 05. 02-án (ARSI Epp. NN. 2. f. 189r.) Itteni tevékenységéről további levelek a rendfőnöktől: 1621. 06. 26. (ARSI Epp. NN. 2. f. 210r.); 1624. 09. 09. (ARSI Epp. NN. 2. f. 268v.) A rendfőnök egy újabb értesítést küldött erről 1620. 04. 18-án (ARSI Epp. NN. 2 f. 187v.)

3 Francesco Sacchini

4 Lorenzo Paoli

1620. 05. 09. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Don Simone Matkovichnak Pécsre.

Mivel február 19-i levelében olyan vádakkal illeti a jezsuitákat és Cserneki Jánost, amilyeneket már sok más esetben is felhozta a Társaság ellen, egyelőre — a vádolt fél meghallgatása nélkül — nem adhat hitelt ezeknek. Békességre és együttműködésre inti ugyanakkor Csernekit és a többi jezsuitát is, s erre biztatja Don Simonet is.

Magnam omnino molestiam mihi attulissent literae Reverendae Dominationis Vestrae, quas 19 februarii aliquot aliorum dominorum manu signatas ad me dedit, si quae in iis de Patre Joanne Czernaschi¹ et aliis quibusdam nostrae Societatis hominibus commemorabat, ita se habere credere potuissem. Sed, ne hoc facerem, effecit partim rerum obiectarum gravitas, partim etiam quod non semel alias compererim, similia Societatis religiosi obiecta a malevolis primum fuisse excogitata, ac deinde nimis facile a probis etiam viris credita fuisse ac ad me delata. Unde, cum merito idem in praesenti accusatione accidisse suspicari videar, dabit mihi spero Dominatio Vestra et alii domini veniam, si tantisper fidem adhibere distulero, donec rem totam accuratius examinari curavero, et accusatum, antequam damnem, audiero. Interim non praetermittam monere cum ipsum Patrem Joannem Czernaschi, tum alios qui de Societate in istis partibus versantur, ut Reverendam Dominationem Vestram aliosque reverendos dominos venerentur et observent, iisque omnia humanitatis ac benevolentiae obsequia deferre studeant.

Quae cum etiam vicissim a Reverenda Dominatini Vestra aliisque Dominis rependenda nostris hominibus confidam, stabit inter utrosque spero pax et caritas, et utrimque coniunctis officiis divinam gloriam et animarum salutem promovere contendent. Divina bonitas adiuvet omnium conatus et Reverendam Dominationem Vestram et alios venerandos dominos (quibus multam salutem precor) in suo servitio diu incolumes custodiat.

Romae 9 maii 1620.

*Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 51.**Jegyzet:*

1 Cserneki János

1620. 05. 09. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Cserneki Jánosnak Pécsre.

Megint, hogy rendtársaival és a világi papokkal békességben dolgozzék. Többen emeltek panaszt ellene, s bár meg van győződve ezek alaptalan voltáról, Cserneki készítsen védekező iratot, hogy adott alkalommal ő is védelmére kelhessen. Állhatatos munkával bizonyítsa a vádak alaptalanságát.

Etsi non ignoro, quam difficulter hinc ad Reverentiam Vestram literae perferantur, non potui tamen, quin hasce ad eam darem, tum ut ipsam in tam difficili ac periculosa sede commorantem salutarem atque a divina misericordia omne bonum precarer; tum etiam ut, quod ab ea studiose fieri arbitror, adhortarer ut cum aliis omnibus sacerdotibus, sive illi religiosi sint sive seculares, pacem et mutuam benevolentiam colere studeat, ut coniunctis animis efficacius divinam gloriam augere et salutem animarum promovere possint. Ut autem hoc posterius facerem, inductus sum quibusdam querelis, quae a plurimis de Reverentia Vestra ad me delata fuere, quas etsi inanes esse plane confidam (neque enim persuaderi mihi potest, ut credam haec cum veritate de Reverentia Vestra dici posse), tamen earum summam una cum hisce ad ipsam mittere volui, ut ipsa cognitis, quae de se adversarii spargunt, diligentius attendere possit, ne quam ulli occasionem unquam praebeat suspicandi haec cum veritate de Reverentia Vestra iactari. Porro cum hasce acceperit Reverentia Vestra, optime faciet, si prima oblata opportunitate sese per literas de praecipuis calumniarum capitulis purgarit, non quod apud me alias Reverentiae Vestrae existimatio laboratura sit, quam longe a similibus abesse arbitror, sed ut si forte similes de Reverentia Vestra querelae huc ad alios perscriptae aliquando fuerint, habeam quo innocentiam eius defendam. Interea Reverentia Vestra istic pergat non tam verbis aut scriptis, quam operibus religiosis calumniae vanitatem ostendere et pro instituti nostri ratione cum propriae salutis ac perfectionis studio impense in salutem et perfectionem proximorum incumbere. Ego bonum Iesum precabor, ut copiosis gratiae suae auxiliis conatus et studia promovere dignetur; atque hisce me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 9 maii 1620.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 52.

265

1620. 05. 30. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Örül, hogy a pécsiek már tanítót is kértek. Akár tanítót és papot is küldhet, és minden támogatást adjon meg nekik. Aggódik, nehogy a török gyanút fogjon a papok nagy száma miatt.

Gaudeo nostros Quinqueecclesiis ita quietos ac tutos esse, ut etiam magistrum sibi subsidio mitti petant. Submittat iis quaeso Reverentia Vestra, ubi commodum erit, et magistrum seu sacerdotem, quem illis utilem futurum iudicabit et alia quaecumque poterit subsidia. Consideret tantum ne quid suspicionis turcis iniiciat plurium ibi sacerdotum conventus.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 55. Conceptus

1620. 06. 06. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Gyulafehérvárra.

Írjon minél gyakrabban. Február 25-i levele ugyan rossz híreket is tartalmazott, de ő még rosszabbra számított. Örül, hogy épségben élte túl a zűrzavarokat. Ha távozni kell, vagy Moldvába menjen Gratianához, vagy válasszon más módot.

Ita iucundae mihi accidere solent literae Vestrae Reverentiae, ut plane mihi persuadeam, eam nullum tabellarium sine literis suis abire permissuram, si explorata haberet voluptatem, quam ex iis capere soleo. Quare, si Reverentia Vestra aliqua in re mihi gratificari desideret, scribat quaeso toties quoties erit, cui commodo literas huc perferendas tradere poterit. Illae quas 25 februarii dedit, ante paucos dies redditae mihi fuere, quae licet nonnulla continerent per se minus grata, quia tamen in tanta rei christianae in Hungaria vicinisque regionibus perturbatione graviora metueram, iucunda visa sunt. Divina bonitas, quae Reverentiam Vestram praeter omnem prope spem nostram incolumem istic hactenus custodivit, deinceps etiam spero ad consolationem catholicorum custodiet. Si tamen, uti Reverentia Vestra vereri videtur, istic diutius ipsi manere non licuerit, videat, num in Moldaviam ad Ducem Gratianum¹ recipere se possit, cui eam gratum hospitem futuram arbitror. Quod si nec hoc tutum videbitur, neque a Patre Provinciali Austriae² intelligere poterit, quid sibi faciendum erit, faciat quod et tutissimum et ad Dei gloriam magis accommodatum iudicabit. Quem rogo, ut Reverentiae Vestrae voluntatem suam explicet et ad multorum salutem inter tot pericula illaesam servet. Cuius ego me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 6 iunii 1620.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 58.*Jegyzet:*

1 Caspar Gratiani 1619 februárjától Moldva vajdája volt.

2 Rumer Gergely

1620. 07. 23. Pécs

Matthaeus Vodopia Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Nagy öröm, hogy végre beszámolhat helyzetükről. Szküllá és Karübdisz, a török és az ariánusok, valamint a rossz katolikusok között élnek. Gazdag lenne az aratás, de a munkát megnehezíti a tudatlanság szülte viszály. Don Simone nyolc év óta rágalmakat szór rájuk, a török birodalom árulóinak, büszke eretnek papoknak nevezi őket. Csermeki Jánost megtestesült ördögnek, gazembernek, gőgös magyarnak mondotta. Míg a törökökkel és az ariánusokkal jól megvannak, addig sokat szenvednek az őket gyűlölő katolikus papoktól. — Küldjön rózsafüzért, keresztet, érmeket és agnus Dei-ket. — Az

utóirat megismétli, hogy Don Simone folytonosan rágalmazza őket. Ezzel kell foglalkozniok, miközben a falvakban keresztleletlenül, illetve gyónás nélkül halnak meg a gyerekek és a felnőttek, s távollétükben a katolikusok eretnekeknél kötnek házasságot.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Ex quo Peczium veni, nulla mihi dies gratior hac hodierna illucescere potuit, hodie enim, fateor candide, denuo videor mihi esse natus cum ad Vestram Admodum Reverendam Paternitatem paucula licet de meo statu scribere. Valeo inter Scyllam et Charybdim, inter Turcas et Arianos, inter denique (proh dolor) malos christianos sat commode. Deus sit benedictus in saecula, ipse mecum in omnibus tribulationibus et persecutionibus hactenus praesto fuit, in posterum quoque est futurus. Messis hic nimis magna, Pater Admodum Reverende, messorum vero qui esse deberent sunt perpauci iique desides et, ut dicam, artis messoriae penitus ignari, inde fit ignavia parit invidiam, invidia iurgia, iurgia denique omne malum; et quidque malorum oritur, redundat in nostra capita; ita fit inter falsos fratres. Christe benedicte, velit quispiam mortalium annum abhinc octavum ponere ob oculis, quo tempore Reverendus Pater Gregorius Vasarheli hisce in locis commemoratus est, quot ille mala pertulit, quot carceres adivit, quot multos solvit, quo auctore quove incensore, Don Simone. Quot maledicta hoc exiguo tempore non in domibus tantum, sed etiam in templo nostro spectante toto populo contra nos dicta, dicimur esse proditores turcici Imperatoris, haeretici superbi, non veri sacerdotes, nec ex ordine Domini Petri. Quid opus multis, Reverendus Pater Joannes¹ dicitur esse diabolus incarnatus, furfare, Hungarus superbis, homo non nostrae Societatis. A Turcis nec arianis tanta mala patimur, quanta a catholicis sacerdotibus. Mirabile dictu, Pater Admodum Reverende, quod Turcae et ariani multum de sua crudelitate deposuere, et ex capitalibus hostibus multi boni amici facti. Catholici vero sacerdotes amorem in odium converterunt, et plusquam odio Valiniano nos sine causa prosequuntur. Beata Societas, terque quaterque beata, quae adversarios suos pro amicis habet et colit. Lacte fui nutritus quamdiu mansi in collegiis audiendo Reverendorum Patrum verba melle dulciora, inter duros homines duro utor iam cibo.

Finem facio scribendi, unicum illud addo, Admodum Reverendam Paternitatem Vestram rogo atque oro, velit pro his afflictis partibus, in quibus versamur, rosaria aliqua, cruces, numismata, agnos denique Dei, quorum maximus hic usus est, submittere. His me Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae precibus sacris valde commendo. Saluto omnes barbaris e terris reverendos patres charissimosque fratres quorum omnium precibus sacrisque unice commendo.

Actum Quinque Ecclesiis 23 iulii anno Domini 1620.

Admodum Reverendae Paternitatis Vēstrae minimus servus

Pater Matthaeus Vodopia

Post scripta.

Admodum Reverende Pater, scribo non sine lachrymis, res mira, Turcae nos patiuntur in suis bonis facere sacra et conciones, ariani et calvinistae nobiscum quo ad mutuas salutationes bene conveniunt. Unicum est mali, christiani maxime sacerdotes pessime, ex sacerdotibus vero Dominus Reverendus Simon,² prohibet nobis illa omnia, quae hactenus concessa fuerunt, solus vellet et videri et dominari. Quoties venit ad aedes nostras cum tot minis tanto cum imperio, ut nihil supra. In pagis

infantes sine baptismo moriuntur, adulti sine confessione, matrimonia christianorum contrahuntur apud haereticos. Haec aliquae multa fiunt propter petulantiam boni Domini. Amore Christi, Admodum Reverenda Paternitas Vestra videat et scribat, quid facere cum bono viro debeamus. Reliqua ex literarum latore cognoscere poterit.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus in Christo

Pater Matthaeus Vodopia³

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 167r-168r.

Jegyzet:

1 Cserneki János. Az őt ért vádakról lásd még a 263, 264, 269, 270. leveleket.

2 Giovanni Don Simone Matkovich

3 SZILAS 78; FRICSY 1982. XVI.

268

1620. 08. 08. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Jól tette, hogy megszüntette a szemináriumot. Az iskolát azonban fenn kell tartani. Marino Dragonak a nevében is mondjon köszönetet jó munkájáért. Egyelőre senkit sem tud Kašić helyére küldeni. Reméli, megérkezett az általános ügyvivő által küldött segítség. Hálát ad Istennek, hogy megszabadult a veszélytől.

Ho hauta quella di Vostra Riverenza del primo di luglio. Molto bene ha fatto a dismettere il seminario principiato; il fine di farlo era bono, ma non era conforme all'istituto nostro. La schola si deve tenere, e procurare, come si fa, che vada bene e cresca in numero, et il maestro con tale occasione attenda a promuovere le suoi scolari nella pietà christiana. Vostra Riverenza dia animo al padre Drago,¹ e le dica che ho sentito molta consolatione della diligenze che usa nell'offitio suo. Non ho per adesso chi mandare in luogo del padre Cassio.² Vostra Riverenza sa che habbiamo gran scarenza di soggetti che sappianno la lingua. Credo che adesso sarà arrivato il soccorso mandato le dal Padre Procuratore generale.³ Poco fa ha rimesso altri trenta scudi, e non si manca di compatire et aiutare le Riverenze Vostre per quanto è possibile. Rendo gratia alla Maestà Divina per haverla liberato da quei pericoli. Haverà tempo di preparare maggior capitale di meriti per il cielo con fatigare in aiuto dell'anime che costarono tanto al buon Gesù; egli sia sempre in compagnia di Vostra Riverenza, consolandola ne travagli.⁴

Mai lelőhelye: ARSI EE NN 2 f. 191r. Conceptus

Jegyzet:

1 Marino Drago

2 Bartholomaeus Kašić

3 Lorenzo Paoli

4 A rendfőnök hasonló tartalmú levelet Bonisnak 1620. 08. 22-én (ARSJ Epp. NN. 2. f. 192r.)

1620. 10. 10. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Matthaeus Vodopiának Pécsre.

Nagy együttérzéssel olvasta levelét nehéz helyzetükről és megvigasztalódott azon, hogy a kellemetlenségeket állhatatosan elviselik, távol minden emberi vigasztól, az előljárók figyelmességétől. A kért kegytárgyakat amint lehet, küldi.

Litterae Reverentiae Vestrae 23 iulii datae superioribus diebus redditae mihi primum fuerunt, quas etsi non sine magna commiseratione legere potuerim, cum in iis viderem, quantis in periculis et incommodis Vestrae Reverentiae istic vitam ducant. Illud tamen ex iisdem solatium hausi, quod simul adverterim incommoda omnia magno erectoque animo ab ipsis pro Dei honore et salute animarum tolerari, largiente, uti mihi plane persuadeo divina providentia liberali manu coelestium gratiarum subsidia, cum ipsi tam procul ab omni humano solatio et superiorum cura distineantur. Ad quae cum non videam, quid amplius hoc tempore ad Reverentiarum Vestrarum consolationem a me addi possit, bonum Iesum enixe rogo, ut animos vestros amoris sui dulcedine complere dignetur et laboribus benedicere, ut iis multas animas ad aeternae salutis portum adducere possitis. Rosaria, cruces, agnos Dei et similia libens, data commode occasione, utrique submittam, ut hisce munusculis fructus animorum augeatur. Vale mi Pater in Christi visceribus charissime, et me sacris tuis sacrificiis et orationibus Domino quaeso assidue commenda.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 93. Conceptus

1620. 10. 10. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Cserneki Jánosnak Pécsre.

Hosszabban válaszolt a vádakra, mint várta, hiszen mint korábban is írta, erre csak azért volt szükség, hogy a vádolóknak megfelelőképpen tudjon válaszolni. Felejtse el az ügyet, s dolgozzék jó lelkiismerete szerint. A misszió sorsát a szívén viseli. A kért kegytárgyakat adandó alkalommal megküldi.

Longe plenius, quam ego volebam, Reverentia Vestra mihi satisfacit circa querelas illas,¹ quas inde ad me scriptas fuisse nuper significavi. Non enim illas Reverentiae Vestrae exposui, quod ullo modo crederem talia vere de ipsa dici posse, sed quod cuperem aliqua a Reverentia Vestra intelligere, quae, si opus esset, similium calumniarum auctoribus respondere possem. Huiusmodi cum iam e literis Vestrae Reverentiae plurima acceperim, ipsa quaeso memoriam illarum querelarum deponat, quarum nulla apud me quidquam de opinione, quam de virtute et prudentia Vestrae Reverentiae semper habui, detrahere potuit. Et in hoc unum intenta sit, ut sicuti

hactenus fecit, in ministeriis Societatis obeundis nulli iustae alicuius offensionis causam praebeat. Et si, dum Deo et conscientiae suae satisfacit, omnibus tamen hominibus satisfacere non poterit, causam suam divinae providentiae committat, quae innocentiae patrocinium nunquam negliget. Porro quod ad statum missionis illius attinet, sciat mihi admodum gratum futurum, si me quandoque, dum sine suo periculo poterit, de eo certiores fecerit, simulque monuerit, quid sit in quo me sibi aut sociis solatio esse posse putet. Id enim si intellexero, dabo operam, ut cito cognoscat, quantopere mihi Reverentiae Vestrae sint cordi. Agnos Dei et medallia, aliaquae similia munuscula libens submittam, si quando commoditas ea transmittendi oblata fuerit. Interea Reverentiae Vestrae omne bonum a divina maiestate precor, et me sacris eius sacrificiis commendo.

Romae 10 octobris 1620.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 94.

Jegyzet:

1 Csermeki János. Az őt ért vádakról lásd még a 263, 264, 269, 270. leveleket.

271

1620. 11. 20. Róma

V. Pál pápa Caspar Gratianinak, Moldva vajdájának Moldvába.

Méltányolja ugyan mindazt, amit Gratiani a katolikus egyház érdekében tesz országában, de segítséget nem tud nyújtani. Leköti ugyanis minden erejét a császár és a birodalom katolikusainak megsegítése.

Dilecto filio nobili viro Gasparo Vaivodae Moldaviae
Paulus papa Quintus

Dilecte fili nobilis vir salutem.

Commendare ac benevolentia prosequi nos par est fortes illos ex Dei zelo praeditos viros, quorum virtus in catholica religione tuenda ac promovenda illustris semper apparet. In his merito nobilitatem tuam numeramus, cuius incensum christianae fidei studium non obscure iam pridem novimus, et super magna cum delectatione ex litteris quas ad nos dedisti, recognovimus, ex his enim intelleximus, quae in tua ditione pro Dei gloria et ipsius ecclesiae exaltatione strenue ac feliciter gesseris. Ut autem ea res nobis praecipuae laetitiae causa extitit, ita non parum de huiusmodi laetitia detrahitur, quod nequeamus hoc tempore illud tibi auxilium praestare, quod ipse in tuis litteris postulas, et nos magnopere cuperemus, cum nunc vires nostrae temporales in iuvanda Caesarea Maiestate et foederatis catholicis in Germania occupentur, non est nobis integrum eas alio convertere, neque vero ita amplae nunc existunt, ut diversis auxiliis ferendis sufficere valeant. Ceterum si quamquam alia ratione tuis caeptis favere poterimus, id omni studio efficere curabimus, sicut non dubitamus, quin tua Nobilitas quod tanto zelo ac fortitudine aggressa est, magna constantia (Dei adspirante gratia)

prosequatur. Sic nunc nostrae de tua pietate ac virtute expectationi plene respondebis et immortalis apud Deum et homines gloriae cumulum tibi comparabis.¹

Datum Romae apud Sanctum Marcum 20. Novembris 1620 anno 16.

Mai lelőhelye: AV Arm. 45. V. 14. f. 452.

1 A töröktől elszakadó, s Lengyelországgal szövetkező Gratiani 1620 őszén egyre szorongatottabb helyzetbe került. Szeptemberben arra kért engedélyt a Szentszéktől, hogy a lakosság szimpátiájának megnyerésére a görög ritus szerint élhessen. A levél közölve: *Diplomatarium Italicum II.* Roma 1930. 60-61. Virginia Vasiliu ugyanitt kiadott egy 1620. 11. 14-én kelt levelet V. Pál pápától, amely az általunk közölttel megegyező érveléssel tér ki a segítségnyújtás elől.

272

1620. 12. 12. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Részvételt van nehézségeik és Marino Drago betegsége iránt. — Nem vet jó fényt a Társaságra, hogy Xaveri Szent Ferenc példájától eltérően nem ő kereste fel a püspököt, hanem megvárta, hogy ő menjen rendházukba. — A ferencesekkel törekedjen békességre, s ha vitájuk van, írjon neki, hogy rendfőnökükkel Rómában elrendezhessék.

La settimana passata ricevei la lettera di Vostra Riverenza delli 19 d' ottobre, e l'ho letta con affetto di molta compassione per le necessità che costì si patiscono, e per la lunga infermità del padre Marino Drago; qui ancora corrono molte infermità e morti; come è tutto ordinazione divina, così conviene che ci accomodiamo con la debita humiltà al suo divino volere. Prego la Maestà Sua che si ricordi della sua misericordia verso le Vostre Riverenze.

Non posso lasciar di dire che Vostra Riverenza non ha fatto bene a lasciare di visitare Monsignore Vescovo,¹ adaspettare che Sua Reverendissima venisse in casa nostra. Non fece così il Beato Francesco Xaverio, il quale ci lasciò essemplio della riverenza, che doviamo havere verso li prelati. Vostra Riverenza considera che diranno questi signori se Monsignore scriverà questo particolare. Al sicuro ci noteranno che siamo superbi, e che non portiamo rispetto a vescovi. Per amor del Signore le raccomandando che lo riverisca come conviene, et intenda che nell'aiuto delle anime si fa grandissimo frutto per mezzo dell' edificatione et humiltà. Saluto caramente il padre Drago.

Come non vi è cosa di maggior danno all' aiuto delle anime che la poca intelligenza fra religiosi, così penso che non vi possa essere in coteste parti massime cosa di maggior utilità che il vedere fra le Riverenze Vostre e li padri franciscani la scambievole carità che conviene, e noi certo ultimi di tutti doviamo provocare. Però ho voluto aggiungere queste due righe a Vostra Riverenza per memoria di quanto a bocca regretamente è qui detto, e desidero grandemente che procuri di servire detti padri, e d'essere con essi del accordo per quanto si può, e quando occurrerà qualche disparere, mene dia avviso che procurarò di rimediare qui con li loro superiori; con li quali saremo d'accordo con la gratia di Dio benedetto. Quando poi vedesse qualche cosa di

loro che non sonasse bene, il que spero che non accaderà, Vostra Reverenza deve non esser facile a credere, e procurare di scusare per quanto è possibile, con ricordarci que sumus invicem membra et doviamo amarsi l'un l'altro per servitio maggiore di Dio benedetto, qual sia sempre con Vostra Riverenza. Alla quale raccomando questo punto col tutto l'affetto del cuor mio, e non scriva qua per conto niuno, se ha da questi boni padri qualche disgusto, ma ne dia avviso a me, che a tutto rimediarà con pace e carità col aiuto del Signore.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2. ff. 196r-v.

Jegyzet:

1 Pietro(?), Pristina és Belgrád püspöke

273

1620. 12. 19. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely provinciálisnak Bécsbe.

Örömmel vette a hírt Vásárhelyi Gergely és társa szabadulásáról. Ha tud valamit a magyarországi és másutt lévő atyákról, írja meg neki.

Libenter legi, quae Pater Vasarheli de sua sociique liberatione scripsit.¹ De aliis patribus per Hungariam et alia loca dispersis, si Reverentia Vestra aliquid compererit, curet ut idem etiam hic sciamus.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 109. Conceptus

Jegyzet:

1 Nem tudjuk Vásárhelyi mikor és hol került fogságba.

274

1621. 05. 01. Pécs

Matthaeus Vodopia Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Egyedül van, mert Cserneki János, a pécsi misszió főnöke gyógyulásra Grácba ment. Panaszkodik sanyarú helyzetükre, minden segítség nélkül, koldulásból élnek. Köszöni a 200 agnus Dei-t és az érmekeket. Térítőmunkájukról részletesen írt, s a levélvivő is beszámolhat, hiszen náluk élt néhány hónapot.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Solus hisce in partibus iam Admodum Reverende Pater dego; nam Reverendus Pater Joannes Czerneki missionis huius quinqueecclesiensis Superior contulit se Graetium, ob varias infirmitates curandas, quibus cum tribus circiter mensibus hic Quinque Ecclesiis continuo conflictabatur.¹ Deus Optimus Maximus bonum Patrem.

pristinæ restituat sanitati; id universa hæc patria votis ardentissimis desiderat, et ego præcipue qui omni solatio sum destitutus. Vivimus his in partibus, Admodum Reverende Pater, mendicando, nulli sumptus, nullum auxilium vel subsidium ex partibus vel superioribus vel inferioribus hactenus huic missioni præstitum. Deus non deserit suos servos, ille noster et auxiliator et sustentator hactenus fuit. Agnos Dei ducentos cum medaliis totidem accepimus; pro quibus non solum nos, sed etiam pii et devoti catholici qui partes quinqueecclesienses incolunt gratias agimus. Multi hic ex sectis diversis paulatim ad ovile Christi redeunt, uti ex litteris, quas ad Reverendum Patrem Provincialem Austriæ paucos ante dies misi, intelligere Admodum Reverenda Paternitas Vestra poterit. Alia missa facio, quæ ex præsentium latore fusius omnia Admodum Reverenda Paternitas Vestra cognoscere valebit. Hic enim nobiscum moratus est menses aliquot.² Hunc itaque bonum virum commendo Admodum Reverendæ Paternitati Vestræ eo fine ut per Admodum Paternitatem Vestram aliis quoque innotescat, possit in posterum quoque pauperculus esse memor benefactorum. Me Admodum Reverendæ Paternitatis Vestræ precibus sacrisque sacrificiis intime commendo.

Datum Quinque Ecclesiis 1 mai anno Domini 1621.

Admodum Reverendæ Paternitatis Vestræ servus minimus

Pater Matthæus Vodopia³

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff 169r-170v.

Jegyzet:

1 A rendfőnök nem csupán a gyógyulás miatt hívta vissza a provinciába Csernekit, hanem a helyzet tisztázására is. Erről tanuskodik Rumer Gergely tartományfőnöknek írt levele is (1621. 01. 16.): „Patri Joanni Czerneki faciat Reverentia Vestra potestatem, ut cum sine periculo poterit, in provinciam redeat. Iuvabit hoc spero tum ad ipsius solatium, tum ad melius statum residentiae illius et necessitates cognoscendas.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 I p. 115. Conceptus).

2 E beszámoló nem került elő, s nem tudjuk ki lehetett a levélvívő.

3 SZILAS 79; FRICSY 1982. XVII.

275

1621. 06. 12. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Gyakoribb levéllírássra biztatja. — Nem tudja ugyan elfogadni magyarázatát a püspökkel szembeni viselkedésre, de megbocsát. — Jól teszi, ha a ferencesekkel kapcsolatban csak neki ír, hiszen ő a rendfőnökükkel elrendezi a vitákat. — A korábbi, a pápától kapott felhatalmazás nem szorul megerősítésre.

La lettere di Vostra Riverenza quanto sono rare tanto più care, ma io vorrei riceverne spesso per essere partecipe delli suoi travagli compatendoli ed insieme consolatione per il frutto che raccoglie con le sue fatiche, ralleggrandomi.

La settimana passata ricevei la lettera delli 10 di aprile, in risposta delle mie precedenti, et a me basta che habbia inteso il mio senso. La scusa che adduce per il

mancomento di non haver visitato Monsignore Vescovo,¹ non mi sodisfa veramente, perché fu ormai, e non si può scusare; ma io glielo perdono volentieri, potendomi promettere della sua virtù che nell'avvenire anco in questo farà il debito suo.

Del resto fa bene Vostra Riverenza a non scrivere di quei religiosi ad altro che a me, perché con li loro superiori concorderò tutte le differenze con la gratia di Dio benedetto.

La facoltà che vostra Riverenza ha, non hanno bisogno del essere confirmate dal novo pontefice e potra seguitare avvalersene. Con tutto con qualche occasione che dare relatione di cotesta missione alla Sua Santità se gli domanderà tal confirmatione. Il Signore benedica Vostra Riverenza e li compagni, quali abbraccio nelle viscere del medesima.

Mai lelőhelye: ARSI Epp. NN. 2. f. 208v-209r. Conceptus

Jegyzet:

1 Erről az esetről lásd a 272. levelet.

276

1621. 06. 15. Kapronca

Cserneki János Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

A nagybőjti lelkigondozást is akadályozó betegség közepette virágvasárnap kapta meg mind a provinciális október 10-i levelét, mind a generális küldeményét. Hálás a lelki üdvét szolgáló sorokért. — A török engedélyét megszerezve a tartományfőnök óhaja szerint Zágrábba, Grácba, majd Leobenbe ment. Beszámolt a misszió helyzetéről s megmutatta a rágalmazásai során született írásokat is, majd megkapta az utasításokat. Georgius Svetić személyében csak egy társat kapott, aki horvát nemzetiségű, de tud magyarul is. Szeretett volna még egy pátert segítőtársul kapni, de ez nem sikerült. A provinciálistól eltérően úgy látja, hogy Dobronoki György hasznosabban működhetne a misszióban, mint a provinciában. Raguzán és Belgrádon keresztül jöjjön Pécsre, ahol nagy szükség lenne rá, hiszen a két jezsuita több mint 14 ezer lélekről gondoskodott, nem is szólva a távolabbi vidékek lakosairól és azokról, akik szívesen fel vennék a katolikus hitet, ha lennének lekipásztorok. — Ha Matthaeus Vodopia, kérésének megfelelően elmenne pihenésre, Johannes Gradi megfelelően tudná őt pótolni. Nagy szükség lenne egy raguzai származású atyára, akire a törökök nem gyanakodnának.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Plane verissimum est Pater Admodum Reverende, suavem divinae providentiae dispositionem amara dulcibus, tristia laetis in hominum vita magno eorum fructu miscere consuevisse. Afflixerat me Dominus fere trium mensium morbo, tam gravi et periculoso, ut de altero oculo periclitarer. Crevit angor animi ex eo, quod in Quadragesima praecipue lecto affixus iacerem, et multa millia animarum operam meam desiderarent. Affuit suavi consolatione Dominus et magna me animi voluptate perfudit. Nam dominica Palmarum literas Reverendae Patris Provincialis ante meridiem tuto accepi, quibus magnopere exhilaratus sum, quod intelligerem ex eis, valde sibi

commendatam esse et saepe commendari ab Admodum Reverenda Paternitate Vestra hanc missionem, ac in spem venire pluribus sociis eandem missionem auctum iri. Eadem die cumulavit me Dominus Jesus laetitia, accepi enim ante vesperam literas amoris paterni plenas ab Admodum Reverenda Paternitati Vestra simul cum munusculis gratissimis, quae omnia 10 octobris anni praecedentis ex Urbe ab Admodum Reverenda Paternitate Vestra transmissa sunt. Porro quod ad memoriam querelarum deponendam attinet, nihil mihi gratius est, quam defectus et errores meos superioribus meis perspectos esse, qui in id unum incumbunt, ut me errantem corrigant, vel certe ne errem, aut defectus notabiles committam, prospiciunt; ac utrovis modo mihi invigilent, semper salutis meae consulunt.

Cognita voluntate Reverendae Patris Provincialis et facultate Dominorum Turcarum obtenta, XI Calendae Maii itineri me dedi, et ad III. Calendae eiusdem mensis, gravi, securo tamen itinere veni Zagrabiam, inde Gracium, ac postea Leobium ad Reverendum Patrem Provinciale, cui abunde omnia quae ad statum missionis istius pertinent exposui, directionem et instructionem accepi; literas Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae cum exemplo calumniarum prout ex Urbe scriptae fuerunt, ostendi, ne quid esset quod superiorum meorum directionem quovis modo impediret. Obtinui a Reverendo Patre Provinciali unum tantummodo socium, quem extra tempora ordinari curavit Reverendum Patrem Georgium Czvetich natione croatum, et linguae ungaricae non imperitum, qui primitias Quinque Ecclesiis iustas ob causas celebraturus est. De uno adhuc patre et fratre coadiutore eram sollicitus, sed mihi Reverendus Pater Provincialis dare neminem pro hac missione aptum hac vice potuit. De Patre Dobronoki¹ egi cum Reverendo Patre Provinciali pluribus verbis. Habet Reverendus Pater Provincialis suas rationes efficaces, ego itidem meas proponere non neglexi. Res tota in arbitris Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae pendet. Caeterum ego sic existimo, Patrem Dobronoki, si contentio fiat inter fructum, quem in provincia facturus esset, et eum quem in hac missione, longe utiliorem operarium hic quam illic futurum, modo boni Patris propensio ita ferat. Posset non incommode Ragusam venire, inde Belgradum, ac nullo negotio Quinqueecclesias. Messis profecto Pater Admodum Reverende magna est, ut ii soli qui sub cura duorum patrum hactenus fuere, excedant numerum 14 millium catholicorum; et ubi illi qui aliquanto remotius sunt? ubi calvinistis referti pagi, oppida, quae omnia non gravate fidem catholicam avitamque religionem? cuius optime adhuc seniores recordantur susceperent, nisi operarii deessent? Socius meus Pater Matthaeus Vodopia propter suas infirmitates petiit a Reverendo Patre Provinciali aliquantum ex laboribus respirare; quod eidem suo tempore promissum est, modo aliquis substitui commode possit, qui sclavis operam suam impendat. Est in Collegio ni fallor Romano nomine Joannes Gradi,² an sacerdos sit nescio; aptissimum eum iudicarem pro hac missione in lingua sclavonica, robustum et laboris patientem, ac spiritu ferventem, quae omnia in tyrocinio Romano illi non deesse notavi. Multum praeterea ad hanc missionem stabiliendam conferret, habere aliquem Ragusanum, contra quem nulla ratione possunt adduci Turcae, ut sinistre sentiant. Pater autem Dobronoki adiuvaret Ungaros, quorum maxima est copia; et ego si quid possem, libenter me impenderem.

Haec raptim ex praesidio Turcis finitimo Coprainitz, iam iam Dravum transmissurus ad invisendos quinqueecclesienses, pluribus ex missione ad Admodum Reveren-

dam Paternitatem Vestram, cui hanc missionem duobus nominatis sociis adiuvandam, sacrisque sacrificiis et orationibus sustinendam commendo plurimum.

15 iunii 1621.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae
servus indignissimus

Joannes Cernechi³

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 171r-v.

Jegyzet:

1 LUKÁCS: Catalogi II. 575.

2 Nem tudunk közelebbit róla.

3 SZILAS 80; FRICSY 1982. XVIII.

277

1621. 06. 26. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Georgius Svetićnek Grácba.

Örül a újtjáról trott jó híreknek. Adott időben a kért segítőtárs (Bastelius és Bagnus) számára is nyílik tér.

Gratulor Reverentiae Vestrae citius quam sperare audebam desideratae expeditioni opportunitatem a Domino oblatam esse, quam cum tanta animi alacritate aggregiatur, ut non moleste ferat iam cursum studiorum suorum abrumpi, non possum non vehementer sperare, divinam providentiam Reverentiae Vestrae opera usuram ad magnum gloriae incrementum, plurimarumque animarum salutem.

Quod attinet ad desideratos socios: Patrem Daniele Bastelium¹ et Leonardum Bagnum,² et illis spero suo tempore Dominus campum aperiet, in quo suam industriam et caritatem explicent.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 156. Conceptus

Jegyzet:

1 LUKÁCS: Catalogi II. 543-544.

2 LUKÁCS: Catalogi II. 541.

278

1621. 07. 01. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnöknek Bécsbe.

Örömmel olvasta a Csermeki Jánostól származó híreket Pécsről, s hogy Svetićet is odaküldte. Dobronoki és Gradi odaküldéséről nem lehet szó, hiszen még nem fejezték be tanulmányaikat. Ez előbbi egyébként is hasznosabb lenne Magyarországon, hiszen

Pécsett többnyire horvátokra van szükség. Megérti, hogy Cserneki helyett új vezetőt szeretne a missziónak. Ha mód nyílik rá, Vodopiát hívja vissza valamelyik kollégiumba.

Ex litteris Reverentiae Vestrae 26 maii datis cum gaudio intellexi ea, quae Pater Joannes Cserneki de fructuosis Societatis laboribus in missione quinqueecclesiensi nuntiavit. Gaudeo redituro socium datum Georgium Zvetich.¹ Utinam plures eodem possit mittere. Pater Georgius Dobronoki et Pater Joannes Gradi, cum studia nondum absolverunt, mitti adhuc non possunt. Sed nec forte finitis studiis mitti poterunt. Certe Pater Georgius Dobronoki, cum sit Hungarus, in Hungaria utiliore futurum arbitror, praesertim cum quinqueecclesiensis missio sclavos potissimum requirat. Quod Reverentia Vestra monet, quinqueecclesiensi missioni valde profuturum, si ei de commodiore superiore prospici posset, facile credo verum esse; quare Vestra Reverentia consideret, num hac etiam ex parte missionis huius bonum possit promovere. Patrem Matthaeum Vodopiam, cum commode poterit, ad collegium aliquod revocet, ut in eo aliquamdiu et corporis valetudinem et spiritus vigorem restauret.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 159. Conceptus

Jegyzet:

1 Georgius Svetić

279

1621. 07. 05. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Matthaeus Vodopiának Pécsre.

Köszöni levelét, de jobban örülne hosszabb beszámolóknak, olyanoknak, amelyet a tartományfőnöknek is írt. Minden adandó alkalommal írjon. — Reméli Cserneki és társa visszatért. Szeretné, ha további segítőket küldenének, s erről Cserneki beszélt a tartományfőnökkel. — Írjon egészségi állapotáról, s ha szükséges egy időre vonuljon vissza valamelyik kollégiumba. A levélvivő kéréseit teljesítette.

Litteras Vestrae Reverentiae 1 maii datas reddidit mihi Reverendus ille Dominus, cui illas tradiderat. Quae etsi mihi valde gratae fuerunt, longe tamen adhuc gratiores fuissent, si quae se de conversione multorum ad orthodoxam fidem ad Patrem Provincialem Austriae scripsisse indicabat, etiam ad me scripsisset. Quamvis enim sperem me illa aliquando ex Patre Provinciali cogniturum, fuisset tamen iucundissimum eadem ex Reverentiae Vestrae litteris cognoscere. Quod significo, ut eam excitem, ut quoties aliquis erit, cui tuto et commode litteras huc perferendas dare possit, nos deinceps saepius fructu laborum suorum explicatio solari studeat.

Patrem Joannem Csernek, cuius celerem reditum exoptabat, iam credo istuc cum alio sacerdote futuro laborum socio et adiutore reversum esse. Utinam istic per regionis praefectos liceat mittere plures operarios et ad eos alendos facultates suppetant, de quo quid sperandum sit, Pater Ioannes Cserneki cum Patre Provinciali credo tractarit.

In litteris Reverentiae Vestrae cupiebam aliquid de statu valetudinis suae legere, eam enim ex Patre Provinciali non satis firmam esse intellexeram. Forte post discesum Patris Ioannis¹ (quod valde opto) melior effecta fuerit. Quod si factum non sit, monitus a me est Pater Provincialis, ut Reverentiam Vestram ad collegium aliquod evocet, in quo ad aliquod tempus valetudini serviat et sese nonnihil recolligat, quo deinde vegetior et alacrior ad intermissos labores redeat. Reverendo illo Domino, qui litteras Vestrae Reverentiae attulit,² nullum officium quod a nobis impendi ipsi potuit deesse passus sum, commotus commendatione Reverentiae Vestrae. Cui a Domino caelestium solatiorum in regione illa laborum et periculorum plenissima abundantiam precor eiusque me sacris sacrificiis Reverentiae Vestrae commendo.

Romae 5 iulii 1621.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I pp. 161-162. Conceptus

Jegyzet:

1 Csermeki János

2 Említi Vodopia 1621. 05. 01-i levelében (274. szám).

280

1621. 08. 19. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Franco Caviglia követnek Konstantinápolyba.

Járjon közbe Torquator gróf kiszabadításáért, aki Magyarországon Bethlen Gábor fogságába került, ő pedig átadta a szultánnak. Az ügyet a Társaság két jótevője, Farnese kardinális és a páрмаi herceg is nagyon támogatja.

Scrivo a Vostra Riverenza la lettera presente per via di Scio, e ne haverà un' altra per via del Signor Ambasciador dei Francia sopra il riscatto del Signor Torquator Conti; questo era nell' essercito dell Imperatore in Ungheria, et è stato preso in una rotta hauta dall'essercito del Principe di Transilvania, Bettlen Gabor, dal quale per quanto s' intende, sarà stato mondato al Gran Signore.

Desidero per servitio del Signor Cardinal Farnese e delli signori parenti del Signor Torquato che capitando costì Vostra Riverenza, si informi, se si potrà riscattare e che somma sarà necessaria, dandomi del tutto avviso, accioché di qua si potranno mandare li recapiti necessari per la sua liberatione. Non veggo che questo possa offendere niuno, e per questo lo raccomando con ogni affetione a Vestra Riverenza.

Raccomando di novo a Vosta Riverenza questo particolare, quella persona del Signor Torquato e carissima al Signor Cardinal Farnese et al Serenissimo Duca di Parma suo fratello, alli quali la Compagnia è in eterno obligata.

Mai lelőhelye: ARSI EE. NN. 2. f. 214r. Conceptus

1621. 08. 21. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Cserneki Jánosnak Pécsre.

Megkapta június 15-én trott levelét, s örül, hogy megérkezett Pécsre küldeménye is. Sajnálja, hogy csak egy társat kapott, de egyelőre ő sem tud küldeni senkit Olaszországból sem. Napirenden tartja, hogy szükségük lenne egy raguzaira is. A provinciálissal együtt szívéen viseli a misszió sorsát. Üdvözli Vodopiát és Svetićet, ez utóbbinak köszöni levelét.

Redditae mihi sunt, quas Reverentia Vestra ex itinere ad me scripsit 15 iunii, ex quibus cum voluptate intellexi meas una cum munusculis sibi traditas etiam fuisse. Unum dolui, non nisi unum socium Reverentiae Vestrae pro ista missione a Patre Provinciali Austriae dari potuisse. Quod minus moleste ferrem, si hoc tempore aliqui ex iis, qui in Italia sunt, istic mitti possent. Verum cum id etiam fieri nequeat, necesse erit, ut aliquamdiu adhuc Reverentia Vestra patientiam habeat, donec maior operariorum copia adsit. Tum enim et Patri Provinciali Austriae et mihi quoque cordi erit, ut plures istic mittantur. Nec omittam de Ragusaeo aliquo submittendo cogitare. Interim aderit, spero, uberioribus gratiae suae praesidiis divina providentia Reverentiae Vestrae, et pauculorum sociorum conatibus, ut pares tantae animarum messi colligendae esse possint; ego non omittam debilibus orationum mearum subsidiis labores singulorum Domino commendare. Cui etiam meas curas Reverentiae Vestrae et Patris Matthaei Vodopia et Patris Georgii Czvetisch¹ sacris sacrificiis et precibus valde commendatas desidero. Et utrisque Reverentia Vestra meis verbis multam salutem precetur simulque Patri Georgio¹ significet, suas mihi literas, quas Reverentia Vestra ex itinere scripsit, gratissimas mihi fuisse. Dominus Iesus omnes in suo servitio incolumes servet et gratiae suae opibus cumulet.

Romae 21 augusti 1621.

Mai lelőhelye: ARSI Austr. 3 I p. 178. Conceptus

Jegyzet:

1 Georgius Svetić

1622. 05. 06. Pécs

Georgius Svetić Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Cserneki János a török hatóságok tanácsa ellenére új, olasz stílusú házat építtetett, amelyet nagybőjt első szombatján foglaltak el. Ez és Cserneki fölényes föllépése felbőszítette a törököket, s veszélybe sodorta a missziót. Többszöri kísérlet után nyolc mindenre elszánt fegyveres tört rájuk, feldúlták a házat és csaknem megölték őket. Matthaues Vodopia szerencsére távol volt, mert különben aligha menekült volna meg a halál elől. Cserneki a támadás során gyáván viselkedett, magukra hagyta társait. Hiába

tettek panaszt, eltiltották őket a háztól, s egy hélig a keresztényeknél voltak kénytelenek éjszakázni. — Ráadásul Csermeki azzal is gyanút ébresztett, hogy utazást tett a felső vidékekre. Akadtak olyanok, akik azt állították, hogy látták őt Bécsben. Halálos veszedelem fenyegette, de a keresztények segítségével sikerült ezt az ügyet elsimítani. — Lelkipásztori munkája eredményes. Megkeresztelt két felnőtt ariánust és anyja engedélyével egy gyermeket. Az egyik faluban 15 olyan felnőtt embert gyóntatott, aki még sohasem élt ezzel a szentséggel. Házassági viszályokat rendezett el. — Rendkívül rosszul érzi magát itt. Csermeki azzal fenyegetőzött, hogy visszaküldi, s ráerőltette az iskolát. Ez azonban csak szenvedés számára, mert nem szereti és nem is alkalmas rá. Nem tud énekelni, márpedig itt gyakran kellene, hiszen minden ünnepet kétszer ülnék meg. Egyszer a régi, egyszer az új kalendárium szerint. Csermeki bölcsnek hitt tanácsai ellenére ugyanakkor nem tudna úgy eltávozni innen, hogy ne sodomá bajba a keresztényeket, hiszen az alattvalóknak kezeskedniök kell (anyagilag is) a lelkipásztorokért. De nem is akar eltávozni, hiszen élete végéig viselné a szegyenbélyeget, hogy elmenekült a török uralom alatti misszióból. Ezért azt kéri, hogy akár itt, akár a birodalom más pontján lelkipásztori tevékenységet végezhesen.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Intentum scriptionis meae aliud non est, quam Admodum Reverendam Paternitatem Vestram et de nostro in communi et de meo in particulari reddere certiorum. Sabbatho primo quadragesimae intraveramus domum noviter aedificatam pro nobis, reclamantibus et futura mala praedicentibus sarracenis vicinis. Sed ipso die vicinus contra nos venit Janicharus pulsassetque nos, nisi officialem Begi apud nos praecipuum invenisset; tunc etiam magis offensus partim semiliberaliore, partim etiam subcolerico Reverendi Patris Superioris¹ responso; itaque quod praedixerat amicitias inter nos fore, quae esse solent lupum inter et oves, Reverendo Patre Superiore¹ has quasi aniles minas irridente, hoc re probavit; nam ubi primum nox facta est, armatus framea, bomba et ingenti pro succidenda porta securi, nos invasit; abductus a foeminis vicinis, venit iterum secundo cum socio similiter armato, sed, cum portam excidere aggressi, in eo labore perstarent, iterum a foeminis praedictis precibus abducti; tertio venit cum sociis octo, omnibus similiter armatis, inter quos et nobiles quidam. Tunc succisa porta areae, domus portum fortiter secant, fenestrasque perfringunt, et nisi crates ferrei obstitissent ad nos ingressi, nos iugulassent. Sic enim se mutuo iuramento adstrinxerant, ut vel nostrum illi, vel illorum nos sanguinem ea nocte bibamus, et pro iuramenti confirmatione tria quivis pocula mulsi, christiano quodam inspectante, hauserant. Duravitque hic assultus hora plusquam media. Interim Reverendus Pater Superior¹ primo statim crepusculo de periculo et a nobis et ab aliis admonitus, apprehenso breviario, me quidem cum magistro et pueris duobus clausa domo intus esse iubet, ipse vero apud vicinum se abdit, et vero vicina foemina obstitisset, inter ligna sese abdidisset. Nobis mors imminebat (Pater Matthaeus² octo milliaribus a nobis aberat, bona sorte, alias homo gravis non evasisset, cum et nos vix in insidantium manus iam post eorum discessum fugientes non inciderimus) eo praesentior quod per portulam patentem supra ingressum in cellarium nondum occlusum ad nos venire, nisi Deus obstitisset, poterant sine omni effractione. Bis deinde ea nocte aggressi domum sunt. Itum sequenti die ad iudicium, sed eventu inani, nam domus nobis prohibita, et quatuor dies ad emigrandum dati, tota vicinia offensa Re-

verendo Patre Superiore¹ contra nos clamante: intra septimanam quinque hospitia mutare coacti ordine apud christianos pernoctantes. Totam huius rei causam christiani Reverendo Patri Superiori¹ adscribunt. Nam et illi ingressum in domum primo, sed frustra dissuadebant; et cum empti antiqua, non aedificandam uno anno totam aiebant, sed modo unum parietem modo alterum, decem annis in ea nos potuisse habitare dicunt; sed Pater Reverendus hanc partim mendicitatem fuisse causam per partes aedificandi, partim domum non pro Societatis usibus fuisse accomodatam respondet. Volebat ut dicta domus pro aeterna memoria funditus diruta alio transferretur, sed et ego et christiani obstiterunt, ne magis exacerbarentur hostes, id suum in despectum factum interpretantes. Tum aliam aedificandi domum (apud templum in loco solitario) more italico iniiit consilium, sed christiani exacerbati, alii quidem in faciem, alii vero ex praecipuis coram aliis veniam nobis esse paratam, si nostrum tantum consilium sequentes et nos et illos, ut interpraetabantur, perditum iremus.

Exceperat et alia gravior hanc adversitatem tribulatio, occasione data ex nupero Reverendi Patris Superioris¹ in superiores partes ascensu, quod essent qui testari vel-
lent, eum Viennae fuisse visum; sine morte rem transituram nemo putabat, vel pauci: sed Dei benignitate res videtur sedari diligentia christianorum. Non me Admodum Reverende Pater terrent nec terrebunt per Dei gratiam, quaecunque venerint extrinseca pericula, modo inter nos non sit aliquid ex nobis.

Laus Deo, fructum non poenitendum retuli animarum: duos adultos arianos, infantem unum, consentiente matre, baptizavi, tantum uno et medio die in pago quodam 15 homines ad confessionem adduxi quam nunquam fecerant, cum minor ex iis nullus esset quam annorum 40, alii autem erant etiam 87 annorum. Sacrilegas totius vitae decrepitorum iam vetulorum et vetularum correxi plurimas.

Haec de communi iam in particulari, mi Admodum Reverende Pater, de me cum lachrymis dico, quamdiu hic sum (confidenter tanquam coram parente meo dico) quodam in inferno mihi esse videor, tot patior non ab hostibus, sed a filiis matris meae adversitates, quas hactenus tuli quantum potui, quandoque patienter, quandoque, ut verum fatear, etiam impatienter. Quod enim mihi dicit Reverendus Pater Superior,¹ me a se probari et dari mihi merendi occasionem, non semper satiat imperfectum et saepissime indispositum animum. Deinde de schola suspicienda persuasit Reverendo Patri Provinciali ut mihi scriberet; quam si nollem, ut interpretatur, suscipere, remittere me parat, et vero nuper volebat ut abirem. Et scripseram quidem Reverendo Patri Provinciali, me cupere, si inter hoc duo aliud nullum sit medium, potius redire; unde hic alterutrum urget. De hoc cum scripturum me supplices literas ad Admodum Reverendam Paternitatem Vestram respondissem, nescio quare impedire et prohibere serio conatus est. Itaque re diu considerata et Deo commendata, mi amantissime Pater, de schola has habeo difficultates. Primo, ego a Admodum Reverenda Paternitate Vestra non scholas petivi, quia hoc ibi habere poteram, sed pro salute animarum procuranda laborare, id quod mihi Admodum Reverenda Paternitas Vestra benigne concessit; quod autem bonus Pater¹ indigeret magistro non operario, si scivissem, sane huc non petivissem. Quodsi per praetextum concedendi quod petebam ad aliud huc missus sum a Reverendo Patre Provinciali, etiam invito me cogitatio aliquando me irrepit in animum, deceptum me esse, a quo non debeam. Deinde cantum choralem non scio; cum autem omnia festa bis observentur secundum vetus et novum, in singulis ac etiam dominicis diebus, modo

latine modo hungarice canere, insuper facere alia omnia, concionari etc., coram Deo dico candide, non (ut hic interpretaetur) non volo, sed non possum, uti expertus sum, cum tantum iuvi magistrum in canendo quandoque, cum autem me ferendo oneri imparem esse sentiam, quid aliud scio facere quam deprecari. Accedit quod sine fructu omni ingens fatigatio; nam ubi primum legere puerorum quis didicerit, scholas deserit, nullusque eo pertingit, ut declinet aut coniuget; quamvis haec ratio mihi non sit discutienda.

De reditu haec sunt: sine christianorum periculo et mulcta fieri vix potest. Quod enim Reverendus Pater Superior¹ subtilitatem quandam sibi invenisse videtur, ut per modum migrationis in alium locum hinc discedens, ibique manens parvo tempore, ac discedens hos a periculo liberem, nescio an succederet; certe si non isti, at illi a quibus ultimo abirem, solverent bene, cum maxime ubique iam spondere debeant pro suis pastoribus animarum subditi ad caput et omnia se obligantes; prodicionem enim aliquam me facturum cogitarent. Deinde praevideo fore, ut si redeam, mihi vel obiiciatur aliquando ab aliis, vel saltem vero ut de me loquantur, me digito ostendant: ecce hic est qui in Turcia manere non potuit; atque ita nota mihi haec perpetuo manebit. Ideo, mi Admodum Reverende Pater, supplico flexis genibus, sic enim haec scribo, si cupit (prouti non dubito) meum et animae meae bonum, et hanc in qua versor etiam contra (manifesto clare animum infirmum) vocationem a me tentationem, si amore desiderat, cui tamen importune saepe venienti praeclusi semper adhuc aditum, ut me de hac necessitate eripiat; sive velit me manere hic, sive in loco alio turcico imperio subiecto, et pro animarum salute laborare; si non me ostendero verum Societatis filium et operarium, sive itineris difficultas, sive coeli iniuriae, sive alia quaecunque obsistant, tum me prout sciverit tamquam perditum et abortivum puniat.

De his quidem adversitatibus, mirum est quod quarto statim post eius reditum die, qui fuit ipse Bacchanaliorum dies martis, a foemina quadam, cui indicaverat, admonitus sim; sed tamen quasi nihil scivissem, dissimulavi. Etiam quod theologiam quatuor annis non audierim, mihi obiicere non dubitavit, quod me satis commoverat et etiam ad verba impatientiae commoverat. Iterum Admodum Reverenda Paternitate Vestra supplico per omnia per quae supplicare possum, ne patiatur animam meam tentationibus ob hoc exagitari et saluti adire periculum. Expectabo quam primum fieri poterit responsum ab Admodum Reverenda Paternitate Vestra paternum, quia Reverendus Pater Superior¹ non patitur moram. Deus conservet Admodum Reverendam Paternitatem Vestram, cui me et meam hanc miseram causam commendo.

Quinque Ecclesiis 1622 6. maii.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae indignus
in Christo filius et servus

Georgius Czvetych³

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 172r-173v.

Jegyzet:

1 Cserneki János

2 Matthaeus Vodopia

3 SZILAS 81; FRICSY 1982. XIX.

1622. 05. 07. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Georgius Svetićnek Pécsre.

Sajnálja, hogy nem éri jól magát a tanításban, de kérését egyelőre nem tudja teljesíteni. Gondoljon arra, hogy kezdetben nincs eredmény, mint ahogy a szántóvető ember mögött sem nő ki mindjárt a vetés.

Valde dolui, cum ex litteris Reverentiae Vestrae¹ intellexi, ipsam arbitrari operam suam in residentia ista minus utilem esse eo, quod erudiendae in scholis iuventuti sit applicata. Qua de re cum ego, aliiue mecum aliter sentiant, non possum probare desiderium Reverentiae Vestrae, aut officii mutationem, aut reditum in provinciam flagitantis. Persistat quaeso constanter in iuventutis institutione, et si forte hisce principiis minor laboris suae fructus existat, cogitet non statim post sementem factam segetes e terra erumpere. Expectandum tempus et interim spe animus sustentandus. Quod non eo dico, quasi velim Reverentiam Vestram perpetuo in scholis detineri, quam ad alia etiam officia idoneam scio, sed ut tantisper dum maioris lucri messis ex alia Reverentiae Vestrae occupatione sperari poterit, non solum constanter, sed etiam hilariter commissum sibi ab obedientia munus sustineat.

Illa quae Reverentia Vestra in familia ista desiderari existimat, commendabuntur a me serio Patri Provinciali, a quo spero bono illius prima commoditate prospiciendum. Interim bonus Iesus Reverentiam Vestram gratiae suae benedictione augeat. Cuius ego me sacris sacrificiis commendo.

Romae 7 maii 1622.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 257. Conceptus

Jegyzet:

¹ Lásd az előző dokumentumot.

1622. 05. 14. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti vizitátornak Bécsbe.

A pécsi misszió vezetője Cserneki János kemény természete miatt nem használ ügyüknek. Vissza kell hívni valamelyik kollégiumba.

Quinquecclesiis iam aliquot annis nostrorum superior fuit Pater Ioannes Cernecchi; sed, uti intelligo ex diversis litteris inde ad me datis, eum exigua nostrorum consolatione parvae externorum aedificatione ob asperos et parum religiosos mores. Proinde existimo, hunc patrem inde ad aliquod collegium evocandum, ut in communi fratrum convictu mores suos melius componat et naturae impetus, quibus

passim offendere dicitur, moderari discat. Non deerunt in provincia alii, qui pro eo ad stationem quinquecclesiensem mittantur.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 260. Conceptus

285

1622. 05. 21. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer Gergely tartományfőnököknek Bécsbe.

A kardinálisok kollégiuma úgy határozott, hogy Magyarország három falujába, Szilasra (Temes megye), Paraczra (Temes megye) és Valpóra 2-2 jezsuitát kell küldeni. A hatból kettőről ő gondoskodik, négy a tartományfőnök gondja. A kongregáció évi 50 aranyat is biztosít. A munkára alkalmas lehet Daniel Bastelius és Laurentius Chrysogonus. A kongregáció kéri továbbá, hogy a bécsi és gráci szeminárium adjon helyet két bolgár és négy magyar alumnusnak. Ha nincs hely, értesítse.

Congregatio Illustrissimorum Dominorum Cardinalium, cui negotium procurandi fidei propagationem commissum est,¹ petit ut sex sacerdotes Societatis mittantur in tria haec loca Hungariae: Sulas, Patáir et Valpo. Ad singula nimirum bini, qui in iis rem catholicam foveant et propagent. Binos pro dictis locis hinc mitti curabo, quatuor a Reverentia Vestra conquirendi erunt. Pro sustentatione singulorum suppeditebit congregatio 50 aureos in singulas annos. Pro hac expeditione forte non incommodi erunt Pater Daniel Bastelius² et Pater Laurentius Chrysogonus,³ qui se aliquoties pro Turca obtulerunt. Vestra Reverentia consideret, num pro hoc negotio sint idonei omninoque det operam, ut quamprimum commode poterit, mandato Illustrissimae Congregationis fiat satis.

Eadem haec Congregatio Illustrissimorum Cardinalium petit dari locum duobus alumnis bulgaris in Seminario Viennensi et Grecensi. Item in his et aliis seminariis quatuor Hungaris, qui theologiae et Sacrae Scripturae dent operam. Si pro tot capitibus Reverentia Vestra in seminariis suae provinciae locum invenire non potuerit, moneat me, quot recipere possit. Eo enim intellecto curabo, ut ad alia semina reliqui destinentur. Reverentiam Vestram quaeso quamprimum ad hasce respondeat, illudque addat num in aliquibus suae provinciae seminariis ex prima eorum fundatione locus aliquis sit pro danis aut norwegis. Quod reliquum est sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 21 maii 1622.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 264. Conceptus

Jegyzet:

1 A Congregatio de Propaganda Fide ez évben alakult, az első említése ez forrásanyagunkban.

2 LUKÁCS: Catalogi II. 543.

3 LUKÁCS: Catalogi II. 561.

1622. 06. 11. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Sok sikert kíván újabb Krassóvár környéki útjához.

Prego Dio benedetto che favorisca le fatiche che Vostra Riverenza farà nella provincia di Carascevo, accioché ritorni allegra con manipoli pieni a maggior gloria della Maestà Sua, qual sia sempre in compagnia di Vostra Riverenza.

Mai lelőhelye: ARSI Rom 18/I. f. 188. Conceptus

1622. 07. 14. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Matthaeus Vodopiának Pécsre.

Szeretetébe ajánlja Don Simone Matkovichot, aki buzgó világi pap, s a rendnek jó barátja. Teljesítsék azt a kívánságát, hogy az ő nyelvét beszélő néhány család lelki gondozását végezhesse, amint azt egykor az esztergomi érsek (Forgách Ferenc) megengedte.

Reddet hasce litteras, uti spero, Reverendus Dominus Simon Matteocovich, quem vestrae caritati quanto maximo possum studio commendo, ut ubicumque potuerit, eum omni officii genere prosequi studeat. Meretur enim hoc tum virtus ipsius et zelus divinae gloriae et salutis animarum, tum etiam insignis eiusdem in Societatem nostram benevolentia observantiaque. Inter alia desiderat dictus Dominus relinqui sibi istic a nostris curam paucularum domorum seu familiarum christianarum, quas sibi olim traditas fuisse ait ab Archiepiscopo Strigoniensi, quod earum incolae eadem lingua utantur, qua ipse Dominus Simone. Huic ergo, ut hac in re et in alia etiam omni quantum commode fieri poterit, satisfiat a Reverentia Vestra, valde peto, cui et illud valde commendo, ut det operam, ut pax et concordia inter nostros et alios sacerdotes, qui istic rem christianam procurent, diligenter foveatur, ut omnes coniunctis animis et studiis felicius Dei gloriam propagare possint.¹

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 281. Conceptus

Jegyzet:

¹ A rendfőnök 1622. 12. 24-én írt Don Simone ügyében Forró Györgynek Zágrábba: „Quod attinet ad Dominum Simonem, gratias ago Reverentiae Vestrae quod eidem omnia quae potuit benevolentiae officia exhibuerit; aestimo enim optimum dominum iis bene dignum; proinde Reverentiae Vestrae pro caritate sua gratias ago, cum ipsi a Domino copiosam remunerationem precor...” (*Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I f. 332.*)

1622. 07. 14. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Georgius Svetićnek Pécsre.

Örömmel értesült május 6-i leveléből, hogy Istennek hála, nem történt nagyobb bajuk a törökök betörésekor. Gondoskodni fog, hogy az iskola helyett más beosztást kapjon. Egyelőre azonban legyen türelemmel.

Accepi, quas Reverentia Vestra sexto maii ad me scripsit. Iisque lectis gratias egi divinae bonitati pro eo, quod famulos suos etiam praesentis vitae periculo liberaverit. Reddet spero eventus hic in posterum prudentiorem illum, cuius imprudentia tanti periculi causam datam fuisse Reverentia Vestra scripsit. Atque ut idem etiam superiores procurent, a me diligenter prospicietur. Quibus non omitam sedulo commendare, ut solatii Reverentiae Vestrae magnam curam habeant eiusque industriam in alio munere occupent, in quo ea ad divinam gloriam augendam et ad animarum salutem promovendam sit utilior. Quod si non ita repente fieri poterit, sustineat aliquamdiu adhuc molestiam officii impositi, existimetque se in eo maioribus magisque fructuosis laboribus praeludere. Ad quos ut Reverentiam Vestram gratiae suae copiosis praesidiis divina misericordia instruat, ab ea valde enixe peto. Atque hisce me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 14 iulii 1622.¹

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 282. Conceptus

Jegyzet:

¹ Lásd a 282. levelet. Ez ügyben a rendfőnök 1622. 07. 16-án írt a tartományfőnöknek is, és kérte, hogy Georgius Svetićnek más beosztást adjanak az iskola helyett: „Velim ut Reverentia Vestra Patrem Cserneki Superiorem quinqueecclesiensem moneat, ut Georgium Czwetich liberet cura docendi pueros elementares, eumque occupet in officiis magis propriis instituto Societatis.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 I p. 283. Conceptus)

1622. 07. 16. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti vizitátornak Bécsbe.

Helyesli Cserneki János felmentését az előjárói tisztből, Forró Györgyöt azonban ne küldje Pécsre, mert Zágrábban vagy Magyarország más részein hasznosabb lehet. A török területeken működő összes jezsuita előjárójává Jacobus Tugolinust nevezi ki, s egyben fölmenti az ausztriai tartományfőnököket a pécsi rezidencia irányítása alól.

De Patre Joanne Chernechi Quinqueecclesiis revocando gaudeo Reverentiam Vestram cogitare. Curet quaeso, ut id cito perficiatur. Crebro enim moneor, operam eius illic parum gratam et utilem esse. Non existimo tamen eo mittendum esse Patrem Georgium Forro, cuius opera aut Zagrabiae aut in alia Hungariae parte utilior esse

poterit. Superiorem non solum eorum, qui Quinqueecclesiis de nostris, sed etiam in vicinis regionibus Turcae subiectis versantur, statui brevi constituere Superiorem Patrem Jacobum Tugolinum, qui iam aliquot annis in illis locis magna omnium approbatione et cum insigni fructu versatur, atque hac ratione Provinciae Austriacae Provincialem liberare cura residentiae quinqueecclesiensis, cum eam facilius hinc a me per Superiorem in eadem regione commorantem existimem posse dirigi.¹

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I pp. 283-284. Conceptus

Jegyzet:

1 Ezt a misszionáriusok, valamint a pristinai és belgrádi püspök már régen kérték. Lásd például a 239. dokumentumot.

290

1622. 09. 17. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marino de Bonisnak Belgrádba.

Elhatározta, hogy Jacobus Tugolinust teszi meg a misszió vezetőjének. Bonis hagyja el mostani állomáshelyét.

Havendo più volte Vostra Riverenza fatto istanza di arrivar qua per aiuto di cotesta missione, ho finalmente risoluto di chiamarla, stimando che dell' informatione che Vostra Riverenza potrà dar di presenza, ne sia per risultar molto servitio del Signore et aiuto della missione. Vostra Riverenza dunque con prima commodità se ne venga con la beneditione del Signore, lasciando per superiore il Padre Giacomo Tugolino¹ tanto delli nostri che si mandaranno per via di Ragusa, quanto per via di Ungheria, raccomandandoli in mio nome la diligenza...²

Mai lelőhelye: ARSI Rom 18/I f. 232v. Conceptus

Jegyzet:

1 Lásd a 289 és 291. levelet.

2 Bonis ekkor Rómába ment, hogy a misszió kiterjesztéséről tárgyaljon. Itt hunyt el a következő évben.

291

1622. 09. 24. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Jacobus Tugolinusnak Belgrádba.

Bonis eltávoztával őt bízza meg a misszió vezetésével. Egyaránt rendelkezik azokkal, akik Raguzán vagy Magyarországon vagy Ausztrián keresztül érkeznek.

Dal padre Marino de Bonis chiamato da me qua, havrà Vostra Riverenza saputo come rimane a carico suo cotesta missione tanto delli operarii che verranno da

Ragusa, come da Ungaria, Austria etc. Li raccomando la vigilanza e l'attender di qua avanti anche più di proposito alla conversione dell' anime, alla quale oltre l' obbligo del nostro istituto, veniamo eccitati dalla Congregatione de propaganda fide, ultimamente istituita da Nostro Signore.¹

Mai lelőhelye: ARSI Rom 18/I f. 234v. Conceptus

Jegyzet:

¹ Lásd a 289 és 290. levelet.

292

1623. 04. 01. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Gyulafehérvárra.

Január 3-i levelére válaszolva gratulál sikereihez és gyakoribb levéllírássra biztatja. Az erdélyi misszió főnökeként odaküldi Martinus Baudát.

Non potrebbe Vostra Riverenza credere di quanta consolatione mi sia stata la sua dalli 3 di gennaro, capitatami la settimana passata. E stata inesplicabile perché da lungo tempo non ho havuto lettere sue, e come la tengo continuamente nel cuore, e l' accompagno con l' orationi in coteste fatiche che prende per amor di Giesù, così vorrei haverne spesso nova per esser partecipe delli suoi travagli compatendole, e delle consolationi che il Signore le comunica rallegrandomi e ringratiando la sua santa e liberalissima mano. Si scrive, acciò si deputi un Superiore per cotesta missione, come è necessario e si raccomanda al Padre Martino¹ che stando bene, come credo che adesso stia, seguiti ad impiegare l' opera su come ha fatto sin' hora fruttuosamente.

Rendo alla Maestà Sua cordialissime gratie del lume che con tanti segni della sua divina clemenza comunica a quei che riconoscono i loro errori. Piaccia alla sua infinita misericordia di chiamar tutti all' obediencia de suoi santi comandamenti e di moltiplicar le sue gratie a tutti gli operarii del suo santo Evangelio accioché possano sempre con novo fervore lavorare in ossequio della Maestà Sua. Con che mi raccomendo alli santi sacrificii e l' abbraccio teneramente nelle viscere di Giesù.

Mai lelőhelye: ARSI Rom 18/II f. 327. Conceptus

Jegyzet:

¹ Martinus Bauda (LUKÁCS: Catalogi II. 544-545.)

1623. 10. 28. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti vizitátornak Bécsbe.

Figyelmébe ajánlja a Rómából az Ausztria Provinciába érkező Cseri Mihályt, Paczót Ferencet, Johannes Schegát és Vincentius Amigont. Tegye lehetővé, hogy a háború lecsendesülésével Paczót hazalátogasson örökösödési ügye rendezésére, s hogy rokonait megtérítse.

Vigesimo quarto huius profecti hinc sunt in Austriam fratres nostri Michael Chieri¹ et Franciscus Paczoth,² quibus se in itinere adiunget Pater Joannes Schega³ et Pater Vincentius Amigon,⁴ nisi tamen hic ante sit profectus quam hi Lauretum pervenerint. Dominus omnes incolumes in provinciam istam deducat, ubi eos a Reverentia Vestra magna caritate excipiendos et ad loca in quibus eorum industria maxime utilis futura iudicabitur, destinandosque confido.

Franciscus Paczoth petiit a me facultatem adeundi, ubi belli tumultus quieverint, patriam suam ut cum suis de haereditate sua transigat, simulque experiatur, num quosdam et consangvineis qui catholici non sunt, ab errore ad veritatem possit deducere. Hisce ergo Reverentiae Vestrae potestatem facio, ut patrem hunc, cum id comode fieri posse iudicarit, ad suos proficisci sinat...

Romae, 28 Octobris 1623.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I ff. 450-451. Conceptus

Jegyzet:

1 LUKÁCS: Catalogi II. 560.

2 LUKÁCS: Catalogi II. 696.

3 LUKÁCS: Catalogi II. 738-739.

4 LUKÁCS: Catalogi II. 536.

1623. 10. 30. Grác

Rumer János a gráci kollégium tanára Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Megküldi a Henricus Philippi művéről írt bírálatot. — Bár tisztában van ereje és képességei szerény voltával, s mindenben engedelmeskedni akar előljárói akaratának, mégis megismétli öt évvel ezelőtti kérését. Akkor Erdélybe szeretett volna menni, de most hozzáteszi, hogy szívesen menne a török uralom alatti, vagy bármely pogányok lakta területre is.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Censui libellum patris Henrici,¹ ut potui, quam censuram, rogatus ab authore, mitto Admodum Reverendae Paternitati Tuac. Miseram quidem iam pridem eandem

Reverendo Patri Provinciali Bohemiae, qui tunc adhuc Austriam etiam gubernabat provinciam,² sed litterae illae videntur intercidisse.

Rogo Admodum Reverendam Paternitatem Tuam aequi bonique consulat tenuitatem meam, et quod superest alias adiungo preces, ut meminerit desiderii mei, quod quinque ante annos Admodum Reverendae Paternitati Tuae proposueram. Idem iam sum, qui tunc fui, idem mihi votum est semper, pro Dei honore, meas vires impendere ubi placuerit sanctae obedientiae. Expetebam tunc Transylvaniam. Quidquid sit et Transylvaniam et Turciam et haereticas partes et ethnicas desidero, ut difficilibus molestiis consummem cursum meum. Timeo, ne tam diuturnum silentium mihi obfuerit. Sed ego interea nihil aliud cogitavi, quam satis esse prospectum animum meum superioribus et in nutum obedientiae expectabam. Et vero expectabo deinceps prompto et constante animo, tantum mihi mea peccata non obsint, quo minus quod opto, assequar. Stationem interea meam non deseram, quamcumque sors tulerit, et in ea enitar desudare graviter ut vel sic impetrem a Deo optimo, quod cupio.

Multis cum Admodum Reverenda Paternitate Tua agere non audeo, quod gravioribus occupata Admodum Reverenda Paternitas Tua non habet tempus quod longioribus litteris legendis tribuat. Concludo. Cupio esse quod Deus optimus ad sui nominis gloriam ex me vult esse. Cupio meum animum ita esse, qualem Admodum Reverenda Paternitas Tua in hoc negotio, et ad tantum onus vellet esse. Et scio quidem me ad maiora adspirare, quam meas vires videam. Semper enim existimavi, hoc genus provinciae ut laboriosum, ita maximae virtutis esse. Sed quis est qui in causa honoris divini fecit aliquid, quod propriarum virium fuit? Spero in eo, a quo bonum omne, qui dedit bene cogitare, dabit facere plus quam a meis viribus expectari possit. Rogo Admodum Reverendam Paternitatem Vestram parcat balbutienti vel calamo vel animo. Non cupio, nisi bene cogitare et cogitata melius exequi. Deus optimus faciat suam in nobis voluntatem. Me precibus et sacrificiis Admodum Reverendae Paternitatis Tuae cum omni humilitatis officio commendo, et Deum optimum rogo Admodum Reverendam Paternitatem Tuam ad suam, Ecclesiae et societatis gloriam servet diu incolumem.

Graeci 30 octobris 1623.

Admodum Reverendae Paternitatis Tuae
filius et servus in Christo

Ioannes Rumer

Mai lelõhelye: ARSI Fondo Gesuitico 755. f. 32. (Indipeta 24.)

Jegyzet:

1 Henricus Philippi (LUKÁCS: Catalogi I. 750.) A könyv feltehetően a *Generalis synopsis sacrorum temporum*. Köln, 1624 című volt.

2 Rumer Gergely, a levélfíró bátyja.

1623. 12. 16. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer János gráci teológia tanárnak Grácba.

Megkapta a Henricus Philippi művéről írt bírálatot. — Örül, hogy a hódoltsági misszióba vagy Erdélybe szeretne menni. Alkalomadtán sor kerülhet erre.

Accepi iudicium Reverentiae Vestrae de opusculo Patris Henrici Philippi, de quo quid sit faciendum rescipsi ad Patrem Provincialem.

Desiderium Vestrae Reverentiae offerentis se tanto studio et affectu pro expeditione aliqua in Turciam, Transylvaniam aliamve similem provinciam, mihi admodum gratum accidit. Et quamvis hoc tempore statuere non possim, quando opera Vestrae Reverentiae sim usus, tamen quia suspicor propediem ostium aliquod alicubi evangelio aperiendum, velim ipsa magna sollicitudine desiderium illud suum faveat et augeat, simulque diligenti cura ea omnia conquirat et solida virtutis et doctrinae et alia similia praesidia, quibus in tali expeditione magis utilis divinae gloriae augendae esse possit. Ego interim memor ero desiderii sui, et cum occasio se obtulerit eius explendi, Reverentiam Vestram certiore faciam. Cuius me sacris sacrificiis commendo.

Romae 16 Decembris 1623.¹

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 468. Conceptus

Jegyzet:

1 Vö. az előző levéllel.

1623

A budai misszió leírása.

1623-ban két jezsuita indult el a török uralom alatti területekre azoknak a kiszabadítására, akik Bethlen Gábor hadjárata idején a törökök fogságába kerültek. A téli utat nagy nehézségek közepette tették meg, majd magánházaknál, olykor titokban, a kálvinisták gyűlöletétől és a török gyanakvásától kísérve miséztek. — Ennek ellenére Budán egy kálvinista házában mintegy száz boszniai kereskedőnek szolgáltatták ki a szentségeket. Felkereste őket egy katolikus asszony, megkeresztelték két rác gyermeket. A rácok közül többeket meggyőztek arról, hogy szertartásaik ellenére fogadják el a római hitet. Egyikőjükből kiűzték az ördögöt, s az illető nyomban katolikus lett. — A törökké lett keresztények közül sokan keresték fel őket titokban. Ezek egyike nagy segítségükre volt a keresztény gyermekek kiváltásában. — A legkülönbözőbb eretnekségeket valló, de aztán katolikussá lett embereket váltottak ki a fogságból (mintegy háromszázat), akik

abban az illúzióban éltek, hogy Bethlen Gábor megszabadítja őket a pápista zsarnokságtól. Ezek elmesélték azt is, hogy a török micsoda kegyetlenségeket művelt a keresztényekkel.

Missio Budensis 1623

Sub anni MDCXXIII decursum missi duo e nostris¹ in Turcicam Hungariam, Strigonium, Budam, Agriam, caeterosque fines barbaros, eorum captivorum redimendorum gratia, qui praeteritae aestatis exitu a Bethleemiticis rebellibus, Hungaris foederatis Tartaris ac foedi fragis Turcis e Moravia et Austria in duram Turcorum servitutem sunt abrepti. Ea vero itineris totius fuit asperitas, ut praeter invios accessus, nivium altissimarum incommoda, quotidiana etiam vitae ac servitutis subeundae fuerint praecavenda pericula: lectus nuda humus, victus ad aquam cibarius panis, lautitiae si bubula accederet. Nullum uspiam ad rem divinam templum, ritus ecclesiae nulli, nullus sacerdos, sacra in tectis privatis, nonnisi et raro et clam et cum periculo agebantur, adeo omnia calvinistarum odiis, suspicionibusque Turcicis referta.

Actum tamen Deo propitio Budae est, ut in pertinacissimi calvinistae domo divina pro Bosnensibus mercatoribus festis dominicisque diebus ab nostrorum alterutro, non adverso hospite et Turcorum conniventia fierent. Porro caeteros, etsi Christi sacri initiatos, qui tamen plerique aut athei aut calvinistae audiant, frustra conveniebamus. Centum circiter Bosnenses confessione expiati, eucharistiaque refecti, qui in fide vacillabant, Mahometemque iam redolebant, ut ne labarent, sunt confirmati. Matrona catholica audito nostrorum Budam adventu, a decem leucis animi sui latebras apertura ad nos advenit. E Rascianis sacro lavacro tincti infantes duo, aliis persuasum, ut schisma abiicerent, vicarium Christi agnoscerent et ceremoniis suis retentis cum ecclesia Romana sentirent, neque sacerdotem ullum ad sui curam adsciscerent, qui non verba eadem iuraret. Rascianorum aliquis, ut noster volebat, fasciatus, ut Turcae et populares Rasciani, enurgemenus; cui Rascianus sacerdos multa ad tollendam sive fascinationem, sive daemonium frustra exhibuerat, catholici cuiusdam Germani suasu ad opem nostram confugit. Accersitus noster hominem mutum reperit, hortatus circumstantes ut ardentem positum genibus pro homine Deum una precarentur, inter populi suspiria et preces, ad animi quandam inusitatam tranquillitatem, non tamen ad linguae usum rediit. Adhibitis deinde sanctorum reliquiis et agni Dei cerea effigie, rupto silentio mutus ille loqui distincte caepit, inductusque ut ad malum ab radice tollendum de peccatis suis confessionem admitteret et schismate abiecto, deinceps cum catholicis in omni vita reliqua vera sentiret; praestitit utrumque serio, et cum omnium etiam Turcarum admiratione (quod nostri Budae morabantur) ut omnes referebant magna gratulatione, recte habuit.

Turcae olim christiani, cum nostros caeteris illarum terrarum sacerdotibus et religiosis vidissent vivere Deo et conscientiae conformius, occulte ad nos ventitarunt, testati cum lacrymis se cultu quidem externo Turcos, sed mente christianos et esse et velle, instructi pro temporis et loci ratione, ut de negato publice Christo saepe contenterentur, et cum potestas esset ad christianos excederent, tum ut quoties orarent, non nisi Christum adorarent, neque alias praeter christianas preces usurparent. Unus illorum, qui prae caeteris apostasiam suam amplius deplorabat, magno nobis usui fuit in

puerulis puellulisque christianis passim a Turcis redimendis, quotquot nactus erat, eos nobis precio minori vendebat, cupiens illis cautum prospectumque, ne christiana illa aetatula Turcicis superstitionibus ac perfidia imbueretur.

Reducti ex indigna servitute trecenti, qui omnes, demptis XV, varia haeresi laborabant. Erant hussitae alii, alii picarditae, nonnulli calvinistae, multi anabaptistae, swenckfeldiani seu fratres helvetic plurimi, pauculi lutherani, qui omnes ubi nostrorum in expectatam maxima asperrimaque hyeme circa se conspexere charitatem, eiurata ex animo haeresi ad Ecclesiae sinum rediere. Multa sunt questi de ministrorum suorum inani pollicitatione, cum facerent spem Bethleemum non futurum hostem, sed ex tyrannica papistarum caesareorum servitute redemptorem, nemo proinde fugeret, nemo se, nemo sua abderet, nulli malum nisi papistis verendum. Atque ita delusi, velut de coelo venientem Betleemum excepturi agminatim congregati, servi facti barbarorum, qui miti christiani Caesaris imperio tanquam iugo tyrannico refragabantur.

Questi sunt et de Tartarorum ac Turcarum immanitate, qui senibus ad iter inep-tis misere caesis, infantes ab uberibus matrum quod vagirent abstractos, canibus quorum catervas subodorandarum insidiarum causa secum trahunt, infelix et lamentabile pabulum obiiciebant, alios clamosiores terrae allidebant, in crucis formam alios ad solem expansos torrebant, denique in paludes, sepes, fossas deturbabant alios, mutire non ausis matribus minarum vi et plagarum, si interitum suorum quererentur.²

Mai lelőhelye: ARSI Austr 135 p. 289-290.

Jegyzet:

1 LUKÁCS: Catalogi II. 260. szerint *In missione quinqueecclesiensi et in Hungaria sub Turca Joannes Czerneki, Georgius Svetić, Matthaeus Vodopia, Daniel Berlich, Daniel Bastelius és Leonardus Bagnus* volt. Az első három Pécssett és környékén működött, míg Bagnusnál (Catalogi II. 541.) és Berlichnél (Catalogi II. 548) szerepel az *in missione turcica*, illetve a *missio in Hungaria* megjelölés. Ők jártak tehát Budán, s jelentésük alapján készülhetett ez az évkönyvrészlet.

2 E misszióhoz adalékul szolgál a rendfőnök Giovanni Argentihez 1624. 10. 19-én írt levele, amelyből kiderül, hogy a két atya Altham gróf kíséretében kereste fel Budát: „Domino Comiti ab Altham eunti Budam duos socios datos lactor, sed quod Reverentia Vestra suggerit, unum ex illis Sophiam mitti posse, ut se alteri patri ibidem commoranti iungat, nescio quo spectet, cum neminem adhuc Sophiae commorari putem ideoque duos pro hoc loco a Reverenda Vestra petii litteris 7 Septembris scriptis...” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 II p. 551. Conceptus)

1623. Róma

Georgius Bujtul Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

A karánsebesi katolikusok neki írt magyar nyelvű levelének lefordításával ad nyomtatékot kérésének: minél előbb szeretne visszatérni hazájába. — A levél írói 1622. áprilisában elhatározták, hogy elhagyják az eretnekek egyházát. Azóta legfeljebb ünnepnapokon érkezik hozzájuk pap Temesvárról vagy Belgrádból. Bujtul azt ígérte, hogy 1622. júliusában megérkezik hozzájuk, de hiába várták, s egyre nehezebben viselik el hiányát.

Mivel a törökkel béke van, bátran jöhet Belgrádon keresztül. Vannak patrónusai a fejedelemségnél, s különben is mindent megkap, mivel az övéihez tér haza. — Bujtúl hozzáteszi még, hogy a belgrádi papok legfeljebb misézni tudnak Karánsebesen, mivel nem tudnak sem magyarul, sem románul. Minél előbb szeretne visszatérni, mivel már nyugodt álma sincs az övéi lelki szükölködése miatt.

Admodum Reverende in Christo Pater.

Etsi meum animum iam satis superque Admodum Reverendae Paternitati Vestrae perspectum esse non dubitem, quia tamen ignis in sinu positus abscondi nequit, saepe saepius ut erumpat necesse est, atque tunc vel maxime, cum illius incendium nequaquam ultra sustineri valet. Cum itaque indies multis ac miris modis pectoris mei flamma ac desiderium iuvandae patriae accendatur, continere me non possum, quin Admodum Reverendae Paternitati Vestrae hunc animi ardorem iterum aperiam atque pro illius refrigerio ad eandem confugiam. Epistolam a Caransebesiensibus catholicis ungarico idiomate mihi scriptam in latinum transtuli, ut ex ea Admodum Reverenda Paternitas Vestra illius loci spiritualem necessitatem coniiciat.

„Lectae sunt coram omnibus catholicis Reverendae Dominationis Vestrae litterae, ex quibus quantam animi laetitiam perceperimus, quasve praepotenti Deo egerimus gratias, quod Vestram Reverentiam inter tot tantasque procellas servavit incolumem, exponere satis nequimus. Laetamur cuncti quod ex hac nostra civitate servum sibi Dominus elegerit, per quem sanctum suum nomen inter valachos quoque annunciari vult. Et quidem si ulla natio sub caelo reperitur, quae spirituali fraudetur alimento ista sene, ob innumera scelera iusto Dei iudicio ab omnibus derelicta, fame tabescit. Nos omnes qui residui sumus catholici Deo inspirante in unum convenire caepimus 24 Aprilis praeterlapsi anni, relictam tandem haereticorum ecclesiam, quam vel inviti ob spiritualium rerum inopiam frequentabamus. Singulare hoc Dei erga nos beneficium esse agnoscimus; unde tamen ortum habeat ignoramus. Aliquem sibi Dominus reliquit fortassis virum, qui pro hac misera ac afflicta nostra patria fundat preces, quarum intuitu rorem suae benignitatis super nos effundit. In domo quadam orationi, ac piis exercitiis vacamus absque sacerdote. Ad solemniora festa Themasvarino aut Belgrado (quod abest quatruidui et amplius) aliquem ad sacrum peragendum advocamus. Toto cordis affectu Vestram Reverentiam desideramus et expectamus. Scripserat enim se circa finem Iulii praesentis anni adfuturam, sed necdum videre licuit arbitramur necessariis occupationibus praepeditam moram traxisse. Verum, ubi quaesimus utilius se occupare poterit? ubi nam uberiores Domino fructum cumulare poterit, quam inter nos, quorum corda, ut Vestra Reverenda optime novit, ob sacrosancti missae sacrificii caeterorumque sacramentorum sitis ardorem, languent penitus? Nec dubitamus de bona Vestrae Reverentiae erga nos voluntate ac affectu, sed expectare difficile admodum ac molestum nobis est.

Quotidie namque cum lachrimis ac magno cordis dolore innumeros sine sacramentis e vita discedere conspiciamus. Quia vero summa inter nos et Turcam est modo tranquillitas, securius ac citius Vestra Reverentia Belgrado in patriam remeare poterit. Spes nobis affulget non exigua, ut mediante Vestra Reverentia altera ecclesiarum nobis cedat; sunt quippe Vestrae Reverentiae egregii patroni, qui a Serenissimo Principe facile quod volet, impetrabunt. Nec calvinistae obstare poterunt, quo minus

○

Vestra Reverentia inter nos domi suae commoretur, atque adeo spirituali necessitati nostrae succurrat. Plura scriberemus, ni mercatores Venetias properarent. Faxit Deus, ut coram non per litteras nostras miseriae Vestrae Reverentiae edicere possimus. Deus Vestram Reverentiam ad multorum solamen diu servet incolumem.

In Caransebes 1 die augusti 1623.”

[Hátlapon:] Georgio Buitul Transylvano

Cernit Admodum Reverenda Paternitas Vestra quanto sudore unicum duntaxat pro solemnioribus missae sacrificium comparent. Neque enim alia ecclesiastica ministeria Belgradenses sacerdotes (nisi forte per interpretem) inter illos obire queunt, cum nec Ungaricam nec Valachicam, qua in illa civitate ac territorio utuntur, linguam calleant. Quamobrem per immensam Iesu Christi, qua nos dilexit, charitatem Admodum Reverendam Paternitatem Vestram humillime supplico, ut paterna sua erga eos viscera commonstret, succurratque miseris, qui omnem suam spem in Admodum Reverenda Paternitate Vestra collocarunt. Horum recordatione mei oculi paene quotidie lachrimis madent, tantoque illos iuvandi desiderio flagro, ut ne somnum quidem quiete capiam. Scio namque, quam multas Christo Domino, eius adiuvante gratia, acquirerem animos. Non me labores terrent, non incommoda, unicus solummodo Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae accedat consensus, extemplo intrepidus ibo. Deus optimus Maximus Admodum Reverendam Paternitatem Vestram diutissime servet incolumem.

Mai lelőhelye: ARSI Fondo Gesuitico 732. Nr. 367.

Jegyzet:

1 A datálatlan levél 1623 végén íródhatott, mivel a karánsebesiek levele 08. 01-én kelt. Bujtul 1625-ben került haza Felsőmagyarországon keresztül.

298

1624. 01. 20. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti tartományfőnöknek Bécsbe.

Jól látja, hogy a háború veszélyezteti a török missziót. A harcok befejeztével azonban gondoskodnia kell róla.

Missionem turcicam belli tumultu impediri Reverentia Vestra bene monet. Ubi ille conquieverit, cogitationem de illa adornanda iterum spero resumet.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I f. 476.

1624. 02. 03. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Paczoth Ferencnek Bécsbe.

Örül, hogy társaival együtt szerencsésen megérkezett, s hogy jól halad tanulmányaiban. A tartományfőnök majd dönt, hogy Bécsben, vagy Grácban végezze a teológiát. Ha előre sejtette volna az elkövetkező hadi eseményeket, Itáliában tartotta volna. A tiltott könyvek olvasására a tartományfőnöktől kérjen engedélyt. Nem engedheti meg, hogy bizonyos pénzüsszeg felett rendelkezék.

Gavisus fui plurimum cum ex litteris tuis intellexi, salvum te et incolumem cum sociis in provinciam pervenisse, et iam studiis theologicis applicatum esse. Rationem ob quam malles his Graecii quam istic operam dare, cum sperem propediem mutandam, non erit spero difficile tibi desiderium tuum superiorum consilio conformare. Ceterum quod doles, non licuisse tibi curriculum studiorum in Italia percurrere, ego si perturbationem provinciae istius, quam Betleni rebellio excitavit, praevidere potuissem, haud gravate in Italiam te cum sociis retinuissem. Nunc quando aliter factum est, solare te quod obedientiae ductum secutus istuc veneris, cuius merito futurum spero, ut te nunquam eius poeniteat. Facultatem legendi libros prohibitos Pater Provincialis, cum ea tibi opus erit, haud gravate concedet. Dandi autem et accipiendi intra viginti iuliorum pretium, neque ego unquam habui, neque tibi concedendam puto, cum similes facultates in Societate concedi non soleant, et semper in promptu habeas superiores, qui libenter concedent, quod sine iniuria religiosae paupertatis hoc in genere poterit concedi. Hos ergo cum submissione adeas, cum quid dandum erit aut accipiendum et meritum paupertatis hoc humilitatis exercitio augere non recuses. Quod reliquum est, divina bonitas animum tuum gratiae suae donis cumulet, eique me sacris tuis orationibus identidem commenda.

Romae 3 Februarii 1624.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I pp. 479-480. Conceptus

1624. 02. 17. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Cserneki Jánosnak Pécsre.

A tartományfőnököt már több hónappal ezelőtt értesítette, s neki is többször írt, hogy vonuljon vissza a misszióból. Ezért most e Raguzán keresztül küldött levéllel utasítja, hogy azonnal menjen Ausztriába és jelentkezzen a tartományfőnöknél.

Multi menses sunt, cum scripsi ad Patrem Provincialem Austriae, ut cum Reverentia Vestra iam tot annis in missione ista procul a religioso contubernio in multis laboribus et incommodis versata sit, eam aliquando ad recolligendum spiritum viresque in aliquo Societatis collegio restaurandas revocaret. A quo cum mihi nuper sit responsum, saepius se hac de re ad Reverentiam Vestram scripsisse, sed credere litteras ad ipsam non perferri, eo quod a Reverentia Vestra nihil litterarum recipiat, volui pro mea erga Vestram Reverentiam caritate et cura, quae me ex officii ratione pro sua salute et consolatione sollicitum reddit, ipsam hisce, quas per Ragusam mitto,¹ monere, ut cumprimum post acceptas hasce poterit, iter in Austriam suscipiat, relicto in Residentia ista aliquo, qui dum aberit, vices ipsius istic obeat. Ubi vero in Austriam pervenerit, reddat continuo de suo adventu certiore Patrem Provincialem, cui iam a me commendatum est, ut eam cum caritate excipiat et in aliquo collegio statuatur, in quo et corporis vires et spiritus vigorem nonnihil recreet, ut deinde maiori alacritate ad Dei gloriam et salutem animarum curandam revertatur. Deducat Reverentiam Vestram sanam et incolumem per omnia pericula Dominus Iesus, isque animum eiusdem gratiae suae donis locupletet. Atque hisce me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 17 Februarii 1624.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 488. Conceptus

Jegyzet:

- 1 A Raguzán keresztül küldendő levélről a generális már 02. 10-én értesítette Giovanni Argentit: „Patrem Johannem Czerneki Reverentia Vestra continuo ad se revocat, diligenterque examinet quae de illo sunt delata. Ego etiam quo citius omni scandali periculum avertatur, hinc per Illyricum ad ipsum scribam, ut se statim in Austriam recipiat.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 I p. 485. Conceptus)
- 2 A generális egyébként már e levél megírásakor többet tudott Cserneki botlásairól. Pár hónappal később azonban véglegesen komollyá vált az ügy, mert ekkor már azt írja Argentinek, hogy a Cserneki által bevallottak már elegendőek ahhoz, hogy kizárják a Társaságból (1624. 05. 25.): „De Patre Joanne Czernecki Reverentia Vestra me moneat, num praeter ea quae ipsum de se fateri scripsit, aliquid aliud de eo aut nostri aut alii retulerint, repetatque summam quae ipsi potissimum fuere opposita. Interim Reverentia Vestra non ostendat illi spem remanendi in Societate, praesertim cum, ut aliud nihil de ipso deprehendatur, illud quod fatetur, satis sit, ut a Societate reiiciatur. Interea dum de defectibus illius Reverentia Vestra huc scribet et responsum expectabit, efficiat, ut praeteritam vecordiam poenitentiae exercitiis expiet.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 I p. 506. Conceptus)

301

1624. 04. 13. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Gyulafehérvárra.

Hosszú idő óta csak az elmúlt év április 15-én írott leveléből értesülhetett sorsáról. Ez azonban csak azt a kérést tartalmazza, hogy Vass János soroltasson a Társaság jötevői közé. Gyakran írjon, és különböző utakon küldje leveleit.

Cum anni aliquot abierint, ex quo nullas a Reverentia Vestra litteras vidi praeter unas quae ante paucos dies redditae mihi fuerunt, quae scriptae erant superiori anno 15 Aprilis, magna plane cupiditate illas legere caeperam sperans ex iis intelligere, quare Vestra Reverentia istic viveret, in quibus occuparetur et quam divinae gloriae et salutis animarum procurandae facultatem haberet. Sed cupiditati meae et desiderio epistolae argumentum nequaquam satisfecit, cum aliud nihil contineret, quam testificationem beneficiorum et studiosissimae in ordinem nostrum voluntatis Domini Joannis Vas, quem a me tamquam filium suscipi et participem bonorum operum Societatis nostrae reddi cupiebat. Nam etsi et hoc libentissime intellexerim et statim eundem participem omnium bonorum operum ordinis nostri fecerim, tamen cum alia multa de Vestra Reverentia scire cuperem, nequaquam exspectationi meae epistola illa satisfacere potuit. Quare quam possum maximo affectu a Reverentia Vestra peto, ut alias prolixiores ad me de sanitate sua laboribus et fructu, quem colligit, subinde scribere velit. Et quia fieri potest, ut non omnes huc perferantur, det operam ut frequentia litterarum et itinerum etiam varietate illud efficiat, ut si non omnes, aliquae saltem e multis huc perferantur, ne tanto tempore, quid de Reverentia Vestra et socius eius sit, ignoremus. Interea non omittam divinae bonitati pro Reverentiae Vestrae incolumitate supplicare. Cui etiam ab ipsa meos conatus sacris suis sacrificiis et orationibus identidem commendari desidero.

Romae 13 Aprilis 1624.

[In margine:] Duplicatae 20 Aprilis

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 503. Conceptus

302

1624. 04. 26. Gyulafehérvár

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Isten megőrizte őket a háborúk közepette is, Vásárhelyi Gergely azonban az elmúlt év október 18-án elhunyt. Mőry sok — részben a katolikusok által támasztott — nehézség után letelepedett Monostorban és eredményesen dolgozik. Erdélyi István és Vass János segítségével iskolát tart fenn és gondozza a környék katolikusait is. Az év elején megtérítette a zalatnai aranybánya vezetőjét, Henricus Lisibonát, akinek apja eretnekként menekült ide Belgiumból. Ugyanitt katolikussá tett egy románt és egy németet. — Ha lenne egy német társa, itt mindenkit meg lehetne téríteni. Besenyőn egy katolikus özvegy birtokán, valamint Marosnémetiben is térítőutakat tett. Az iskolában az elmúlt évben sokan meghaltak, s nincs elég tanító. Sokat tehetne a Székelyföldön is, ha lenne egy társa, aki távollétében Gyulafehérvárt marad. Bujtult nagyon várják. — Martinus Bauda jól van Csákyné udvarában. Szívesen ír biztatást a maceratai kongregációnak, ha többet tud róla. Sarmasági Zsigmond, a Társaság jötevője március 16-án elhunyt. Jezemicki János halálán van. Imátkozzanak értük. Vass János megérdemli, hogy a Társaság jötevőjének számítson.

Molto Reverende Padre in Christo.

Il Signor Iddio tra tanti disturbi et tante varietà di guerre si è compiaciuto a mantenere quel tanto, ch'havea benignamente preveduto a questa vigna sua (benché sbattuta tutta, ma non infoecanda affatto), de lavoratori, escetto ch'il Padre Gregorio¹ alli 18 d'ottobre andò a miglior vita, dell'anno già corso. Il Padre Stefano More doppo molte et gravi contradictioni de contradicenti, anchor che fussero alcuni catholici, fece residentia in Monostor, che prima fu abbazia comprata a nostri bisogni dalla Serenissima Maiestà del Stefano Baththoreo, re di Polonia, dove con straordinario concorso tanto di quei di Claudiopoli, quanto di quelli delle ville vien a fare frutti segnalati a beneficio di molte anime con haver messa qualche schola di grammatica mantenuta dai signori cattolici, specialmente dal Signor molto Magnifico Stefano Erdeli,² Signor Giovanni Vas,³ ambedui benefattori delli più insigni ch'habbiamo in Transilvania.

Non li mancano però commodità da poter andare alle ville de signori cattolici come ne ancho qui manca. Appunto l'anno novo fu acquistato al Signor Iddio il Signor Praefetto delle minere d'oro, d'argento, argento vivo etc. chiamato Henrico Lisibona, il padre di cui, essendo molto contrario alla fede santa, fu sforzato d'uscire a queste parti soggette ad ogn'heresia, dalla patria sua, Belgio. Nel medesimo luogo chiamato Zalachna, doi altri sono convertiti, uno tedesco, altro vlacho. Questo non puotendo prima che si convertisse cose di divotione senza svoglia et ramanzo sentire, doppo che fu fatta oratione con lui al modo nostro, s'affettionò talmente, che da l'in giù sempre fin a spirar l'anima era quasi insatiabile nell'oratione. Questo Signor Lisibona havendo rotta la gamba, et da tal caso li medici desperatisi maravegliosamente fuor d'ogni pensiero, essendo a posta l'osso rotto, guarito è.

Qui sono molti tideschi, benché luttherani, tuttavia havendo qualche Padre Tidesco, si convertiriano se non tutti almanco alcuni, massime essendo il Prefetto già detto cattolico. In Besenieo villa d'una Matrona cattolica, parecchie fameglie si son acquistate a Cristo. Così in Nemethi, purché fusse commodità per andar costì. Qui la schola pur si mantiene, ma con mancamento de molti, parte essendo morti l'anno passato, parte non puotendo trovar de maestri. Dir non si può quanti si convertiriano in Sicilia, purché fosse almanco un compagno sacerdote qui nella residentia. Il Padre Georgio Buytul sarebbe molto a proposito per esser qui cognosciuto, se farsi potesse, senza pregiudicio delle cose spirituali. La patria sua molto fervente, fa vantaggi grandi, vincendo in gran lunga quelli della oppositione contraria in numero, et in auctorità d'huomini di maneggi, potrebbe scorrere anchora quel paese suo, dove è grandamente desiderato il Padre Buytul.

Il Padre Martino Bauda, tuttavia sta nella corte della Signora Giakiana⁴ alquanto stando meglio. Dio voglia che dovendo altra volta scriver alla Paternità Vostra Molto Reverenda, habbi ancora de compagni, quia annuendum videtur sociis. La Congregatione di Macerata, non so qualmente cresciuta sia, volentieri la consolarei intendendo prima buone nove d'essa.

Il Signor molto Magnifico Sigismundo Sarmassaghi⁵ per molte virtù heroiche cognosciuto da tutti nostri che si trovano in queste nostre parti, per le quali fu partecipe nei privilegi nostri, et lui et la signora sua moglie, alli 16 del passato andò a miglior vita, come si spera. Fu a tempi suoi oratore alla Maiestà Imperiale da Sigismundo Baththoreo, al Duca di Fiorenza, et anche, se ben mi ricordo, alla Sedia Apos-

tolica. Fu insigne benefattore nostro. Il Signor Johanni Jezernicski,⁶ questo anche insigne benefattor nostro, ogni dì già di età et lunga malattia stracco, aspetta l'esito suo. Li potria pregar per tutti questi tre. Il Signor Johanni Vas, mi pare che degno sia che si metta nel numero di quelli, che godono li thesori della Compagnia. Molte cose si potriano scrivere, ma non permette il tempo et l'indispositione ch'ho. Alli suoi santissimi sacrificii, io servo ingrato, mi molto raccomandando di Vostra Paternità Molto Reverenda et di tutta Compagnia, insimeme con la patria mia ingrata, salutando quelli ch'ancora tengono qualche memoria di me, et il charissimo Padre Buytul.

Albae Juliae 26 April. 1624.

Di Vostra Paternità Molto Reverenda servo indegnissimo in Christo.

Stefano Szini.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 177r-178v.

Jegyzet:

1 Vásárhelyi Gergely

2 Erdélyi Istvánra lásd a 185. levelet.

3 Vass János 1633-1635 közt a fejedelmi tábla ülnöke lett. Vö. TRÓCSÁNYI Zsolt: Erdély központi kormányzata 1540-1690. Bp., 1980. 361.

4 Wesselényi Anna

5 Sarvasági Zsigmond kancelláriai titkár (1596-1598) volt, a jezsuita rend barátja, akit I. Rákóczi György nótáztat 1633-ban. Vö. TRÓCSÁNYI Zsolt: Erdély központi kormányzata 1540-1690. Bp., 1980. 185, 409; MAH IV. 298.

6 Jezernyczky János 1605-1606-ban görgényi udvarbíró, 1610-1622-ig? Vö. TRÓCSÁNYI Zsolt: Erdély központi kormányzata 1540-1690. Bp., 1980. 333.

303

1624. 06. 06. Kolozsmonostor

Móry István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Bár a jezsuiták nem tartózkodhatnak Erdélyben, az ország és a fejedelem dekrétuma alapján hárman engedélyt kaptak erre. Ő hat éve szolgál az erdélyi katolikusok legjelentősebb helyén. Van temploma, s Kolozsvárról, illetve a környékről 300-400-an vesznek részt az istentiszteleteken, de nagyobb ünnepeken számuk eléri az ezret is. Adományokból él és világi öltözkében jár. A kétosztályos iskolában mintegy 80 diák tanul, a tanítók ellátásáról ő gondoskodik. Jótevőik közül legjelentősebb Erdélyi István, akit a generális ismét megkereshetne levélben. Vass János, aki a társaság neveltje, s akit Giovanni Argenti is jól ismer, megérdemelné, hogy Erdélyihez hasonlóan a Társaság érdemeiben részesüljön.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Sextus iam annus agitur, Pater Admodum Reverende, ex quo Transylvaniam incolo iussu ac auctoritate superiorum meorum. Quo quidem in regno, licet Societatis Iesu personis per omnia habitare licitum non sit, ex decreto regni et Principis tres tamen de Societate hic sumus et habitamus uti possumus. Ego videlicet, qui praecipuum pene locum, qui catholicis e regni consensu datus est, incolo. Templo sat

nobili potior et auditoribus non paucis, qui ex vicina Claudiopolitana civitate ac pagis adiacentibus, nobiles ac plebei ad me audiendum confluunt. Trecentos, quadringentosve ordinarios habeo auditores. Maioribus vero solennitatibus ac Domini festis ad mille etiam plus minus excrescit numerus. Vivo ex meris piorum eleemosynis, quibus ego (habita semper ratione instituti mei) utcunque sustentor. Vestitu quotquot hic sumus, utimur externorum laicorum honeste incedentium, colore ceruleo vel negro. Scholas etiam hoc in oppido erexi, in quibus octoginta pene numerantur studiosi, duas in classes divisi. Magistris ego victum et salarium praebeo. Benefactores catholicos ac patronos habeo non paucos, ac imprimis Generosum Dominum Stephanum Erdelium,¹ virum in hoc regno magnae auctoritatis, qui etiam est a consiliis Serenissimi Principis Transylvaniae, quem Admodum Reverenda Vestra Paternitas ob viri huius singulares dotes ac erga religionem catholicam zelum Societatis nostrae meritis omnibus adscribere ante triennium pene dignata est; quem si vel unicis literis Admodum Reverenda Vestra Paternitas inviseret, non dubito, quin illi gratissimae forent, ac summae etiam consolationi. Hoc fere non minor est Generosus Dominus Ioannes Vass,² qui non me solum, sed etiam alios nostros, qui in hoc regno sunt, quin immo alia insuper collegia Societatis nostra, non semel sua liberalitate iuvat, et indies iuvare ac de necessariis providere non cessat; qui etiam magistrum scholae, ac cantores musicos pro usu templi suo sumptu alit, et alia denique multa ad Dei gloriam pertinentia indies facit. Multis hic bonus Dominus precibus apud me institit, ut eum Admodum Reverendae Paternitati Vestrae commendarem, ut nimirum Admodum Reverenda Vestra Paternitas dignaretur ipsum etiam participem reddere Societatis nostrae meritorum ac piorum operum, eo modo quo Generosum Dominum Stephanum Erdelium. Certe Admodum Reverende Pater, dignus est Dominus hic; cui Societas hoc beneficii genus praestet, a teneris pene a nostris educatus est, ut optime novit Reverendus Pater Ioannes Argentus Provincialis noster. In hoc regno magnae est vir auctoritatis, totus noster, pius, doctus et insuper celebs, neque cogitat de matrimonio. Quam rem si Admodum Reverenda Vestra Paternitas ei concesserit, nae,(!) non ingratum hominem Admodum Reverenda Vestra Paternitas beneficium est collatura. Speramus enim ipsum et in interiori homine, magna gratiae divinae incrementa sumpturum, et in exterioribus quoque multa nos beneficia ab ipso percepturos. Quae spes ne ipsum fallat, etiam atque etiam Admodum Reverendam Paternitatem Vestram oro et quaeso, sentiatque bonus Dominus commendationem meam apud Admodum Reverendam Paternitatem Vestram non leve pondus habuisse. His me Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae sanctissimis sacrificiis ac precibus commendo.

Ex Monostorino Transylvaniae oppido 6 Iunii 1624.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae filius in Christo addictissimus ac servus humillimus longissime exulans

Stephanus Mori

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 348r-v.

Jegyzet:

1 Lásd a 302. levél jegyzetét.

2 Lásd a 302. levél jegyzetét.

1624. 06. 29. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Marin Dragonak Belgrádba.

Örül Jacobus Tugolinusszal elért sikereinek. A pécsieket ösztönözni fogja az új naptár bevezetésére, de ebben az ügyben óvatosan kell eljárni.

Mi rallegro che Vostra Riverenza si sia abbocata al Padre Giacomo¹ e del frutto che tutti due raccolgono. Quanto agli operarii delle Cinque chiese, sarà mio pensiero a di ridurli alla subordinatione debita l'introduzione del novo calendario e da me molto desiderata; ma è necessario trattarla suavemente e in modo che riesca senza rancori e non impedisca la conversion di quelli che forse per questo conto si ritirassero.

Mai lelőhelye: ARSI Roma 18 II f. 491. Conceptus

Jegyzet:

¹ Jacobus Tugolinus

1624. 07. 27. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Gyulafehérvárra.

Április 26-i levele már bővebben tartalmazott híreket, mint a korábbi. Ismét gyakori és különböző utakon való levélküldésre biztatja. — Georgius Bujtult még nem küldheti, mert még nem töltötte le a noviciátust. Küldje meg Vass János titulusait, hogy értesíthesse: a Társaság lelki érdemeiben részesítette.

Quas Reverentia Vestra 26 Aprilis scripsit, primum ante paucos dies accepi, quae mihi longe gratissimae fuere, quod paulo plenius indicarent, quibus in locis et quo fructu nostrorum industria in regionibus istis occupetur, cum ea de re iam pridem nempe fere a biennio nihil admodum intellexissem. Quare, ne tanto iterum tempore nesciamus, quid istic a nostris ad Dei gloriam et animarum salutem geratur, det quaeso operam Reverentia Vestra, ut deinceps et saepius et diversis itineribus litteras ad nos dirigat.

Pater Georgius Buytul, quem Reverentia Vestra in Transylvaniam mitti exoptat, adhuc tyrocinium non explevit. Mittetur suo tempore. Interim exercemus illum hic in iis officiis, quibus ad Dei gloriam istic amplificandam aptior reddatur. Congregatio Maceratensis adhuc, uti intelligo, floret. Si Reverentia Vestra eam litteris suis ad ardentiora pietatis studia incitare voluerit, spero operam bene collocandam. Domino Joanni Vas¹ iam pridem concessi communicationem bonorum operum nostri ordinis; adhuc tamen illi huius communicationis testimonium non misi, quod nesciam quibus illum honoris titulis compellem. Vestra Reverentia de illis me edoceat, et ego curabo litteras patentes pro eo conscribi. Et cum aliud non sit quod hisce addam, precor

Reverentiae Vestrae a divina bonitate copiosa gratiae suae auxilia et me sacris suis sacrificiis commendo.

Romae 27 Iulii 1624.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 524. Conceptus

Jegyzet:

1 Lásd a 302. levél jegyzeteit.

306

1624. 07. 27. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti tartományfőnöknek Bécsbe.

Megismétli a Paczót Ferenc ügyében október 28-án írottakat: egy rövid időre engedjék haza, hogy rendezhesse örökösödési ügyét, s hogy családja néhány tagját megtérítse.

Superiore anno 28 octobris significaveram Reverentiae Vestrae, fratrem nostrum Franciscum Paczoth petiisse hic a me facultatem adeundi, ubi belli tumultus quievisset, patriam suam, ut cum suis de hereditate sua transigeret, simulque experiretur, num quosdam ex consanguineis suis, qui catholici non sunt, ab errore ad veritatem posset adducere; faciebamque tum Reverentiae Vestrae potestatem mittendi eo dictum fratrem, cum id commodum posse fieri putaret. Hoc quia adhuc ipsi concessum non est, cum tamen pace iam stabilita tempus non incommodum videatur, suspicor aut litteras illas Reverentiae Vestrae redditas non esse, aut aliquid obstaré, quominus facultatem illam fratri nostro concedat. Quod si nihil obstat, rogo Reverentiam Vestram ut boni fratris desiderio primo quoque tempore satisfacere non omittat.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 526. Conceptus

307

1624. 08. 31. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Ignatio Tudisionak Raguzába.

Bujtult még nem küldheti Erdélybe, mivel még nem töltötte ki a noviciátust.

Quando il Padre Giorgio Buitul sarà divenuto atto istrumento della Compagnia, si potrà mandare per aiuto della Transilvania. Adesso, se ben, è molto virtuosa, è ancor novitio, a non sarebbe servizio di Dio esporlo ad un' impresa di tanto travaglio. Quando sarà ben fondato nelle virtù secondo il modo della compagnia, non gli mancherà da fare in servizio della Maestà divina, da cui prego a vostra Riverenza copiose gratie...¹

Mai lelőhelye: ARSI Roma 18 II f. 517v. Conceptus

Jegyzet:

1 Ugy tűnik, hogy a karánsebesiek a belgrádiakon keresztül is próbálták sürgetni Bujtut odaküldését. Lásd ezzel kapcsolatban a rendfőnöknek ugyancsak Ignatio Tudisionak írt levelét: 1624. 11. 12.: „La risposta da me data a Vestra Riverenza circa il Padre Buitul è stata anco data alli padri di Belgrado a non si può far altro.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Roma 18 II f. 529r. Conceptus)

308

1624. 08. 31. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti tartományfőnöknek Bécsbe.

Ha a Társaság tagságára méltatlannak bizonyult Csermeki János kitöltötte büntetését, bocsássa el a rendből. Fontos, hogy a magatartásán felháborodott pécsiek tudomást szerezzenek kizárásáról. — Gondoskodjék ugyanakkor arról, hogy két horvátul jól tudó jezsuita azonnal jelentkezék Belgrádban Tugolinusnál, akit a török uralom alatti területeken működő missziók főnökévé nevezett ki, s akihez Pécs is tartozik.

Patrem Joannem Czernecki, qui se Societatis contubernio plane indignum minus religiosa vivendi ratione reddidit, si Reverentia Vestra existimet iis poenitentibus, quas adhuc subiit pro conditione loci istius satis punitum esse, a Societate dimittat, et procuret, ut Quinquecclesiis intelligatur ob mores minus religiosos, quibus in illa missione multos offendit, bene castigatum esse, et a Societate tanquam indignum, qui diutius in ea retineretur, dimissum. Proderit enim tum ad cautelam nostrorum, tum ad exemplum externorum, si ubi bonus ille vir ita turpiter lapsus est, rescitum fuerit similia a Societate impunita non relinqui.

Ceterum quoniam hoc patre Quinquecclesiis revocato duo tantum ibidem supersunt, qui rem christianam procurant, neque multo plures Belgradi et in finitimis locis sint, desidero ut Reverentia Vestra primo quoque tempore duos alios patres linguae illyricae bene peritos Belgradum ad Patrem Iacobum Tugulinum mittat, iisque commendet, ut dictum patrem superioris immediati loco agnoscant, eidemque in omnibus obtemperent. Est enim ille, uti etiam alias significasse me existimo, constitutus a me missionum turcicarum superior, ita ut illi non solum eos, qui Belgradi et finitimis locis laborant, sed etiam qui Quinquecclesiis versantur, in posterum subesse desiderem. Ad quod statuendum praeter alias rationes illa etiam me non parum commovit, quod sperem praesente in illis regionibus proprio omnium superiore maiorem vitae et morum cuiusque rationem haberi posse, et singulorum labores obedientiae ductu magis ordinatos ac fructuosos futuros.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II pp. 536-538. Conceptus

1624. 09. 09. Muzio Vitelleschi rendfőnök Jacobus Tugolinusnak Belgrádba.

Onil sikeres munkálkodásuknak. Georgius Buiul még a noviciátust tölti, de nagy reményekre jogosít, s oda fogja küldeni. Ha alkalom kínálkozik, anyagiakban is segítésget ad.

La lettera di Vostra Riverenza delli 10 di Ottobre mi è stata di consolazione molto straordinaria, si per nuove che mi da del copiosa frutta che il Signore si degna raccogliere per mezzo delle fatiche di Vostra Riverenza e degli altri; sì anche per la nuova che mi da di se stessa, che è tanto tempo che la sto aspettando. Per amor del Signore, Vostra Riverenza scriva sempre che può perché ci rallegreremo con gli avvisi di edificazione, e con quelli di tribulatione compateremo, e sempre pregheremo la Maestà divina che la protegga in mezzo di tante difficoltà et angustie. Il padre Giorgio Buiul è ancora novito, et il Signore per sua bontà gli va istillando il zelo dell'anime in modo che si ne può sperare ottima riuscita, e finito il novitiato, si potrà mandare. Per conto del soccorso delle cose necessarie non si lascia occasione di procurarlo, e speriamo in Dio benedetto che ci farà gratia di poter mantenere commodamente cotesta missione di tanto suo servizio e gloria. Egli che può, benedica Vostra Riverenza con li compagni, et io abbraccio tutti nelle viscere del cuor mio e mi raccomando.

Mai leltőhelye: ARSI EE NN 2 f. 268v. Conceptus

1624. 09. 28. Róma Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Danielnak Bécsbe.

Kéri a mellékelt levelek továbbítását Erdélybe Erdélyi Istvánhoz, Vass Jánoshoz és Móry Istvánhoz. Erdélyinek megköszöni a bécsi kollégium számára tett adományát, Vass János pedig a Társaság jövedői sorába fogadja. Javaslatoit kér arra, hogyan lehet legbiztonságosabban levelezni az erdélyiekkel.

Cum litteris Reverentiae Vestrae accepi epistolam Domini Stephani Erdeli,¹ ad quam epistola hisce adiuncta respondeo et gratias ago pro ea liberali elemosyna, quam domui huic mitit. Reverentiae Vestrae caritati commendo, ut curet illas in Transylvaniam tuto perferri una cum litteris patentiibus, quibus Dominum Ioannem Vass¹ facio participem bonorum operum Societatis nostrae. Quod si iudicavit periculum esse, si litterae clausae et obsignatae missae fuerint, permitto ut illas Reverentia Vestra resignet ac mittat via quam maxime tutam iudicabit. Ceterum quia tam raro hic litteras e Transylvania accipimus, velim a Reverentia Vestra intelligere, num rationem aliquam norit, qua frequentius ultro citroque litterae

perferri posint. Quod si istac difficilior videatur futurum, experiemur, num per Ragusam via sit futura compendiosior. A Patre Stephano Mori, cuius Reverentia Vestra in suis mentionem faciebat, ego etiam superioribus diebus litteras accepi, atque ad illas responsum continent litterae hae ad ipsum scriptae. Utinam illae ad ipsum fideliter perferantur, et ipse, quod iisdem ab illo postulo, crebrius huc scribat. Quod reliquum est, divina bonitas Reverentiam Vestram gratiae suae donis cumulet, cuius me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Tibure 28 Septembris 1624.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II pp. 545-6.

Jegyzet:

1 Lásd a 302. levél jegyzetét.

1624. 09. 28. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Móry Istvánnak Kolozsmonostorra.

A többi erdélyivel együtt gyakori levélírássra biztatja. — Erdélyi Istvánnak megköszöni adományait. — Vass Jánost a Társaság érdemeiben részesíti.

Post aliquot annorum intervallum, quo nullas a Reverentia Vestra epistolas vidi, una tandem huc allata est, scripta 6 Iunii. Quae quam grata mihi acciderit, si Reverentiae Vestrae explicare possem, non dubito quin magnam in posterum operam adhibitura esset, ut crebrioribus nos litteris suis identidem recrearet. Fecit enim mihi gratissimas Reverentiae Vestrae litteras non solum meum ex tam diuturno suo silentio natum desiderium, sed etiam aliorum patrum, qui in istis regionibus Domino serviunt, taciturnitas, a quibus iam multi menses sunt, ex quo nullas litteras vidimus. Hoc si illorum cessatione fiat, indicet ipsis Reverentia Vestra, nescire illos, quanto nos solatio ea ratione privent, meoque nomine enixe roget, ut in posterum frequenti scriptione ostendant, se nostri non esse immemores, qui non omittimus conatus et labores ipsorum divinae providentiae identidem commendare.

Quod attinet ad Domini Erdeli¹ benevolentiam et merita in Societatem nostram, illa iam pridem multis testibus cognovi et recens ipse non solum officiosissimis litteris, sed etiam liberali eleemosyna huic domui professae missa mirificam suam in nos benevolentiam ostendit, pro qua ei gratias ago litteris ad ipsum scriptis, quas a Reverentia Vestra ipsi cum proluxa officiorum Societatis oblatione tradi volui.

Dominus Ioannes Vass,¹ cuius etiam pia in ordinem nostrum studia iam pridem explorata habeo, libentissime feci participem bonorum operum, pro quo etiam cum his diploma mitto, ex quo intelligat quaecumque gratae voluntatis officium sibi a nobis offerri. Agat illi Reverentia Vestra meo nomine magnas gratias pro numismatibus, quae mihi misit, eumque meo nomine perofficiose salutet et obsequia nostra

omnia pacata spondeat. Et cum aliud non sit, quod his addam me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Tibure 28 Septembris 1624.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 546.

Jegyzet:

1 Lásd a 302. levél jegyzeteit.

312

1624. 10. 28. Kolozsmonostor

Móry István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Megismétli az egy hónapja frottakat. Kolozsmonostoron él, a jezsuiták egykori székhelyén, a csaknem teljesen ariánus Kolozsvár közvetlen közelében. A helység ura lutheránus, lakosai katolikusok. A megtérített ariánusokat megkeresztelte, s néhány kálvinistát is katolikussá tett. A 80 diákkal rendelkező iskola tanítóját és kántorait a Társaság érdemeiben részesített Vass János tartja el. A környék nemessége katolikus, s a környező hat faluba is gyakran hívják. A kálvinisták fellépnek ugyan ellenük az országgyűlésen, de Szini Istvánnal együtt jól megvannak. — A katolicizmus ügyét előreviszi, ha a fejedelem a császár lányát veszi feleségül. A katolikus nemesek anyagi támogatásával élnek. Jelenleg ketten vannak. Szini Gyulafehérvárott tevékenykedik. Rajtuk kívül még mintegy öt katolikus pap van Erdélyben különböző nemesi udvarházakban. Egyelőre legfeljebb arról lehet szó, hogy néhány világi papnak öltözött jezsuitát küldjenek segítség gyanánt.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Mensis pene est ex quo ad Reverendam Vestram Paternitatem literas dedi, eamque de omnibus quae circa me, caeterorumque qui mecum in hac provincia catholicos degunt, fuse informavi. Quae singula minutim recapitulabo. Maneo in loco qui Monostor vocatur, comitaneo, imo plane adiacenti Claudiopolitanae civitati, quae tota est arriana. Licet et calvinistae in ea multi, catholici etiam bono numero, qui ad me audiendum et ad caetera divina ubertim confluunt. Locus hic scilicet Monostor, olim Societate in his partibus existente, Societatis residentia fuit. Oppidani catholici omnes, licet Dominus loci lutheranam fateatur opinionem. Baptizantur subinde a me conversi, et etiam provecti aetate arriani. Convertuntur etiam nonnunquam calvinistae. Scholas hic habeo iam ab anno et medio, ubi discipulos pene 80 numero. Magistro et cantoribus solutionem impertit Generosus Dominus Ioannes Vass,¹ quem Admodum Vestra Reverenda Paternitas in Societatis meritorum participationem clementer adscripsit, qui abunde recognoscit beneficium et gratias agit immortales, nilque remittit a pristino fervore et pietatis tum in nos tum in alios operibus. Nobilitas quae catholica est, huc potissimum confluit maioribus praesertim diebus festis. Pagi fere sex catholici, ad quos subinde excurro, vel etiam illi huc confluunt. Vocor etiam ad diversa loca, tum ad infirmos, tum ad pacificandos, tum ad convertendos homines, quibus ubi vacat, operam meam non abnuo. Pacifice adhuc resedi in hac missione,

licet calviniani, qui praecipui sunt in hoc regno, praedicantes in comitiis publicis regni contra me et Patrem Stephanum Szini, qui Albae Iuliae, ubi principis est sedes, clamare non cessent. Agitur nunc de matrimonio inter Principem Transylvaniae et caesaream filiam,² quae si data fuerit, speramus magnum incrementum accepturam iri catholicam religionem, erigendumque utcunque hactenus collapsum catholicum statum.

Ego, quae Dei bonitas est, valeo adhuc utcunque, valuique toto hoc setennio, quo in Transylvania sat commode. Labores certe non desunt, si quidem solus et concionor et sacra canto et baptizo et confessiones audio, caeteraque id genus obeo, quae subinde simul multa in diem unum occurrere solent. Patronos habemus bono numero, et catholicos magnaeque notae viros: consiliarios et caeteros nobiles, quorum ope et auxilio hic vivimus ex meris ipsorum eleemosynis, nil accipientes certi pro laboribus, regulae memores. Solum duo in hoc regno e Societate sumus. Pater Stephanus Szini Albae Iuliae, uti dixi, ubi bonus pater multum etiam est occupatus et valde gratus omnibus ob miram in omnibus rebus modestiam. Sunt praeterea sacerdotes circiter 5 in diversis locis apud magnates. Soli nos duo praecipua tenemus loca et publica, quae sunt veluti hic metropoles catholicorum. Meus tamen superat adhuc Albensem, quia maior huc confluit numerus ob vicinitatem pagorum catholicorum et nobilium et personarum. Valde indigerem socio et auxilio, sed sine peculiari Principis licentia non licet ulli huc ex nostris intrare, alioqui forsitan et hoc tollerent, quod habemus, si quis ita intraret. Expectanda est occasio melior, quam fore Deus brevi ostendet. Habitu tamen mutato et professione palliata fieri posset,... [*egész sor a lap felső szélén le van vágva.*] ... quempiam mittere vellet. Habitu etiam nos mutato incedimus coeruleo ut in Hungaria sacerdotibus est mos; neque enim nobis Societatis habitu incedere hic licet. Adeo est hominum persuasio, qui sibi ab habitu plus timent, quam a persona. Plura hac vice non occurrunt, quae scribam. Admodum Reverenda Vestra Paternitas nos subinde suis soletur literis, et pro nobis qui hic a nostris procul exulamur, Deum assidue oret, ut sua divina bonitas vires ac robur addat ad laborandum in vinea sua ad sui maiorem gloriam.

Ex Monostor Transylvaniae. 28 octobris 1624.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo et filius

Stephanus Mori

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 349r-v.

Jegyzet:

1 Lásd a 302. levél jegyzeteit.

2 Károlyi Zsuzsanna halála után folytak tárgyalások Bethlen Gábor és II. Ferdinánd leánya esetleges házasságáról.

1624. 11. 04. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti tartományfőnöknek Bécsbe.

Örül a misszióból érkező jó híreknek. Johannes Fabert az ausztriai provinciába helyezi. Küldjön embereket a misszióba.

Illa quae de missione Turcica et personis eo mittendis scripsit, libenter legi. Patrem Ioannem Baptistam Fabrum¹ mutato consilio in Austriam remisimus. Ex aliis quos pro illa missione bene idoneos provincia ista habet, mittat Reverentia Vestra cum facultas mittendi erit, quorum opera sine gravi incommodo carere poterit.²

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 I p. 555. Conceptus

Jegyzet:

1 Johannes Baptista Faber (LUKÁCS: Catalogi II. 584.)

2 A folytonos kérésekre Argenti bizonyára emberhiányra hivatkozott. A generális erre 1624. 11. 09-i soraiban azt javasolja, hogy már a noviciátusba is e szempont alapján válogassanak: „Si Reverentia Vestra non habeat, quos hoc tempore in Turciam sine gravi suae provinciae incommodo mittat, ego eam amplius urgere nolo. Hoc tantum commendo, ut quando maior operariorum copia aderit, eorum saluti qui sub Turcico imperio vivunt, rationem habeat atque in admissione novitiorum eo collimet, ut aliquot etiam istis regionibus usui futuros recipiat.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 II p. 559. Conceptus). 1624. 11. 30-án Szőlősy János kiküldését javasolja: „Pro missione Turcica, cui Reverentia Vestra se scribit, non habere quos mittat, offert se magna alacritate Pater Ioannes Szőlősy, de quo velim consideret, an tam laboriosae periculosaeque expeditioni satis idoneus sit, et si illo sine gravi provinciae incommodo carere poterit, eundem ad superiorem dictae missionis destinet.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 II p. 566. Conceptus)

1624. 11. 22. Gyulafehérvár

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Szeptemberben két levelet is kapott, amely megrója őt hallgatása miatt. Kész vállalni a büntetést, de mentségére elmondja, hogy a gyanút ébresztő gyakori levélírásnál jobbnak tartotta az üzenetküldést, különösen mivel a tartományfőnöknek, valamint Magyarországra és a török uralma alatt lévő területekre társainak küldött beszámolókat. — Ellenfeleik támadásait könnyen kivédve dolgoznak Erdélyben ketten, Móry Istvánnal. Triviális iskolát tartanak fenn Kolozsmonostoron és Gyulafehérvárt is. Ez utóbbiból azonban lassan kikopnak a nemes ifjak. Mióta ugyanis a fejedelem jelenlétében nagy sikerrel adtak elő egy dialógust Ábrahámról, ellenfeleik megakadályozzák, hogy a náluk tanulókat felvegyék másutt magasabb tanulmányokhoz. Ezért elviszik tőlük a diákokat. De a világi tanítók hiánya is nehezíti munkájukat. — Ő maga betegségekkel küszködik, s az adomány is kevesebb. A tanáron kívül mintegy húsz diákot is eltart. Diákjai közül nyolcból lehet pap, egyiket akár fel lehetne szentelni. Az egyháznak kilencedik éve nincs sem püspöke, sem vikáriusa. A fejedelem állítólag azt mondta, hogy ha nem talál

püspököt vagy vikáriust, akkor másokkal tartat fegyelmet. Ennek jegyében a fejedelemmel rokonságban lévő ariánus csiki kapitány lefoglalta az elhunyt esperes javait. — A hét székegy székegy nagyobbik része katolikus. Szigorúan megtartják a böjtöt, és rossz katolikusnak, vagy eretneknek tartják azt, aki ezt nem teszi. Körmeneteket tartanak, de a szentségekkel ritkán élnek s gyakori a házasság, vagy vadházasságban élő pap. A vizitátorokat gyűlölik. Ő maga sem sokat ért el náluk, hiába ajánlotta a hitoktatást nekik. Az egyik vikárius inkább elvadtotta őket, a másik, Fejér Miklós pedig a háborús események miatt nem jöhetett. A nemesség szeretne vizitátort, de semmit sem tesz. Minden felekezeti ígéri az itteni ifjúsággal való foglalkozást. Ő maga is akart iskolát létesíteni közöttük, de megakadályozták. — A szászok egykor lutheránussá lettek, majd egy ideig a kálvinistákkal tartottak. Gyűlölik a katolicizmust. Kormányozható nép lenne, ha nem lenne falánk. Talán Németország megtérítésében is használhatóak lennének. A közülük kikerült egyik iskolamestert gyanakvással nézik. Egyébként nagy becsben tartják az iskolákat. Jó lenne helyet biztosítani nekik a Collegium Germanicumban. — A műveletlen, de erényre hajló románok a rómaiaktól származnak. A schizmatikus többséggel nem lehet szót érteni, de Karánsebesen katolikusok vannak. Ezek kérését az országgyűlés visszautasította ugyan, de azzal a feltétellel, hogy eltartják a kálvinista papot és tanítót is, a fejedeleme engedélyezte nekik, hogy katolikus papot is tartsanak. Számuk annyira megnőtt, hogy a templom épülete átment a kezükbe. Egy ideig Jacobus Tugolinus is itt volt, de aztán visszament Temesvárra és Belgrádba. Virtusuk a rómaiakéval vetekszik, s Bujtúl nagy hasznukra lesz. — Sikereiről gyakran írt a török uralom alatti területeken lévő társainak. Újabban áttértette a zalatnai aranybánya vezetőjét, egy társát, és egy anabaptista orvost. Sokakat meggyógyított. Missziókra a hadi események miatt nem igen vállalkozott, így is elég munkát jelent a katolikusok gondozása. Egy schizmatikus nemest mindenestre halála előtt megtérített, egy leprás szász nő is meggyónt s megáldozott. Egy fiú sokak halálát is megőszölve biztatott mindenkit az egyedül üdvözítő katolikus hit felvételére. — Tanácsot kér, mi a teendő abban az ügyben, hogy állítólag ki kell köztölni mindazokat, akik támogatták a császár elleni háborút. — A fejedeleme egy második heidelbergi akadémiát akar létrehozni többek között Szenci Molnár Albert és egy francia felkérésével.

Admodum Reverende Pater in visceribus Christi.

Mense Septembri anni praesentis binis a Vestra Paternitate missis ad me literis intellexi, et quid a me requiratur, et quid acceptum sit. Literis quidem prioribus, quibus meum in scribendo requiritur studium, mea merito reprehendi posset negligentia, nisi huius regni nostri statum apprime noscendo mihi persuaderem, satius saepe esse literarum crebritati potius nuntium dare, quam animos ad suspicionem suapte natura propensos in diversa opinionum diverticula trahere: praesertim cum et Reverendi Patri Provinciali Austriae, et patribus in inferiori Hungaria apud Turcas laborantibus de statu meo scripserim iam aliquoties. Ex posterioribus vero literis cognovi satisfactum quidem Reverendae Paternitatis Vestrae voto esse in parte, sed non in toto. Quicquid in me comperitur a Vestra Paternitate culpae, id totum libens admittam, paratus ad satisfaciendum, quicquid paenitentiae mihi impositum ordinatumque fuerit.

Caeterum sciat, ex nostra Societate duos hic in Transylvania esse, Patrem Stephanum Mori et me. Eum in Monostor, me hic laborare. Uterque nostrum expositi variis adversariorum telis, quorum aciem scutum fidei ac salutis galea ita obtuderunt,

ut vel levi declinatione furorem eorundem evitare possimus. Schola cum ibi, tum hic trivialis adhuc est. Hic quidem paulatim defuit iuventus, nobilitas praesertim. Fraenum iniecit labori auctoritas suprema. Dum enim honestae recreationi aliquantisper indulsisset schola, dialogumque de Abrahamo, praesente principe Gabriele Betthlen, exhibuisset, puerorum nobiliorum splendor ac illa nescio quae in recitandis versibus, alacritas, ita invidorum mentes ac studia occultis nescio quibus admissutationibus ad invidiam perstrinxit, ut ferme spes omnis iuventuti ad studia literarum capessenda vel truncaretur vel praescindetur omnino. Unde et factum est, ut gregarium vulgus animis nobilium dehiscentibus ac timore percussis manus facile darent, sicque vel ad scholas nostras commendatos auferrent, vel ad alia munia, aulica praesertim exercenda applicarent. Accedit magistrorum etiam secularium summa inopia; nullum enim habere alium possumus nisi vel e fluctibus bellorum ereptum, vel aliquem potius ad belli studia applicatum, vel ad Aulam aptum.

Ipsa vero quotidianis laboribus nonnihil debilitatus, continuo lateris dolore gravatus, divinae gloriae propagandae partes non ita dextre sustinere possum. Eleemosyna non ita ut prius currit. Numerantur tamen ad numerum 20, qui ex eleemosyna mea vivunt, neque secus facere possum, quin et magistrum quamvis secularem et caeteros alam. Sic enim maiori Dei gloriae cedit, id quod Dei causa datur. Habeo ad 8 vel amplius, qui sacerdotii dignitatem amplecterentur, maturiori tamen id iudicio fiet, cum adolescentes adhuc vel iuvenes sint, qui facile mutari possunt. Unus esset aptus ordinibus sacris. Nullum a 9 annis vel episcopum vel vicarium legitimum habuimus, qui communi Ecclesiae necessitati occurrere potuisset. Serenissimus ipse Princeps fertur dixisse, neminem reperiri episcopum vel vicarium, qui nostrorum sacerdotum, praesertim sicularum, in vivendo libertatem coercere possit; se operam daturum, ut adsint alii, qui eos compescant, quod et factum est. Arrianus enim Capitaneus Csikiensis et sanguine Principi iunctus, bona Archidiaconi iam emortui confiscavit, sibi que ecclesiastica illa bona invitis et frustra caeteris reluctantibus adiunxit. Ex quo ipsius facto non parum timoris sacerdotibus nostris adhuc vivis incussum est.

Et quia huius nationis Siculicae mentio facta est, nemo est qui nesciat, eam bello aptam, Hungaricae linguae nostrae alumnam nutricemque esse. Horum pars non exigua nondum ab avitae fidei professione adhuc avelli potuit. Ex 7 sedibus maior adhuc pars fidelem se ac semel agnitae veritatis tutatricem ostendit. Hos inter mansit aliquid quod caeteris stomachum facit. Mansit ritus ieiunii satis constans (arbitrantur enim alios, qui diei veneris vel aliorum antefestorum dierum observantes sunt, vel pravos cattolicos, vel prorsus haereticos. Hinc est quod si quid indulgentiarum Hungaria, Germaniae contermina, diebus veneris vel aliis diebus impetravit, eaque iure uti potest, vel scandalizentur, vel parum aedificationem prodesse existiment). Mansit processionis usus, manserunt sacerdotes et templa, vix aliud praeter ista. Sacramentorum usus rarus, coniugum divortia crebra, sacerdotes non pauci uxorati; quod peius est, aliqui et fidem violarunt primam et secundam, et invito altero marito non suam aliquis teneat ut suam. Visitatorem vel oderunt, vel contemnere parati sunt. Ego fui apud ipsos et severe admonui officii que commonefeci. Parum aut nihil effeci. Catechismum parochis ac ludimagistris commendavi, sed parum effeci. Vicarium quem habuerunt, is eos terruit, territosque in suos potiores fines egit. Tandem fuit a Cesarea Maestate Reverendus Dominus Nicolaus Feier¹ commendatus ex consensu Reverendissimi

Archiepiscopi; is neque admissus est a foro exteriori, neque a maiori causarum directore approbatus fuit, cum omnia tunc Marte belloque plena circumstreperent. Nobiliorum pars non postrema visitatorem vellet, interim tamen nullus vel teruntium in huiusmodi negotiis facit. Sicque divina servitia vel iacent vel contemnuntur. Dici non potest, quantam omnis professionis homines ex his sedibus iuventutis molem ad se trahunt pollicuntque. Scholam inter hos erigere volebam, namque aliquorum nobilium hinc inde sacerdotum suffragia in meam sententiam venerant, cum caeteris renitentibus vel saltem non adnitentibus, re infecta domum redire compulsus sum.

Aliquid etiam de Saxonum constitutione. Natio haec opibus ac urbium frequentia celebris lutheranam professionem in gratiam Ducis Saxoniae olim admissam, paulatim depositam, pedibus calvinistarum tenendam vel ultro offert, nihilque magis, quam catholicismum horret. Certe alioquin natio esset quae et secundum rationem et iuxta leges avitas dirigi posset, nisi eos carnis appetentis crassa ingluvies versos teneret. Vere digna natio esset, quae ad recrudescentem Germaniae reformationem adaptari posset. Ex his tamen habeo magistrum, virum et gravem maturumque, et bene Ecclesiae penitus insudantem, qui quia saxones suos iuvare vult, suspectus apud suos est. Multis in locis retinentur altaria. Scholarum scholasticorum frequentia ita afficiuntur, gloriae ut ducant, si quem in album suorum scholasticorum censere possunt. Utinam et Transylvani Saxones haberent locum aliquem vel in Collegio Germanico vel alibi, Deus erit orandus.

Est et alia natio per se satis inculta, sed ad omnem virtutem incitata. Valachi sunt ii, quorum a Romanis origo levi manu duci potest. Haec natio ritui graeco addicta in sua barbarie adhuc constantem se esse ostendit, sed tamen si vel leviuscule fidei antiquae apud eam mentio fiat, in aliud recurrere vix possunt, quam quod scit noster Pop, ipse viderit, convenient inter se. Sunt tamen non pauci, qui adhuc fidem catholicam retinent, nec illam nisi sanguine copioso vitaeque amissione, si fuerit opus, tueri velint. Hi sunt Karansebesienses, qui etsi in comitiis regni repulsam passi sint, vicerunt adversariorum ferocitatem modesta sed liberali animi tranquillitate; tamdiu enim institerant, ut ipse etiam Princeps annuere ipsis coactus sit. Solvunt enim praeter ordinariam ad suos provisionem predicatori ac magistro calvinistico. Et hac ratione quiete et secundum Deum vivunt. Numerus eorum interim minoribus incrementis ita se extendit, ut aedilis etiam ipsorum ad nostrates iam se recepisse dicatur. Pater Tugolinus aliquo temporis spatio ibi commoratus fuit; rediit tamen ad suos Temesvarienses ac Albae Graecienses diversas ob causas. Hi ad omnem se aptare possent virtutum regulam, Romanosque fortasse, a quibus oriundi ferentur, aemulari sua industria viderentur. Deus ex sua bonitate adsit et istis. Interim Reverendus Dominus Georgius Buytul magnam sibi accipiat rerum spiritualium copiam: in quos (enim) effundat quod superabit, erit.

De fructu quem hic ager Transylvanicus attulit iam saepius Patribus inter Turcas laborantibus scripsi. Novi quod modo habeam, non satis habeo, nec satis scio quod habeam. Scripseram enim Praefectum aurifodinae Zalachnicensis una cum Iberrejt ac Chirurgo quidam anabaptista conversum esse.² Energumenos et alios huius modi suspectos gregatim ferme convehunt, quorum pars non postrema salutis viam adepta, domum sana rediit. Excursiones subinde fiunt, in quibus etsi non ita copiosus conversorum numerus ob varios belli tumultus dominorumque absentiam emergat, non tamen id quod fieri potest, praetermittitur. Satis esset, si catholici in officio contineri

possent. Quamquam non deessent, qui toti in salutis negotio, si possent, occupare se vellent. Senex quidam valachus nobilis, sed schismaticus, nunquam in schismate constitutus orationis formandae studium coluerat, et si aliquid per occasionem illi dicebatur, pro malo habebat. Accidit ut eum saepius adirem, fideique veritatem inculcarem. Non surdus divinae vocationi fuit, confessus est, communione se munivit. Diebus aliquot ante mortem orationi instare, res divinae eidem sapere; sicque post huiuscemodi pietatis exercitia ad Deum, ut pie creditur, discessit.

Mulier quaedam Saxo, quinque aut 6 annis lepra infecta, dum et oculos et nares et labia amisisset, tandem Christo reconciliata, confessa, communione se ita armare voluit, ut aegerrime quamvis os aperire posset (dentes enim sibi invicem sic iungebantur ut neque pani daretur aditus), tamen Eucharistiam magna cum oris contentione admitteret acciperetque. Post triduum haec etiam fatis cessit. Puer quidam antequam moreretur, convocato patre ac matre, adhortatus patrem calvinistam est, ut resipisceret, quod ni faceret, brevi sequeretur maneretque eum mors. Magistrum quendam calvinistam acerrime ob malae vitae facinora reprehendit. Aliis denunciavit mortem et ni fallor, diem mortis. Factum est ut praedixit. Adhibuit dictorum epilogum, neminem extra fidem catholicam salvum iri. Multa eiuscemodi pro divina gloria scribi possent, sed scriptioni otium non est.

De Transylvanis nostris quid censendum sit? Multi eos qui bellum in Imperium susceptum vel iuverunt vel alia ratione patrocinati sunt, asserunt excommunicationem incurrisse. Est difficile omnes condemnare ob infirmorum scandala; maius enim ex huiusmodi restrictione periculum haeresis imminere videretur. Velim censuram aliorum. Ex nemine adhuc cognovi, quid Ecclesia hac in re statuerit. Scio in communi, sed in particulari de istis expecto aliorum iudicium. Aliqui si licentiam hinc habere poterunt, ad Iubileum ascendent, ex quibus intelligi negotium poterit. Alii qualiter relinquendi sint, Deus novit. Non carebunt vexatione et periculis caeteri, praesertim qui sponte huic se negotio ingesserunt, ad gratiam scilicet captandam. Res in summo discrimine posita, magnam olim rerum vicissitudinem causare posset. Satiус indicatur declaratoria Suae Sanctitatis uti. Interim obsecramus Vestram Paternitatem Admodum Reverendam ac caeteros, ut huic nostrae patriae nationique sic ad omnia summa natae manus auxiliatrices porrigant, labentem erigant; dici enim non potest, quantopere demon ad deplorandam multorum perniciem advigilet. Iam Heidelbergensem Academiam hic erigere conatur, accersitis undique professoribus, inter quos est Molnar³ et Gallus quidam Rupensis professor.⁴ A tot annis unicum tantummodo secularem collegam habuissem! speranda quidem meliora; sed digni divina gratia non sumus. Maximum enim teporem ac torporem in omnibus statibus adverto. Me suis apud Deum sanctissimis sacrificiis totum dico tradoque.

Albae Juliae 22 Novembris 1624.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae servus ac cliens inutilis

Stephanus Szini.

Mai lelõhelye: ARSI Austr 20 ff. 179r-180v.

Jegyzet:

- 1 Lásd VESZELY Károly: Erdély generális vicariusai a hitújítás után. = Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. Kiad. Veszely Károly. Kolozsvár, 1860. 335-341.
- 2 Szini a 302. számú levelében nevekkkel együtt ezt a történetet már leírta.
- 3 Szenci Molnár Albert
- 4 Nem tudjuk ki volt. Molnár Albert számos menekült hugenottával volt jóbarátságban. Lásd erről VÁSÁRHELYI Judit: Eszmei áramlatok és politika Szenci Molnár Albert életművében. Bp., 1985. /Humanizmus és Reformáció 12./ 9-16.

315

1624.

Részlet a rend évkönyveiből.

Az eretnkségekkel átjárt Erdélyben a Küküllő vidéke unitárius. Somlyó és Várad, valamint Somlyó és Kolozsvár között alig van katolikus. A Kolozsvár-Gyulafehérvár-Enyed-Torda közötti területen mindössze négy katolikus él. Leginkább az iskolákban reménykedhetnek. Monostorban Móry István álhatatosan dolgozik. — 1618-ban nagyobb sikereket értek volna el, ha a kálvinista prédikátorok nem léptek volna fel ellenük. Nagy visszhangot váltott ki ugyanakkor Pásztor György esete. A halálra ítélt hajdú hiába kért lelki vigaszt a kálvinista papoktól, ők megtagadták tőle. Ezért Szini Istvánhoz fordult, aki prédikációval és a miatyánkkal úgy megvigasztalta, hogy szépen halt meg. Két rab megtért, további kettő felvette a szentségeket. Az urak közül Jezemiczky János és fia vált jötevőjükké, a schizmatikusok közül Mohácsi István katolikussá lett. Ő a jubileumi évre Rómába ment. — Az 1623-ra vonatkozó Szini jelentés leírja, hogy Gyulafehérvárról a szomszédos Magyarigenbe. Itt prédikált és néhány családot áttértett. A munkát azonban akadályozta a paphiány. Az útra Haller Zsigmond által mellérendelt hajdú először hallani sem akart a katolikus egyházzól. Amikor azonban egy megduzzadt folyón kellett átkelni azt a fogadalmat tette, hogy ha épségben átjut, katolikus lesz. Ez be is következett. Csáki Mihálynak betegsége idején fekete köntösben megjelent Loyolai Szent Ignác és meggyógyította. Egy olyan asszonyt szabadított meg az ördög húszéves fogságából, aki hiába utazott el e célból Csestochovába, Boszniába és Moldvába. Sokakat másokat is megszabadított az ördögtől. — Elment a székelyek közé is. Itt azt a rágalmat, hogy a katolikus keresztényeket a törökök közé akamák küldeni, az oszlatta el, hogy egy csodálatos fény jelent meg a templomban a tanításra összegyűlt hívek előtt. Itt vannak olyanok, akik a szombatot tisztelik, s a szenteskedő Péchi Simon még további eretnkségeket próbál elterjeszteni közöttük. Többeket közülük Kolozsvárra küld tanulni, s vannak már olyanok, akik nem eszik a disznóhúst, míg Péchi mindenfajta hústelt mellőz. Eretnkségei elterjesztésére magyar nyelven adatta ki Enyedí György művét, amelynek cáfolata a rendfőnök ajánlásából készülöben van. — A székely papok erkölcszeinek megjavítására vizitátor szükséges. Gondolkodtak iskola létrehozásán, de lemondtak róla, mivel a papok itt is csupán hívságos vízióikat hirdetnék. — Megtérítették Henricus Lisbonát, a fejedelmi bányák kálvinista vezetőjét. Őt kigyógyították halálosnak hitt betegségből. Példáját követte az anabaptista felcser is.

Missio Transylvanica

Transylvania satis adhuc inculta, tanquam desertum solum variis haereseon portentis in tantas diversarum opinionum agitur vices, ut Euripo similis sit, et cum haereticorum omnibus pene erroribus locus pateat, ita veritas catholica in angusto est, ut si qui catholici reperiantur, se catholicos profiteri vix audeant. Tota fere regio, quae Kukeolleo flumini adiacet, Samosatenum olet, Varadino usque Somlium et Somlio Claudiopolim rari admodum catholici apparent, tanto terrarum tractu. Toto itinere a Claudiopoli Albam, Eniedini, ac Thordae duntaxat quatuor, Alba aliquanto plures. Ita infelix ubique lolium tribulique occupavere omnia. Laudem in caeteris catholicis merentur tres, quorum constantia ea fuit in fide, ut nec pedem fani haeretici limine, nec aures Calvinii doctrina siverint unquam contaminari. Ex catholicis illis veteribus multi aut alio translati, aut peste absumpti, quorum in locum ut alii atque alii Christo surculi succrescant, laboramus. Spes est maxima in iis, quos scholis nostris instituimus. Nam et fidem agnitam constanter retinent, et caeteris ad eandem amplectendam fiunt auctores. In Monostor Pater Stephanus Mori laborat impigre. Altius repetam seriem annorum aliquot, quorum literae citius haberi non potuerunt ob interceptum bellis omne ad nos commercium.

Annuae MDCXVIII

Hoc anno magna fuisset totius aulae ad religionem orthodoxam facta conversio, ni praedicantes antagonistae aggerem obiecissent. Paravimus tamen nobis et Principis et aulae ac haidonum benevolentiam charitatis officio, quod uni calvinistae ad supplicium damnato impendimus. Is erat Georgius Pastor, qui ad rogam damnatus, cum a calvinistis suis unum ante supplicium identidem poposcisset, nec impatrasset, sacerdotem nostrum accersivit. Egressum carcerem et piis precationibus et apposis monitis dum ad tolerantiam hortatur, haidones bono facto acclamarunt, aulici probarunt, Princeps nostra opera laudata, Calvinii ministros cum superintendente, quod suis vocati deessent, graviter obiurgavit. Adfuit deinceps noster ubique reo ad ultimum usque supplicium et cum ferro candenti ureretur, et cum ferrea catena ad palum assandus alligaretur, ut partim animum tormentorum vi labefactatum confirmaret, partim ut desperantem erigeret. Et fuit ei praesentia nostra ad salutem, cum enim per lictores materia comportata incendendus esset, a carnifice duobus se neutiquam condonaturum iniuriam proclamavit, cuius turbatum animum ita sermone noster emolliuit, ut pronuntiata iterum atque iterum orationis dominicae illa petitione, dimitte mihi debita mea, sicut et ego dimitto debitoribus meis, non modo offensam omnem ex animo dimiserit, sed obtenta etiam peccatorum absolutione, invocato postremum dulcissimo Jesu nomine, pacate rogo intulerit corpus, animum, ut spes est, caelo. Factum hoc ita aulicorum animos commovit, ut catholicos se esse cuperent, si per suos liceret. Duae tamen e custodia publica ecclesiae accesserunt, quibus carcer profuit ad salutem. Ad quam itidem amuleti loco duobus aliis fuit sacramentorum usus. Eorum alter fuit Generosus Dominus Ioannes Jezerniski rationum fiscalium exactor, bene de sociis meritis, quique nobis parentis instar est. Hic cum annis quinque amplius lectulo fixus haereret, ter ad extremum vitae discrimen adductus, ubi remedia praesentissima confessionis et communionis sanctae adhibuit, statim melius habuit. Alter eiusdem filius Georgius Jezerniski bis ad vitam desperatam confessione facta revenit. Ex schismate ad Romanam Ecclesiam reductus est Generosus Dominus

Stephanus Mohaczi, qui ut fidem quam suscepit omnibus probaret, Romam ad annum jubileum profectus est. Eiusdem opera aliquot e familia herum ad fidem veram secuti sunt. E nobilitate multi veritati manus dedere, plures daturi, si liber ad ecclesiam aditus pateat. Porro nulla fuit excursio, quae spolia Christo in ecclesiam non attulerit.

Annuae MDCXXIII.

Ad annum MDCXXIII. scribit Pater Stephanus Szini Alba Julia in haec verba. Ex divinia permissione curru prolapsus in vicinum pagum Magiar deportatus, cum ex casu decumbo, conciones ad populum habui, quibus aliquot familias Christo adiunxi; constantes in bene caeptis omnes sunt, uno excepto quem facile Deo acquirerem, si ad eum confirmandum iter daretur. Messis magna esset, si mессores essent. Facit nostrorum sacerdotum paucitas, ut qui ad fidem catholicam propendent, penuria sacerdotum differant, ne votis suis faciant satis. Ingerere invitis etiam auribus veram religionem, quantam habeat utilitatem, docebit quod afferam.

Dederat itineri meo comitem Spectabilis ac Magnificus Dominus Sigismundus Haller ex haidonum militia hominem, cui cum fidem catholicam aliquoties in via exponerem, iratus audiit et factum meum non raro tulit graviter. Dies pauci intercesserant cum ex imperio heri sui aliquo profectus, iter quod susceperat, fluvio nimium a pluviis tumescente impeditum habuit; et anxius, experiar, inquit, an fides antiqua vera sit. Si flumen hoc a me, sine mea rerumque mearum iactura secure superabitur, catholicum me futurum promitto. Commisit se aquis frementibus et littore optato potitus, ex non probo haidone catholicus probus factus est.

Sancti Patris Nostri Ignatii etiam hic experti sumus opem. Michael Cziaki, in nostro gymnasio literarum studiosus, ex gravi morbo a medicis depositus Sancto se Patri nostro commendavit. Affuit invocatus et se spectandum aegro exhibuit, ac cum animo bono esse iussisset, sanitatem deperditam reddidit. Retulit mihi postea, id quod in morbo viderat, ut arbitror a vero non alienum, vidisse se sanctum illum pallio nigro et vultu lucenti hilarique adstittisse, quem etiam tunc praesentem se intueri fatebatur. Quod tanto maiorem mihi mirabilitatem faciebat, quanto his in locis eo habitu nostrae Societatis homines visi non sunt.

Luctae nobis aliquot cum daemonibus fuere. Energumena, in qua annos XX et amplius daemon malus delituerat, peragratu Czestochovia, Bosnia, Moldavia, Albam tandem ad nos adiit. Et primo quidem aspectu nihil prae se ferre videbatur, ex quo daemonis praesentia notaretur, verum patefecit se, cum aures darem confitentibus et ad frequentem concionem de daemonio surdo et muto ex diei eius evangelio dicerem; illico enim corpus infelix efflictim exagitare, nos et nostra irridere, Turcice canere, in terram se caepit abiicere. Qua insolentia cum turbaret concionem, primum rogavi ut ne se malis artibus daemonis a verbi Dei auditione sinerent avocari, displicere ei divinorum attentionem, ac ea quae ad salutem sunt et pietatem conatu omni impedire conari, deinde a concione accessi furentem et iniecta manui sacra stola, ad aram nihil reluctantem deduxi unus, quem ante plures iique robustissimi continere insanientem non poterant. Imperavi, ut agnosceret spiritus nequam in sanctissima Eucharistia creatorem suum, et ad haereticorum conversionem obmutusceret. Paruit et mutire ausus non est. Catholici qui aderant, in fide confirmati sunt et Deo gratias dixere, mulier vero non expectata plena sanitate abiit, post menses aliquot reditura. Inducta

ergo iterum in ecclesiam vexationem non sensit aut ob loci religionem aut alia de causa, daemone praesentiam dissimulante. Tentatus exorcismis nomen prodidit, Gihon erat. Lassum ubi me exorcismis advertit, non egrediar aiebat, scio enim te oppido fatigatum, sed cum labori non parcerem, nec a caepto cessarem, liberam tandem malus possessor dimisit.

Multae aliae sive a daemone possessae, sive obsessae, nostrorum opera ad Dei gloriam curatae sunt. E quadam cum daemon liberum abitum flagitaret, et nunc in epistomium, nunc in metretam, alias in quisquilias, alias in foetam canem ingressum peteret, nec ad haec amplius loqueretur, aqua lustrali ad os faucesque adhibita, loqui coepit ipsa mulier et orare, ne postulata daemoni concederentur; fraudem eum mentiri, et non epistomium, sed oenopolas, neque metretam, sed tritici mensores, nec canem factam, sed sororem suam, quam domi praegnantem reliquerat, postulare ad occupandum. Alteram dum exorcismis urget exorcista, adfuere aulici spectatae nobilitatis, remque fictam esse ac commentum arbitrati, scholasticum subornatum veste muliebri ad fucum populo faciendum, sibi persuaserant. Aberat eo tempore is, ut lumen afferet; qui cum venisset, errorem omnibus exemit, et sinistre ea de re loquentibus silentium imposuit. Daemon vero ille aliquot hebdomadarum exorcismis depulsus, mulierem deseruit.

Excursio ad Siculos Transylvaniae

Itum praeterea ad Siculos, qui dum catechismo imbuuntur, falso in vulgus sparsum est, a nobis ea de causa pueros praesertim institui, ut Turcis mittantur. Calumniam providentia divina mirabiliter a nobis depulit. Visa enim lux quaedam et iis qui aderant dum catechismus proponitur e sacro templi vestiario egressa, quae ubi coetum puerorum collustrando obiisset, eo rediit, unde prodierat. Gens est militiae dedita, equitatu insignis, in insequendis hostibus pertinax, iuri dicundo et forensi contentioni addicta, eo haeresum prolapsa, ut sabbathum colat, proficitque in deterius Simonis Pecum¹ opera, qui post carceris diuturnum squallorem libertati pristinae restitutus, totus in eo est, ut erroribus suis Siculos involvat. Quam ad artem sanctitatis sibi larvam adscivit. In die semel vescitur, idque tenuiter et parce, continuo aut legit, aut docet quos ingenii felicioris adolescentes nactus est, Claudiopolim submittit, ut erroribus innutiantur. Complures iam ab esu porcinae avocavit, cum sibi ipse carniem etiam usu omnino interdixisset. Atque ita nationem hanc, ad haereses alioqui proclivem, dementat. Ad errores suos propagandos vulgari lingua edidit in lucem Georgii Eniedi² pestilentem librum, contra quem antidotum expectamus promissum a Reverendo Admodum Patre Generali, qui scripsit se commisurum alicui, ut refellatur. Utile erit opus plurimum cum omnibus, tum iis praesertim, qui ab Ario desciverunt ad ecclesiae sinum.

Siculi sacerdotes ut ad vitam emendatiorem reducantur, visitatore opus est, qui samaritani illius more affundat oleum et vinum. Scholas cogitabamus, ex quibus ad altiora studia prodiret iuventus, sed operae precium non videtur, nam multi ex iis vana sua somnia secuti populum post se traherent, et haec de Siculorum statu.

Coronidis loco sit ad fidem reditus Generosi Domini Henrici Lisibon,³ auri, argenti, plumbi in metallis praefecti, gente belgae, secta Calvinii, qui ex acerrimo ac pestilenti Romanae Sedis et religionis calumniatore factus est venerator. Hilaris et mero madidus multa dixerat in catholicos iracunde, multa in religionem et Romanum

Pontificem maledice, a maledictis itum in choream, a chorea luxato pavimento in cel-
lam vinariam inter dolia, quo lapsu crure fracto corpus adeo offendit, ut in diem ter-
tium a medicis vita non concederetur. Ita male affectum invisit catholicus, et multa de
religione, de Deiparae cultu ac auxiliis multa, multa de Apostolica Sede cum denar-
rasset, durum animum flexit, ut lentesceret. Intempesta nocte advocatur noster,
aegram religionem edocet, confessionem expiat et sacris operatus, orationes pro aegro
a domesticis impetrat. Et, o Dei manum, quem medicus et chyrurgus desperarat,
praesenti miraculo, os illud confractum, quod mortem ferebat, per se erupit et aeger
convaluit. Factum est celebre, ex quo lutherani non pauci de religione capessenda
cogitant. Catholicis autem accesserunt a praefecto secundus et chirurgus ille anabap-
tista, plures idem facturi, si sacerdotem linguae Germanicae peritum habeant. Omitto
caetera, plura daturus, cum Transylvania lucem, quam hactenus quasi in occulto
habuit, palam aspexerit. Quod Deo propitio speramus brevi futurum.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 135 pp. 294-298.

Jegyzet:

1 Péchi Simon

2 Enyedi György könyve sokszor szerepel kötetünkben. Vö. a 175, 193, 211, 230. 237, 242, 246.
dokumentumokkal.

3 Lásd a 302. dokumentumot.

316

1625. 01. 03. Laiuba(?)

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknék Rómába.

Novemberi levelében részletesen beszámolt életükről. Most csak annyit tesz hozzá, hogy ha a béke nem bizonyul tartósnak, az ő ittétük is veszélybe kerül. Gyulafehérvárott további előrehaladásra nem számíthat, s arra lenne szükség, hogy az országgyűlésben nagyobb számban legyenek jelen a katolikusok. Újabb támogatóik is akadtak, akik közül Mohácsi és Flandator urak római peregrinációra készülnek. Adjanak meg nekik minden támogatást, hogy visszatérve hasznukra legyenek. Bujtult nagyon várják övéi. — Enyedi György könyvének cáfolatát még nem látta, pedig nagyon szükséges lenne. Az ariánusok megtérítése ugyanis nem reménytelen, s szívesebben lesznek katolikusok, mint kálvinisták. — A székelyek megőrizték ugyan a katolikus hitet, de a 27 parókia papja rendkívül szabadosan él: házasodnak, kocsmába járnak. Így vagy egyre több eretnek lesz, vagy a bűnök sokasodnak meg. Volt közöttük, intette őket, de nem nagy sikerrel. A fejedelem beváltotta azt az ígétét, hogy vizitátor híján ő tesz rendet közöttük és az esperes javait az egyébként ariánus csiki kapitánynak adta. Tetézi a bajt, hogy — mivel kevés a férfi — a vidék urai is védelmükbe veszik a házasságtörőket. A magyarországi főpapok is szorgalmazhatnák a fejedelemnél vizitátor kiküldését. Volt itt ugyan Fejér Miklós, de nem sokat ért el, s nem neki tulajdonítható a székelyek megtérése Udvarhely környékén és Háromszékben.

Admodum Reverende Pater in Christo.

Pax Christi ac novi anni ineuntis aliorumque oratum auspitium. Mense Novembri decurso expediveram literas ad Vestram Paternitatem, ex quibus etsi non ad plenum, tamen sufficienter intelligi potuit status noster. Novi quod adiiciam vix habeo, nisi quod si pax firmiores non agat radices, etiam hic in nostris miseris partibus de duobus etiam nobis actum erit: video enim initia. Ego libenter me impendam, Deo sic bene disponente, sed hic Albae fructus perexiguus sperandus. Satis est posse eos tenere in officio. Et nisi catholicorum ad comitia concursus nostrorum auditorum numerum auget, isti perpauci essent, oleumque ac operam cum his perderemus. Proderunt tamen aliquot germina et ex hac vinea dumetorum veprumque spinositate vix ad maturitatem emergentia, quae si lucem videre possent, in mediis etiam christianorum urbibus catholico nomine et re et factis gaudere possent.

Inter haec inventi sunt duo nobiles Generosus Dominus Mohacsi¹ et Generosus Dominus Flandator,² Praefectus armamenti Serenissimi Principis, quorum unus Thrax alter Dalmata, zelo pietatis adducti, qui peregrinationis sanctae causa limina Apostolorum visitare volunt. Accipiat eos sicque sinu suo fetos alat, ut huic etiam provinciae Christi bonum odorem spargere redeundo possint. Et quoniam privilegiis illis, quibus sancta Urbs gaudet, plenarie gaudere non valemus, saltem per alios consolationem habeamus, eorumque orationibus subnixi nostram paupertatem micis de mensa divitum cadentibus sustinere liceat, distentis ad Vestram Paternitatem desideriorum uberibus confugimus orantes, ut singulari ad Deum saltem nostratum obsecratione praemissa, uberiores rerum spiritualium messem per Vestram Paternitatem habere possimus, ne scilicet peccatis nostris obstrepentibus et in dies divinas aures implentibus iustam factorum nostrorum compensationem incurramus. Reverendus Buytul³ a suis et expetitur, et pro voto expectatur.

Refutationem Georgii Eniedi⁴ videre haudquaquam potui. Negotium istud est adeo necessarium, nihilque aequae ita urgens, atque illud esse censetur ad convertendos Samosatenos Transylvanos, quorum pars nostrae mallet fidei manus dare, quam alteri ulli ex sectis hic vigentibus. Facilius etiam eos esset Christo lucrari, quam caeteros. Dicere solent se centuplo malle catholicos quam calvinistas esse. Dominorum pars maxima, olim fuit arrianismo isto infecta, qui modo ex constantioribus et ferventioribus catholicis apud nos sunt.

Siculorum, qui adhuc avitam religionem in tot tantisque motibus firmiter tenent, singularis ratio haberi deberet. Sunt ad 27 parochias si bene memini, in quibus vix aliqua virtutum solidarum species apparet. Omnes ferme parochi libertatis avidi liberam vitam agunt. Multi ex iis connubia exercent. Unus concubinarius alterius partes mordicus tuetur. Torpescunt in officio, popinas aliqui frequentant. Alii gladiis in sacerdotes insurgunt. Patroni locorum muneribus facile in sententiam attrahuntur. Indocti, literarum incapaces alios docent, seipsos non docent. Hinc vel haereses conplentur, vel malorum consortia multa emergunt de die in diem. Fui apud ipsos, exhortationem feci, minis, terroribus eos ad pietatem ursi; parum utilitatis hausi. Episcopo esset opus ac visitatore. Saepe Serenissimus ipse Princeps conquestus est, quod si non visitentur ac compescantur, curaturum se visitatorem, quod et factum est. Bona enim Archidiaconi a Capitaneo Chikiensi occupata sunt. Et hic arrianus est. Patroni locorum contra ius fasque adulteros adulterasque in suis aulis alunt, eorum causas sic tuentur, ut plerumque vivente marito alteri in uxorem collocent. Non est vir

in Izrael. Non est qui causam Dei diudicet. Saepe potuissent etiam praelati Hungariae impetrare a nostro clementissimo Principe visitatorem aliquem. Reverendus Dominus Nicola Feier⁵ fuit demandatum, sed is efficere id haud adhuc potuit. Non quidem eo inferas converti villas integras et conversas esse anno praeterito circa Udvarhely et in tribus sedibus siculicalibus. Deus Vestram Paternitatem una cum sibi subdita tanta ac sublimi Societatis maiestate conservet ac tueatur quam diutissime salvam et incolumem. Me omnesque suos clientes et hanc provinciam adhuc sylvescentem Vestrae Paternitatis ferventissimis orationibus ac sacrificiis commendo, salutando patres et fratres in Christo.

Ex Laiuba, scilicet bonis Generosi Domini Mohacsii, 3 Januarii 1625.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae servus indignus

Stephanus Szini

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 181r-182v.

Jegyzet:

1 Nem tudunk többet róla.

2 Annyit tudunk róla, amennyit Szini itt elmond.

3 Georgius Buytul

4 Enyedi könyvének cáfolatát régóta sürgette Vásárhelyi Gergely és Szini is. Vö. a 175, 193, 211, 230. 237, 242, 246. dokumentumokkal.

5 Róla lásd: Erdély generalis vicariusai a hitújítás után. = Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. Kiad. Veszely Károly. Kolozsvár, 1860. 335-341.

317

1625. 01. 11. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Móry Istvánnak Kolozsmonostorra.

Csak október 28-i levelét kapta meg, az egy hónappal korábban írott nem jutott el hozzá. Tudja, hogy Erdélynek nagy szüksége lenne további jezsuitákra, de addig senkit sem küldhet, amíg nem szerzik meg a fejedelem engedélyét. Szinét bíztassa gyakoribb levélírással.

Ex litteris, quas ante paucos dies a Reverentia Vestra accepi, 28 Octobris datas, video alias ab ea ante mensem, uti scribit, missas ad me esse, sed illas hucusque non accepi. Nam postremae, quas ab ipsa habui, scriptae erant 6 Iunii, ad quas ego 28 Septembris respondi. Quod indico, ut videat, an nostrae felicius ad ipsam, quam suae ad nos perferantur. Ceterum quod Reverentia Vestra in postremis suis insinuat vastam Transylvaniae vineam pluribus cultoribus indigere, in qua hoc tempore duo tantum de Societate nostra sunt, equidem satis perspicio. Sed cum, uti bene monet Reverentia Vestra, sine permissu Principis minime tutum sit aliquem istuc venire, de pluribus istuc submittendis non prius cogitabitur, quam istinc significatum fuerit, eos Principi non ingratos futuros. A Patre Stephano Szini, de quo Reverentia Vestra in suis mentionem faciebat, cum iam a pluribus mensibus litteras nullas viderim, Vestra Reverentia illum meo nomine plurimum salutet, indicetque nos valde optare, ut nos subinde litteris suis de statu suo ac rei catholicae cursu certiores reddat. Ego etiam

non omittam quoties occasio dabitur Reverentiam Vestram et Patrem Stephanum Szini literis invisere. Quod reliquum est, divina bonitas utrumque gratiae suae opibus cumulet. Atque hisce me sacris utriusque sacrificiis commendo.

Romae 11 Januarii 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 580. Conceptus

318

1625. 01. 12. Kolozsmonostor

Móry István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Bár ő félévente kétszer-háromszor is írt, mióta 6 éve Erdélyben van, nem kapott levelet a rendfőnöktől. A Gyulafehérvárott lévő Szinivel gyónás végett szokott találkozni. Ő maga prédikál, misét mond, kiszolgáltatja a szentségeket. Adományokból él, mivel a Társaság egykori javai most egy lutheránus nemes tulajdonában vannak. Az iskolában van egy világi tanító, s a növendékek száma éppen elegendő a misén történő énekléshez. Pártfogójuk Vas János, aki várja az értesítést, hogy a Társaság lelki javaiban részesítették. Sokakat megtértett, s sok katolikust erősített meg hitében. Munkájukra nagy szükség van, hiszen Erdélyben mindössze négy világi pap tartózkodik. A fejedelem egyelőre nem járult hozzá újabb jezsuiták befogadásához.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Etsi in Transylvania iam a sex annis, ita volente Deo per superiorum meorum voluntatem habitem, et quidem non privatus et in alicuius magnatis aula, uti olim, sed in loco publico, urbi Claudiopolitanae admodum vicino, quo circumiacentes catholici nobiles et plebes concurrunt, nullas tamen toto hoc tempore ab Admodum Reverenda Paternitate Vestra accepi literas, cum ego pene singulis semestribus bis terve ad eandem scribam, ac proinde cum inde huc ad me nihil scribatur, suspicor meas non perferri.

Ego, quae Dei bonitas est, totis his annis valui commode satis, et pro talento a Deo mihi concesso, laboro in proximorum utilitatem. Solus sum, sine socio. Pater Stephanus Szini Albae manet, item sine socio, convenimus subinde confessionum causa. Labores tamen non desunt. Soli mihi et concionandum est et sacrum decantandum et caetera sacramentalia domi et foris administranda. Deus adhuc praestitit tantas vires, ut hactenus sustinere potuerim, quas et imposterum concedere dignetur ad sui gloriam maiorem. Victus et vestitus ratio est ex meris piorum eleemosynis; loci enim huius, in quo habito, nullus est proventus ecclesiasticus, terrestris enim dominus, qui alterius religionis est, occupavit omnem redditum, licet Abbatiae fuerit, et olim a Societate possessus, sed postmodum temporum iniuria ad alienos translatus.

Scholas etiam habeo, ac magistrum externum. Quae licet non sint adeo frequentes discipulorum numero, sunt tamen tot, ut in ecclesia sufficienter decantare possint. Generosus Dominus Vass,¹ optimus Societatis fautor ac benefactor, quem Admodum Reverenda Vestra Paternitas non ita pridem in album Societatis meritum adscripsit, expectat huius rei literas per occasionem. Fructus in his partibus fit

non contemnendus, convertuntur enim atque ad nostram religionem transeunt non pauci ab alienorum castris. Conservantur et animantur catholici et mirum exultant, nos hic esse in sui emolumentum, licet alii quoque sacerdotes in hoc regno sint numero 4 seculares uti vocant. Mitteret Reverendus Pater noster Provincialis procul dubio socios plures ad has oras, et illi quoque paratissimi venirent, sed non datur illis ingressus, sine expressa licentia Serenissimi Principis nostri; quam difficulter concedet, quia iam tentatum est. Ferendum patienter, donec Deus aliter disposuerit. Me interim Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae curae ac solitudini commendo, utque pro me longissime exulante Deum assidue roget, oro et quaeso.

Ex Monostor Transylvaniae ad Claudiopolim. Anno 1625 die 12 Ianuarii.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae humillimus servus in Christo ac filius
Stephanus Mory

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 183r-v.

Jegyzet:

1 Vass Jánosnak a Társaság jótevői sorába való felvételét sokszor szorgalmazták. Először a 189. iratban fordul elő a neve.

319

1625. 01. 24. Pécs

Georgius Svetić Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Az erkölcstelen életmódja miatt az elmúlt évben Pécsről visszarendelt Cserneki János két hónappal ezelőtt ismét megjelent a városban. Iszik és az asszonyok után jár, sőt Matthaeus Vodopia távollétét és az ő betegségét kihasználva ki akarta nyittatni a Társaság pénzeszládáját is. Mivel a tartományfőnökhöz eddig hiába fordultak, kéri a rendfőnököt, szabadítsa meg őket Csernekitől.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Scriptionis meae ad Admodum Reverendam Vestram Paternitatem summa brevis haec est. Scripseramus satis frequenter ad Reverendum Patrem Provinciale de spurca et inhonesta fama vitaeque Patris Joannis Cherneki, propter quam fiebat, ut nec in vinea Domini sine offenculo gravi laborare, nec attollere oculos in vultus hominum auderemus. Fuerat siquidem et in ipso facto deprehensus. Et evocaverat eum Reverendus Pater Provincialis anno elapso: unde et respiraveramus, et fructus non poenitendos feceramus. Iam ante menses amplius duos rediit ad nos, sed nec patentes Reverendo Patri Superiori¹ ostendit, nec qualiter aut cuius rei gratia venit, dicit; bibit tantum fortiter, ubi in pagos exire potest, et foeminas considerat. Accedit quod ante dies quinque me quidem in lecto haerente ob gravem morbum, quo laboro, Reverendo Patre nostro Superiore absente in pagis, cistas sibi furtim curavit aperiri fabro serrario clam adducto. Nescio, mi Reverende Pater, vel nobis Reverendus Pater Provincialis non credidit, in quae tamen iurare parati sumus, vel certe nos et famam Societatis in hac barbarie visus est oblivioni tradidisse, quod hunc hominem huc miserit, sic exulceratis rebus. Tamen, mi Admodum Reverende Pater, et nos, licet

indigni et abortivi, filii nihilominus Societatis sumus, quales quales simus. Cur igitur sic in oblivione sumus? sic derelicti videmur? Rogo profusis lachrymis, protensis in sublime manibus in hoc lectulo, cui affixus sum, mi dulcissime Pater, ut saltem unum oculum in nos coniciat, et nos matremque nostram Societatem ab hoc dedecore et scandalo liberet, vel hominem hunc alio evocando, vel nos hinc abire iubendo, ne cum dedecore cogamur pudorem nostrum et sanctae matris Societatis et oculis spectare et auribus auscultare. Vere enim, Pater Admodum Reverende, non audemus homines prae pudore intueri. Idem scriberet, scio, Reverendus Pater Superior, Pater Matthaeus si nunc domi esset. Rogo per Deum mihi ignosci, si quid liberius scripsi, ad id enim et infirmitas corporis et animus commotus impulerunt. Deus Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae hunc novum et sanctum annum faciat esse felicissimum, cuius sacris precibus et sacrificiis me et causam hanc Dei penitus commendo.

Quinque Ecclesiis 1625. 24 Januarii.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae humilis et obediens in Christo filius
Georgius Czvetych²

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 184r-v.

Jegyzet:

1 Matthaeus Vodopia

2 SZILAS 83.

320

1625. 02. 05. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti tartományfőnöknek Bécsbe.

A kalocsai érsek két olyan jezsuitát kér, akik közül legalább az egyik jó szónok. Tegyen eleget kérésének. — Csáky István özvegye Rómában tartózkodó fián keresztül kéri, hogy küldjenek hozzá két jezsuitát. A kérés azért is teljesítendő, mert előmozdíthatja a jezsuiták beengedését Erdélybe.

Illustrissimus Dominus Archiepiscopus Colocensis,¹ qui has, uti spero, Reverentiae Vestrae tradet, vehementer desiderat habere penes se duos e Societate nostra sacerdotes, quorum unus saltem sit bonus concionator. Cumque Reverentia Vestra satis intelliget, quantum fructus a duorum strenuorum operariorum industria in ditione huius Domini sperari possit, non est quod multum eam rogem, ut tam pio Illustrissimi Archiepiscopi desiderio satisfacere velit; cum non dubitem quin libentissime, si modo per inopiam operariorum facere possit, id sit praestitura. Quare aliud ab ea non peto, nisi ut omni studio allaboret, ut si qua ratione possit, duos reperiat obsequio Illustrissimi Domini bene idoneos.

Intelligo etiam Illustrissimam Dominam Cziacki² valde optare, ut duos e nostris apud se in Transylvania habeat. Quo in tractu, cum tam pauci sint Societatis nostrae sacerdotes, et praeter illos vix alii ulli qui rem catholicam procurent, Vestra Reverentia quaeso nullo modo negligat tam commodam occasionem plures in Transylvaniam mittendi, quam Illustrissima haec Domina offert, quae per filium suum,³ qui hic nobis

adfuit, spondet se facile curaturam, ut Transylvaniae Princeps nostros apud se commorari patiat. Quod reliquum est, divina bonitas Reverentiam Vestram in suo obsequio incolumem servet memorem mei in sacris suis sacrificiis.

Romae 5 Februarii 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 591. Conceptus

Jegyzet:

1 Telegdi János (Vö. GAUCHAT, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Tom. IV. 156.) A kérés ismét szóba kerül a rendfőnök 1625. 06. 14-i levelében.

2 Wesselényi Anna

3 Csáky István. A rendfőnök a kérést ismét közvetítette 1625. 02. 06-i levelében: „Intelligo Illustrissimam Dominam Cziacki valde optare etc., quae per filium suum, qui hic nobis adfuit et cui has Reverentia Vestra tradendas dedi promisit se facile etc... [in margine:] uti supra. Romae 6 Februarii 1625.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 II p. 591. Conceptus)

321

1625. 02. 14. Pécs

Georgius Svetić Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Gyötrődéseikről jeles patrónusuk Nicolaus Hagia szóban is beszámol. Csermeki János Matthaeus Vodopia távollétét és az ő betegségét kihasználva titokban megegyezett a magyarokkal. Ezután ők tárgyaltak a horvátokkal és a magyarokkal is. Az előbbieket ragaszkodnak hozzájuk, de a magyarok Csermekivel tartanak. Csermeki azt akarta, hogy mindenki az ő alárendeltjeként dolgozzon, miközben ő a vidéket járja. Így aztán úgy döntöttek, hogy meggyónatják ugyan a hozzá csatlakozókat, de nem prédikálnak nekik. Csermeki ugyanakkor mindent közössé akart tenni: a templomi tárgyakat, a házat és az ételmezt is. Ahhoz azonban mindenképpen ragaszkodtak, hogy a pénz ne legyen közös, mert ebből csak veszekedés lenne. Csermeki úgy tesz, mintha a barátjuk lenne, holott Matthaeus Vodopiát börtönbe juttatta, s mindenáron el akarja űzni őket. — A rendfőnök alaposan kérdezze ki Hagiát és társait a boszniai püspökről és Don Simonéről. Szóba kellene hozni a ferencesek rendfőnökénél, hogy miért akarják elűzni a jezsuitákat. Ebből a célból ugyanis 12 magyar ferencset küldtek Gyöngyösre. Csermeki azt jósolgatja, hogy hamarosan visszahívják innen a rendtagokat, s Matthaeus Vodopiát mindenképpen visszarendelik. Kéri, hogy ez utóbbtól mindenképpen tekintsen el a tartományfőnök, hiszen nagyon hasznos munkát végez, s miután megintették, kijavította hibáit is.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Quibus tribulationibus nunc vexamur, hi christiani nostri, et maxime Dominus Nicolaus cognomento Hagia;¹ noster plusquam parens in hisce afflictis partibus, maximusque benefactor et praecipuus inter christianos, poterunt etiam ore tenus Admodum Reverendae Paternitati Vestrae referre. Antequam dimissum se a Societate Pater Ioannes Cherneki proderet, schisma fecit inter christianos non parum. Dum enim ego infirmus iacerem, et Reverendus Pater Superior² in excursione esset, clandestina consilia tractans cum Ungaris christianis eorum animos fraudibus aliquibus ad se pellexit. Nos re intellecta, egimus cum utraque parte, slaviscilicet et

ungaris; considerarent bene, an velint se a Societate avellere. Inde enim fore ut in posterum a Societate non sint habituri sacerdotes, reliquimusque illis liberam optionem. Et slavi quidem etiam capita se pro Societatis hominibus deposituros unanimiter dixerunt, nec sibi ullos alios sacerdotes esse necessarios, id quod mihi advocato in conventum suum exposuerunt, supplicantes, ut eos non desereremus. Egi gratias et praesumens de charitate zeloque Societatis, promisi fore ut Societas curam eorum habeat. Hungarorum aliqui noluerunt eum suscipere, qui eius spurcias sciebant, sed tandem ipsos etiam alii in suam partem flexerunt.

Volebat ipse, ut ei subditi essent concionatores, sed omnes nobiscum manserunt, nec est qui velit ipsi adhaerere, licet nos liberum illis fecerimus. Vellet etiam ut nos quasi capellani eius essemus, idest ipsius vices obiremus in concionibus, copulationibus etc. quo securius vagari possit per pagos. Sed nos ita iudicavimus, donec Admodum Reverendam Paternitatem Vestram consulamus, ut a confessione quidem eos qui illi adhaeserunt, non repellamus, saltem conciones tamen illis subtrahamus. Videbatur enim nobis indecens et contra mentem Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae, si iis relictis qui nos amplexi sunt, iis serviamus, qui nos reicerunt. Casulas nostras, calices, portalitia altaria et caeteram templi suppellectilem vellet communem esse ungaris et slavibus. Hospitium etiam idem quod nos habemus affectat, ut sit nobis communis victus cum eo et reliqua communia, excepta crumena, quod ne fiat vehementer rogamus; prouti enim homo est ad contentiones et discordias seminandas natus, nunquam pax esset inter nos. Accedit quod ipsius ignominia etiam in nos redundaret. Nudius tertius Reverendus Pater Superior² per ipsius praxes ducendus erat in carceres, quinque solidis taleris se redemit. Mi Pater, ostendit in exterioribus actionibus cum coram nobis est, quasi esset amicus Societatis, interim quae nobis referuntur et quae ipsi videmus ac advertimus, nil aliud videntur ostendere, quam velle eum si possit Societatem ex his partibus extirpare.

Commendo Admodum Reverendae Paternitati Vestrae humiliter hos bonos christianos et maxime Dominum Nicolaum, cui commendavimus, ut cum Admodum Reverenda Paternitate Vestra loquatur. Interroget eum, quid habuerimus cum Reverendissimo Fratre Antonio de Georgiis Episcopo Bosniensi. De Reverendo Domino Simone Jovanovich³ etiam, de fructu, quem per gratiam Dei hic facit Societas et de aliis rebus nostris; et quoniam timet, ne turbetur, prima fronte petivit ut scribamus Vestrae Admodum Reverendae Paternitati, ut eum etiam pluribus vicibus interroget. Monachi Bosnienses parant se Pater Admodum Reverende ut homines qui ex ipsis audiverunt, nobis referunt, ad pellendos nos Quinqueecclesiis, nisi cum Generali Reverendissimo eorum ordinis Vestra Paternitas, si ita videtur, rem conferat. Miserunt 12 iuvenes sui ordinis in Gungus locum ungaricum, ubi eorum monasterium est, ut discant pro his partibus linguam ungaricam, quo nos facilius hinc Dominorum autoritate pellant.

Valde prophetat Pater Ioannes,⁴ fore ut haec missio iussu Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae solvatur, quod ego illi non credo, nam etsi nos tribulamur, Deus tamen consolatur nos fructu non poenitendo, et aeternae beatitudinis spe. Dicit etiam proxime hinc avocandum Reverendum Patrem Superiorem,² quod ne saltem tam cito fiat, Admodum Reverendae Paternitati Vestrae supplico; est enim homo mansuetus, bonae vitae, bonique exempli, operarius egregius in vinea Domini, et scit modum ac consuetudinem agendi cum hisce hominibus. Insuper de quibus illum monuit

Reverendus Pater Provincialis non ita pridem, in iis ita se emendavit, ut alius homo esse videatur. Mi Admodum Reverende Pater, nos orphani Vestrae Paternitatis sumus, a Deo deinde ab Admodum Reverenda Vestra Paternitate instructionem, directionem, consolationem expectamus. Deus nobis Admodum Reverendam Paternitatem Vestram conservet, cuius santissimis sacrificiis et precibus me et hanc missionem commendo. Pro sancto anno siquidem non licet nobis secundum praesentiam corporalem Romam adire, aliquas reliquias sacras cum ascriptione nominum, medallas, agnos Dei etc. a Vestra Admodum Reverenda Paternitate petimus.

Quinqueecclesiis 1625. 14 Februarii.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae humilis et obediens in Christo filius
Georgius Czvetych⁵

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 185r-v.

Jegyzet:

1 Dalmát kereskedő, Nicolas Paulovich. Lásd még a következő levelet.

2 Matthaeus Vodopia

3 Giovanni Don Simone Matkovich

4 Cserneki János

5 SZILAS 84.

322

1625. 02. 14. Pécs

Mathaeus Vodopia Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Hosszú hallgatásának főleg az az oka, hogy a török urak eltiltották őket mind a levélírástól, mind a város elhagyásától. Ugyanakkor felújították házukat és iskolájukat. A levelet vivő jötevőjük, Nicolaus Paulovich majd szóban is részletesen beszámolhat arról, hogy Cserneki János mennyi szenvedést okoz nekik. Különben jól lennének, bár Svetić állandóan betegeskedik. A folytonos északra járásával is gyanút ébresztő Cserneki úgy viselkedik, mintha előljárójuk lenne. Visszajötté után feldúlta az eddigi nyugalmat. Azt akarja, hogy ők prédikáljanak a város kevés számú katolikusának, miközben ő a vidéket járja. Küldjön Agnus Dei-ket, rózsafüzéreket, szentek képeit. Kéri, hogy a rendfőnök mentse fel a misszió vezetése alól.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Multum effluxit temporis, ex quo nihil penitus ad Vestram Admodum Reverendam Paternitatem literarum dederim. Varias ob causas id factum esse sciat. Domino autoritas et voluntas, qui omnia fere nobis prohibuerant, fuit non exigua causa. Non modo literarum scriptionem et missionem interdixerant, verum etiam exitum e civitate gravi sub poena. In causa fuerunt labores tam domestici quam externi continui. Nam licet inter domesticos parietes detenti fuerimus non sine utilitate christianorum, domus domestica nostra renovata una cum schola.

Accessit ad plurima mala extremum malum. Reverendus Ioannes Cherneli rediens ex partibus superioribus, traxit secum turbas, persecutiones, multas, a quibus liberi fuimus quamdiu Pechio abfuit. Utinam mansisset bonus vir in partibus superi-

oribus, res beatiorem foelicioremque sortita fuisset finem. De statu nostro quid scribam, nescio, cum omnia ex praesentium latore Nicolao Paulovych¹ nostro in hac missione Quinqueecclesiensi fautore et promotore Vestra Admodum Reverenda Paternitas fusius et melius poterit intelligere.

Versamur duo in hac missione, ego et Pater Georgius Czvetych,² qui continuis infirmitatibus premitur; socii desunt, cum tamen non duos operarios campus quinqueecclesiensis expeteret, sed multo plures. De valetudine mea quid dicam, more solito valeo. Faelices fuimus omnes et in maxima pace viximus quamdiu Ioannes Cherneli abfuit; ubi primum venit ad has partes, omnia sunt turbata, nec Turca nec Hungarus, taceo de aliis nationibus, nobis bene velit eo quod tam frequenter ad partes superiores ascenderit, ac si prodicionem aliquam molitus fuisset. Parva in re homo potest in suspicionem devenire. Vellet hic se praelatum aliquem ostentare, nobis imperitare, rebus nostris, quas ex partibus superioribus attulimus per fas et nefas ubi hoc fusius Admodum Reverenda Paternitas Vestra et supradicto Domino Nicolao¹ intelliget, vellet ut Hungaris, qui exigui sunt catholici in hac civitate, concionaremur, ille per pagos hinc inde discurreret. Vestrae Admodum Reverendae Paternitatis nobis et consilio et patrocinio hac in parte opus est.

Reliqua prosequi non vacat propter continuos et indefessos labores. Reverenda Paternitas Vestra pro charitate et amore quam habet erga suos filios, maxime vero erga illos, qui in locis periculosis versantur, mittat munuscula aliqua, maxime Agnos Dei inclusos, rosariola cum numismatibus et imaginibus nec non etiam reliquiis sanctorum. Admodum Reverendae Paternitati Vestrae iterum atque iterum commendo nostros cives, maxime tum Dominum Nicolaum,¹ quem non semel, sed saepius examinet de rebus omnibus Vestra Paternitas. Mi plurimum dilecte Pater, tribulamur undique. Deus tamen dat non contemnendum profectum inter christianos. Senui iam ex timore Turcico, rogarem imo supplex supplicarem, alteri committeretur haec missio regenda. Deus Optimus Maximus Vestram Admodum Reverendam Paternitatem servet diutissime. Me Vestrae Admodum Reverendae Paternitatis precibus, sacris sacrificiis valde commendo. Saluto omnes Reverendos Patres et Fratres quorum omnium precibus sacris sacrificiis me iterum iterumque commendo.

Datum Quinqueecclesiis 14 Februarii Anno 1625.

Vestrae Admodum Reverendae Paternitatis servus in Christo

Pater Matthaeus Wodopia³

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 186r-187v.

Jegyzet:

1 Azonos Nicolaus Hagiával. Lásd az előző levelet.

2 Georgius Svetić

3 SZILAS 85.

Eucharistia non est notitia confessionis, sicut est pro danda vel neganda absolutione, et ideo licite potest sacerdos notitia confessionis non uti pro Eucharistia, non autem licite potest non uti pro absolutione; et sicut semper potest eum absolvere, quem ex confessionis scit esse dignum absolutione, etiam si ex alia notitia sciat, eum esse indignum, ita et nunquam potest eum absolvere quem ex notitia confessionis scit esse indignum, ut certe contingit in casu nostro, ut supponimus.

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 158. f. 250r.

Jegyzet:

1 Martinus Azpilcueta (doctor Navarrus): Enchiridion sive Manuale confessorum et poenitentium. Parisiis, 1612.

325

1625. 03. 08. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Rumer János tanárnak Grácba.

Ne vágyakozzék Indiába, Japánba vagy Etiópiába. Nem különb azok helyzete sem, akiket a törökök és az eretnekek sanyargatnak. Rajtuk segítsen.

Nisi ea esset idonearum personarum in provincia ista penuria, ut ad eius subsidium e longinquis provinciis auxiliares socii sint advocandi, cum sine his difficulter onera, quibus premitur, sustineat; religioni mihi ducerem diutius pia Reverendae Vestrae desideria, quibus ad Indorum, Iaponum, Aethiopum salutem procurandam trahi se ostendit, morari. Nunc cum provinciae istae non minus prope quam aliae illae longinquae Societatis opera indigeant, speque sit in dies magis etiam eandem efflagenturas, non solum religione illa liberor, verum etiam me adversus leges caritatis peccatum vereror, si ut peregrinis et procul positis succurram, civibus et prope domesticis Reverentiae Vestrae operam subtraherem. Quamobrem animae omnes eodem Christi sanguine sint redemptae, et istae innumerae sint, quae non minore quam in remotis illis regionibus penuria rerum ad salutem necessariorum laborent, rogo Reverentiam Vestram, ut, deposito desiderio adeundi Indos aut Japonas omnem cogitationem, curam, studium eo convertat, ut miseris istis in haeresi aut sub Turcica tyrannide viventibus succurrat. Hoc enim scio Deo non minus acceptum quam ipsi salutare ac gloriosum futurum. Adiuvet precor conatus Reverentiae Vestrae divina Maiestas, a qua ipsi omne bonum precor...

Romae 8 Martii 1625.¹

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 602. Conceptus

Jegyzet:

1 Enyhébb kifejezésekkel, de lényegében ugyanezt ismétli meg neki a rendfőnök 1625. 07. 12-i levele is: „Nescio unde Reverentiae Vestrae suspicio iniecta sit, ingratum mihi fuisse, quod se tanto affectu pro expeditione aliqua ad Indos aut Aethiopes obtulerit, cum mihi gratissimum esse soleat audire huiusmodi desideria, quae non nisi a Deo iniici credo, in animis nostrorum exardescere. Etsi enim saepe res ita constitutae sint, ut iis a me satisfieri non possit, hoc tamen ex similibus affectibus iucunditatis capio, quod plane sperem illos qui in

barbarorum salute curanda sese effundere non possunt, instar aquae a cursu suo impeditae alibi sanctum illum impetum effusuros ac proinde inter haereticos aliosque caritatis Societatis indignos idem quod alii apud Indos faciunt, praestituros. Qui sensus meus cum longissime absit ab eo, quem Reverentia Vestra suspicata est, abiiciat precor ex animo suo, si quae adhuc superest, molestiam, ac magna alacritate studia sua ad Dei obsequium in quavis mundi plaga iuxta Institutum nostrum propagandum componat. Quod ut eo fructu praestare possit, quem ego mihi a Reverentiae Vestrae caritate et industria polliceor, precor Dominum Jesum, ut uberibus gratiae suae auxiliis conatibus Reverentiae Vestrae adesse dignetur... Romae 12 Iulii 1625. (*Mai lelőhelye*: ARSI Austr 3 II p. 634. Conceptus)

326

1625. 03. 08. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti tartományfőnöknek Bécsbe.

A noviciátus kitöltésével májusban Erdélybe induló Georgius Bujtul társaként Makó Istvánt is odaküldi. Mivel ez utóbbi már teológiai tanulmányai negyedik évében jár, vegye fel a szent rendet és készüljön fel az útra. Ha őt nem találná alkalmasnak, gondoskodjék helyette másról.

Cum statuerimus, proximo Maio Patrem Georgium Buitul (quo tempore tyrocinium in Societate explebit) mittere in Transylvaniam, quo frequentibus patrum nostrorum desideriis expetitur, vellemus illi socium aliquem eiusdem cum ipso nationis adiungi posse, qui eundem in Transylvaniam comitetur et in re catholica procuranda adiuvet. Cumque existimem ad hoc negotium bene idoneum futurum fratrem nostrum Stephanum Mako, quem iam quarto anno theologiae operam navare audio, velim si idem Reverentiae Vestrae videatur, eundem primo quoque tempore ad sacros ordines (si adhuc initiatus non sit) destinet, omnibusque ad iter in Transylvaniam suscipiendum necessariis instruat, ut veniente istuc Patre Georgio Buitul cum eo continuo iter ingredi possit. Si Reverentia Vestra putarit fratrem hunc tam arduae expeditioni adhuc non satis maturum, velim de eo me statim certiore reddat, et interim alium aliquem quaerat, quem existimabit ad illam magis aptum; hoc Reverentiae Vestrae omni quo possum affectu commendo. Quam ut divina bonitas in suo obsequio incolumem servet, memorem mei in sacris suis sacrificiis ab ea enixe peto.

Romae 8 Martii 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 599. Conceptus

327

1625. 03. 08. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Gyulafehérvárra.

Örömmel vette november 22-i levelét. Írjon gyakran, hiszen ha Bécsig el tudja juttani leveleit, akkor eljutnak azok Rómába is. Mindenben segítségére lesz.

Tandem post longum intervallum, quo nullas a Reverentia Vestra litteras videram, perlatae huc sunt scriptae a Reverentia Vestra 22 Novembris, quarum lectione quanto plus recreati sumus, tanto etiam ardentius optamus, ut saepius similibus ab ipsa recreemur. Neque admittere possum excusationem, quod, ut ait, pericula non desint, quae ex crebriore scriptione nasci possent, cum eum, uti ipsamet fatetur, crebro in Austriam litteras det, non video, cur non eadem via etiam frequentius huc ad nos scribere possit, cum si tuto Viennam litterae e Transylvania perferantur, inde eadem facile Romam mitti possint. Quamobrem non celet precor Reverentia Vestra hac excusatione cessationem suam, sed nos quam poterit frequentissime admoneat de sua sociorumque valetudine, periculis, laboribus, fructu. Et si quid etiam erit, in quo nos hic solatio Reverentiae Vestrae aliisve catholicis esse possimus, de eo nos eadem opera admoneat. Dabimus enim diligentissime operam, ut nusquam desiderio illorum desimus. Et cum aliud non sit quod hisce adiungam, divina bonitas Reverentiam Vestram suo praesidio tueatur et in suo obsequio incolumem servet, memorem mei in sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 8 Martii 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II pp. 599-600. Conceptus

328

1625. 04. 15. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Matthaeus Vodopiának Pécsre.

Megkapta a Nicolaus Paulovich (Hagia) által vitt levelet, s bár tudja, hogy ritka a biztonságos alkalom, gyakoribb írásra bíztatja. Csermeki Jánossal ne érintkezzenek, ő pedig megkéri püspökét, hogy megintésben részesítse. Vodopia írja meg, hogy találja meg legkönnyebben a püspököt. A kért kegytárgyakat küldi. Nem mentheti fel addig a misszió vezetése alól, amíg nem talál megfelelő embert helyette.

Reddidit mihi litteras Reverentiae Vestrae scriptas 14 Februarii Dominus Nicolaus Paulovich; quae cum mihi supra modum gratae fuerint, etsi videam difficile ac periculosum esse istinc litteras huc mittere, tamen non possum, quin ab ea enixe petam, ut quoties occasio oblata fuerit litteras tuto ac sine periculo transmittendi, eam nullo modo sibi elabi patiat. Vehementer enim desidero quam saepissime ex litteris Vestrae Reverentiae intelligere statum residentiae istius, et si quid simul indivacerit, in quo labores suos solari aut sublevare possim, omnem operam adhibebo, ut continuo experiatur se mihi valde cordi esse. Ex Domino Nicolao multa iam cognovi, quae mihi auxilio futura confido ad bonum rei catholicae in istis regionibus curandum. Utinam saepe simili interprete, quae istic aguntur, intelligere possim. Dominum Ioan-nem Czernecki doleo istuc reversum esse, quam vereor ne qui non optime, dum inter nostros esset, se gesserat, nunc maiore libertate in deteriora proruat. Quare cum ab illius consuetudine et familiaritate parum opis ad salutem animarum procurandam sit sperandum, sed potius periculum sit ne ab illius convictu nomini Societatis dedecus aliquod adhaerescat, existimo optime facturam Reverentiam Vestram eiusque socium,

si ab illius conversatione sese plane abstinuerint. Et ne ille labores Societatis retardare fructumque industriae impedire possit, existimo agendum cum ordinario ipsius, si quidem aliquem istic ordinarium habeat, ab eoque petendum, ut ne Societatis hominibus gravis esse pergat, eum intra officii terminos contineat. Si Episcopus, cui ille subest, alibi sit, quo hinc facilius nostrae litterae perferri possint, Vestra Reverentia de eo nos admoneat. Curabimus enim cum illo agi ut efficiat, ne augmentum religionis unius hominis pervicacia retardetur.

Pia aliqua munuscula, qualia Reverentia Vestra petiit, inclusa sunt pyxidi, quam tradidi ei qui has istuc delaturus est; quae ut integra et illaesa istuc perferantur, vehementer exopto. Ceterum quod Reverentia Vestra petit, ut cura missionis istius alteri committatur, omnino certe libenter facerem, cum sciam quanto tempore quantisque difficultatibus in missione illa Deo serviverit. Sed cum hoc tempore non reperiam, quos istuc mittam, facile spero ab ea impetrabo, ut aliquantisper adhuc, dum vires et valetudo sufficiunt, labores missionis istius tolerare pergat. Ubi enim erunt, qui commode ipsi succedere possint, libens ipsam inde ad provinciam suam redire patiar, ut in ea maiore commoditate reliquum vitae ad Dei gloriam exigat. Interim adsit istic Reverentiae Vestrae laboribus bonus Iesus, cui me sacris suis sacrificiis et orationibus commendare identidem cupio.

Romae 15 Aprilis 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 614. Conceptus

329

1625. 04. 15. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Georgius Svetićnek Pécsre.

Megkapta február 14-i levelét. Matthaeus Vodopíának megírta, mi a teendő Cserneki János ügyében. A ferencesek rendfőnökével nem érdemes tárgyalni a boszniai ferencesek dolgában, mivel úgy sem tud semmit elérni. Egy püspök vagy apostoli vikárius többet segíthetne, de ilyenek híján próbálják türelemmel elérni azt, amit a felsőségtől hiába várnak. Küld kegytárgyakat.

Quis sit status rei catholicae in istis regionibus, et quae difficultates et impendimenta conatibus nostrorum obiiciantur, plenius intellexi ex eo, qui mihi litteras Reverentiae Vestrae 14 Februarii datas reddidit. Cum Domino Ioanne Czernecki quomodo nostris istic agendum putem, scribo hodie plenius ad Patrem Matthaeum Wodopiam, ex quo cum idem Reverentia Vestra facile sit cognitura, aliud non habeo, quod ipsi circa hoc negotium commendem, nisi ut coniunctis cum dicto patre animis illud faciat, quod ad maiorem Dei gloriam certiusque bonum animarum futurum iudicabit.

De monachis Bosniensibus, quos Societati etiam minus aequos esse queritur, libens agerem cum eorundem Generali, sed cum hactenus experti sumus, parum profuisse, quae optimo zelo et studio ab eo in simili negotio facta fuere, nescio an expediat eum iterum interpellare. Si istic aliquis sit seu episcopus seu vicarius apos-

tolicus, qui in illos aliquid auctoritatis obtineat, melius, ut puto, esset illum de omni controversia certiore reddere et opem ab eo poscere. Quod si neque inde aliquid praesidii sperari possit, existimo cum patientia et mansuetudine ferendos conandumque, ut quod auctoritate superiorum haberi non potest, comitate humanitateque obtineatur.

Donaria aliqua pia, quae habere potui, tradidi harum latoribus, qui ut ea integra istic perferre possint, precor divinam providentiam, ut eos toto itinere comitetur et ab omni periculo illaesos servet. Atque hisce me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 15 Aprilis 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 615. Conceptus

330

1625. 05. 09. Pécs

Cserneki János levele Pap Dávid bicsérdi magyar paphoz.

Reverende Domine et Frater in Christo.

Gratiam et pacem spiritus sancti.

Talam eddigh esött tudasara kegielmednek hagi ezek a tot papok engem az szegeni magiarsagh közzül ki akarnak tolni, es ük mind az totokkal uy karatsont, husvetot mind a magyarokkal a reghi karatsont husvetot tartani. Szidgiak atkozzak gialazzak a magiarsagot. Azert az urak eleibe költ az a dologh, hagi somogi egihazhoz giüleközzek Z(ent) Giörgi napon es onnet engem ki tilalmaztak, maga immar el mult volt az ü Z(ent) Giörgi napiok és vasarnapra az egesz tartomani be giüleközik hagi megh lassak ha en velem tartiake azt a hitöt kibe a mi atiankat talalta es tartotta Szultan Szoliman Chiaszar, vagi a tot papokat valasztiak es az uy szertartasokat. Minthogi azert a fiatal praedicatorok közzül a lakasert atiamfia eginehanian alattomba hozzaiok akarnak allani, de nem a kössegh. Es kegielmedis ez orszagban egi lelki tanito, kerem kegielmedet, hagi az egi reghi atiaink vallasaba es a mellett tamadion föl es vegien maga melle mind Bichierdröl Tarczarul, Bodorul iambor öregh elő kelö polgarokat, es lassuk mind az egesz tartomani a ki be giüleközik, mit valaszt, az egesz petsi polgarok megh a mas felekezetis mind mellettünk vagion, az Isten se hadgia az ü hiveit. Kegielmedis azert szombaton estvere iüiön be, a töb fraterakis a kik emberek itt lesznek, mert vasarnap deligh el valik dolgunk. Ha Isten eltet ismet szolgálunk egimasnak szeretettel.

Irtam Petsen ma penteken 1625

Kegielmednek szeretettel szolgal

Petsi Janos pap¹

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 f. 201.

Jegyzet:

¹ SZILAS 87; FRICSY 1982. XX. — A levelet Svetiő küldte el Rómába 1625. 06. 19-i levelének mellékleteként.

1625. 05. 10. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Georgius Svetićnek Pécsre.

A későbbben érkezett január 24-i levélre válaszol. Mivel Csermeki Jánost kizárták a rendből, már nem sokat tehetnek ügyében. Becsületességükkel és ártatlanságukkal védekezzenek ellene.

Post illas quas ad Reverentiam Vestram scripsi 15 Aprilis, quibus respondebam ad scriptas ab ipsa 14 Februarii, allatae huc sunt obsoletiore nota diei 24 Ianuarii signatae. His querebatur de Domino illo,¹ quem tum adhuc e nostris esse videbatur existimare. Quo errore cum ex posterioribus Reverentiae Vestrae liberatam esse videam, intelligit iam cessare periculum offensionis, quod ex minus religiosa ipsius vivendi ratione etiam ordini nostro credebatur timendum. Quod si ille iam detectus pergit aliis machinis fructum, quem ex officiis Societatis istic catholici percipere solent, impedire, suggerat, num quid a nobis hic aut a patribus, qui in Austria sunt, fieri possit, quo ille in officio contineatur. Hoc enim si intellexerimus, adhibebimus omnem operam, ut tantum impedimentum publici boni amoveatur. Interim dum alia ratione ille coerceri non poterit, studeant vitae integritate et innocentia officia sua adversus perversi hominis molitiones tueri. Aderit spero famulis suis Deus, neque patietur, ut improbitas caritati praevaleat. Cumque aliud non sit quod hisce addam, precor Reverentiae Vestrae omnem felicitatem et me sacris suis sacrificiis commendo.

Romae 10 Maii 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 619. Conceptus

Jegyzet:

1 Csermeki János

1625. 05. 17. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Vásárhelyi Dánielnek Bécsbe.

Nem hiába intette meg az erdélyieket, hiszen azóta gyakrabban írnak. Az ő levelei azonban nem jutnak el hozzájuk. Gondoskodják biztosabb útról. Bármit hall Erdélyből, írja meg.

Non frustra monuit Reverentia Vestra patres, qui in Transylvania sunt, ut saepius huc de rebus suis litteras darent. Ex quo enim Reverentia Vestra id fecit, frequentius illi et distinctius scripserunt; quod ipsos etiam deinceps studiose facturos confido. Sed cum queratur illi litteras meas ad se non perferri, iterum rogo Reverentiam Vestram, ut cum meas in Transylvaniam mittendas acceperit, diligentem curam adhibere velit, ut illae via quam tutissima illuc perferantur, ne optimi patres tanto tempore expectatione responsionis ad suas litteras affligantur. Et haec causa est, cur hasce ad ipsam

destinem, a qua et illud peto, ut quoties aliqua de rebus Transylvaniae certis auctoribus compererit, illa nobiscum communicare non gravetur. Quod reliquum est me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 17 Maii 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 620. Conceptus

333

1625. 05. 17. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Móry Istvánnak Kolozsmonostorra.

Sajnálja, hogy levelei nem jutottak el hozzá. Január 11-én közölte, hogy mi jutott el Rómába. Örül sikereinek, de társat egyelőre nem küldhet.

Valde doleo Reverentiam Vestram nunquam adhuc meum ad litteras suas responsum accepisse, cum ego tamen nunquam praetermiserim studiose rescribere, quoties aliquas a Reverentia Vestra habui. Plenius hoc cognoscet ex iis, quas ad Reverentiam Vestram dedi 11 Ianuarii, quibus distinctius indicavi, quas ab ea recepissem et quas ipse scripsissem. Hisce respondeo ad scriptas a Reverentia Vestra 12 Ianuarii, ex quibus cum magno animi solatio intellexi quae de fructu laborum suorum iisdem commiserat. Ex quibus hoc unum tamen mihi non levem moerorem afferebat, quod viderem ad tam copiosam segetem quanta istic ad messem albescit, plures operarios mitti non posse. Si enim hoc tuto fieri posset, daremus operam, ut tanto indigentiae necessarij adiutores non deessent. Nunc cum id temporum conditio non patiatur, adnitendum Reverentiae Vestrae eiusque sociis erit, ut pro sua virili singuli plurium instar esse contendant, donec divinae providentiae placuerit plures suppeditare. Nos interim non intermitteremus Dominum messis rogare, ut laboribus Reverentiae Vestrae ac sociorum eius benedicere dignetur, omnesque in suo obsequio incolumes custodire. Quod reliquum est me sacris Reverentiae Vestrae sacrificiis commendo.

Romae 17 Maii 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 620. Conceptus

334

1625. 05. 17. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Szini Istvánnak Gyulafehérvárra.

Január 3-i levelét a Rómába érkező peregrinusoktól kapta meg, akik társaságában az olyannyira várt Georgius Bujtul Erdélybe indul. Magával viszi a rómaiak áldását is. Nem tudja, ki vállalkozott Enyedi György könyvének megcáfolására. Ő maga még nem látott példányt. Küldjön egyet a tartományfőnöknek, aki könnyen talál alkalmas embert.

Reddiderunt mihi Reverentiae Vestrae litteras 3 Ianuarii datas nobiles illi, qui religionis causa peregrinationem Romanam istinc instituerunt.¹ Cum illis revertitur in Transylvaniam Pater Georgius Buytul,² quem istic tantopere expeti significabat, quique zelo et studio suo, quo hic Dei gloriam et animarum salutem promovere contendit, magnam nobis spem fecit, futuram istic operam suam admodum utilem et fructuosam.

Quod attinet ad benedictiones et gratias spirituales, quas hinc ad se mitti Reverentia Vestra exoptat, defert secum Pater Georgius bonam copiam, cuius etiam Reverentia Vestra et Stephanus Mori ab eo participem faciendum confido.

Refutationem libri Georgii Eniedi,³ quam Reverentia Vestra tam necessariam praedicat, nescio quis hactenus suscepit. Nos hic exemplum illius nunquam vidimus. Si Reverentia Vestra illius unum saltem ad Patrem Provinciale Austriae mittere posset, facile ille, credo, in provincia inveniet, qui illum erudite et apposite refutet. Atque hoc etiam ipsi libens si opus putaverit, commendabo. Et cum aliud non sit quod his addam, precor divinam bonitatem, ut Reverentiam Vestram cum sociis in tanta sacerdotum penuria incolumem servet, ostiumque aliquando aperiat, quo plures istuc penetrare tuto possint. Atque hisce me sacris suis sacrificiis commendo.

Romae 17 Maii 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 619. Conceptus

Jegyzet:

1 A két peregrinus Mohácsi és Flandator urak. Lásd a 316. levelet.

2 A generális utasította a provinciálist (1625. 05. 17. Róma), hogy a Bécsbe érkező Bujtult lássa el instrukcióval, s adjon melléje egy társat: „Hisce iterum Reverentiae Vestrae commendo, ut Patri Georgio Buytul (quem sub idem tempus, quo has ipsi reddendas puto, Viennam venturum existimo) commodum socium suppeditet, cum quo in Transylvaniam proficiscatur, eique necessariam instructionem tradat, quo pacto nempe in illa missione gerere se debeat, cui subesse, quibus facultatibus uti possit. Haec enim omnia, quia credidi illum plenius istic cum a Reverentia Vestra tum ab aliis patribus, qui aliquando in illa aut simili missione versati fuere, accepturum, a Reverentia Vestra illa ut peteret, monui. Cui proinde valde commendo, ut non prius illum a se dimittat, quam plene de omnibus, quae ad fructum ex illa messe colligendam prodesse poterint, instruxerit...” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 II p. 620. Conceptus)

3 Erről lásd a 175, 193, 211, 230, 237, 242, 246, 316. dokumentumokat.

335

1625. 05. 30. Kolozsmonostor

Móry István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Hét esztendeje csupán a rendfőnök 1624. szeptember 28-i és 1625. január 11-i levele érkezett el hozzá. Azon csodálkozik, hogy az övét sem jutottak el Rómába, hiszen a bécsi tartományfőnök, illetve Vásárhelyi Dániel segítségével próbálja eljuttani azokat. Kettejükön kívül állítólag egy harmadik társuk is van valahol, akit eredetileg Belgrádba küldtek. Erről Szini István tud többet mondani. — A napokban a császár követeként ott

járt Sennyei István váci püspök, kancellár. A kíséretében lévő Káldi György elérte Bethlennél, hogy Szini és ő is egy-egy segítőtársat kaphasson. A tartományfőnök remélhetőleg intézkedik, hiszen nagyon rászorúlnak a segítségre. Húsvétkor 400 személyt gyóntatott meg. A napokban megkeresztelt hat ariánust és más vallásúak közül is áttértek tizenketten. Mióta Erdélyi István újjáépítette a 24 év óta romos monostori templomot, egyre többen jönnek. Vallásosságát elmélyítene, ha a rendfőnök elkérné a pápánál, hogy Nagybaldogasszony napjára legalább részleges búcsút hirdethessenek meg. Erdélyi István és Vas János odaadó patrónusok.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Binas ex quo sum in his Transylvaniae partibus, iam pene a 7 annis, ab Admodum Reverenda Paternitate Vestra accipi literas. Primas 28 Septembris anni elapsi datas; alteras 21 Ianuarii anni huius; et in his quidem, quas 26 Martii accipi, me ad illas priores Admodum Reverenda Vestra Paternitas revocat. Equidem, Admodum Reverende Pater, nullam occasionem praetermitto, quin ad Admodum Reverendam Vestram Paternitatem dem literas, siquidem et mandatum Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae me urget, et magnae etiam voluptati literas nostras ex his partibus ad se missas sibi esse paterne scribat. Quod si aliquae non pervenerint, satis miror, cum in Provinciam Austriacam, cuius nos quoque pars sumus, nostras dirigamus, et vel Reverendo Patri Provinciali, vel Patri Danieli Vasarheli commendare soleamus. Quae eo fini scribo, ut innotescat Admodum Reverendae Paternitati Vestrae, me serio incumbere, ut Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae praecepto ac desiderio satisfiat.

Duo sumus adhuc in Transylvania de Societate. Pater Stephanus Szini et ego. Tertius etiam dicitur esse, quod in loco, quem ego nec vidi, nec novi, qui Albam Graecam destinatus fuerat. De hoc non dubito, quin vel Pater Stephanus Szini scribet, vel ipsemet suum statum Admodum Paternitati Vestrae Reverendae manifestabit.

Elapsis diebus venerat huc Reverendissimus Dominus Stephanus Sennyei,¹ episcopus Vaciensis Ungariaeque Cancellarius, in legationem destinatus ab Imperatore. Quocum etiam venerat Reverendus Pater Georgius Kaldi,² alias in hic oris et Principi nostro notus, ut pote qui olim aliquot annos in Transylvania exegerat, concionibus vacans. Hic Pater ex mandato Reverendi Patris Provincialis nostri petiit a Principe, ut bona sua venia liceret duobus nostris Transylvaniam penetrare, quorum unus Patri Stephano³ socius esset, alter mihi. Concessit Princeps et se nos sub suam tutelam accepturum promisit. Quae voluntas acceptanda est. Scriptum etiam hinc est Reverendo Patri Provinciali, et ipsemet etiam procul dubio Pater Georgius Kaldi oretenus narravit eidem. Spero iam Reverendum Patrem Provincialem huius rei habiturum curam. Obruitor certe unus tot laboribus, cum et concionari et confessiones audire et sacra decantare et alia parochialia obire debeat. Solus ego ultra 400 personas paschalibus feriis elapsis confitentes audiui. Mox concio, sacrum et reliqua obeunda erant. Deus tamen sit benedictus, qui adhuc vires tantas praebet, ut possim sustinere ad maiorem sui divini nominis gloriam. Certe hic ver catholica non est sine fructu. Augentur et multiplicantur Deo laus. Hisce diebus 6 arrianos baptizavi, et ex aliis sectis recipiunt se se ad nos, uti hac Quadragesima pene 12. Ex quo enim templum hoc reedificatum est, quod 24 annis pene ita stetit, magna facta est accessio ad Ecclesiam.

In ultimis meis ad Admodum Reverendam Paternitatem Vestram datis roga-veram, ut si fieri posset, impetrare Admodum Reverenda Paternitas Vestra a Sua Sanctitate saltem ad decennium indulgentiam plenariam ad festa Beatae Virginis Assumptae, cui hoc templum dicatum est. Sperarem enim, ut cum novo aedificio cresceret etiam fidelium devotio et externorum aggregatio. Generosus Dominus Stephanus Erdeli,⁴ qui hoc templum nostrum restauravit, e cuius eleemosynis nos utcunque sustentamur, pergit in sua erga nos benevolentia ac favore; ac similiter Dominus Ioannes Vass,⁵ uterque sincerus ac intime nobis addictus.

In reliquo me Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae curae ac providentiae ac simul sactissimis sacrificiis precibusque unice commendo, paternamque benedictionem ad vires in vinea Domini laborandum augendas expecto.

Monostorini in Transylvania, die 30 Maii. 1635.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo ac filius

Stephanus Mori

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 350r-v.

Jegyzet:

1 Sennyei István (1580-1635) erdélyi származású váci püspök (1623-1628). Életrajzát lásd: A Váczi Egyházmegye történeti névtára. II. rész. A papság életadatai. Vác, 1917. 564-566.

2 LUKÁCS: Catalogi II. 633.

3 Szini István

4 Erdélyi István a Társaság jótévedője, először a 185. levélben fordul elő neve.

5 Vass János a Társaság jótévedője, először a 189. levélben fordul elő neve.

336

1625. 06. 07. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Jacobus Tugolinusnak Belgrádba.

Örömmel értesült fáradozásai eredményéről. Georgius Bujtul hamarosan arra a vidékre érkezik, s ha lehet, mást is küld. Tudja, hogy az iskola sokat segítené ügyükön, de a társaság nem vállalkozhat mindenre.

La settimana passata hebbi la lettera di Vostra Riverenza delli 8 di marzo che mi è stata di particolarissima consolatione e vorrei haverene nuova più spesso. Il Signore, ché può, la conservi sana in coteste fatiche di santo suo servitio, e mandi alla Compagnia abbondanza di operarii in cotesta sua vastissima e imboscata vigna. Il padre Giorgio Buitul sarà hormai giunte in coteste parti, e si farà quanto sarà possibile, per mandare nuovo agiuto. Vegge benissimo che si potrebbe far molto frutto con le scuole, ma la Compagnia non può far tutto; e il signore premia anche li buoni desiderii, per i quali Vostra Riverenza troverà in cielo ricca mercede. Ho anche lettere del Padre Marino;¹ al quale rispondo, et per fine...

Mai lelőhelye: ARSI Rom 19 ff. 54r-v. Conceptus

Jegyzet:

1 Marino de Bonis

1625. 06. 14. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti tartományfőnöknek Bécsbe.

Levelet kapott a kalocsai érsektől és Bánffy Kristóftól, melyben két jezsuita atyát kérnek Alsólendvára. Közülük az egyik jó szónok legyen. A kérést támogatja, de a személyi feltételeket a tartományfőnök ismeri.

Ante paucos dies accepi litteras ab Illustrissimis Dominis Archiepiscopo Colocensi¹ et Comite Banffy,² qui valde rogant, ut curem mitti ad arcem Alsolyndvanam duos Societatis sacerdotes, qui concionibus aliisque Societatis ministeriis ibidem catholicos solentur et foveant. Reverentia Vestra quaeso videat, num tam pio optimorum dominorum studio satisfacere possit, et hoc primo quoque tempore facere contendat. Quod si nullo modo poterit (quod valde me affligeret), scribat statim ad eosdem dominos, ut intelligant a me diligentem suae petitionis rationem esse habitam, quominus tamen illi satisfiat, personarum penuriam obstare.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 629. Conceptus

Jegyzet:

1 Telegdi János kérését először a 320. levélben említi a rendfőnök.

2 Bánffy Kristóf birtokán 1610-1612-ben már működtek jezsuiták. Lásd erről a jelzett három év dokumentumait.

1625. 06. 14. Pécs

Matthaeus Vodopia Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Örömmel vette a Nicolaus Paulovich (Hagia) hozta levelet. Aznap azonban nagy bánat is érte, mert Csermeki János miatt 130 forint büntetést kellett fizetnie a töröknek. A szlávok velük vannak, csak a magyarokat sikerült fellázítania ellenük, de végül neki kellett felfalnia, amit kifőzött a Társaság ellen. A rendfőnök érje el, hogy elvigyék innen, mert mindent tönkretesz. Most részt kér magának abból a 120 tallérből, amit 4 éve hozott a provinciából. Nem tudják adjanak-e neki. Balásfi Tamás a püspöke, akiben nagyon bízik. A magyarok azonban álnokságát látva elpártoltak tőle. Részt kér az iskolából és a templomi felszerelésből is. Eddig semmit sem kapott. Küldje a misszióba Péchy Bálintot.

Admodum Reverende in Christo Pater. Pax Christi.

Accepi literas ab Admodum Reverenda Paternitate Vestra missas per Dominum Nicolaum Paulovich. Quae cum mihi supra modum gratae fuissent, unicum illud eadem die doloris ac molestiae accidit, quod 130 fl. loco mulctae Turcis persolvere debuerim, quod totum adscribendum est Ioanni Cherneki, qui utinam natus non fuisset vel e medio mortalium sublatus fuisset, antequam ex utero materno prodiisset. Manemus, Admodum Reverende Pater, in multis tribulationibus, penes nos habemus

omnes catholicos sclavos, qui nobiscum et vivere et mori sunt parati, exceptis Sclavis, Deum qui etiam supra Sclavos est. Excitavit contra nos omnes Hungaros harum partium, laudetur Deus, nihil potuit nobis nocere, quin imo quod contra Societatem coxerat, solus devoravit.

Admodum Reverenda Paternitas Vestra amore Christi dabit operam scribendo ad ipsius superiores, in quibus omnem spem ponit, ut istinc hinc amoveatur; quod nisi factum fuerit, ruet res in partem deteriorem. Mirum dictu quantopere detrahat Societati ante annos quattor tulit Graetio taleros 120, partim a Reverendo Patre Provinciali, partim a Reverendo Patre Lamormano;¹ ex illis vult partem habere. Quid agere debeamus, Admodum Reverenda Paternitas Vestra prima data occasione nos certiores reddat. Habet pro suo Episcopo Thomam Balasfi,² in quo spem totam ponit. Hungari, quos contra nos excitaverat, videntes nostram innocentiam, ipsius vero arrogantiam, plurimi ad nos redirent. Vult habere scholam, paramenta dividere vellet, calices et alia ornamenta, quae Societatis nostrae sunt. Hactenus nihil concessimus; fuit, minatur, negotium Deo commisimus. Plura scribere partim ipsius infamia, partim Turcarum minae non permittunt. Omnibus istis optimus Iesus dabit suo tempore finem.

Me Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae precibus, sacris sacrificiis intime commendo. Nec Solum me vero etiam totam hanc missionem. Patrem Valentinum³ submittere poterit Vestra Admodum Reverenda Paternitas prima data occasione, quoniam harum partium est, et Hungarus natione.

Actum Quinqueecclesiis 14 Junii Anno Domini 1625.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo

Pater Matthaeus Vodopia⁴

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff 190r-191v.

Jegyzet:

1 Gulielmus Lamormain (LUKÁCS: Catalogi I. 715.)

2 Balásfy Tamás 1621 és 1625 között volt pécsi püspök (Vö. GAUCHAT, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Tom. IV. 119.)

3 Péchi Bálint (LUKÁCS: Catalogi II. 699.)

4 FRICSY 1982. XXII; SZILAS 88.

339

1625. 06. 19. Belgrád

Georgius Svetić Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

A Csermeki János által szőtt újabb vizsály idején kapta meg levelét. Az áskálódás következtében életük is veszélybe került, s ráadásul vita támadt közte és Matthaeus Vodopia között is. Szent György nap meghívták őket Somogyba, ahol még megvannak a Szent György templom romjai. Csak többszöri készítésre tettek eleget a hívásnak, majd amikor váratlanul nagy kísérettel megjelent ott Csermeki is, a békesség kedvéért le is mondtak arról, hogy prédikáljanak. Sőt azt sem bánták, ha Csermekinek megengedik ezt, de az ottaniak nem egyeztek bele. A halálos fenyegetőzések és átkok közepette elvonuló Csermeki ezután a környék minden helységét felbújtotta ellenük. Személyesen agítált,

rágalmakkal teli leveleket írt, még az ariánusokkal is szövetkezett. E rágalmak bemutatására elküld egy levelet, amelynek velük tartó címzettje azt eljuttatta hozzájuk. Az abban leírtakon kívül Vodopiát ostobának nevezte, őt pedig, mint egykori főnöke egy-szerűen megfosztotta az igehirdetés jogától. Így május 11-re 600 embert csődített össze Pécsre, s ezekkel elfogadtatta, hogy nagy fenyegetések közepette a következő egyezséget ajánlják fel kettejüknek: ha elismerik, hogy a kádinál lévő hivatalos iratban az szerepel, hogy Cserneki a főnökük, valamint, hogy ők kizárólag a szlávok között működhetnek, akkor kedvükre dolgozhatnak. Vodopia hajlott ennek az elfogadására, ő azonban átlátta a benne rejlő veszélyt és azt a formulát javasolta, hogy ki-ki annak lehet szolgálatára, aki hívja. Amikor a bég elé került a dolog, az a Gaspar Gratiani által kieszközölt szultáni engedély alapján az utóbbi javaslatot hagyta jóvá. Erre most Cserneki valami újabb dologra készül. Könyörög a rendfőnöknek, hogy a mellékelt rágalmazó levél elküldésével értesítse minderről Pázmány Pétert, Balásfi Tamást és Franciscus Ergeliust, s érje el, hogy Csernekit távolítsák el Pécs környékéről. Az ügyre egyébként ráment 70 forintjuk, s Cserneki a sajátjának nyilvánította azt a szőlőt, amelyet a Társaság pénzén vettek. Vodopia ebben is engedelkeny, és hiába figyelmeztette, hogy nincs joga elherdálni a Társaság vagyonát. Mindazt, amit idejöttükkor a tartományfőnöktől, vagy másoktól kaptak, magának követeli azzal, hogy azt ő és a pécsi magyarok kapták. Márpedig ő semmit sem ad neki mindaddig, amíg erre a tartományfőnöktől vagy a rendfőnöktől utasítást nem kap. Ismétellen kéri a vizsály okozójának eltávolítását.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Accepi Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae literas per nostros christianos missas, non sine magna animi consolatione, cum et infirmus adhuc essem, et tribularemur ab amico nostro Domino Ioanne Cherneki, et vix inter nos conveniret, quid et quomodo agenda nobis esset, propendente Reverendo Patre Matthaeo Vodopia ad amicitiam et pacta quaedam communi bono adversantia ineunda, ne et christianis omnibus renitentibus. Die enim 11 Mai, cum pridie eius diei accepissemus Admodum Reverendae Vestrae Paternitatis literas, magna lis contra nos orta fuit, ita ut vix aliquis aut pellendos nos hinc, aut capitis condemnendos dubitaret.

Res sic contigit: Cum ab eo tempore quo advenit, semper modum et viam quaereret, nobis ut aliquam molestiam parare quiret; tandem ad festum Sancti Georgii secundum vetus, vocati fuimus a christianis et eorum concionatore ad pagum Somogi, ubi muri adhuc nudi et semidiruti templi Sancti Georgii extant. Quos hortati quidem sumus, ut Dominum Cherneki invitarent, sed non acquiaverunt, eum sibi nunquam fuisse acceptum dicentes; nec hac invitatione contenti, secundam et tertiam adiunxerunt, accepta etiam a domino loci illius cum quadam comminatione mixta facultate. Itaque ivimus uterque, ut petiverant pridie eius festi eo; cumque ipsa die altare praeparassemus, advenit ipse cum aliquot maechanicis Quinqueecclesiensibus, partim semicatholicis, partim calvinistis; quare concionatores, ne aliqua rixa oriretur, concluderunt inter se (erant enim praesentes 12), ut nec nos nec ipsum sinant concionari, sed ex suo numero elegerunt septuagenarium senem, qui id praestaret; monent nos de hac re, permisimus libenter ex nostra parte, petivimusque ut ipsi permittant; non audiunt, significant et ipsi, sed is incredibiliter exandescens, multa vociferans convocat factiosos suos, multas nobis calumnias imponit, ut odium plebis in nos concitet; seditionem denique movet. Pater Reverendus Matthaeus¹ sacrum dicebat,

ego penes altare orabam. Convitia multa in nos eius sequaces congerunt et in concionatores; barbas evulsuros se nobis, securibus ossa comminituros minantur. Tandem post multa cum viderent nec verbulum a nobis vel nostris responderi plebemque, exceptis pauculis quos falsis criminationibus seduxerat, penes nos totam esse, ab it clamantibus suis, ut eum sequerentur, qui veri christiani essent, nos sine Deo et fide sine conscientia in maledictione esse, et omnes qui maledictas nostras missas vel conciones audirent; fuere alii qui dicerent: venite occidamus eos hic, habemus tantum, ut possimus eorum capita solvere. Horum omnium bonus vir non spectator modo, sed et hortator fuit; quo factum est, ut scandalum grave sit eo die ortum. Non hoc autem volebant, ut ipse ibi non concionaretur suis, sed tantum, ne iis qui ex pagis conveniant. Accusavit nos itaque ante Dominos quod eum per vim eiecerimus inde, quodve vix effugerit, ut non eum occideremus, quod bombardas post eum fugientes iaculati simus, cum nihil horum vel cogitaverimus quidem, imo nec malum verbum ei ullus dixerit. Literis quin etiam missis in omnes partes clam, plenis falsitate, sollicitavit animos plebis; aliis nullam causam scripsit, sed tantum ut venirent, quod res de eorum salute et fide ageretur. Quo autem et ipse potuit venire in hoc incumberebat, ut nos in odium induceret seque commendaret. Testes sunt literae ipsius manu conscriptae ad concionatorem quendam,² qui eas ad nos attulit, ipsius fraudes earumque authorem detestatus. Quas ideo Admodum Reverendae Paternitati Vestrae mitto, ut eas si iudicaverit in Domino vel Illustrissimo Patre Pazmanno,³ vel ipsius Episcopo immediato Reverendissimo Balasfi⁴ transmittat; horum enim autoritate se huc venisse et agere, quae agit eorum facultate iussuque asserit; et habet literas quasdam a Reverendissimo Balasfi ac Reverendissimo Francisco Ergelio.⁵ Puncta literarum erant haec: quod nos Slavonici sacerdotes eum vellemus pellere, ne Ungaris serviret; quod tam secundum novum quam secundum vetus servemus Pascha etc.; quod spernamus, vituperemus, maledicto laceremus nationem Ungaricam; quod a templo Sancti Georgii per vim eum eiecerimus; quod vellemus eos ab antiquo calendario ad novum traducere; quod concionatores nobis propter convivia adhaereant; quae merae calumniae sunt. Ad haec in colloquiis suis Reverendum Patrem Matthaecum¹ stupidum et ignarum esse, me vero nulla pollere autoritate ad serviendum ipsis, quod ipse mihi abstulerit facultatem, utpote servo suo, quem secum ad inserviendum sibi adduxisset ex superioribus partibus, et quem ipse sacerdotem fecisset, ac proinde non esse nos aptos ad serviendum illis. His et huiusmodi viis seduxit aliquos.

Itaque 11 Mai plusquam 600 homines maiori ex parte ignari cuius rei gratia vocati sint, conveniunt ex pagis, arianos quoque quinqueecclesienses omnes inito cum iis (ut fertur) aliquo foedere pro se trahit; multa in unum hortum congregatis dat consilia, quomodo contra nos loquantur. Vocamur ab iis ad hortum; imus nos duo et concionatores octo, qui audita repente advolarunt; sed soli nos duo intromittimur ad tantam multitudinem; iubemur cum eo concludere, alias aliter nobiscum actum iri. Capita, de quibus concludendum, haec erant: ut superiorem nostrum eum esse agnoscamus, sicut fuit, ut sine iussu ipsius nullum Ungaricum pagum adire, nullum puerum Ungaricum baptizare, confessionem nullius Ungari excipere, vel iis concionari, sacrum dicere etc. praesumamus, ut Slavis solis serviemus. Et quoniam ipse fraudulenter dicebat: ordinis mendicantium estis, non est vestrum nisi subesse, videtis quantus populus quantopere furiat, ut hi placentur, dicite obedire horum mandato, inscribamus apud Kadium in quod hi volunt, et ubi placabuntur, ego permittam vos

vestra agere vestro modo; Pater Reverendus Matthaeus¹ credens eius et vultui ad amicitiam composito, et verbis huiusmodi, iam exclamavit se eorum decreto stare. Adverti, si apud Kadium id inscribatur et literas ab eo accipiat, fore ut nos postea ita tractet sicuti erit in literis, non sicuti privatim convenimus; itaque rationibus praepositis et Patrem feci revocare, et ipse reclamavi: nos id concessimus ut, si quis eum vocet ut ipsi ille serviat; si quis nos, nos illi, sed non acquievit. Itum igitur ad Begum, qui cum literas Imperatoris Invicti Turcici, quas opera Reverendi Patri Dragii⁶ curaram per Illustrissimum Legatum⁷ pro nobis, perlegisset, iudicavit ita ut nos serviamus iis qui nostra servitia expetiverint, ipse iis qui eius. Molitur in dies iterum novi aliquid et ut intelligo pestilentius quam prius fuit.

Ego Admodum Reverenda Paternitas vix spero profectum in animarum salute quamdiu hic ipse mansurus est. Sed agat quaeso Admodum Reverenda Vestra Paternitas cum Illustrissimo Domino Petro Pazmanno, ut is huic rei provideat, simul etiam Reverendissimo Balasfi⁴ Episcopo Quinqueecclesiensi scribat, et ipse Illustrissimus cum eo agat ac cum Reverendissimo Ergelio.⁵ Passi sumus damnum tantum in nostra pecunia fl. 70 hungaricalium, praeter id quod christiani expenderunt. Vineam quandam nostra pecunia emptam occupavit pro se. Monui Reverendum Patrem Matthaeum¹ aliquoties ut eam repetat, sed primo procrastinavit, deinde cum Domino illius loci egit qui nobis eam se redditurum promisit; postea voluit ipsi promittere, timens eius inanes minas, tandem cum ei aliquando dico, ut tanquam superior rem Societatis non negligat, irascitur et aspere loquitur. Casulam quandam dederat Reverendus Pater Lamomaini⁸ tunc Rector Graecensis cum huc venirem. Item Reverendus Pater Provincialis Pater Gregorius Rumer fl. Hungaricales 100. Item idem Pater Gulielmus⁸ fl. Germanicos 80 et aureos quos mendicaret a Domino quodam pro nobis 25. Hinc inde deinde partim nostri Patres partim alii contulerant aliquas eleemosynas, haec ipse omnia repetit a nobis, dicens sibi ea pro Ungaris quinqueecclesiensibus et eorum sacerdote data; dicit tamen, si credendum sit ei, si vel Vestra Admodum Reverenda Paternitas vel Reverendus Pater Provincialis aliter declaraverit, quod nimirum Societati data sint, non autem ipsi ut de iis pro suo arbitratu ut privata persona disponat, se non repetiturum. Quod quamquam certum iudicem et sciam, rogo tamen ut declaret expresse, quid fieri debeat. Quamvis omnes has eleemosynas partim ipse maiori ex parte dilapidavit, partim vero coacti sumus expendere in multas varias.

De rebus quibusdam aliis nostris, licet ipsi mihi scribendum esset, tamen quia timeo, ne plura hic dissidia sint prouti essent nisi dissimularem, ubi possum licite, supersedeo; praesertim cum Reverendus Pater Dragi⁶ onus ea scribendi ad Vestram Admodum Reverendam Paternitatem suscepit in se, cui ea proposueram. Et mihi videtur perinde, dummodo significetur Admodum Reverendae Vestrae Paternitati quod significari debet. De stipendiariis mihi quaeso ut Admodum Reverenda Vestra Paternitas significet, utrum aliqua via possim eos absolvere, an non. Ago maximas gratias Vestrae Admodum Reverendae Paternitati pro sanctissimis muneribus transmissis.

Deus nobis Admodum Reverendam Paternitatem Vestram conservet, cuius sanctissimis precibus et sacrificiis me humiliter commendo.

Albae Graecae, 1625. 19 Junii.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae obediens in Christo filius
Georgius Czvetych⁹

P.S. Supplicamus pro sociis qui per Ragusam mitti possent, vere enim mi Admodum Reverendae Pater vehementer iis indigemus. Saltem duos haberemus adhuc Quinqueecclesiis.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 192r-193v.

Jegyzet:

1 Matthaeus Vodopia

2 A levelet tehát Svetić juttatta el Rómába. Lásd a 330. levelet.

3 Pázmány Péter

4 Balásfy Tamás 1621 és 1625 között volt pécsi püspök (Vö. GAUCHAT, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Tom. IV. 119.)

5 Franciscus Ergelius veszrémi püspök volt (Vö. GAUCHAT, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Tom. IV. 365.)

6 Marino Drago.

7 Gaspar Gratiani

8 Gulielmus Lamormain (LUKÁCS: Catalogi I. 715.)

9 SZILAS 89.

340

1625. 06. 24. Nagyszombat

Georgius Bujtul Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Június 6-i Nagyszombatba érkezése után mindjárt lelkigyakorlatot tartott, majd június 21-én fogadalmat is tett. Ezt Bécsben szeretne volna megtenni, de nem lévén írása sem a rendfőnöktől, sem a tartományfőnöktől, az ottani házfőnök nem járult hozzá. Holnap Makó Istvánnal együtt Csáki Istvánhoz indulnak, akinek testvérét és a kalocsai érseket a rendfőnök idén télen fogadta. Csáki feleségül veszi Forgách Zsigmond lányát, s nagy kísérettel, melynek tagja Bercsényi Imre is, jön érte. Forró György azt is megszervezte, hogy amíg Karánsebesen nem tudnak megtelepedni, addig egyikük Szini, másikuk Móry mellett maradjon. — Nagyszombatban rálelt testvérére Sebessi Jánosra, aki be akar lépni a Társaságba. Mivel az itteni noviciátusban nincs hely, s mert több főpap is biztosította támogatásáról, Rómába szeretne menni a Collegium Germanicum et Hungaricumba, hogy azután tanulmányai befejeztével vagy Rómában, vagy itt legyen novicius. Kéri, hogy a rendfőnök támogassa valamelyik megoldást.

Admodum Reverende in Christo Pater.

Die 6. paesentis mensis salvus ac incolumis veni Tirnaviam; statimque ad exercitia spiritualia peragenda me accinxi, quibus etiam Dei annuente gratia finem imposui: libenter Viennae illa inchoassem, ac vota emissem, sed Reverendus Pater Praepositus domus professae,¹ cum nullas hac de re, neque ab admodum Reverenda Paternitate Vestra neque a Reverendo Patre Provinciali haberet litteras, ad ea noluit me ad-

mittere. Et quia hoc negotium cum Reverendo Patre Forro nunc Collegii Tirnaviensis rectore² contulerat, distulit ipse quoque, diutiusque distulisset, nisi occasio iter prosequendi sese obtulisset. Itaque in festo Nostri Beati Aloisii³ vota emisi magna mei animi consolatione. Crastino die summo mane hinc cum Patre Mako⁴ ad Dominum Stephanum Csaki,⁵ fratrem illius, quem Admodum Reverenda Paternitas Vestra hac hyeme una cum Illustrissimo Archiepiscopo Colocensi⁶ Romae exceperat, discedam oportuna sane commoditas. Nam praefatus Dominus magno comitatu e Transylvania pro accipienda sua sponsa, filia nimirum piae memoriae Illustrissimi Domini Sigismundi Forgach quondam Ungariae Palatini,⁷ advenit: Cum Domino Bercheni⁸ iustis de causis patribus visum est non progredi ulterius. Hinc ita nos Reverendus Pater Forro,² qui magna sollicitudine et paterna cura hanc missionem promovere studet, expedit, ut alter nostrum cum Patre Mori in Monostor, alter vero Albae Juliae cum Patre Zini⁹ consideat, donec bonis modis in Caransebes pedem figere possimus. Sane multum sudavit Reverendus Pater Forro ut hanc rem componeret.

Hic Tirnaviae inveni meum fratrem germanum Ioannem Sebessi,¹⁰ de quo Admodum Reverendam Paternitatem Vestram locutus fueram; studia philosophica absolvit, ac publice ex universa philosophia theses sustinuit,¹¹ charus omnibus nostris, qui eum norunt ob egregiam indolem et virtutes, qui quidem Societatem ingredi petiit atque examinatus est, immo etiam praesentatus Reverendo Patri Provinciali, sed propter defectum loci in Novitiatu, ut intelligo, ingressus differtur; et vereor, ne nimium differatur, quia multi sunt qui petant admitti, et locus angustus est. Non desunt ex praelatis qui multis modis praefatum meum fratrem alliciant, multaque illi polliceantur, immo suis sumptibus Romam ad Collegium Germanicum et Ungaricum vellent mittere, verum ipse nulli vult esse alligatus, atque animum erga Societatem conceptum nequaquam vult deponere. Verum quia valde molestum ac taediosum est illi hic frustra tempus terere ac responsum Reverendae Patri Provincialis expectare, praesertim cum sciat, quando sit futurus locus in Novitiu pro ipso, cupit Romam venire atque ibi vel in Collegio Germanico et Ungarico studia theologica prosequi, quibus absolutis possit ibi ingredi in Noviciatum, vel si Admodum Reverendae Paternitati Vestrae videretur statim ut Romam venerit, ire ad Novitiatum, quod ipsi magis placeret. Quare Admodum Reverendam Paternitatem Vestram humillime supplico, ut rem proponat Reverendo Patri Rectori Collegii Germanici, agatque cum illo ut ipsum recipiat, vel ad Novitiatum Romanum Admodum Reverenda Paternitas Vestra evocet, vel denique Reverendo Patri Provinciali scribat, ut statim hic illum mittat ad Novitiatum, ne tempus infructuose amittat; est enim aetatis maturae. Ipse totum se Admodum Reverendae Paternitati Vestrae curae committit et quicquid de eo disposuerit, perscribat Admodum Reverenda Paternitas Vestra Reverendo Patri Forro,² cui ipsius negotium commendavi.

His me sacrificiis Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae commendo ac omnium. Libenter sane scripsissem Reverendo Patri Assistenti,¹² sed tempus deficit. Saluto omnes in Domino. Deus Optimus Maximus Admodum Reverendam Paternitatem diutissime servet salvam ac incolumem.

Tirnaviae in festo Sancti Ioannis Baptistae. Anno 1625.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae indignus in Christo filius

Georgius Buitul

Patrem Pensam¹³ saluto millies et doleo ex corde, quod non potui ipsi scribere.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 194r-195v.

Jegyzet:

- 1 Gulielmus Lamormain (LUKÁCS: Catalogi I. 715.)
- 2 Forró György (LUKÁCS: Catalogi I. 668.)
- 3 Aloisius Gonzaga, akit 1605-ben boldoggá, 1726-ban szentté avattak.
- 4 Makó István (LUKÁCS: Catalogi II. 666.)
- 5 Csáki VIII. István (1603-1662), aki Brandenburgi Katalin bukása után költözik Magyarországra. Első felesége Forgách Éva volt (NAGY Iván: Magyarország családai... Pest, 1858. III. köt. 80.)
- 6 Telegdi János (Vö. GAUCHAT, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Tom. IV. 156.)
- 7 Forgách Zsigmond ekkor már nem volt nádor, hivatala 1618-1621-ig tartott (FALLENBÜCHL Zoltán: Magyarország főméltóságai. Bp., 1988. 70.)
- 8 Minden bizonnyal Bercsényi Imréről van szó, aki a család magyarországi megalapozója volt, s aki 1638-ban a svédek elleni harcban esik el (NAGY Iván: Magyarország családai... Pest, 1858. II. köt. 10.) Később mint a jezsuiták patrónusa kerül majd elő. Vö. Bujtúl 1625. 09. 09-i levelével.
- 9 Forró terve, hogy a két új jezsuita Szini István és Móry István mellett dolgozhat átmenetileg, nem sikerült, hiszen a rendfőnök 1625. 11. 25-én küldött levelében ezt írja neki: „Patrem Georgium Buytul, quem cum socio in finibus Transylvaniae adhuc haerere scribebat, iam spero cum facultate Principis in interiora penetravit.” (*Mai lelőhely:* ARSI Austr 3 II f. 668. Conceptus) Vö. még Bujtúl 1625. 09. 09-i levelével.
- 10 Sebessi János (LUKÁCS: Catalogi II. 749.)
- 11 Esetleges megjelentetéséről nem tud az RMNY.
- 12 Theodorus Busaeus
- 13 Oliviero Pensa

341

1625. 06. 25. Kolozsmonostor

Móry István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Szinivel együtt jól vannak. Megtérő ariánusokat keresztelnek meg, s a kálvinisták és a lutheránusok közül is tértenek. Mióta itt van, egyetlen katolikus sem hagyta el az egyházat. Az iskolában mintegy 60 diák van, s több is lenne, ha megfelelő tanítóval rendelkeznék. Ezért már kérte a tartományfőnököt, hogy világi öltözetben küldjön egy rendtársat. 22 év után helyreállította a templomot Erdélyi István költségén. Megismétli a Nagyboldogasszony napjára meghirdetendő búcsú fontosságát. — Különös csodálni való, hogy egy kálvinista fejedelem uralma alatt milyen békében élnek a katolikusok. A fejedelem féken tartja a (református) prédikátorokat, a más vallású emberek pedig barátságosak irántuk. Másképp volt ez 28 évvel ezelőtt, amikor Kolozsvárt tanult, majd tanított.

Admodum Reverende Pater in Christo. Pax Christi.

Quia perspectam habeo Admodum Reverendae Vestrae Paternitatis voluntatem, ut nimirum frequenter scribam, et eam de statu nostro reique christianae in his Transylvaniae oris certiore faciam; et idcirco nullam permitto elabi occasionem, qua ad Admodum Reverendam Paternitatem Vestram non scribam, etiamsi exigua sese offerat scribendi materia. Circa initium Maii, quantum memini, ad Admodum Reverendam Paternitatem Vestram scripsi, in quibus de statu nostro, occupationibus,

fructu valetudineque uberius edocui. Et nunc quidem uterque nostrum, id est et Pater Stephanus Szini qui Albae Iuliae manet, et ego qui Monostorini, prope Claudiopolitanam urbem habito, valemus sat commode, providentibus de necessariis ad victum et amictum bonis catholicis, quorum hic tum ex nobilitate, tum civitate, tum ex adiacentibus locis numerus est non exiguus. Fructus vero laborum nostrorum semper est aliquis. Et Pater Albensis¹ suos portat manipulos, et hic, sint Deo laudes, steriles non sumus. Omni mense convertuntur ex aliqua heresi, quarum hic sunt non paucae. Vel baptizantur arriani, vel redeunt calvinistae et lutherani, vel mali catholici emendantur. Hoc mihi perspectum est, toto hoc septennio, quo in his partibus dego, neminem ex catholicis deffecisse, factos vero catholicos quam plurimos, qui sunt constantes et ferventes. Scholae ante biennium aperui, in quibus 60 circiter numerantur discipuli, plures utique futuri, si magistrum nanciscerer idoneum. Iam aliquoties scripsi Reverendo Patri Provinciali, ut aliquem ex nostris huc submittat habitu externo, qui certe hic et secure vivere et fructum circa scholasticos facere posset non parvum, cum incremento discipulorum. Templum quod a 22 annis stabat pene in ruderibus, eleganter sane restauravit Magnificus Dominus Stephanus Erdeli,² nostri ordinis et amantissimus et observatissimus. Iam in binis meis ad Admodum Reverendam Paternitatem Vestram datis rogavi, ut Admodum Reverenda Paternitas Vestra impetrare a Sua Sanctitae pro noviter restaurato templo hoc nostro indulgentiam plenarium saltem ad decennium in festo Assumptionis Beatae Virginis Mariae, cui hoc templum dicatum est; ita enim et fidelium devotio crescet, et templi etiam maiestas augebitur, quod ut Admodum Reverenda Paternitas Vestra efficiat etiam atque rogo.

Negotium religionis hic sub calviniano Principe, quod sane mirandum est, suum cursum tenet a nullo impeditur, licet praedicantes subinde conantur retardare conatus catholicorum, sed quia Princeps hos etiam in fraeno tenet, nihil attentare audent. Immo ipsi alterius religionis homines, tum arriani, tum calviniani, tum caeteri qui foris sunt, multo sunt circa nos et caeteros catholicos propensiores, observantiores, et magis comes quam olim tempore principum catholicorum fuere. Memini enim ego, quantae fuerunt horum furiae, cum Claudiopoli abhinc pene 28 annis, rethoricae studere et philosophiam audirem, et tribus annis in scholis docerem iam in Societate existens. At nunc tanta humanitate et benevolentia sunt erga me et alios catholicos, ut ambiunt conversationem meam, et honore, ubi obvios habeo, praeveniunt ipsi. Deus pro sua clementia molliat adhuc magis corda illorum, ut idipsum sentiamus omnes et salvemur universi. Quos sicuti et meipsum Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae sanctissimis sacrificiis precibusque unice commendo.

Monostorini ad Claudiopolim 25 Iunii Anno 1625.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae servus in Christo ac filius

Stephanus Mori

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 196r-v.

Jegyzet:

1 Szini István

2 Vele kapcsolatban lásd a 185, 189, 200, 203, 220 stb. dokumentumokat.

1625. 07. 05. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Móry Istvánnak Kolozsmonostorra.

Örül, hogy a fejedelem hozzájárult több jezsuita beengedéséhez. Most érkezik majd kettő. A kolozsmonostori templomba meghirdetendő búcsút majd az év vége felé kéri, mert a mostani szentévben reménytelen lenne megkapni.

Et mihi omnino gratum erit, si Reverenta Vestra frequentius nos literis suis recreabit, uti fecit datis 30 Maii. Valde enim optamus, ut plures etiam in illis regionibus ad religionem catholicam accedant, qui quasi propugnaculum esse debent contra inimicam Turcarum potentiam. Quo nomine multum etiam gaudemus Illustrissimum Principem potestatem fecisse, ut plures e nostris in Transylvania versari possent, seseque proximorum auxilio et salutis impendere. Et forte iam eo venerint duo, quos designaret Pater Provincialis Austriae, quos omnino ad illos labores idoneos iudicamus. Deus addat plantantium et rigantium laboribus magnum incrementum. Indulgentias pro templo Monostoriensi conabimur impetrare vergente ad finem anno sancto. Ipso enim anno sancto difficulter impetrari poterant et nihil profuissent. Reverentia Vestra perget fovere amicos illos, qui tanta benevolentia Societatem consequuntur, et me suis sanctissimis sacrificiis et orationibus commendare Deo.

Romae 5 Iulii [1625]

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 633. Conceptus

1625. 07. 19. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti tartományfőnöknek Bécsbe.

Sajnálja, hogy nem tudta Georgius Bujtult személyesen felkészíteni az útra. Rómából a két éves noviciátus kitöltése előtt ment el, így nem is tett fogadalmat. Ha ezt Bécsben sem tette meg, utasítsa az erdélyieket, hogy pótolassák vele. Ha a kalocsai érseknek és Bánffy Kristófnak nem tud senkit küldeni, legalább írjon nekik.

Doleo, Patrem Georgium Buytul non potuisse Reverentiam Vestram convenire antequam cum sociis in Transylvaniam discederet. Licet enim non dubitem, quin Reverentia Vestra etiam absens abunde illum instruxerit, tamen facile intelligo conspectum et sermonem Reverentiae Vestrae eidem multo amplius prodesse potuisse. Unum est in quo dubito, an illi sit prospectum. Discessit hinc aliquot septimanis antequam biennium novicitatus expeleret, ac proinde nullis religionis votis obligatus, quod cum nesciam an istic Reverentiae Vestrae aut superioribus aperuerit, ambigo etiam, an ex more Societatis vota, quae finito biennio novitii facere solent, coram aliquo auctoritatem habente emisit.¹ Hoc si compererit nondum fecisse,

scribat Reverentia Vestra ad aliquem ex patribus, qui in Transylvania sunt, ut eum ad vota scholasticorum approbatorum admittat.

Archiepiscopo Colocensi² et Domino Banffy,³ si Reverentia Vestra petitos operarios submittere adhuc non possit, velim tamen illis ostendat, quam impense hoc a me sit commendatum, seque non nisi personarum inopia impediri quominus pio illorum desiderio satisfaciat.

Quod attinet ad editionem Biblicorum Hungaricorum Reverentia Vestra Illustrissimi Archiepiscopi⁴ iudicium et voluntatem in eo negotio sequatur.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 637. Conceptus

Jegyzet:

1 Bujtúl végül Nagyszombatban tett fogadalmat. Lásd a 340. levelet.

2 Telegdi János (Vö. GAUCHAT, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Tom. IV. 156.) A kérés ismét szóba kerül a 320 és 337. levélben.

3 Bánffy Kristóf birtokán 1610-1612-ben már működtek jezsuiták. Lásd erről a jelzett három év dokumentumait.

4 Pázmány Péter. A Káldi György féle bibliafordításról van szó (RMNy 1352).

344

1625. 07. 26. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Georgius Svetićnek Pécsre.

Megküldi az itteni teológusok véleményét a Svetić által előterjesztett kérdésről. A válasz csak a nehézségek egy részét szünteti meg, de ez ebben a tárgyban természetes. — Mindent megtesz, hogy a kért búcsút megkapják, de egyelőre semmi biztatót nem írhat. Nicolaus Hagiat és társait megfelelő fogadtatásban részesítette.

Dubitationem a Reverentia Vestra propositam¹ curavi a theologis hic expendi, mittoque cum his eorumdem responsionem. Quae si non plane omnem difficultatem a Reverentia Vestra explicatam tollat, cogitet argumentum illud eiusmodi esse, in quo subinde eae difficultates existant, quae ne vitae quidem praesenti periculo proposito molliore responsione declinari possint.

Plenariae indulgentiae a Reverentia Vestra petitae adhuc obtineri non potuerunt, neque an aliquando obtinebuntur, affirmare possum. Hoc solum recipio, nos operam omnem ut concedatur impensuros.

Dominum Nicolaum Hagium eiusque comites nobis valde cordi fuisse,² Reverentia Vestra, iam credo, ex ipso intellexerit. Utinam plura ad Reverentiae Vestrae et sociorum eius consolationem a nobis praestari possint, quorum afflictionibus uti intime commoveor, ita omni quo possum affectu divinae bonitati supplico, ut omnes protectionis suae praesidio tueri et caelestibus solatiis exhilarare dignetur.

Romae 26 Iulii 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 640. Conceptus

Jegyzet:

1 A kérdés (lehet-e feloldozni a török várakban zsoldosként harcoló keresztényeket?) Svetić 1625. 03. 04-i levelében vetette fel. A választ is lásd ott (324. szám).

2 Nicolaus Hagia (Paulovich) vitte a pécsiek levelét Rómába.

345

1625. 08. 09. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Jacobus Tugolinusnak Belgrádba.

Emlékezteti, hogy nem csupán a belgrádiak, hanem a pécsiek és az erdélyiek főnöke is. Ezt ismételtén tudatja az osztrák tartományfőnökkel is. — Marinus Drago két ifjút ajánl a rendbe. Tudjon meg róluk többet, s ha alkalmasak, Rómában fogadják őket.

Con queste righe ho quindicato necessario ricordare a Vostra Riverenza che è superiore non solo della missione di Belgrado, ma anche di quella di Cinquechiese e di Transilvania, e di tutte l' altre che sono in cotesti paesi, come ho scritto al padre provinciale d' Austria, e hora gli scrivo di nuovo che faccia ciò sapere a tutti et ordini che obedischino a Vostra Riverenza come superiore loro. Desidero dunque che Vostra Riverenza eserciti l'ufficio suo e procuri di visitare le missioni per consolar et amimar tutti a lavorare allegramente in servitio di Dio e per rimediare a qualche cosa che ne havesse bisogno, con chiedere aiuto al padre provinciale secondo l' occorrenze, et a me.

Il padre Drago¹ propone due giovani per la Compagnia, uno de quali sa un poco più, se bene non tanto, quanto sarebbe necessario. Vostra Riverenza l' examini, e se troverà che la vocatione sia soda, e non vi sarà altro impedimento, lo potrà far mandare con qualche commodità, perché lo riceveremo in gratia della natione, ancorché sappia poco, e si procarerà d' aiutarlo nelle lettere; e l' altro attenda a studiare, e se poi starà soldo nella vocatione, riceveremo ancor lui per più servitio di Dio benedetto, da cui prego a Vostra Riverenza copiosissime gratie; la quale si rinfrescherà la memoria delli punti che impediscono l' ingresso nella Compagnia, accioché nell' esame sudetto non passi cosa essenziale che impedisca.

Mai lelőhelye: ARSI, Roma 19. f. 79r. Conceptus

Jegyzet:

1 Marino Drago

1625. 08. 30. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Giovanni Argenti tartományfőnöknek Bécsbe.

Ő vagy Gulielmus Lamormain azonnal keresse meg Pázmány Pétert és Balásfy Tamást Csemekei János megintése, vagy Pécsről való visszahívása érdekében. Matthaeus Vodopia sokat iszogot, s több egyéb hiányosság miatt is vissza kell hívni valamelyik kollegiumba. Mivel a pécsi missziót nehéz Ausztriából irányítani, megfontolásra javasolja, hogy helyezzék át Jacobus Tugolinus vezetése alá.

Quas difficultates patribus nostris facessat Quinque Ecclesiis Dominus Ioannes Czernecki, Reverentia Vestra iam forte ex ipsismet intellexerit. Qui cum non nisi auctoritate Illustrissimi Archiepiscopi Strigoniensis¹ et Reverendissimi Episcopi Thomae Balasffy² videatur in officio contineri posse, velim Reverentiam Vestram aut per se aut Patrem Guilielmum Lamormaini cum iisdem agat et roget, ut si quo pacto insolentem hominem, qui moribus suis parum probis et turbulenta agendi ratione catholicos ibi perturbat et Societatis conatus impedit, coercere aut inde ad ditiones principum catholicorum revocare possint, id primo quoque tempore facere velint.

Expediret etiam plurimum et bono nomini Societatis et rei catholicae incremento, si Reverenda Vestra Paternitas Matthaeum Vodopiam in provinciam suam revocaret ac pro eo alium eodem patrem mitteret. Audio enim praeter alios defectus, quibus obnoxius est, in potu minus temperantem esse ita, ut pene quotidie notetur liberalius bibisse.

Ceterum cum videam Residentiae quinqueecclesiensis gubernationem Provinciali Austriae admodum difficilem esse, quippe qui eandem nunquam visitare et patres inde ad se aegre evocare possit, existimavi illam melius administrari posse a Patre Iacobo Tugolino, qui nostris omnibus, qui in Illyrico inter Turcas catholicorum salutem curant, praeest. Ille enim et patres Quinqueecclesiis degentes invisere consilio dirigere et si opus fuerit corrigere et loco etiam movere facilius poterit. Quare deinceps Reverentia Vestra illi omnem illorum curam permittere poterit. Velim tamen ut eundem et consilio et submissis etiam, cum opus erit, idoneis operariis, et si aliqua etiam in re auxilio suo egerit, cum per se tum per suos iuvare non omittat.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II pp. 644-645. Conceptus

Jegyzet:

1 Pázmány Péter

2 Balásfy Tamás 1621 és 1625 között volt pécsi püspök (Vö. GAUCHAT, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi. Tom. IV. 119.)

1625. 09. 06. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Gulielmus Lamormainnak, a császár gyóntatójának.

Mellékeli Pázmány Péterhez írott levelét. Keresse fel az érseket és érje el Csermeki János visszahívását Pécsről.

Quantoper fructum laborum Societatis in missione Quinquecclesiensi impediatur, qui nuper a nobis dimissus est, Dominus Ioannes Czernecki, si Reverentia Vestra nondum intellexerit, hisce eidem significo illum turbulenta sua agendi ratione tantopere cursum industriae nostrorum remorari, ut plane existimem necessarium ad tollenda impedimenta, quae ab illo identidem rei christianae propagationi obiiciuntur, agendum Illustrissimo Archiepiscopo Strigoniensi et Reverendissimo Episcopo Thoma Balasfy,¹ ut hominem, alias etiam non satis probae vitae, inde revocent, eundemque alicubi in ditione principis christiani constituent, ubi si opus fuerit, auctoritate superiorum in officio contineri possit. Quod ut Reverentia Vestra facilius ab Illustrissimo Archiepiscopo Strigoniensi possit impetrare, mitto cum hisce litteras ad ipsum scriptas,² quibus ab Illustrissima Dominatione Sua enixe peto, ut Reverentiam Vestram de negotio quodam ipsi a me commisso agentem benigne audire velit, et quantum facere poterit, allaborare, ut id quod meo nomine Reverentia Vestra petitura est, perficiatur. Scripsi etiam hac de re ad Patrem Provincialem,³ sed quia ille longius forte aberit, et credam negotium per Reverentiam Vestram non minus feliciter perficiendum, illud Reverentiae Vestrae praecipue commitendum duxi. Ubi aliquid effecerit, gratum mihi erit, si de eo me certiore fecerit.

Romae 6 Septembris 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 646. Conceptus

Jegyzet:

1 Lásd az előző levél jegyzeteit.

2 Nem találtuk meg.

3 Bár a provinciális távollétében Gulielmus Lamormain is megbízást kapott, később Giovanni Argenti vette kezébe az ügyet, amint az a generális 1625. 11. 01-i soraiból is kiderül: „Gaudeo Reverentiam Vestram seriam cogitationem suscepisse decurando, ut Dominus Ioannes Czernecki ex ditione Turcica revocatur, ne in tanta licentia, ubi nemo est, qui hominis impotentiam coercere possit, plus exemplo destruat catholicos, quam verbo aedificet.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 II f. 662. Conceptus)

1625. 09. 06. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Matthaeus Vodopiának Pécsre.

Csermeki János ügyében intézkedett, s reméli, hogy meg fognak tőle szabadulni. Mindenki kész tanúsítani, hogy Csermeki teljesen jogtalanul követel bármit is a Társaság javaiból, ezért semmit sem szabad neki adni. — A pécsi misszió irányítását Jacobus

Tugolinusra bízta, mindenben engedelmeskedjenek neki. Az ige mellett személyes példájukkal is szolgálják az egyház ügyét.

Feci iam et deinceps etiam faciam magno studio, quod Reverentia Vestra requirit. Scripsi enim iam ad eos, ad quos oportebat de homine illo, qui istic cūsum rei christianae non mediocriter impedit, istinc revocando, ita ut plane sperem prope diem laborum Reverentiae Vestrae et socii eius cūsum ab illo minus impediendum. Ex eleemosyna, cuius ille partem sibi deberi asserit, nihil ipsi omnino dandum esse. Patres illi¹ qui eam ipsi olim deferendam tradiderunt, etiam testari poterunt; eorum proinde testimonium, si opus sit, Reverentia Vestra exigit. Mihi certe ratio nulla occurrit, qua ille postquam sua culpa a nobis dimissus est, quidquam possit exigere...

Si Reverentia Vestra, cum hasce leget, nondum a Patre Ioanne Argentio monita sit, residentiae istius et reliquarum quas Societas in Illyrico habet, curam et administrationem Patri Iacobo Tugolino commissam esse, ex his hoc nunc intellet. Illi ergo Reverentia Vestra ut suo superiori in omnibus obtemperet atque ad eundem, cum difficultas aliqua occurrerit aut consilio solatione indiguerit, ei valde commendo. Equidem plane spero optimum patrem ea prudentia et caritate officium superioris obiturum, ut omnibus in difficillima ista periculosissimaque expeditione laborantibus magno sit solatio et auxilio. Quod reliquum est, precor bonum Iesum ut gratiae suae opibus Reverentiae Vestrae eiusque socio istic adesse dignetur, ut verbo simul et exemplo,² (sine hoc enim illud parum potest) omnes Christi cultores ad mores ac probitatem professione sua dignam possint adducere.

Romae 6 Septembris 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II pp. 645-646. Conceptus

Jegyzet:

1 Gulielmus Lamormain és Rumer Gergely, akik az anyagiakról gondoskodtak. Vö. a 339. levéllel.

2 A rendfőnök itt finoman céloz arra, hogy tud Vodopia iszákosságáról. Vö. a 346. levéllel.

349

1625. 09. 06. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Georgius Svetićnek Pécsre.

Csemeki János ügyében intézkedett és reméli, hogy hamarosan elkerül Pécsről, de ne keserítse el, ha ez időt vesz igénybe. Egyébként is vigyázzanak, nehogy magukra haragítsák, törekedjenek inkább a békességre. Alaptalanul követel bármit is a Társaság javaiból. Az általa lefoglalt szőlő ügyében Iacobus Tugolinust keresse meg, akire a misszió felügyeletét rábízta.

Cum perspicue videam ex iis quae Reverentia Vestra et Pater Matthaeus¹ huc scripserunt, de moribus illius, qui nuper a nobis dimissus est, omnio expedire rei christianae, ut ille istinc avocetur, iam scribere instituti ad illos, quorum auctoritate id perfici posse confido. Hoc si non ita cito, quam conveniret, factum fuerit, non ideo desperet. Plane enim spero, tandem modum inveniendum, quo tantum impedimentum

industriæ Societatis et tueri animarum submoveatur. Interim caveant, ne hominem magis irritent, sed potius quantum fieri poterit sine rei christianæ detrimento, pacem cum illo servare contendant. Ex eleemosyna, quæ superioribus annis illi deferenda tradita fuerit, nihil ipsi iam postquam a nobis sua culpa dimissus est, deberi, ita perspicuum nobis videtur, ut mirer eum audere aliquam de illa re mentionem facere. De vinea ab illo occupata aliisque controversiis Reverentia Vestra Patrem Iacobum Tugulinum certiore faciat. Illi enim a me residentiae istius cura tradita est, a quo subinde et locum istum inspiciendum et patres istic commorantes consolandos confido.

Mai lelõhelye: ARSI Austr 3 I p. 646. Conceptus

Jegyzet:

1 Matthæus Vodopia

350

1625. 09. 09. Nagykároly

Georgius Bujtul Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Nagyszombatból való elindulásuk óta nem írt. Már hat hete Nagykárolyban vannak. Érkezésükről többen is tudomást szereztek és megpróbálták megakadályozni a vállalkozást, de Károlyi Mihály, Bethlen Gábor apósa és Kornis Zsigmond mindent elrendezett. — Magyarországon sem tétlenkedtek, prédikáltak és gyóntattak. Nagyboldogasszony napján az itteni románok templomában misézett. Még két-három hétig maradnak, részint mert Károlyi marasztalja őket, részint mert tárgyalni fognak az unióról a román püspökkel. Ezután indulnak Karánsebesre. Bercsényi Imre, akivel elindultak Rómából, a fejedelem kedvelt embere. Károlyi két jezsuitát kér, akik közül az egyik magyar legyen. Üdvözli római rendtársait.

Molto Reverendo in Christo Padre. Pax Christi.

Dopo che mi son partito da Tirnavia, non ho scritto a Vostra Paternità Molto Reverenda per esser stati incerti li nostri negotii. Questa è la quarta et ultima stazione in Ungheria et già sono sei settimane che ci trateniamo qui. Il nostro passaggio era messo in bisbiglio, et il demonio ha procurato con tutte le sue forze d'impedir l'impresa, ma Iddio è più potente, et credo che l'oratione di Vostra Paternità Molto Reverenda et della Compagnia con quelle del Padre Pietro Gumita¹ mio carissimo maestro hanno ottenuto che Sua Altezza tutto ciò che desiderammo, ha concesso, cioè liberamente possiamo andare a Caransebes et farci la. Tutto questo negotio ha trattato con Sua Altezza il Spettabile et Magnifico Signore il Signor Michele Caroli,² la cui sorella era stata moglie del Principe, et con lui l'Illustrissimo Signor Sigismundo Cornis.³ Sua Altezza venerdì passato è stato qui cio è alli 26 del presente.

Dopo che siamo intrati in Ungheria dovunque ci siamo fermati, habiamo hauto da fare, con predicare e confessare, et difficilmente ci lasciavano partire da loro. Ho confessato persone vecchie che essendo sempre state catholiche, non di meno mai si erano confessate. Della festa dell'Assuntione ho detto la messa in una chiesa di

valachi, et facendoli un'essortatione, sono tanto affectionati verso di noi che non si può dire. Qui forse ci fermaremo dui o tre settimane, si perché il buon Signore ci ha favorito tanto et non ha sacerdote, si anche per che speriamo di poter trattar l'negotio dell'unione de valachi con la Santa Chiesa.⁴ Dimane o post dimane mandamero a chiamar il vescovo loro, il quale come intendo, loda le cose de catholici, et non è mal affezionata. Subito quello che si farà, darò ad intendere a Vostra Paternità Molto Reverenda. Noi di qua otto giorni potremo arrivare a Caransebes, se non vi tratteremo niente nel viaggio.

Il Signore Emerico Bercseni,⁵ con il quale sono venuto da Roma, adesso è molto favorito da Sua Altezza, et lui ci vuol aiutare in tutti nostri bisogni. Il Signor Michael Caroli, per mezzo di cui habbiamo hauto la gratia d'andar a Caransebes, ha gran bisogno di padri spirituali, prego humilmente Vostra Paternità Molto Reverenda che scriva al Molto Reverenda Padre Provinciale che li dia un sacerdote de nostri et se saranno due, tanto più grati saranno; et non si cura pur ché uno sia ungaro, l'altro sia di qualsi voglia natione. Veramente merita molto questo personaggio, si per esser nostro affectionatissimo, si anche pur che per mezzo suo si possono fare molte cose di gran importanza, per esser cognato di Sua Altezza et suo favoritissimo. Saluto il mio dilettestimo Padre Oliviero Pensa,⁶ mi habbi scusato che fin adesso non li ho scritto; li scrivero quanto prima. Di più il Padre Granita¹ con tutta la Congregatione, il Padre Assistente di Germania⁷ con tutti l'altri padri. Il coriero parte adesso et più non posso scriver ad altri, se non a Vostra Paternità Molto Reverenda, et questo ancora in fretta. Mi scusino et di più preghino Iddio per me misero a ciò possi eseguire quel che ho determinato. Alli orationi et santi sacrificii di Vostra Paternità Molto Reverenda molto mi raccomando et di tutti li altri padri et cognoscenti li quali saluto in Domino. Valeat felicissime.

Da Caroli in Ungheria alli 29 di Settembre del 1625.

Di Vostra Paternità Molto Reverenda figlio et servitore in Christo humilissimo
Georgio Buytul⁸

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 197r-198v.

Jegyzet:

1 Gumita Pietro, római jezsuita

2 Károlyi Mihály (1585-1626), ő szerezte családja bárói rangját (1609). Bethlen Gábor sógora, Szatmár vármegye főispánja, tanácsúr (NAGY Iván: Magyarország nemes családjai. V. köt. Pest, 1860. 104.)

3 Kornis Zsigmond 1624-től bihari főispán, 1629-1648-ig fejedelmi tanácsos, 1632-1640-ig váradi főkapitány (TRÓCSÁNYI Zoltán: Erdély központi kormányszata 1540-1690. Bp., 1980. 30.)

4 Minden bizonnyal az 1623-ban kinevezett Iephtimia püspökről van szó. Vö. JUHÁSZ István: A reformáció az erdélyi románok között. Kolozsvár, 1940. 137.

5 Bercsenyi Imréhez lásd a 340. levél jegyzeteit.

6 Oliviero Pensa

7 Theodorus Busaeus

8 A kódexben a f. 195. mellé ragasztva található egy post scriptum, amely inkább Szini István 1625. 12. 11-i (355. szám)leveléhez tartozhatott, hiszen a karánsebesi misszió kezdetéről van szó. Lásd ott.

1625. 09. 13. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Georgius Bujtlnak Erdélybe.

Örömmel értesült júniusi leveléből, hogy megfelelő kísérettel indulhatott Erdélybe. Testvére, Sebessi János ügyében ír a tartományfőnöknek, s ha ennek ellenére sem veszik fel az ottani noviciátusba, szorgalmazni fogja a Collegium Hungaricum et Germanicumot.

Ex litteris, quas Reverentia Vestra Tyrnaviae mense Iunio scripsit, cum voluptate intellexi eam conceptis religionis votis invento opportuno comitatu in Transylvaniam profectum esse, et ad rem catholicam in ea pro sua virili augendam insigniter esse animatam. Divina bonitas, precor, tam promptae Reverentiae Vestrae voluntati ac zelo copiosa gratiae suae auxilia suppeditet, quo multis mortalibus ad aeternam salutem adipiscendam subsidio esse possit.

De fratre Vestrae Reverentiae ego iam scripsi ad Patrem Provincialem, ut si eum instituto Societatis nostrae bene idoneum iudicarit, continuo ad tyrocinium destinet. Si quid vero illi (quod tamen ominari nolo) defuerit, dabimus operam, ut aut hic in Collegio Germanico aut alibi studiorum curriculum perficiat, ut aliquando civium suorum saluti procurandae idoneus evadat.¹ Caeterum ubi Reverentia Vestra ad stationem suam pervenerit, det operam, ut nos crebro de successu laborum suorum edoceat. Erit enim nobis admodum iucundum subinde intelligere, quem istic industriae suae fructum referat. Adsit Reverentiae Vestrae conatibus Dominus Jesus, qui eam in suo obsequio multis annis incolumem praestet.

Romae 13 Septembris 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II p. 650.

Jegyzet:

1 A rendfőnök 1625. 09. 13-i, Giovanni Argentinek írott soraiból az derül ki, hogy valóban a noviciátust szorgalmazta, mint ahogyan 1627-ben a leobeni noviciátusba is került Sebessi János (vö. LUKÁCS: Catalogi II. 749.): „Intelligo Joannem Sebessi, fratrem Patris nostri Georgii Buytul, qui iam philosophiae curriculum absolvit, valde urgere, ut in Societatem recipiatur; adhuc tamen receptum non esse, quod locus pluribus recipiendis in novitiatu desit. Quod si aliud nihil obstet sitque alias instituto Societatis bene idoneus, velim Reverentia Vestra eum primo quoque tempore admittat. Aut si id nullo pacto possit, moneat me. Videbo enim num illi in alia aliqua provincia locum reperire possim.” (*Mai lelőhelye:* ARSI Austr 3 II pp. 649-650. Conceptus)

1625. 09. 13. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Móry Istvánnak Kolozsmonostorra.

Örül a június 25-i levélnek, s az ígéretnek, hogy gyakrabban ír. Erre biztassa Szini Istvánt is. Egyelőre nem sok reményt lát arra, hogy egy fogadalom előtti, világi öltözetű

jezsuitát küldhessenek neki az iskolába. Ezért helyesebb, ha világi tanítót keres. — A pápa megengedte, hogy jövőre búcsút hirdessen a kolozsmonostori Nagyboldogasszony templomban.

Magna me laetitia cumulaverunt litterae Vestrae Reverentiae 25 Iunii datae, tum nuncio de felici rei catholicae in regione ista progressu, tum quod spem facerent ipsam, uti ab ea alias petii, operam daturam, ut crebro hic certiores reddamur de iis, quae istic in Dei gloria et animarum salute quaerenda opera Societatis prospere geruntur. Hoc enim cum valde cupiam, gratissima mihi fuit Reverentiae Vestrae sponsio, ad quam explendam, ut etiam Patrem Stephanum Szini sua adhortatione et meo etiam nomine adducat, ab ea vehementer peto. Quod Reverentia Vestra optat, ut ad uberius rei catholicae incrementum curandum istuc e nostris aliquis nondum sacris initiatus sine nostro habitu mittatur, qui discipulos in schola doceat, cum ob personarum in tam ampla provincia paucitatem, tum ob alia impedimenta verear, ut fieri possit, auctor sum, Reverentia Vestra ut secularem aliquem adolescentem assumat, cui officium docendi pueros tuto putabit posse committi. Si enim ipsa eidem officio cum ipso paululum attenderit, non dubito quin tantum prope ex illius opera commodum res catholica sit perceptura, quantum si quis e nostris istuc mitteretur. Quod tamen non eo a me dicitur, quasi spem omnem alicuius istuc mittendi praescindere velim, sed ut interim dum aliud commode fieri nequit, aliquid fiat, quo necessitati iuventutis citra tam grave Reverentiae Vestrae onus succurratur.

Indulgentiam plenariam pio templo istic restaurato iam curavi a Serenissimo Domino Nostro peti, quam pro sequenti anno Reverentia Vestra habituram confido. Interim non deerunt spero ipsi aliae industriae, quibus catholicos ad pietatis exercitia inflammet. Adsit Reverentiae Vestrae conatibus divina providentia, eamque in suo servitio diu incolumem custodiat.

Romae 13 Septembris 1625.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 3 II pp. 650-651. Conceptus

353

1625. 11. 29. Róma

Muzio Vitelleschi rendfőnök Jacobus Tugolinusnak Belgrádba.

Bécsben intézkedett arról, hogy Cserneki János ne térhessen vissza Pécsre. Tudja, hogy helyesebb Raguzán keresztül küldeni a misszió újabb tagjait, de a nagy költségek miatt az osztrák provinciából odairányítottak esetében ezt nem mindig tudja megvalósítani. Újabban híreket kapott Georgius Bujtúlról, s ezek nyilván eljutnak hozzá is.

Si e procurato in Vienna impedire il ritorno del Cherneki alle Cinquechiese, e per quanto padre Lamormann avvisa, credo che non vi tornerà, e non sarà stato vero quello che è stato detto a Vostra Riverenza di questa persona.

Dice Vostra Riverenza benissimo che si bisognano operarii e che conviene mandarli per via di Ragusa come si prova da fare quando gl' habbiamo qua; ma il male

che n' habbiamo grandissima penuria e si vorremo farli venire della provincia d' Austria qua, a di qua mandarli per via di Ragusa ci anderà spesa grossissima e anche più tempo. Facciamo quello che si può, e Dio aiuterà.

Del padre Buitul habbiamo qui havuta nuova et adesso l' haverà havuta anche Vostra Riverenza, alla quale prego dal buon Giesù copiosissime gratie, e mi raccomando...

Mai lelôhelye: ARSI Rom 19. f. 129.

354

1625. 12. 10. Bosznia

Thomas a Foiniza boszniai ferences püspök nyilatkozata.

Thomas ferences barát boszniai püspök engedélyezi, hogy Matthaeus Vodopia, Georgius Svetić és más jezsuiták a pécsi egyházmegyében kiszolgáltassák a szentségeket és minden helyre megfelelő papokat állítsanak.

Nos frater Thomas a Foiniza ordinis minorum de osservantia in Provincia Bosnae Argentinae minister et Dei gratia ac Sedis Apostolicae eiusdem Bosnae et Diacovi episcopus electus, dilectis nobis in Domino filiis Reverendissimo patri Mattheo Vodopiae et Reverendissimo patri Georgio¹ et aliis patribus ex Societate Iesu. Salutem.

Cum charitatis officium postulat, ut omnes quos possumus Christifideles iuvenus in his, quae ad salutem animarum, maxime pacem seminantes et iurgii evelantes, his nostris, vobis facultatem concedimus, ut in diocesi quinqueecclesiensi animarum curam habeatis, et omnia sacramenta ecclesiastica administrare possitis, simulque concianatores, quos idoneos indicaveritis instituere, ineptos vero destituere; et nullus omnino audeat hoc officium exercere absque vestra licentia, haec omnia et alia ad nos pertinentia cum nostra plena autoritate facietis dum eritis almae religionis Societatis Iesu. Valete Deumque pro nobis exorate.

Datum Bosnae die 10 decembris 1625.

Frater Thomas qui supra

Omnibus, in quorum haec manus pervenerit, fidem facio, esse verum exemplar literarum, quas dictus electus Reverendissimus nostris patribus Quinqueecclesiae non petitis misit. Quarum originales apud dictos patres remanserunt. In quorum fidem propria manu subscripsi.

Marinus Dragus Societatis Jesu²

Mai lelôhelye: ASCPF V. 56. I. 213.

Jegyzet:

1 Georgius Svetić

2 Tehát ő másolta le, s küldte el Rómába.

1625. 12. 11. Gyulafehérvár

Szini István Muzio Vitelleschi rendfőnöknek Rómába.

Elmúlt havi levelében leírta, hogy Makó István és Georgius Bujtul Gyulafehérváron át jutott el Karánsebesre, ahová november 25-ig meg kellett érkezniük. Az egyik támogatójuktól, Kun Gotthardtól kapott kocsin megtett útra ő is elkísérte őket. A kálvinista püspök (Keserői Dajka János) nevének megfelelően ágált ugyan ellenük, s felelősségre vonta őket, hogy tudta nélkül hogyan mertek idejönni, de egyelőre elhallgatott. — A püspök keményen nekiesett az ottani iszákos református papnak is. Elődje, aki korábban katolikus volt, azt szokta volt mondogatni tréfásan, hogy amíg ő él, Bujtul nem jön Karánsebesre. Ez valóban be is következett, mert egyszer részegen lóra ült, az levetette a hátáról, és az atyafi néhány nap múlva meghalt. — Erdélyi István mindent megtett, hogy Makó Istvánt magánál tartsa, de nem lehetett, mert a fejedelmi engedély meghatározott helyre szól. Föltétlen küldeni kellene hozzá valakit, mert nagyon betegeskedik, s lehet, hogy végső vigaszra is szüksége lesz. Ő maga sem tudja, lesz-e valaki mellette végső óráján. Ez azonban nem tántorítja el a munkától. — A 20 alumnust, akik közt nemesek is vannak, ő maga, illetve mások adományai tartják el. Elsősorban a nemesek áttértésén kell fáradoznia, hiszen a szegények, bár csaknem mindannyian eretnek szülők gyermekei, egy kivételével már áttértek. A székelek katolikusok és mindannyian papok akarnak lenni. A szászok minden módon akadályozzák, hogy bárki is náluk tanuljon, s bonyolultabb lelkületűek is mint a székelek és a magyarok, így velük nehezebben boldogul. — Az Erdélyben élő németeket, s különösen a nemrég áttértett Henricus Lisi-bonát és társait Mórnyak vagy Ravasz Lukácsnak gondoznia kéne. A fejedelmi udvarban is vannak katolikus német kézművesek, akikről gondoskodnia kell, hiszen ki vannak téve a német protestáns prédikátorok és professzorok rossz hatásának. — A minap egy jeles vitézt húztak karóba, akit a börtönben ő részesített lelki vigaszban. Kitartóan böjtölt, majd a kivégzés napján éppen a vársokapuban vette fel az oltáriszentséget. Kívülről tudta az ilyenkor elmondandó könyörgést, sőt a vesztőhelyen isteni ihletésre mindenki által megcsodált imát mondott. Másnap eltemetett holtteste a többiekétől eltérően teljesen ép maradt, s még csak meg sem merevedett. — Egy románt is akkor húztak karóba, de nem tudta meggyóntatni, mivel nem tudja nyelvüket, jóllehet az ilyen esetek használnának ügyüknek. Az udvarban ugyanis sokakat csak az emberek vélekedésétől való félelem tart vissza attól, hogy katolikussá legyenek. Bár az elhunyt fejedelemasszony egy udvarhölgye még így is áttért, ismét más a szombatosok közül lett katolikussá. — A szombatosság a török, a zsidó és az ariánus vallás keveréke. Eössi András kezdeményezte, majd Péchi Simon folytatta, aki Thesszalónikiben tanulta meg a zsidó nyelvet. Birtokai harmadrészét felosztotta a szegények között. Több követője is lenne, ha a fejedelem nem alkalmazna erőszakot ellenük. — A gyulafehérvári provisort egy éjszakai látomás serkentette erkölcsösebb életre. — Nagyon várják a Bibliát. Káldi Györgyöt figyelmeztetni kellene, hogy ellenségeik tévedéseit legalább az előszóban leplezze le. — Az utóiratban beszámol a Karánsebesről éppen érkezett hírekről, ahol a püspök, a bán(!?) és a bíró(!?) akadékoskodásai ellenére a misszió elkezdte munkáját. Pázmány Péter érje el, hogy társakat kaphassanak. Szilvási úrnak gutaütés következtében megbénult a jobb oldala.

Admodum Reverende Pater. Pax Christi.

Mense elapso cursim expediveram literas ad Vestram Admodum Reverendam Paternitatem, ex quibus, etsi non ita liquide, sufficienter tamen intelligere potuit, quo in statu res nostrae versentur; qualiter scilicet Pater Buytul et Pater Mako Albam usque sane pervenerint, hinc quibus viis modisque Caransebesium se contulerint. Ad 25 nimirum mensis decursi stationem ibi figere conati laeteque a catholicis excepti sunt ac hilari vultu. Fateor quidem me in literis iis hoc ultimum non attigisse; in itinere enim eramus, sollicitusque eram qualiter eosdem honeste a quodam catholico expedire possem Caransebesium usque. Generoso Domino Gotthardo Kun,¹ non minus familiae antiquitate quam pietate celebri, currum impetraveramus, eoque curru eosdem expeditimus. Non defuit Calcipeta, Calvinistarum episcopus,² rem ut subodoratus est, sibi et suis male eventuram: illico vestigia eorum insecutus, post tres dies adfuit. Populum accersit, quaerit quid causae sit, quod se non consulto sacerdotes illuc inferre audeant. Ii expectare orant, tempus efflagitant, quo facti ratio evidentius lucem videat. Ille rem silentio suppressit, quid interim animo verset, latet. Sui semper similis fuit, nec deinceps alter erit. Keserfi ungarice,² sonet latine amaritudinem seu accedinem, hoc nomine vocatur bonus meus vicinus et antagonista, idemque superintendens. Vere novo utinam non convertatur applausus populi in amaritudinem.

Invexit ipse etiam unum ex suis bene, ut intellexi, mero Bacchoque madentem saepe. Hic interim placeat audire divinae bonitatis in catholicos evidens argumentum. Praedicans alter, id est, huius antecessor, olim catholicus, is nimirum qui in verba iuraverat Reverendissimi Stephani Csiki³ temporis senio, senior ipse factus fidem catholicam abiuravit. Non ita pridem bene potus domum redire volebat, affuit eques illi unus ex civibus, dorso equi eum insidere iussit. Equus molem tantam ferre non valens, hominem dosso decussit. Miser iste cervice fracta post tres dies elingues animam exhalavit. Vere bonus est Dominus, vere benignus in suos, iustus in omnes. Non extimescebat se vivo, alium sufficiens sibi, dicere enim solebat per iocum: Non veniet inquit Giuricza meus Pater Georgius,⁴ me vivente in Karansebes. Pontifex anni et illius et aliorum, male sibi, bene Giuriczae praedixerat, etsi nescius. Post dies aliquos videbitur, quis ex eorum profectione speretur fructus.

Generosus Dominus Erdelius,⁵ benefactor insignis, non parum institit, ut pro aegritudinis suae affectaeque aetatis solatio Patrem Stephanum Mako haberet, quod et factum fuisset, ni utriusque in litteris a Serenissimo Principe datis, eo pro loco, mentio fuisset facta. Et plane apprehendisset negotium. Videretur consolatione aliqua indigere, cum nihil aequae in votis habeat, atque assistentiam alicuius ex nostris in obitus sui die, qui ut a Deo vitae mortisque Censore differatur aliquantisper, etiam atque etiam orandum erit. Ipse etiam libens unum mecum retinuissem, si obedientiae ac Principi visum fuisset. Sed me prorsus infoelicem, qui a tot annis neminem ferme habere potui, qui mihi vel rerum externarum curam, vel hominis interioris rationem habere potuisset. Et quod maius est, in extremo vitae termino, an aliquis affuturus sit, nescio. Ego quidem animam meam pretiosiores caeteris non facio, sentioque animum plane indifferentem ad ea omnia, quae ad Divini Numinis obsequium spectare cognovero, dummodo vires suppetant, nec sum alienus ab eo quod ad maiorem gloriam Dei fuerit. Interim hoc etiam significare debeo, non semper posse mentalibus attendere considerationibus, sed partim mentaliter, partim vocaliter orare, prout sese occasio tulerit.

Alumnos habeo ad 20, quos partim ex eleemosyna propria, quae dare solet non praescidenda charitatis officia, partim aliunde. Horum quidam sunt nobiles, alii ignobiles. Nobilium praesertim, qui a fide alieni sunt, maior habetur ratio, ut convertantur nimirum. Pauperes alii domestici, qui ferme omnes filii fuerunt haereticorum, qui conversi omnes, excepto uno. Alii Siculi, qui omnes catholici et maiori ex parte Deo servire sunt parati in gradu ecclesiastico. Tertii ordinis essent saxones, quos iam pridem in bonum Ecclesiae promovissem, nisi aemulos alterius Academiae habuissem, qui ubi aliquem inter nostros scholasticos adesse vident, nullum non movent lapidem vel eos avertendi vel penitus seducendi. Sunt etiam paulo delicatioris complexionis, quam Siculi vel Ungari, sicque paucos ex iis informare ad pietatem possum.

Et quia Saxonum facta est mentio, non desunt etiam Germani, quos interdum ex partibus aliquis consolari posset, si excurreret vel Pater Mori, vel Pater Lucas Ravasz,⁶ et maxime propter Generosum Dominum Henricum Lisibona,⁷ praefectum aurifodinae, qui non ita pridem et ipse conversus est, et alios aliquot convertit, de quo in litteris anni praeteriti fusius scriptum est; fuit enim ferme miraculosa conversio tanti viri. Hic etiam sunt aliqui, qui artem mechanicam in aula Principis exercent, qui si destituantur, prope diem fidei etiam nuntium dabunt, cum et praedicatores germani pro Serenissima affuturi sint, tum etiam a sociis huiusmodi praesertim homines facili negotio corrumpuntur. Nec professores deerunt e Germania, qui cacteram etiam iuventutem ad se pelliciant. Nec tamen stationem meam, quam suscepi, dimittam; solus sim licet inter tam potentes adversarios.

Dicam aliqua quae occurrent. Nuper miles quidam insignis adiudicatus est palo (illud est ingens mortis genus). Hic bonus vir qualem vitae tragoediam fine bono, ut spero concluderit, ex his videre licet. Annum semestrem et fortassis amplius in squallore carceris mira patientia inter metum spemque exegit, inediaque ea voluntaria ibi se ad pietatem exercuit, non ut necessitate, sed voluntatis liberae dominio, arbitrarios quosque censores habere posset: diem enim Lunae, Mercurii, Veneris ac Sabbathi sine cibo potuque transegit, duabusque ante expeditionem hebdomadibus ea se praeparatione ad res sacras comparavit, ut inter singultus ipas verba vix efformaret, corque, quantumvis durum, ad compunctionem emolliret. Ubi autem dies executionis advenisset, Patrem inflammare, communionem iterum efflagitare. Haesi et quid facere deberem eo in casu, adinvenire non poteram. Vicit hominis pia importunitas communionemque ipsi in media civitatis porta administrare debui; rebus iis peractis, animo imperterritito iter ultimum illud suscepit. Iter longum erat, perque terras aratro inversas eundum erat; sicque, ut fieri assolet, preces Ungaricas legere. Ille legentem antevertere, longe enim melius memoria tenebat ea, quae ex eodem libro ad aliquot menses in carcere legerat, quam ego eundo legere. Identinem in itinere flectebat orabatque. Ventum est ad locum supplicii, precatiunculam plane divinitus ipsi inspiratam, eo mentis ardore genibus flexis recitavit, ut omnes astantium animos in sui raperet admirationem. His peractis sine ulla coloris vultusque alteratione, eiulatu suspiriisque plagam umbilico tenus et veru stomachi per rimas excepit; dumque in altum erigebatur subiunxi: Recordare infiniti pretii redemptionis nostrae, summaeque divinae misericordiae in peccatores inexhausti thesauri. Scias coelestes agonem tuum inspectare, Divumque Lucam (is enim dies mortis erat) obviis ulnis te amplexantem, nec enim sancti respuunt concives suos. Iam fere animam agebat, cum oculis in coelum intentis verba, quae ego inclamabam, labiis efformare volebat, licet vox eum

defecisset, sicque inter ista pietatis extremae muta eloquia, animam, ut credo, inter coelestes superos, brevis tortura, foeliciter transmissam locavit. Fertur saevos sociorum a corvis oculos esse, huius ne corpus quidem attigisse, dieque altero corpus humo mandatum flexibile ut prius fuisse.

Alter etiam, sed vlahus in palum fuit tractus eo tempore, quem ubi exhortarer, fertur confessionem excipere voluisse, dummodo ego linguae ignarus minime fuisset. Hic erat schismaticus. Quae res si constitisset, occasionem talem non invitus admisisset. Iam dici solet ab omnibus omnium ferme sectarum hominibus, praedicantes suos non esse tales, quibus animae cura in simili casu incumbat. Et nisi timor eos humanis a fide catholica abstraheret, non infima pars aulicorum satraparum Deo acquiri hac via posset. Non desunt tamen alii ex quibus Domina quaedam ex principalioribus, quae olim in aula erant Serenissimae Principis iam demortuae, unica audita concione deo manus dedit. Alia quae sabbathismum profitebatur, ante duas hebdomadas confessa est.

De his sabbathariis alias pluribus. Hi nec sunt Iudei, nec Turcae, nec Samosatiani, sed ex his conflati. Nobilis quidam podagrosus Andreas nimirum Eosi,⁸ qui nunquam vel raro domo egrediebatur, ille primus huius sectae initium dedit. Habebat is famulum facile, facile pellexit ut partes sustinendas admitteret. Hic est Simon quinqueecclesiensium,⁹ qui fuit cancellarius in initio turbarum. Is Thessalonicae spiritum Haebraicum, quem ab Haebreis cum lingua hausit, nunc esudat in suos sequaces, tertiam bonorum partem pauperibus suis alumnis inertiens. Multi proficiunt in deterius et longe plures in album eorum ascriberentur, nisi Serenissimus Princeps calvinista, qua minis, qua terroribus eos ab incepto avocaret.

Provisor Albensis luxioris vitae cum esset duasque uxores breve per intervallum humo tradidisset, visus est de nocte a patre spirituali redargui his verbis: Multa nescis, quae in templo discere posses. Facto mane eadem verba ille nescius vel saltem in eum sensum dixit. Iam prudentius se gerit dictisque obaudit.

Expectamus Biblia Hungarica, quae si expectationi satisfecerint, multos errores facili pennicillo detergent. Si Vestrae Paternitati videretur, moneri deberet Patrem Caldi,¹⁰ ut glossas adversariorum vel alio libello, quae sint falsae, populo spectandas proponeret, vel in praefatione saltem. Sed quid una praefatio contra tot tormenta! Me suis sanctissimis sacrificiis hanc gentem ad summa quaeque natum, horamque exitus mei vehementer commendo.

Albae Juliae 11 Decembris 1625.

Admodum Reverendae Paternitatis Vestrae servus ac cliens inutilis

Stephanus Szini

[Post scriptum] Jam literas clauseram cum ex Patre Mako intellexi res Karansebesienses satis quiete inchoatas esse, renitentibus scilicet episcopo,² bano,¹¹ iudiceque primario,¹² neque diem festum transigi sine aliquibus recentioribus aliunde censionis causa, venientibus. Illustrissimus Dominus Archiepiscopus¹³ plures socios impetrare posset et singulariter me Albensem Julium aliquando, ego enim pro rusticis viderer aptior esse. Magnificus Dominus Silvassius apoplexia ad manum dexteram ac postem dexteram tactus est, sed Deo volente meliuscule valentem reliqui. Salutant Vestram Reverentiam ipse et domina.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 ff. 199r-200v. Post scriptum: Austr 20 f. 195r-v.

Jegyzet:

- 1 Kún Gotthardnak csak a harmincas években hosszan elhúzódó birtokperéről vannak ismereteink. Vö. Török-magyar-kori államokmánytár. III. köt. Szerk. Szilády Áron, Szilágyi Sándor. Bp., 1870. 13-16.
- 2 Keserű Dajka János (ZOVÁNYI Jenő: Protestáns egyháztörténeti lexikon. Bp., 1977. 310.)
- 3 Közlebbit nem tudunk róla.
- 4 Georgius Bujtul
- 5 Erdélyi István és a rend kapcsolatáról lásd a 185, 189, 200, 203, 220 stb. dokumentumokat.
- 6 Ravasz Lukács (LUKÁCS: Catalogi II. 721-722.)
- 7 Henricus Lisibona megtéréséről lásd a 302. levelet.
- 8 Eőssi András
- 9 A Péchi Simonra vonatkozó ismeretek összefoglalását lásd: DÁN Róbert: Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon. Bp., 1987. /Humanizmus és reformáció 13./
- 10 Káldi György Biblia-fordítása, RMNy 1352
- 11 Minden bizonnyal téves információ, hiszen ekkor a temesi báni tisztelet nem töltötték be.
- 12 Valószínű Karánsebes bírása, esetleg Erdély ítélőmestere Kassai István.
- 13 Pázmány Péter
- 14 Szilvási Boldizsár tanácsúr, tizedfőrendátor (1607-1610, 1613-1616), három ízben helytartó (TRÓCSÁNYI Zoltán: Erdély központi kormányszata 1540-1690. Bp., 1980. 35.)

356

1625. Karánsebes

Részlet a rend évkönyveiből.

Karánsebesen kevés katolikus van, a többség kálvinista. A fejedelem engedélyével újabban két jezsuita érkezett ide. A fejedelem ezt a császári követ kíséretében nála járt jezsuitának ígérte meg. Amikor azonban a császár lányát nem kapta meg feleségül, nehézségeket támasztott. Arra hivatkozott, hogy az ország törvényei ezt nem teszik lehetővé. Majd a katolikus urak közbejárása és Károlyi Mihály kétezer tallérja elhárította azt a kibúvót is, hogy a vizsály elkerülése végett nem engedi be a jezsuitákat. Így aztán 1625. szeptember 25-én salvus conductust adott a Karánsebesre tartó Georgius Bujtulnak és Makó Istvánnak. A katolikusok nagy örömmel fogadták őket, de a kálvinista superintendens is megjelent a helyszínen. Ő attól félt, hogy a baleset következtében elhunyt kálvinista pap üresen álló parókiáját esetleg elfoglalják.

Missio in Karansebes

Karansebes civitas est Pricipis Transylvaniae in montibus qui Temesvarium ad meridiem prospectant, Turcis vicina, in ea catholicorum reliquiae paucae, Calvino longe lateque pergrassante. Huc nostrum duo sacerdotes habitu mutato ablegati sunt, spe in Pricipis promissis collocatu, quam fecerat nostro Patri,¹ dum apud eundem cum legato Caesariae Maiestatis esset. Itaque literis Patris dicti² exhibitis eidem Varadini extra Transylvaniam existenti audiunt negantem se id unquam promississe aut promittere potuisse, cum decreto regni habitatio sit illis in sua ditione interdicta. Ad dominos tamen catholicos ire posse; plura sperare non debere. Res fit deposito similis. Agitur tamen a catholicis dominis seditate, ut melior fiat. Itaque alio tempore mitiorem paululum, difficilem licet nacti, adeunt tamen, suadent, obsecrant. Verum ille totius diffi-

cultatis causam decretum regni esse, super quo vehementer doleat, asserbat. Hic nostri gratiam petebant totius catholici ordinis humili prece. Daturum se, ait, at in seditionem contra se abiturum Regnum, Gubernatorem praesertim et alium quem nominabat. Certum id sibi nosque ideo in apertas cruces ituros, non posse se in nostrorum mortem consentire, male audire innocens etiamnum propter Cassovienses martyres.³ Detur horum medicina, sequae paratum fore. Respondetur sapienter haec sane proponi a Principe, sed medicinam facilem, si benevola ac clemens suae serenitatis gratia praesto sit, adesse. Nam si quid seditionis in regno ob nostris praesentiam glisceret (quod vix suspiciandum in loco tam abstruso a facie aulae), tunc nimirum utendum fore sapienti suae serenitatis consilio priore, atque ad catholicos dominos eundum. Certe, inquit, bene, sed en adsunt calvinista (hac de re alias). Nunc tacendum. Enim vero non mediocris remora, hoc dicto facta; quippe verendum erat, nec tertio hac de re molestatus, cum furia adiectis de more contumeliis quod tecte hactenus aperte postmodum negaret? Verum et hoc obstaculum hac arte remotum. Magnificus Dominus Michael Caroli,⁴ apud quem nostri hactenus erant hospitati, ad lautas epulas invitat Principem, idque eo fidentius, quod suus affinis esset sorore germana quae defuncta est in matromonium principi elecata, quibus hilariorem redditum eo perduxit, ut quam pertinaciter ante, quod petebamus, negarat, tam liberaliter postmodum concederet, etiam literis quibus protegeremur, datis. Stetit ea res Domino illi nostri ordinis amantissimo non minus quam observantissimo, precio plus duarum millium talerorum, quae summa istic ubi omnia vilissimo vaeneunt, non parvi aestimanda est. Cardio vera totius difficultatis erat filia caesaris in coniugem,⁵ quam spe devorarat, homini ambitiosissimo et de re christiana pessime merito, negata, quam repulsam ille, ultra quam quisquam crederet, iniquiore tulit animo. Literae porro latinae de more, ut et omnia Ungarorum decreta solent dari ad verbum sic se habent.

Nos Dei gratia Gabriel Betlen Sacri Romani Imperii ac Transylvaniae Princeps, Rati-borae Opuliaeque Dux, Siculorem comes, ac partium Regni Hungariae Dominus etc.

Praesentium ostensoribus Georgio Bujtul et Stephano Mako personis ecclesiasticis, ut in regnum nostrum Transylvaniae proficisci, inque dicta civitate nostra Karansebes nuncupata pacifice et citra quodlibet impedimentum una cum sibi adiunctis morari possint et valeant gratiose indulsumus. Quocirca fidelitati vestrae et vestrum singulis harum serie committimus et firmiter mandamus, ne quisquam praenominatas ecclesiasticas personas, sibi que adiunctos, tam euntes quam in etiam in praetacta civitate nostra deinceps morantes, turbare, molestare aut damnificare praesumat, quin eosdem contra alios etiam quosvis impetitores defendatis ac tueamini. Secus non facturi etc.

Datae in Castro nostro Beltek, die 25 mensis Septembris 1625.

His magno sigillo Principis, manusque propriae scripto munitus protecti Albam Juliam (a catholicis dominis certatim curribus, equis, elemosyna adiuti) devecti sunt. Inde a Patre Sini⁶ ad quendam nobilem catholicum atque ab eodem sex equis honestissime ad locum destinatum Karansebes sunt deducti. Ubi a catholicis loci incolis magno gaudio et amoris significatione sunt excepti. Vix istuc advenerant, et re percepta calvinisticus superintendens⁷ (ita illi suos episcopos vocant) comitibus aliquot praedicantibus extemplo advolat, metuens ne parochiam eorum tunc vacantem nostri occuparent; paucos enim ante dies loci praeco calvinus dum temulentus mon-

tem equitans descendit, praeceps ruerat et cervice fracta intra triduum animam infelicem exhilarat. Nihil tamen, quantum hactenus intellectum, ab iis impedimenti nostris factum. Iam qui manipuli horum opera in horreum coelestis patrisfamilias sint inferendi, tempus docebit etc.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 135 f. 386r-387r.

Jegyzet:

1 Káldi György. Lásd erről a 335. dokumentumot.

2 Káldi György

3 Grodecz Menyhért és Pongrácz István atyákat 1618. szeptember 6-án ölték meg Kassán.

4 Károlyi Mihály (1585-1626) ő szerezte családja bárói rangját (1609). Bethlen Gábor sógora, Szatmár vármegye főispánja, tanácsúr (NAGY Iván: Magyarország nemes családjai. V. köt. Pest, 1860. 104.)

5 Károlyi Zsuzsanna, a fejedelem első felesége 1622. május 13-án hunyt el Kolozsvárt. A fejedelem 1623 tavaszán kérte meg II. Ferdinánd leányát, visszautasítást 1624 év végén kapott.

6 Szini István

7 Keserői Dajka János (ZOVÁNYI Jenő: Protestáns egyháztörténeti lexikon. Bp., 1977. 310.)

357

1624—1626. Pécs

Kivonat a rend évkönyveiből.

Mivel a pécsi atyák a török területről csak nehezen tudnak levelet küldeni, összefoglalóan számolnak be az 1624. és 1625. évről. Működésük eredményes. Vidéki útjaik alkalmával rengetegen keresik az alkalmat a gyónásra. Van aki napokig vár, amíg sorra kerül. Sok haragost kibékítettek, s sok csodás dolgot műveltek. Két súlyos bűnt követnek el itt gyakran: a válást, és az újraházasodást. A török követeli, hogy újra esküdjenek meg új házastársukkal. A következő nagy bűn, hogy keresztény emberek török zsoldba állnak harcolni keresztények ellen. A jezsuiták nem akarják ezeket feloldozni. Egy ilyen férfi azonban feljelentette őket a töröknél azzal, hogy a török császár ellenségei. — A pécsi misszió: Az évet megkeserítette Csermeki János, aki azután, hogy kizárták a rendből, visszatért Pécsre. A kálvinistákkal és ariánusokkal összefogva fellázította ellenük a környéket. A rágalmak elterjesztését követően a török elé vitte azt a javaslatát, hogy Csermeki Jánost fogadják el főnöküknek, s adják neki a Társaság vagyonának egy részét. A török azonban nem korlátozza működésüket, de mindez pénzbe került. — A zűrzavar ellenére több felnőttest kereszteltek meg, kálvinistákat térítettek és gyóntattak még soha nem gyónt öregeket is. Kétségbeesett bűnösöket részesítettek lelki vigaszban. Egy férfinak álmában jelent meg Szent Ignác, egy asszonyból az ő és Xaveri Szent Ferenc képével űzték ki az ördögöt. Ebben az esetben maga az ördög vallotta meg, hogy még sohasem akadt ilyen kemény ellenfelekre. Rosszakaróik ugyanakkor ezt rágalmazásukra használják fel. Egy törököt Isten megbénulással büntetett meg, mert meg akarta gyalázni egy romos templom oltárát.

Cum et loci et temporum difficultas sit, ut quinqueecclesienses Patres suo tempore litteras annuas in Provinciam dare possint, utpote ex Turcico dominatu periculose scribatur a christianis, factum est, ut anni quidem 1626 adhuc nulla accepta sint, annorum 1624 et 1625 nunc primum Provinciae communicantur.

Anno itaque 1624, quamvis non sine sudore, non poenitendus tamen stetit operae fructus. A Calvino ad fidem orthodoxam traducti 47, Ariana perfidia abjurati, sacris aquis ablutis provectionis quidem aetatis 24, plures his adolescentiores. Poenitentium tantus interdum numerus fuit, ut a medio noctis ad meridiem usque pluribus fieri non potuit satis, quamquam contigerit quandoque ut trium dierum exspectatione nos sequerentur aliqui, familia et rerum domesticarum abjecta omni cura, tantum per nos Deo reconciliari possent. Quinque supra 20 inventi sunt, qui et si catholici essent, abstinebant tamen a sacramento poenitentiae; quibus authores fuimus ut salutari hac medicatione recrearent animam languentem. 200 et 50 qui plurium annorum hanc ipsam correxerunt negligentiam. Baptizati infantes domi forisque trecentis sexaginta plures, conciones habitae ita frequentes, ut cum continua quasi excursionem opus sit, saepius geminae per diem haberentur. Neque tantus labor otiosus fuit. Nam praeterea, quae diximus, pax inter plures composita, quos inter graves inimicitiae, grave minabantur periculum; singulare huius generis exemplum dedit par conjugum, quos inter usque adeo grave incendium emergerit, ut alter alterius despectui illa quidem saracenam perfidiam, iste Ariani amplecti statuerent; qui salutaribus tandem monitis et aegre traducti sacramento poenitentiae et eucharistiae mitiores facti in pacem et concordiam singularem redierunt. Agni Dei sacra imagine, aqua lustrali spectra, lemures nocturni, spiritus incubi propulsi. Morbis etiam plurium subventum est facta oratione, sancto Joannis Evangelio lecto super infirmos; quod idem experti sumus ex Dominicae Ascensionis lectione. Nam facta manuum impositione ad verba sacri textus (supra aegros manus imponent) pluribus contigit restitui sanitatem.

Quod sequitur patientiae nostrae documentum esse potuit et exemplum divinae vindictae, siquidem vel contra legem Dei vel praecepta ecclesiae agatur. Duo enim res sunt in hac vastitate, qua sacerdotes ardentioris zeli exerceri possint. Altera est, quod multi putant aequum, ut conjugum repudiata aliqua de causa jungantur alteri; altera, quod non sit contra fas christiano homini esse in servitio militari contra christianos. Contigit itaque, quispiam ob infirmiore valetudinem conjugis, istam quidem dimittere, alteri vero copulari vellet. Quod tanta pertinentia ursit, ut cum a proprio sacerdote catholico nihil impetraret, autoritate domini importunissime ageret, ut vel nos illos jungeremus, vel mandarem facienda catholico illi sacerdoti. Cui cum a nobis responsum esset, morti potius nos daturus, quam ut id faceremus, alium catholicum sacerdotem eadem autoritate compulit, ut quos sancte non poterat, sacrilege copularet. Virum non multo post ultor a tergo Deus, sacrilegum sponsum gravi mulctavit poena; nam cum pellice cum vix mense vixisset, tormentis gravibus infelicem vomuit animam. Horribilis Dei vindictae aliis relicto exemplo.

Alter fuit stipendiarius miles Turcici praesidii contra christianos, qui ob eam causam cum a sacerdote nostro non absolveretur, primum quidem securi vulnus minabatur; deinde vero coram Turcis aliquibus accusavit sacerdotem quasi hostem imperatoris, utpote quem absolvere a peccatis nollet, quia pro Turcico imperatore contra Christianos arma ferret. Illusa est a sacerdote nostro comminatio, ut risu ab omnibus acceptus sit. Porro non integre 8 dierum elapso spatio miles ille a nequam

spiritu et a spectris ita agitari coepit, ut in insaniam prope venerit; quo malo edoctus et catholicorum consilio persuasus non modo factum damnavit, sed voto se etiam obstrinxit, se dicturum contra sacerdotem nunquam talia et quod optandum fuit, magis, stipendia illa Turcica reiecturum, nonque multo post sanitati et animi tranquillitati restitutus est.

Missio Quinqueecclesiensis

Gravis hic annus fuit ob excitatam a turbulentissimo homine in nos tempestatem. Sacerdos enim quidam post multas contentiones, dimissus ex Societate cum ex Austria Quinqueecclesias venisset, ita trium mensium spatio simulavit animum, ut non alius quam qui erat ante, a nobis, quamvis non sine formidine, haberet. Cum vero suppellectili nostrae, quamvis pauperi, insidiaretur et fraudulenta mens detegeret, cognito quod ex nobis amplius non esset, eum a contubernio nostro separavimus. Tum ille circumire pagos, animos omnium ad se allicere et attrahere, criminari nos verbo, ciere turbas caepit, patres duos natales, duo paschata agere (vetus, novumque calendarium intelligebat), cum Ungaris Ungarice, cum Slavis Slavice festa celebrare, duplicem profiteri fidem. Hoc nunc agere, ut Ungari Ungarum sacerdotem non habeant. Sed omnes ab avita fide ad Slavonicam fidem traducantur. Multa similia et contumeliam magnam evomebat bonus homo, ut non aliud iam timeretur, quam tam plebis, quam Turcarum in nos commotio. Nam praeterquam populo attracto et ad ciendas turbas armato, gravem moliret seditionem; undecima Mai adiunctis sibi pro auxilio calvinistis et arianis, vocatis nobis, proponit pacis condiciones, qua quiete nobiscum vellet manere; nimirum ut ad Ungaros concionari, Ungaros a peccatis expiare, infautes Ungarorum baptizare, in pagis Ungaricis sacra facere desineremus; illum pro superiore haberemus, mediam partem sacrae suppellectilis, rerumque aliarum illi traderemus. Quae cum illi negata fuissent eo, quod et iniusta peteret, et privilegio nostro contraria, ad Turcicum tribunal provocat, sed malo suo eventu; nam Begus perlectis litteris Turcici Imperatoris, quibus Societatis hominibus facultas tribuit sacra faciendi ad christianos inter mare et Hadrianopolim, auditus etiam querelis catholicorum sacerdotum contra illum seditiosum, sententiam tulit pro nobis et aliquantum ex turba nos respirare fecit. Pretio tamen non levi stetit haec nobis victoria. Nam quanquam aequitas causae pugnaret pro nobis, pro more tamen, ut Turcarum gens avida est pecuniae, 70 floreni Ungarici Bego numerati erant; quo ita exhausti fuimus, ut altero die non haberemus quo libram carnis emeremus. Conatus autem est ille amicus noster graviora adhuc quaedam movere postea, sed otioso conatu cum magis et magis eius fraudes aperirentur.

In hoc tumultu nihilominus aliquis operae fructus fuit. Nam ariani grandioris aetatis, adiuncto uno Rasciano, baptizati cuncti 16. Infantes catholicorum quadringentis plures, quorum plures statim a sacro lavacro in caelos evolarunt. Calvinistae eiurata haeresi fidem catholicam susceperunt 6 supra 80. Ad confessionem adducti senes, qui nunquam id egerant 8 et 70; alii plurimum annorum intermissa sacramenta haec resumpserunt. Foemina gravi peccato obstricta et desperationi proxima per quietem voce admonita ut sacerdoti nostro, quem etiam nominari audiebat, conscientiam crederet, facto cuius monebatur, tranquillitati restituta est.

Porro vir multis flagitiis maculatus ita ruebat in praeceps, ut statueret nunquam confiteri; sed ita computrescere in caeno, in quo iacebat. Qui per noctem sibi visus esset videre se a Patre nostro in amoenissimo horto quiescente sub floridis arboribus invitari; facto mane, accurrit ad patrem, enarrat visum, confitetur et in alium mutatur virum, non sine magna animi in Deum significatione.

Faeminae duae a malo genio obsessae exorcismis liberatae sunt; in altera illud singulare contigit, quod pluribus diebus cum luctatum esset doemone, ubi votum concaepisset foemina, se in festis sanctorum nostrorum patrum Ignatii et Francisci Xaverii, quoties sacerdotum penuria non obsisteret, confessionis et eucharistiae sacramenta percepturam, brevi et facili auxilio liberata est.

Mirum contigit cum sanctorum illorum producerentur imagines. Nam cum sacerdos illas ex sinu proferret, trepida voce exclamat doemon, quid nam haberet. Ubi vero productus vidisset, torqueri longe magis caepit. Iussus edicere, quorum nam essent imagines, negavit se scire. Tum coactus dicere nomen, sanctum Ignatium nominaturus truncans verba Ignai ait. Adactus tamen, ut integre proferret, quod sciret, cum grandi eiulatu protulit expressum nomen, et altera die exitum pollicitus est. Sed mentitus, aliquod diebus post primum abscessit. Peperit haec Dei gratia non parvam nostris existimationem, potissimum cum clamaret daemon: me miserum quotquot hactenus adii sacerdotes, ludus mihi fuit cum illis; hunc nimirum scholas duras et duros magistros experior. Repressum tamen hoc tripudium est christianorum, eo quod daemoni tanquam parenti mendaciorum nihil credendum esset, cui illud solenne, cum adversa fronte non possit vincere, laude et talibus querimoniis in superbiam se concitet, conetur de animis nostris triumphum agere.

Ad extremum adiungendum putavimus, quamquam nostra parum interesse videbantur, annotare tamen, ut tam Deus sacri loci violatores plectat, quandoque gravi paena, posteritati quam memoriae tam exemplo mandaret. Turca Turcae comes itineris pedes equiti naturae levandae gratia templum desertum ingressus et sive contumelia maioris gratia, sive aliquo instinctu altare semirutum conscendit et ut sese ad id agendum disposuerat, ita in eo situ in momento contractus omnibus membris est, ut nec manus, nec pedes nec reliquum corpus in diem hodiernum usque extendat. Quam tamen Dei vindictam reliqui Turcae admiranter potius adhuc quam agnoscunt.

Mai lelôhelye: ARSI Austr 135 f 492r-495v.

MUTATÓK

- Acquaviva, Claudio rendfőnök** 10, 29-42, 45-52, 54, 55, 57, 58, 60-63, 78-81, 86, 92, 109-115, 131, 134-141, 144, 149, 151, 153-157, 159, 161-163, 171-172, 174, 181, 182, 184, 186, 187, 189, 195-197, 200, 203, 204, 206, 210, 214-220, 223, 225, 226, 230-234, 238-240, 266, 268
- Adamos (Adāmus)**
Szini itt járt 302-303
- Adriai tenger (mare Adriatico)** 181
- Agnus Dei**
kérlik a Hódoltságba 31, 32, 37, 77, 117, 118, 121, 124, 127, 131, 132, 141, 143, 165, 190, 191, 222, 225, 243, 287, 294, 350, 377, 378, 386, 387, 389, 390, 392-393, 412, 446, 447, 487
kérlik Erdélybe 328, 329, 332, 340, 341, 344, 345, 348, 349, 359, 360
- Agria vide Eger**
- Ahmed I, török szultán (Gran Turco, Imperator Turcarum)**
segíti Don Simonét 172, 176, 177, 179, 180
támogatja a jezsuitákat 186, 188, 211, 212, 242, 297, 299, 300
- akadémia (academia)**
kálvinista Gyulafehérvárott 266, 267, 269, 306, 308, 430, 433
- Alber, Ferdinandus jezsuita**
a német rendtartomány asszisztense 31, 85, 113-115, 144, 145, 149, 160-162, 167-168, 186, 193, 210, 211, 220, 221, 231
a rendfőnök helyettese 234, 254
osztrák tartományfőnökként intézkedik
a Hódoltságban 245-247, 251-253, 272, 274-277, 282, 283
Erdélyben 251, 267, 273, 277
halála 284
- Ali budai pasa**
Don Simone kiváltságokat kap tőle a katolikusoknak 172, 173, 176, 177
- Ali Szokolovics kanizsai pasa**
rátámad a szávaszentdemeteri templomra 173, 180
- Alkorán** 117, 126
- Allesando, Pietro di kereskedő**
viszálját elcsitítják 148
- áldozás**
a Hódoltságban 89-90, 115-118, 120, 122-124, 126, 127, 146, 166-167, 190-193, 222-223, 241-242, 297-300, 349-351, 366, 368, 411-412, 449-450
Erdélyben 308-309, 430, 433, 435, 480, 482
- Almás** 15, 22
- Alsóimesház** 90
- Alsólendva**
a misszió tevékenysége 10, 29-33, 36-38
a misszió megszüntetése 229
Bánffy újabb kérése 460, 469-470
- Altham, Michael Rudolf osztrák hadvezér** 18
terve a budai könyvtár visszaszerzésére 322
Budára megy a jezsuitákkal 413

- Alvarez, Emmanuel** 23
 grammatikáját kéri Szini 225
 Szini a grammatika kinyomtatását tervezi 266, 268, 273
- Amigon, Vincentius jezsuita** 409
- anabaptisták**
 Budán 413
 Erdélyben egy felcser megtérítése 430, 432, 434, 437
 Horvátországban 297, 298
 Magyarországon 297, 298
 Temesvárott 69, 73
- Ancona** 81, 153-154, 184, 198-199, 215, 216, 220, 225, 236, 246, 248, 255, 265, 342, 344, 352, 357
- András (Szent)** 159
 kolostor Raguzában 132
- Andrea, Pietro Rosi di raguzai kereskedő** 86, 151
- Angyal Dávid** 241
- Angyalosi Lajos szegedi gvárdián**
 Belgrádba érkezik 141
- Anna (Szent)** 191, 201
- Antonio szerémi és belgrádi püspök**
 viszonya a kereskedőkkel 135, 147-148, 166-167, 206-208, 210
 Pozsegán tevékenykedik 166-168, 170, 198, 132-235
- Antonius de Gregoriis skradini püspök** 12
 kapcsolata Szinivel 150-151, 226-227
 konfliktusa Don Simonéval 222-224, 230-233, 445
 Rómába ment 239, 240
- Aquinói Szent Tamás** 21,
 a ferencesek téveszméje róla 287, 295, 297
- Arad** 13
- Ara coeli templom Rómában**
 ferencesei rágalmazták Don Simonét 174, 183
- Argenti, Giovanni jezsuita**
 tartományfőnökként intézkedik
 teljes misszió ügyében 471, 472, 474
 Hódoltság 31-38, 40-42, 45, 49, 55-56, 58, 424, 429, 443-444, 465, 466, 469, 470, 472, 473
 Erdély 420, 421, 443, 444, 451, 457, 469, 470
 Magyarország 470
 vizitátorként intézkedik 403, 404, 406, 407, 409, 413, 416, 417, 423.
- ariánusok** *vide* unitáriusok
- Asszonyfalva (Azzonyfalva)** 302
- Assan, budai pasa** 179
- ateisták**
 Temesvárott 69, 73
 Krassóvárott 366, 368, 377,
 Budán 412

- Austria* 88, 136, 156, 189, 190, 219, 252, 343, 344, 358, 407, 408, 409, 412, 416, 417, 429, 452, 458, 479, 488
- Avancinus, Florianus jezsuita** 18
 Vásárhelyi meditációnak kiadásáról 285, 312
 kísérlete a budai könyvtár megszerzésére 322
 Bujtullal Rómába érkezik 372, 373
- Azpilcueta, Martinus** 449-450
- Babska (Bapstka)* 10
 Don Simone plébános 89, 113, 115, 119, 140, 142, 172, 173, 176, 177, 180
 Andrea Martinovich prokurátor 185
 Don Nicolo plébános 186
 Domino Giorgio plébános 119
 térítés 119
- Bacchus** 481
- Bács (Bac)*
 térítőúton érintik 115, 116, 120, 122, 287, 288, 293, 296
- Bács megye*
 hívják a jezsuitákat 89-90
- Bácska (Backa)*
 térítőút 349, 350, 352, 353, 358
- Bačetič, Tomaso Srimo grófja**
 Don Simone püspöksége mellett 185
- Bagnus, Leonardus jezsuita**
 terv misszióba küldéséről 396
 a budai misszióban 411-413
- Balásfi Ferenc** 10
- Balásfy Tamás** 15
 terv boszniai püspökségéről 236-237
 Cserneki patrónusa 462, 463, 465
 Csernekit visszarendeli 461, 462, 464, 472, 473
- Balaton*
 a pécsi misszió északi határa 287, 292
- Baličević, Franciscus boszniai ferences püspök** 12
 nem lehet rá számítani 46
 akadályozza a missziót 66, 67, 77
 Don Simonét támogatja 106, 108, 141, 174
 Szini ellenében 141, 144, 237, 239
 papot küldött Pécsre 116, 123
 halála 237, 239
- Bálint Sándor** 31
- Bánffy Kristóf**
 Alsólendván misszió a birtokán 29-33, 36-38, 45
 megszüntetése 229
 Ferencffy Pált magánál tartja 45
 közvetít a pécsieknek 93, 94, 137
 újabb két jezsuitát kér 460, 460, 470

- Barcaság* 152
- Bartholomeo (Signor) vide Coreis, Bartholomaeus de**
- Basta, Giorgio** 152-153
- Bastelius, Daniel jezsuita**
terv a misszióba küldéséről 396, 404
- Báthoryak** 267, 382
- Báthory István lengyel király** 309, 419
- Báthory Gábor erdélyi fejedelem**
kegyetlen aposztata 42, 43, 101, 166, 167, 371
Bethlen a császárral kötött megegyezése szövegét adja Szininek 141, 143, 144
hadműveletei Bethlen támadásakor 152, 153
- Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem** 418-419
- Batthyány Ádám**
pécsi birtokai 103, 104
- Bauda, Martinus jezsuita**
az erdélyi misszió főnöke 408
Wesselényi Anna udvarában 418-419
- Bécs (Vienna)** 14, 17, 19, 20, 32, 36, 38, 39, 42-44, 49-52, 111, 196, 212-214, 218, 241, 245, 251, 253, 272, 275-277, 281, 283-285, 304, 305, 311, 312, 314-317, 319, 322-324, 327, 330-332, 336, 339, 346, 354, 359, 361, 363, 364, 370, 373, 385, 392, 396, 403, 404, 406, 407, 409, 415, 416, 423, 425, 429, 443, 444, 451, 452, 455, 460, 465, 466, 469, 478
- bécsi pápai szeminárium
magyar növendékek 276, 404
- Becskerek (Bechkerek, Bemskerek)**
térítés 95, 98, 115, 119, 120
Szini vigasztaló levelet ír ide 141, 143
Szini idevaló eretnek prédikátort térít meg 129
- Béltek (Beltek)** 485
- Belgium (Belgio)**
innen származik a zalatnai bánya vezetője 418-419
- Belgrád (Alba Graecia)** 63-266 között passim, 268-270, 285, 333-337, 349, 352, 353, 362, 365, 366, 371, 372, 376-378, 388, 391, 393, 395, 404, 407, 422, 424, 425, 430, 432, 457, 458, 465, 471, 478
a misszió tevékenysége 63-65, 67, 68, 75, 96, 99, 101, 109-111, 117, 129, 131-133, 135, 140, 141-142, 145-148, 156-158, 160, 166, 167, 170, 206-210, 211-213, 219, 226, 227, 265, 274, 335-337, 343-344, 347-348, 356-358, 362, 371-372, 382, 383, 391-392, 459
eretnekek 117, 129, 141, 142, 145, 146, 156-158, 160, 161, 164, 166, 169-171, 206, 207, 222, 224, 229-230, 252, 265, 285, 288
ferencesek 63, 65-66, 70, 76-77, 96, 99, 131-133, 135, 141, 143, 145-149, 164, 172, 222-223, 226-228, 230-231, 240, 248, 249, 252-254, 285, 288, 298, 300-301, 335-336, 342-343, 356-358, 362, 391-392
a jezsuita ház megszerzése és megtartása 206-208, 211-213, 219, 222-224, 229-231, 233, 235, 241, 242, 245, 247, 248, 252, 254, 285

- iskola 112, 114, 117, 129, 130, 158, 161, 168, 169, 206, 207, 212, 222, 223, 226-228, 285, 288, 289, 298, 301, 388, 459
- kápolna 64, 248, 249, 304, 342, 347, 356, 357
- magyarok 85, 95, 99, 117, 129, 141, 145, 146, 160, 164, 171, 172, 190, 192, 229, 230, 285, 286, 288, 292
- szeminárium 252, 347, 348, 362, 371, 372, 382, 383, 388
- térítés 63, 117, 129, 141, 142, 156, 157, 161, 166, 169-171, 206, 207, 252, 265, 285, 288
- Beogat város Raguzai mellett* 238
- Bellarmino, Roberto jezsuita**
- műve hasznos az eretnekek ellen 47-48
 - biztatja az erdélyi katolikus urakat 50
 - segíti Csiki Istvánt 51-52
 - munkáiból készüljenek fel a misszionáriusok 57-58
 - Szini csaknem Bethlen kezébe adta munkáit 169, 171
 - Bethlen Gábor nagyra tartja műveit 329-330, 340-341
- Benchius, Jacobus raguzai polgár**
- segíti a missziót 221
- Benda Kálmán** 280
- Benessa, Pietro raguzai kanonok**
- Don Simonét megismerteti a jezsuitákkal 173, 181
- Beno (Signor) kereskedő** 194
- Bercsényi Imre**
- a Forgách Éváért menő kíséretben 465-467
 - Rómában járt 476
- Berlich, Daniel jezsuita**
- a budai misszióban 411-413
- Besenyő (Besenieto, Fützendorf, Székásbesenyő, Secăşel)*
- Szini térít 418-419
- Bernát, Szent (Sanctus Bernardus)** 309
- Bethlen Gábor erdélyi fejedelem** 13-16, 18, 19, 22, 23, 101, 194, 278, 279, 307, 309, 322, 324, 380, 382, 439
- Szini prédikációján Belgrádban 64-65
 - közbenjár Vásárhelyiért 88, 147
 - találkozása Szinivel Belgrádban 141, 143, 286, 292
 - a török beviszi Erdélybe 152-153
 - Szinit beviszi Erdélybe 166-169, 247, 249-251, 286, 291, 292,
 - remény van katolizálására 286, 287, 292, 340, 341
 - engedi Kolozsmonostor visszavételét 278, 279
 - jezsuita tanítót kér unokaöccsének 278, 280, 281
 - beengedi a jezsuitákat polgári öltözetben 278, 279, 302, 304, 305, 307, 309, 313, 420, 421, 427, 428
 - Szinit udvarába hivatja 303, 333, 334,
 - csak Vásárhelyit engedi be Erdélybe 317, 318
 - a nagyenyedi vizsgán 307, 308
 - vitát tervez a katolikusok és reformátusok között 307, 308

- versenyezteti a katolikus és református iskolákat 286, 292, 297, 307, 309, 311,
ingadozik a jezsuiták ügyében 321
támogatja Vásárhelyit 326, 328, 329, 333, 334, 344, 345
találkozása Bellarmino műveivel 169, 171, 329, 340, 341
vitát rendez az unitáriusok ellen 326, 354, 355
visszaküldi Vásárhelyit Bécsbe 346, 348, 349, 361, 380
az erdélyi katolikus püspökről 354, 355, 429, 431
kedveli Vásárhelyit 359, 363, 364
Torquator grófot foglyul ejti 398
a Hódoltságban messiásként várják 412, 413
házassági terve II. Ferdinánd leányával 424, 428, 484, 485
iskoladráma előadásán Gyulafehérvárott 429, 431
engedélyezi katolikus pap tartását Karánsebesen 430-432
Gyulafehérvárott heidelbergi akadémiát akar 430, 433
újabb két jezsuitát enged be Karánsebesre 440-444, 458 469, 475, 476, 480, 481,
484, 485
fékmentartja a református papokat 467, 468
üldözi a szombatosokat 480, 483
- Bethlen István, ifjú**
a fejedelem jezsuita tanítót kér neki 277, 280, 281
Rómába készül(?) 354-355
- Bethlen Péter** 15, 22
Rómában járt 355
- Beszterce (Bistritz, Bistrița)* 153
- bezoar (belzuarro) indiai orvosság
kérlik a misszióba 29, 31, 280
- Biaggio eszéki polgár**
házában állítják fel az oltárt 116, 124
- Biagio, Antonio di kereskedő**
támogatja Szinit 86, 142, 145-147
- Biagio Nemczi plébánosa** 186
- Biagio, polgár Malavasában**
kalauzolja a jezsuitákat 117, 125
- Biagio, Marco di kereskedő** 185
- Bicsérd (Bichierd)* 15
az itteni pap a naptárvitában 454
- Biró Vencel** 16
- Bistriciensis, Johannes jezsuita**
Vásárhelyi Gergely kéri őt Erdélybe 326-328
a rendfőnök Erdélybe küldi 332
- Bitskey István** 100
- Bobda (Podba)*
térítőúton érintik 86, 87, 115, 118, 119, 192-194, 229
- Bochino vide Bukin*
- Boda (Bodo) Baranya m.* 454

- Bogoivicch, Maria di Pietro**
 Don Simone anyja 174
- Bogoivicch, Stefano di Pietro**
 Don Simone nagybátyja 178
- bohemi *vide* csehek
- Bologna* 220
- Bona, Girolamo kereskedő** 143
- Bona, Stephanus kereskedő** 206, 210
- **Bona, Vladissa (Vladislao di) kereskedő** 100, 138
- Bondini, Giacomo kereskedő**
 pénzt közvetít 210, 255
- Bonis, Michael de kereskedő**
 segíti Szinit 138, 140, 157, 160, 216, 217, 231
- Bonis, Marino de jezsuita** 9, 13, 14, 17, 20, 22, 338, 459
 előkészületek és utazás Belgrádba 203-205, 214-220, 225-226, 230-231, 235-244
 belgrádi ténykedése és összefoglaló jelentései 246-249, 254, 265, 282, 288, 285-301, 311, 335
 Szinit visszahívja Erdélyből 266, 267, 269
 Graziani elégedetlen vele 271
 római útja 271, 274, 316
 nem neheztenél Vásárhelyre 318, 319
 konstantinápolyi útja 342, 383
 Raguzába rendelik 376, 383
 bréve V. Páltól 379, 393
 tiszteletlen a püspökkel 244, 246, 347, 358, 362, 371, 372, 391-394
 térítőútjai
 Bácskában 247-250, 349-350, 352-353, 358
 a Szerémségben 342-344, 351-353
 Krassóvár környékén 365-370, 377-378, 405
 elhagyja a missziót 407
- Borghese, Scipione Caffarelli kardinális** 17, 18, 306, 315, 338, 379
 az erdélyi katolikus urak megsegítése 42, 43, 49, 50
 a misszió előkészületeiben 53, 59-60, 68
 támogatja Balásfy boszniai püspökségét 324, 326
 segíti Grazianit 271, 276, 281, 335
 híreket kap Vásárhelyről 323-325
 segít Bonisnak 347, 362, 371, 372
 Csiki István ajánlja neki Bujtult 370, 371
- Borromaeus, Carolus**
 a jezsuiták övein a képe 117, 127, 130
 Don Simone a templomában Rómában 174, 182, 183
 Vásárhelyi a képeit kéri Erdélybe 325
- Bosna Argentina* 479
- bosnyák ferencesek *vide* ferencesek
- bosnyák kereskedők
 Budán 411-412

- Bosznia (Bosnia, Bosna)* 55, 58, 71, 125, 141, 144, 174, 187, 188, 203, 204, 207, 237, 240, 288, 296, 298, 301, 479
- Bosut (Bosutto) folyó* 117, 128
- Borsos Tamás** 17, 18
- Bozsok (Boscioch)* 90
- térítőúton érintik 115, 116, 130
- böjtölés
- Márián megbűnhődik meggyalázója 70, 74
- magyar ferencesek tévtanai róla 133, 135
- sok eretnek is böjtöl 157, 160
- Don Simone Rómában 174, 182
- a román szekta tagjainál 157, 159
- Belgrádban a megtértek 241, 242
- a székelynél 430, 431
- Gyulafehérvárott 480, 482
- Brandenburgi Katalin** 467
- Branilli, Vincenzo (Vincentius, Rado di) kereskedő**
- levele Kašićnak 100-101
- támogatja Don Simonét 185
- Brassó (Braşov, Kronstadt)* 152
- Brèves, Savary de Franciaország vatikáni követe**
- támogatja a missziót 160, 165-166, 182, 186
- Bruni, Fabio római jezsuita** 238-240, 247-250
- Buda* 20, 53, 73, 113, 173, 181
- az itteni misszió 411-413
- budai könyvtár
- kisérlet visszaszerzésére 322-323, 330
- búcsú
- Szent Ferenc napján Belgrádban 65, 66
- a Hódoltságban 70, 73, 115, 118, 124, 128
- Pécsett 243
- búcsút kérnek a misszió segítőinek 288, 296, 298, 301
- a ferencesek megtiltják Belgrádban 300
- Szini kér Kolozsmonostorban 302-303
- Vásárhelyi kér Erdélybe 325
- Szini kér Csikba, Gyergyóba, Kézdibe 354-355
- Bonis egyszeri búcsúra kap engedélyt 338
- Svetić kér 458, 459, 467, 468, 478
- Móry kér Kolozsmonostorba 458, 459, 467, 468, 478
- Budapest* 12, 18, 24, 31, 241, 269, 280, 322, 420, 434, 467, 476, 484
- Bukarest* 17
- Bujtul, Georgius jezsuita** 16
- Gyulafehérvárott tanít 303, 306, 307
- a nagyenyedi vizsgán 307, 308
- betegeskedik 333-334
- visszavonul a ferences kolostorba 346

- Szini véleménye róla 364, 365
 felveszik a Collegium Germanicum et Hungaricumba 370-375
 a karánsebesiek hívják haza 413-415, 418-420, 430-432, 438-440
 hazaindul 451, 456, 457, 459, 469, 470
 fogadalom Nagyszombatban 465, 466
 indul Csáki Istvánhoz 465, 466
 Nagykárolyban 476, 477
 Gyulafehérváron keresztül Karánsebesre 480, 481
Bukin (Bochino, Mladenovo) 120
 térítőúton érintik 120, 287, 293, 294, 349, 350
Bulgaria 213
 bulgarica missio 220-221
 Buona, Stefano kereskedő 193
 Busaeus, Theodorus jezsuita
 vizitátorként intézkedik 58, 78, 79, 109-111, 131, 138, 139, 156
 tartományfőnökként intézkedik 138, 139, 196, 197, 205, 206, 213-219, 231
 Németország asszisztense 466, 467, 476
 Caccich, Luca bosnyák ferences
 áskálódik 343
 Caloga, Antonio di onblai úr 239
Căinu Mare vide Nagykaján
 Caluger, Nicollo di Pietro kereskedő
 támogatja Szinit 86, 87
Caransebes vide Karánsebes
Caraşova vide Krassóvár
 Carillo, Alfonso jezsuita
 Bécsben segítik az erdélyi katolikus urakat 50-51
 véleménye Horváth Gáspárról 304, 305
Carlovac vide Karlóca
 Carnerota ferences rendfőnök 86
 Caviglia, Franco pápai követ Konstantinápolyban
 járjon közbe Torquator gróf kiszabadításáért 398
 Cecilia, Szent (Santa Cecilia)
 a román szekta vízióiban 191
Ceney vide Cseney
 Chiabi, Martinus
 licenciátus Pécs környékén 223
Chiák vide Csák
 Chaki, Georgius Agriensis vide Csáki György
Chianad vide Csanád
 Chierniki, Joannes vide Cserneki János
 Chottoricch, Marino kereskedő 101
 Ciaki, Giorgio vide Csáki György
 Cicero, Marcus Tullius 23
 Szini kéri műveit Belgrádba 225

- Ciprus (Cypro)*
 egy ferences odament 149
- Cito Baranya m.* 90
- Claudiopolis vide Kolozsvár*
- Coicch, Don Giorgio**
 Don Simonét támogatja 185
- Collegium Germanicum et Hungaricum**
 Keresztesi Máté alumnusa volt 59, 60
 egy török, aki talán itt tanult 82, 83
 Stefanus Radobiglia itt tanul 84, 85
 Bujtult felveszik 370-375
 Pázmány magyarokat küld 375
 Szini helyet kér a szászoknak 430, 432
 Sebessi felvételét kéri 465, 467, 477
- Colnar vide Kalmar*
- Colopcep vide Kolopčep*
- congregatio**
 Belgrádban a magyaroknak 117, 129, 160, 206, 209
 de Propaganda Fide 404, 408
 Macerataban 418, 419, 422
- Copilovac vide Kopilovac*
- Coreis, Bartholomaeus de (Signor Bartholomeo) francia kereskedő**
 támogatja a jezsuitákat 85, 132, 151, 160
 megrágalmazták 147, 148
 háza eladó 223, 225, 235, 236
- Cosimo I. Medici toszkánai herceg**
 megkeresik a budai könyvtár ügyében 322, 323
- Cosminzi (Cusminzi) vide Kuzmin*
- Crisogoni, (Chrysogonus), Lorenzo jezsuita**
 terv a misszióba küldésére 342, 344, 356, 357, 404
- Croatia vide Horvátország*
- Cusminzi vide Kuzmin*
- Czernekius, Ioannes vide Cserneki János**
- Czestochova (Czestochovia)* 434, 436
- Csák (Chiak, Csákova, Ciacova)*
 a román szekta fészke 192-194
- Csáki György (Giorgio Ciaki, Georgio predicatore, Georgius Chaki Agriensis)** 10
 tanúskodik Don Simone mellett 101-102, 185
 ragaszkodik az új naptárhoz 141, 144, 145,
 Don Simone térítette meg 173, 180, 186
 levél a rendfőnöknek a pécsi helyzetről 189, 190
- Csáki István, Erdély kormányzója** 15
 Szini az özvegye házában 267, 279, 306, 307
- Csáki István, ifjú**
 Rómában 443, 444, 465, 466

Csáki VIII. István

házassága Forgách Évával 465, 466

Csáki Mihály

csodálatos látomása és gyógyulása 434-436

Csanád (Chianad)

hívják a jezsuitákat 71, 116, 122

paphiány a vidékén 286, 289

Szini kijön ide Erdélyből 306, 307

Csapodi Csaba 322

csehek (bohemi)

Vásárhelyi lecsendesülésükben reménykedik 363

Csehország (Bohemia) 354, 55

Cseney (Ceney)

térftőúton érintik 289

Cseri Mihály jezsuita 409

Cserneki János (Ioannes Chierneki, Czernekus) 14, 15, 23

Szini a misszióba ajánlja 133, 135, 150, 151

Vásárhelyi nem javasolja 150, 151

Vásárhelyi Erdélybe hívna az unitáriusok ellen 329, 330

Vásárhelyi lecsendesedésében reménykedik 363

viszállya Don Simonével Pécssett 384-386, 388

panaszok ellene 389, 390, 394, 395

Grácba rendelik, a tartományfőnökkel tárgyal 392-397

veszélybe sodorja a missziót 399-402

vitája a jezsuitákkal, visszahívása 403, 404, 406, 416, 417

kizárása a rendből 417, 424

világi papkénti viszállyai Pécssett 442-449, 452-455, 460-465, 472, 486, 488

levele a Pécs környéki magyar papokhoz 454

szövetkezik a kálvinistákkal és az unitáriusokkal 462, 463

megintés és visszahívás 452, 453, 460, 461, 472, 473, 478

Csikszék

csodás jel Szini érkezésére 278, 279,

mentes az eretnekségektől 278, 279

Csiki István tevékenysége 278, 279, 307, 310

tanító és püspöki vikárius kell 307, 310

Szini búcsút akar a Nagyboldogasszony templomában 354, 355, 359, 360

a csíki kapitány lefoglalja Fejérdei javait 430, 431, 438, 439

Csiki István erdélyi püspök 266, 268, 481

ragaszkodik Vásárhelyi Dánielhez 38-40

bécsi erőfeszítései az erdélyi katolikusokért 42-44, 49, 51-52, 68, 69

ifjakat ajánl a bécsi és olmützi kollégiumba 68, 69

iskolát kezdeményezett és térített Csíkban 278, 279, 309, 310

Pozsonyban tevékenykedik 370, 371

Bujtult ajánlja a Collegium Germanicum et Hungaricumba 370, 371, 374

csodák

Hódoltságban 70, 74, 123, 156, 158, 161, 241-243, 366, 369, 370, 377, 378
Erdélyben 278, 279, 380-382, 430, 433-438, 480-483, 485-486

Damad Mehmed nagyvezér

segíti a belgrádi katolikusokat 269-271

Podraznicán elveszi az eretnekek templomát 352, 353

Dán Róbert 484

Dantinus, Tiburtius római jezsuita

ajándékot kap Szinitől 144, 145

David, Jean jezsuita 15

Debrecen 269

Deliporca török vezér

megtámadja Piombot 173, 178, 179, 181

Demolart, Ludovico császári követ

akadályozza a missziót 336

Diakóvár (Diacov) 479

Dilinga (Dillingen) 30, 37

Dionysius, Georgius velencei kereskedő

pénzt közvetít a missziónak 195

disputa

Enyeden a kálvinista növendékek 307, 308

a katolikusok és az eretnek között Erdélyben 307, 308

Erdélyben az unitáriusok ellen 326, 329, 330, 340, 341, 354, 355

Dobronoki György jezsuita

terv Pécsre vitelére 394-397

Dóczi András szatmári kapitány 152, 153

Domonkos, Szent (Santo Domenico)

róla festett kép Morovicben 128

Domitrovich, Petrus zágrábi püspök 29

Dondini, Giacomo kereskedő 65, 67, 68

Drago, Marino jezsuita 14

Szini Erdélybe hívja Temesvárról 333, 335

Belgrádban tevékenykedik 335, 342, 362, 388, 422

elhagyja Belgrádot 371, 372

betegeskedik 391

óvatosságra intik az új naptár ügyében 422

levelet szerez a töröktől a jezsuiták érdekében 462

két ifjút ajánl a rendbe 471

a boszniai püspök nyilatkozatát küldi Rómába 479

Dráva 13, 24, 70, 73, 118, 124, 247, 248, 292, 297, 298, 301

Draskovics, Miklós

támogatja Vásárhelyi Gergelyt 29

Drina 297, 298, 301

Drinápoly (Hadrianapolis, Edirne) 89, 488

Duna (Danubio) 70, 73, 118, 120, 122, 124, 176, 292, 297, 298, 301, 349

Dunapataj (Pata)

Vásárhelyi térít és megszerzi templomát 147-150

Szini javasolja, hogy Vásárhelyi idemenjen 157-161, 164, 165

Eger (Agria) 412

Eössi (Eösi) András

a szombatosság megalapítója 480, 483

Enyedi György 15, 23

előkészületek könyve cáfolására 280, 281, 313, 326, 329, 344, 345, 354, 355, 359,
360, 364, 438-440, 456, 457

Péchi Simon magyarul kiadatta könyvét 434, 437

Enyeszt Baranya m. 90

Erdély (Transylvania, Transilvania) 7, 8, 14, 16, 17-20, 22, 23, 297, 322, 379, 420, 422,
423, 456-458, 466, 470, 471

erdélyi katolikus urak Bécsben 42-44, 49-52

jelentés Erdélyről 152, 153

Szini bevitele 166-169, 247, 249-253, 273, 286, 291, 292

a misszió Erdélyben 265-269, 273, 277, 281, 301-311, 313, 314, 317-321, 324, 335,
339-341, 344-346, 348, 349, 354, 355, 358-361, 363, 365, 370-375, 380-382, 386,
408, 409-411, 413-415, 417-423, 425-444, 451-452, 455, 459, 467-469, 477, 478,
480-486

Erdélyen keresztül jezsuitákat a Hódoltságba 168, 170, 226, 228

Graziani jezsuitákat akar Erdélybe 213, 214

a katolikusok helyzete Erdélyben 266-268, 427, 428, 434, 435, 438, 439, 441, 442

Erdélyi István 16

erőfeszítése Kolozsmonostor visszaszerzésére 302, 303, 307, 309, 310, 333, 334

megkapja a rend jótevője címet 307, 310, 320, 333, 334, 339, 348, 349, 359, 360,
362, 420, 421, 425, 426

jezsuitákat kér udvarába 333, 334, 339, 340, 480, 481

támogatja a kolozsmonostori iskolát 418, 419, 420, 421

újjáépítteti a kolozsmonostori templomot 458, 459, 467, 468

Makót magánál akarja tartani 480, 481

eretnekek

a Hódoltságban 46, 53, 63, 101, 102, 115, 118, 157, 160, 299, 300

Alsólendván 30, 32

Belgrádban 142, 157, 160, 161, 164, 166-168, 170, 206, 207, 265

Dunántúlon 70, 74, 75

Erdélyben 266-268, 286, 292, 297, 299, 307-310

Horvátországban 297, 298

Krassóvár környékén 366, 368-369, 377

Mohácson 89, 90, 122, 222, 224

Pécsett 222, 223, 255, 392, 393

a Szerémségben 352, 353

Temesvár környékén 69, 71, 73, 157, 159

a velük való bánásmód 55, 56

Bellarmino művei hasznosak ellenük 47, 48

- résztesznek a jezsuiták prédikációin 89, 90, 164, 222, 224, 266, 267, 297, 299, 352, 353
- a jezsuita iskolákat kedvelik 286, 292, 307, 310
- Ergely (Erghelius), Ferenc veszprémi püspök**
 belgrádi növendékeket szentel pappá 289, 297
 Cserneki rá hivatkozik Pécssett 462, 463, 465
 hívja vissza Csernekit 462, 464
- Esze Tamás** 23
- Eszék (Osziek, Ozek)*
 térítőúton érintik 87, 89-91, 97, 107, 116, 123
- Esztergom (Strigonium, Strigonia)* 73, 412
- Etiópia* 450
- Euhin, Nicolo kereskedő**
 fia Anconába akar menni iskolába 236
- Eufrazia, Szent (Santa Euphrasia)**
 a román szekta vízióiban 191, 202
- Euripus (Euboea) görög sziget*
 ehhez hasonló Erdély 435
- Faber, Johannes Baptista jezsuita** 429
- Fallenbüch Zoltán** 467
- Farnese, Odoardo kardinális**
 Torquator gróf kiszabadításáért 398
- Farnese, Ranuccio páрмаi herceg**
 Torquator gróf kiszabadításáért 398
- Fauli, Andrea kereskedő**
 viszálya 148
- Fehéregyház Baranya m.* 90
- Fejér, Josephus** 25, 240
- Fejér Miklós**
 Szini püspöki vikáriusnak ajánlja 278-280
 nem jöhetett Erdélybe 430-432
 vizitátor Erdélyben 438, 440
- Fejérdi Márton szepességi kanonok** 306-308, 310, 328
 Bethlen kedveli 328
 a csíki kapitány lefoglalja javait 430, 431
- Feked Baranya m.* 90
- Fekete tenger (Mar Nero)* 126
- Felkochi, Georgius Zagradiensis licenciátus**
 tanúskodik Don Simone mellett 91-92, 102
- Felsőimesház Baranya m.* 90
- Fenyés Baranya m.* 90
- Ferdinánd bajor herceg**
 segíti a missziót 200
- Ferdinánd főherceg**
 a rendfőnök a segítségét kéri 162, 163, 215, 216

- Ferdinánd I. császár és magyar király** 18, 282, 324, 357, 361, 363, 390, 398
 Bethlen házassági terve leányával 428, 484-486
 követei Erdélyben 457, 458, 484-486
- Ferenc, Szent (Santo Francesco)** 301, 368
 képe a Morovicban 128
- ferencesek (frati bonzi, frati bosnensi, frati di Santo Francesco)**
 akadályozzák a missziót 63, 75-77, 133, 135, 174, 182, 226, 227, 247, 249, 252,
 254, 285, 287, 288, 294, 295, 298, 300, 356, 357, 444, 445,
 viszonyuk a törökökkel 65, 66, 287-294, 298, 301, 336, 337, 342, 343, 356, 448
 tévtanaik és szabados erkölceik 70, 75-77, 287, 288, 295, 296, 298, 301, 448
 kísérletek a vizályok elrendezésére 227, 240, 244, 254, 288, 296, 300, 347, 358,
 362, 371, 372, 375, 376, 391-394, 444, 445, 453
 Vásárhelyi üdvözlő belgrádiakat 84, 85
 Temesvárott, ahová Szini magyar ferenceseket kér 86, 87, 115, 118, 157, 158, 159
 a szegedi káptalan határozata a böjtről 133, 135
 Don Simone náluk nevelkedett 172, 174
 a bécsi béke pontjaiban 241
 Bujtúl kolostorukba megy győgyulni 346
 Krassóvárott térítették 366, 368
- Ferenczffy Pál**
 Bánffy Kristóf Alsólendván tartja 45
- Fioravanti, jezsuita** 250
- Fiorovith, Giovanni raguzai kereskedő**
 támogatja a jezsuitákat 83, 84, 86, 142, 151, 167, 225
- Fiume (Rijeka)** 342, 344
- Flandator, erdélyi úr**
 római utazása 238, 239
- Flores, a loretoi jezsuita kollégium rektora** 238, 240, 250
- Fogaras (Făgăraș)** 15
 Szini térít 265, 266
- Forgách Éva**
 házassága Csáki Istvánnal 465, 466
- Forgách Ferenc esztergomi érsek**
 a misszió előkészületeiben 46, 47, 53, 59, 60, 68, 79
 segíti Csiki Istvánt 68
 véleményét kéri a kinevezendő püspökről 109
 a pécsi katolikusok levele hozzá 197
 magyarokat küldött a pápai szemináriumokba 276
 Don Simonének engedélyt adott magyarok gondozására 405
- Forgách Zsigmond felsőmagyarországi főkapitány** 19, 251-252
 közbejár a jezsuiták beengedéséért Erdélybe 304-305
 ajánlást ír Vásárhelyinek 324
 viszonya Bethlennel 363
 leánya házassága 465, 466
- Formicius, Matthaeus nyomdász** 281

Forró György jezsuita

- Szini Erdélybe érdekezéséről 251, 252
- Szini elcsendesíti a vizsályt családjában 266, 268, 269
- Wesselényi Boldizsár megtérítője 310, 311
- a rendfőnök Don Simonét ajánlja neki 405
- Bujtul nála tesz fogadalmat 465, 466
- szervezi Bujtul és Makó Erdélybe menetelét 465, 466

Forró Pál, Háportoni 266, 268, 260

Francesco ferences barát

- Cipruson van 149

Franciaország 165

Frankl (Fraknói) Vilmos 12, 322

Fricsy Ádám 21, 24, 25, 65, 68, 82, 84, 85, 89, 90, 92, 103, 104, 105, 115, 130, 136, 160, 388, 393, 396, 402, 449, 454, 461

Frusca, a schizmatikus érsek székhelye 175

Fruzsina, Szent (Santa Frusia)

- a román szektások vízióiban 191, 202

Gabrielle (Signor) maronita úr 174, 182

Galambos Ferenc 31

Galata (Galac)

- jezsuita misszió 255

Gallo, Cesare császári követ Konstantinápolyban

- segíti a jezsuitákat 212, 236, 237, 269-271

Gallus quidam Rupensis professor

- Bethlen hívja Gyulafehérvárra 430, 433

Gasparo, piombói ferences gárdián 178

- megsebesült a török támadásakor 178, 186

Gauchat, Patrius 68, 297, 444, 461, 465, 467, 469, 472

Gergely XIII. pápa 65, 67

Geleji Katona István

- Bethlen udvari papja 311

Genticensis, Stephanus licenciátus 223

Gergelyfalva (Gregorianzi) Valkó vm.

- térítőúton érintik 84, 287, 292

Germania 136, 390, 430-432, 482

Giacomo kereskedő 132, 225

Giacomo, Hispano kereskedő 86, 142, 225

Gioachino

- a görögkeletiek érseke Boszniában 172, 175-176

Giorgio, keresztény úr

- kalauzolja a missziót 117, 127, 128

Giorgio Babska plébánosa 119

Giorgio Lovászi plébánosa 186

Giorgio predicatore vide Csáki György

Gioretta kereskedő 143

Giovanni Kuzmin plébánosa 186

- Giovanni, Michele di plébános** 185
- Girolamo ferences barát**
 Belgrádban tevékenykedik 131, 132, 141, 143, 164, 165
- Glioffi, Matteo kereskedő** 242
- Gliubba**
 templomát megvédi Don Simone 173, 177
- Glogie, Matteo kereskedő** 132, 252, 225, 250
- Glogie, Thomaso kereskedő**
 segíti Szinit 85, 86
- Glubiani, Giovanni raguziai kereskedő**
 levél Szinitől 241, 242
- Gondola (Gundulić) Marino jezsuita**
 beszámolót kap Bonistól 350-352, 365-370, 377, 378
 levelet közvetít 358
- Gonzaga, Aloisius**
 ünnepén tett fogadalmat Bujtúl 466, 467
- görögkeletiek (scismatici, schizmatikusok)**
 pópáik korruptak és babonásak 69, 71, 72, 286, 289
 tévtanaik a pápáról 69, 72, 286, 289, 290
 tévtanaik a keresztségről 68, 72, 378, 286, 291
 paphiány miatt hozzájuk fordulnak a katolikusok 288, 296-299
 Belgrádban 288, Krassóvár környékén 366-369, 377, Nagykárolyban 475, 476,
 Szendrőn 288
 püspökeik üldözik Don Simonét 172, 175
 rossz szemmel nézik a jezsuitákat 300
 hallgatják a jezsuiták prédikációit 352, 353
 Szini Erdélyben téríti őket 307, 309, 430, 432, 433
 Bujtúl tárgyal Jephthimia püspökkel 475, 476
vide etiam rácok, románok
- Grác** 10, 13, 14, 17, 35, 37, 38, 41, 42, 45, 46, 60, 78, 137-140, 162, 163, 174, 183, 195-
 197, 200, 215, 275, 276, 282, 323-325, 341, 342, 344, 357, 392, 394-396, 409-411,
 415, 450
- gráci szeminárium**
 magyar növendékek 276, 404
- Gradena**
 térítőúton érintik, Szent Benedek templom 117, 128
- Gradi, Joannes jezsuita**
 terv a misszióba küldésére 374-397
- Gradi, Michel raguzai érsek** 210 376
- Grappi, Giovanni kereskedő** 142
- Grappi, Nicollo**
 támogatja Szinit 85, 86
- Graziani (Gratiani) Caspar** 9, 16-19, 22
 török követ
 segíti a missziót 70, 77, 78, 211, 212, 215, 217-219, 222, 223, 235-237, 246,
 270, 284, 336, 337, 464

- pénzt ad a belgrádi házra 206, 209, 210, 235, 236, 241, 242, 285, 288
a pécsi unitáriusok templomának megszerzője 70, 74, 283, 284, 305, 311, 312
beszámoló a misszióról 213, 214, 271
rózsafüzérekért kér 241, 242
útjai Bécs és Konstantinápoly között 245, 246, 274-277, 284, 317, 318, 323-325, 330, 335, 342
jezsuitákat akar Erdélybe 213, 214
közbejár az erdélyi jezsuiták javaiért 305
segítséget kér Borghese kardinálistól 315
a budai könyvtár megszerzéséért 322, 323, 330
Moldva fejedelme
Szini veszély esetén hozzá menjen 386
a pápa nem tudja megsegíteni 390, 391
Gregorianzi vide Gergelyfalva
Gregorio, Nicholo di licenciátus
támogatja Don Simonét 102, 185
Gregorio, keresztény úr
kalauzolja a misszionáriusokat 127, 128
Gregorio kereskedő, Tugolini nagybátyja 143, 147, 149, 191, 192, 194, 224, 242
Gross, Roderich 145
Gradecz Menyhért kassai jezsuita mártír 282
Gumita, Pietro római jezsuita 475, 476
Granita, római jezsuita 476
Gyergyószék (Giogij)
Szini itt járt 265, 266
Szini búcsút akar a Szent Miklós templomban 354, 355, 359, 360
Gyertyános (Giortianos, Cărpiniș)
román szekta 190-192
Szini térít 194
gyógyítás
Hódoltságban 29, 31, 37, 106, 108, 116, 121, 166, 173, 179, 222, 224, 241, 242, 249, 250, 287, 288, 295, 377, 378, 487
Erdélyben 329, 340, 341, 344, 345, 348, 349, 359, 360, 430, 433-436
gyónás
Hódoltságban 33, 70, 74, 89, 90, 115-117, 120, 122-124, 126-128, 157, 190-193, 220-222, 224, 235, 236, 243, 248, 255, 286, 287, 292, 293, 297-300, 343, 344, 349-353, 366-368, 387, 388, 400, 401, 411, 412, 430, 433, 444, 445, 448-450, 463
Erdélyben 278, 279, 308, 428, 430, 433, 435, 441, 458, 475, 476, 480, 483
Gyöngyös (Geongieos, Gungus)
Tugolini rajta keresztül érkezik 226, 228
12 ferences indul oda 444, 445
Győr 322, 370, 374
György Szent (San Giorgio)
templomának romjai Szávaszentdemeterben 350-353
Somogyban nagy gyülekezés a napjára 454

Gyula 71, 159
Gyulafehérvár (Alba Julia) 11, 15, 16, 22, 288, 359, 456, 466
 Szini tevékenysége 251, 265-269, 273, 286, 287, 291, 292, 306-309, 320, 321, 364, 365, 373, 374, 380-382, 386, 408, 417-420, 422, 423, 429-440, 451, 452, 456, 457, 480-484
 Vásárhelyi rezidenciát tervez 304, 305
 Vásárhelyi itt 326-334, 339-341, 344-346
 katolikus iskolája 266-268, 278, 279, 303-309, 320, 321, 327-329, 346, 364, 370, 371, 418-419, 429, 431, 480, 482
 kálvinista akadémia 266, 267, 269, 430, 433
 a templom állapota 266, 268, 326, 364
Habsburg ház 10, 18, 22, 137, 139, 213, 214
Hadrianapolis vide Drinápoly
Hagia (Paulovich) Nicolaus kereskedő
 beszámolót visz Rómába 444-449, 452, 460, 470
hajdúk (hayduni)
 rablásaik 70, 75, 287, 294
 palánkjaik 323
Hajnal Mátyás jezsuita
 Alsólendván 229
Haller Zsigmond 20
 hajdúját megtéríti Szini 434-436
Harkály
 Vásárhelyi itt pihen 145-146
Havasalföld vide Valachia
házasság
 a görögkeletiek tévtanai 69, 72, 286, 289, 296, 298, 299
 a ferencesek tévtanai 70, 76, 287, 288, 295
 a székely papok szabadossága 277-279, 430-432, 438-440
 bulla és instrukció a jezsuitáknak 53, 54, 244, 379
 Pécsett eretnekeknél kötnek házasságot 387, 388
 a jezsuiták házasságokat rendeznek el 116, 121, 150, 151, 192, 193, 200, 201, 244, 247, 249, 265, 287, 291, 293, 294, 297-299, 342-344, 366-368, 387, 388, 400, 401
Heidelberg 281, 306, 355
 heidelbergi alumnusok
 nincs aki megküzdjék velük a jezsuiták közül 306-308, 311
Hekin, Giacomo kereskedő 151
Heltai János 311
Heraclides, Iacobus 18
Herepei János 269
Hertel János 10
Hetési Pethe László 145
Hétfőhely
 terv búcsúra a Szent Imre templomban 448, 470
Hetruria vide Toscana 322

- Holl Béla** 9, 16, 17, 19, 24, 25, 29, 31, 34, 35, 38, 79, 84, 85, 89, 90, 104, 108, 197, 218, 246, 251, 253, 275, 305, 312, 318, 319, 324, 327, 328, 330, 346, 355, 363,
- Homonna**
 Szini innen szerezheti meg Alvarez grammatikáját 273
 Ferdinand Alber itt halt meg 283, 284
 Vásárhelyi Homonnán keresztül megy Erdélybe 324
- Homonnai Drugeth György országbíró** 18, 19
 vele indul Vásárhelyi Erdélybe 324
- hordozható oltár** 116, 123, 124, 126, 127, 128, 144, 353, 445
- horvátok** 70, 73, 74
 a Száva és a Dráva között 70, 73-74
 Temesvárott 286, 289
 vitájuk a magyarokkal Pécs környékén 103, 122, 123, 444, 446, 454, 460-465, 486, 488
 a misszióba főleg horvátok kellenek 396, 397
- Horvátország (Croatia, Illyricum)** 109-111, 357, 472, 474
- Horvát Gáspár**
 közreműködik Szini Erdélybe vitelében 168, 169
 a katolikusok támogatója Erdélyben 304, 305
 a jezsuiták javainak visszaszolgáltatásáért 278, 279, 304, 305, 307-310
 Bethlentől ajándék a Szent Vér kultusz ereklyéje 380, 382
- Horvát, Marcus (Szolnokiensis) licenciátus** 91, 92, 102
- Hosszúhetény** 91, 92
- Hungaria vide Magyarország**
- husziták (hussitae)**
 Budán 413
- Iepthimia román püspök**
 Bujtúl tárgyal vele a vallási unióról 475-476
- Illés, Szent (Santo Ellia)**
 róla elnevezett török szerzetesek 116, 124
- Ighiu vide Magyarigen**
- Illock vide Újlak**
- Illyricum vide Horvátország**
- Imre, Szent**
 templom Hétfőhelyen és Vázsnokon 448
- India (Indie)**
 Erdély és a Hódoltság olyan mint India 17, 169, 171, 211-214, 238, 248, 365, 366, 369, 377, 378, 450
- Ingolstadt** 48, 171
- Irda**
 térítőúton érintik 123
- iskola**
 Belgrádban 112, 114, 117, 129, 130, 158, 161, 168, 169, 206, 207, 212, 222, 223, 226-228, 285, 288, 289, 298, 301, 388, 459
 Csíkban 278, 279, 307, 310

- Gyulafehérvárott**
 katolikus 266-268, 278, 279, 303-309, 320, 321, 327-329, 346, 364, 370, 371, 418-419, 429, 431, 480, 482
 kálvinista akadémia 266, 267, 269, 306, 308, 430, 433
 Kolozsmonostorban 418-421, 427, 429, 431, 434, 435, 441, 456-459, 466-468, 477-478
 Nagyenyedén kálvinista 307-308,
Mohácson
 eretnekeké 122
 katolikus 112, 114
Pécsett
 katolikus 112, 114, 117, 130, 287, 292, 298, 301, 338, 385, 400-403, 406
 unitárius 116, 122, 123, 186, 187
 Szávaszentdemeteren 233
Temesvárott
 Szini át akarja helyezni a belgrádit 192, 194,
 működik 298, 301
Váska
 kálvinista iskola működik 287, 293
 a török engedi iskolák fenntartását 298, 299
 Erdélybe katolikus tanítók kellenek 332-334, 339, 340, 348
 Bethlen versenyezteti a katolikus és református iskolákat 286, 292, 297, 307, 309, 311
 az eretnekek kedvelik a jezsuita iskolákat 286, 292, 307, 310
 Szininek nem sikerül a Székelyföldön iskolákat alapítani 430-432, 434, 436
 Móry Kolozsvárott tanult 467, 468
iskoladráma
 Ábrahámról Gyulafehérvárott 429, 431
István (Santo Stefano) magyar király
 rá hivatkozva térítenek 102, 287, 293
Italia 22, 229, 239, 247-249, 286, 287, 291, 295, 416
Jacca (domina) egy kereskedő özvegye 210
Jagodna
 magyar telep van 157, 158
János, Szent (Santo Giovanni)
 templom Malvasa mellett 116, 117, 125, 126
 a román szektások vízióiban 191
Japán
 a Hódoltságához hasonlít 17, 211-214, 450
Jaxicch, Giovanni di Pietro
 Don Simone apja 174
Jékel (Jacobinus) Bernát 10
Jékel Zakariás jezsuita 10, 13
 elindulás és megérkezés Pécsre 54, 55, 60, 61, 64, 65, 67, 183, 186
 Pécssett és környékén tevékenykedik 81-84, 160, 161
 Mohácson 89, 90

- naptárvida Don Simonéval 91-94, 136, 137
 Nikolichot Pécsre hívja 81, 82
 betegeskedik 108, 112, 114
 visszahívás Grácba 138-140
 Raguzán keresztül Rómába megy 147, 149, 150 155, 166, 167, 170
 Bolognába 220
Jelkoczi (Jelkocchi) Georgius (Giorgio) licenciátus 185, 223
Jenő (Jeneo, Chişineu-Criş)
 katolikus pap nélkül 192, 194
Jezerniczky (Jezerniski, Jezernicki) János, görgényi udvarbíró
 beteg 418, 420
 a jezsuiták jötevője 434-435
Jezerniczki György
 csodás gyógyulása 435
Jorga, Nicolae 17
Jucu de Mijloc vide Nemeszsuk
Juhász István 476
Jukovich, Tomaso ferences 12
 konfliktusa a jezsuitákkal 63-68, 142
 gárdián lett Pozsegán 147, 149
Julianus aposztata 449
Káldi György jezsuita 23
 követségben Erdélyben 458, 484, 485
 bibliafordítása 470
 Szini javaslata a bibliafordításhoz 480, 483, 484
Kalmar (Colnar) 36
Kalocsa (Koloch) 13
 Vásárhelyi itt ténykedik 147, 148, 164
 Szini állandó helynek javasolja Vásárhelyinek 157, 159, 161
Kálvin János 161, 484, 487
 kálvinisták
 Belgrádban 63, 285, 288
 Bobdán 86, 87
 Budán 411, 412
 Erdélyben 354, 355, 380, 381, 427, 428, 430, 432, 433, 467, 468
 Gergelyfalván 287, 292
 Karánsebesen 414, 415, 430-432, 484, 485
 Karlócán 173, 177
 Lugoson 241, 242
 Mohácson 116, 121, 122
 Pécssett 82, 84, 94, 115, 116, 118, 123, 173, 179, 243, 387, 388, 462, 486-488
 Pécs környékén 172, 395, 449
 Petrovácon 173, 177
 Podraznicán 350-353, 356, 357
 Siklóson 116, 121
 Szendrőn 285, 288

- Szlavóniában 297, 298
 Temesvárott 69, 73
 Vaján 86, 87
 Valpón 70, 74
 Váskán 287, 292, 293
 Vinčán 70, 74
- Kamuti Farkas**
 Kolozsmonostor birtokosa 278-280
- Kanizsa (Canisia)** 10, 29, 73
 Vásárhelyiek ördögöt üznek a török hívására 32-34, 37, 38
- Kapronca (Koprainitz, Koprovnica)** 393, 394
- Karácsony János** 31
- Karánsebes (Caransebes, Sebes)** 16, 152
 közös papot tartanak a kálvinisták és a katolikusok 70, 76
 sok katolikus lakja 192, 194, 430, 432, 484, 485,
 Bonis térít 366-368
 Bujtult követelik a katolikus magyarok 413, 415, 424, 430-432
 Belgrádból és Temesvárról járnak papok 413, 415
 Tugolini itt 430, 432
 Bujtul és Makó útja és megérkezése 465-467, 475, 476, 480, 481, 484, 485
 kálvinisták itt 414, 415, 430-432, 484, 485
- Karas (Carasi) folyó Krassóvár mellett** 69, 71, 365, 367
- Karlóca (Carlovac, Karlovaz)**
 Don Simone elűzi az eretnekeket 173, 177
 idevaló eretnekeket térít meg Szini 119
- Károly (Szent) vide Borromeo, Carlo**
- Károlyi Gáspár** 23
- Károlyi Mihály**
 Bujtul a birtokán 475, 476
 jezsuitákat kér 475, 476
 pénzzel váltja meg Bujtul beengedését 484, 486
- Károlyi Zsuzsanna** 428, 485, 486
 egy udvarhölgyét Szini megtéríti 480, 483
- Kašić (Cassius), Bartol (Bartholomaeus)** 10, 11, 13, 14, 22, 24, 26,
 találkozása Don Simonéval 174, 182
 elindulás Raguzából és instrukció 54, 57, 61, 62, 183, 184, 185
 Belgrádban 63-65, 80-92, 103-108, 110, 111
 beszámolója 69-78, 115-133
 visszaindul Rómába 95, 98, 100, 112, 113
 Raguzában 100, 101, 131, 132, 140, 145-147, 150, 153-155
 római tevékenysége és beadványai 164-166, 171-190, 192, 194, 195, 198, 199, 202,
 206-208
 Loretoiban 203-205, 210, 211, 216, 217, 220-226, 229
 terv visszatérésére a misszióba 220, 253
 Belgrádban 336, 337, 342, 344, 350-353
 Raguzába megy 371, 372, 383, 388

- térítőútjai 69-78, 115-130, 336-337, 342, 344, 350, 353
 ferences rágalom prédikációja ellen 133, 136, 140, 142
 Szini Erdélybe hívna 333, 335
Kassa (Cassovia, Košice) 251, 380, 486
Kassai István ítélmester
 akadályozza Bujtult Karánsebesen 483, 484
 kassai mártírok 380, 382, 485, 486
Katalin, Szent (Santa Cattarina)
 a román szektások vízióiban 191, 201
 templom Gliubbán 173, 177
 templom Kátolyban 448
Kathona Géza 23
Katić, Petar (Pietro pristinaí és belgrádi püspök)
 segíti a missziót 233-237
 konfliktusai a ferencesekkel 335-337, 342-344, 356, 357
 a rendfőnök békíti 347, 348, 362
 térítőúton 349-352
 elhagyja Belgrádot 371, 372
 Bonis udvariatlan vele 391, 393, 394
 javasolja Pécs függetlenségét az osztrák tartománytól 343, 344, 356, 357, 407
Kátoly (Katol)
 búcsú terve a Szent Katalin templomban 448
katolikusok
 Hódoltságban
 passim
 Erdélyben
 a hívők és papok csekély száma 427, 428, 430, 431, 434, 435, 441, 442
 katolikus urak Bécsben 42-44, 49-52
 a katolikus urak segítik a jezsuitákat 168, 169, 266-268, 286, 291, 292, 302, 303, 310, 327, 328, 363, 364, 438, 439
 Bethlen és a katolikus püspök ügye 354, 355, 429, 431
kegytárgyak
 kegytárgyakat kérnek
 a Hódoltságban 30, 31, 117, 124, 127, 128, 131-133, 135, 141, 144-147, 149-151, 164, 165, 184, 190, 191, 200, 201, 241-243, 287, 294, 350, 351, 386, 387, 389, 390, 392, 393, 412, 444-447, 452-454, 461, 464
 Erdélyben 278-280, 307, 310, 344, 345, 380, 381
Kempis, Thomas 20
Kendi István
 Bécsben tevékenykedik 43, 44, 52
Kendilóna (Luna de Jos)
 Szini itt jár 333, 334
képek
 Szent Ferenc, Szent Domokos és Szent Péter képe Morovicban 128
 Szini képeket kér 164-167
 Szini Loyola Ignác és Xavéri Ferenc képeit kéri 133, 135, 169, 170, 229, 230

- a Szűzanya csodatévő képe Olovoban 173, 177, 178, 181
- Szini képeket ad Bethlen Gábornak 141, 143
- Loyola Ignác képe gyógyít 248-250
- Szini képeket osztogat a Székelyföldön 279
- képekre hivatkoznak a térítésben 287-293
- Vásárhelyi Borromei Szent Károly képeit kéri Erdélybe 325
- Bonis képeket osztogat 350, 351
- kereskedők**
 - segítik a missziót 63, 65, 67, 80, 84-86, 89, 90, 95, 98, 117, 129, 287, 294, 304, 342, 343
 - Szinit különösen kedvelik 85, 86, 99, 112-114, 141, 142, 160, 161, 166-170
 - neheztelnek Don Simonéra 113
 - neheztelnek Kašícra 131-132
 - kevésbé segítőkészek 145, 146, 206, 207
 - segítségüket Rómából viszonzni kell 133, 135, 169, 170
 - tekintélyük a törököknél 287, 295
 - konfliktusuk a ferencesekkel 288, 295, 356
- Keresztesi Máté 10**
 - Forgách püspöknek ajánlja a Hódoltságba 59, 60, 79, 80
 - a Collegium Hungarianum et Germanicum alumnusa volt 59, 60
- keresztség**
 - a görögkeletiek tévtanai róla 68, 72, 286, 291
 - a misszió tagjai keresztelnek
 - a Hódoltságban 116, 120, 125, 222, 223, 235, 286, 291, 296, 342, 343, 365, 369, 377, 378, 400, 401, 411, 412, 486-488
 - Erdélyben 265, 266, 278, 279, 309, 427, 428, 458, 467, 468
 - Pécs környékén kereszteleetlenül halnak meg 387, 388
- Keresztelő Szent János (Santo Giovanni Battista) 366, 368**
- Keserői Dajka János, Bethlen udvari papja**
 - panaszkodik a jezsuita iskolákra 307, 309, 311
 - akadályozza a missziót Karánsebesen 480, 481, 483-486
- Kestercanek, Frano 352**
- Kézdiszék (Kizdi, Kezdi)**
 - Szini térítőúton 278, 279
 - búcsú terve a Szentlélek templomban 354, 355, 359, 360
- Kézdiszentlélek (Sinzieni)**
 - Szini terve búcsúra az itteni templomban 354, 355, 359, 360
- kiközösítés**
 - a ferencesek tévtana róla 70, 76-77
 - a ferencesek kiközösítik a jezsuitákkal érintkezőket 287, 288, 294, 295, 298, 300, 343, 344, 356
 - a pápa közösítse ki a missziót akadályozókat 298, 300
 - kiközösíthetők-e a császár ellen harcoló erdélyiek 430, 433
- Kis Balázs**
 - beszámolója Erdélyről 152-153
- Kiskaján (Kallian inferiore) 302**

Kocziány László 17
Koller Josephus 25
Kolopčep (Colopcep)
 sziget Raguza mellett 155
Kolozsmonostor 15, 16, 22
 Szini itt tevékenykedik 266, 280, 302, 303, 333, 334
 Vásárhelyi tervei 304, 305, 329,
 erőfeszítések visszaszerzésére 278-280, 302, 303, 307, 309, 310, 314, 320, 333,
 334, 339
 Móry István tevékenysége 418-421, 426-430, 434, 435, 440-442, 456-459, 466-469,
 477, 478
 Kovacsóczy István itt tanult 266, 269
 ura lutheránus, lakosai katolikusok 427, 428, 441
 Nagyboldogasszony temploma és újjáépítése 266, 268, 364, 420, 421, 458, 459,
 467, 468
 búcsú terve 458, 459, 467, 468, 469
 iskola 418-421, 427, 429, 431, 434, 435, 441, 456-459, 466-468, 477-478
Kolozsvár (Claudiopolis, Cluj-Napoca) 16, 20, 152, 153, 302, 355, 434, 435, 440-442,
 476
 Szini itt jár 266, 268, 277, 280, 307, 309, 310, 313, 333, 334, 339
 Vásárhelyi itt jár 380, 382
 Móry térít 420, 421, 427
 teljesen unitárius 427
 Móry itt tanult 467, 468
Komárom 305, 316
Komulović, Alessandro
 missziója 1584-87-ben 67, 68
Konstantinápoly (Constantinapolis, Bizantium) 14, 17-19, 244, 298, 299, 343
 Don Simone útjai 117, 123, 129, 134, 171, 172, 176, 188, 222, 223, 229, 230, 232,
 233
 Graziani útjai 212, 213, 275, 276, 306, 317, 318, 324, 325, 330, 342
 Vásárhelyi útjai 245, 246, 250, 253-255, 274, 275-277, 317, 318, 324
 Bonis útja 342
 levél Franco Caviglia követnek 398
Kopilovac (Copilovac)
 Don Simone itt volt pap 172, 175
Koprovnic vide Kapronca
Korade, Mirjo 13
Kornis Zsigmond
 Bécsben tevékenykedik 43, 44, 52
 támogatja Bujtúl Karánsebesre kerülését 475, 476
 kozákok (kosagie, kesegii) 70, 75, 287, 294
Kovacsóczy István
 a jezsuiták tanítványa volt 266, 268

könyv

- Szini könyveket kér 96, 99, 112, 114, 131, 132, 156, 158, 161, 162, 165, 222, 225, 266, 268, 280
- Szini egy Magyarország-történetet ad Bethlennek 141, 143
- Vincenzo kereskedő könyveket kér 167
- Paczoth Ferenc tiltott könyveket olvasna 416
- Kőrösi (Keőreösi), Benedictus licenciátus** 223
- Kőrösi Márk kassai jezsuita mártír** 382
- Krassószékás (Secase, Secăşeni)**
- Bonis térítődútja 365, 367, 377, 378
- lakosai nyelve és eredettudata 365, 367
- Krassóvár (Carascevo, Carasova)**
- Bonis térítődútja 352, 353, 365-370
- lakosainak szokásai 365, 367
- csodák Bonis ottlétében 366, 370
- Kristó Gyula** 101, 302
- Kun Gotthard**
- Karánsebesre szállíttatja Bujtult és Makót 480, 481, 483, 485
- Kuzmin (Cosminzi, Cusminzi)**
- papja Don Giovanni 186
- térítődúton érintik 247, 248, 287, 292
- Küküllő vidéke (Kukeolleo)**
- unitáriusok lakják 434, 435
- lábmosás
- a misszionáriusok megmossák híveik lábát 86, 87, 115, 120, 288
- Ladányi Sándor** 311
- Laiuba**
- Mohácsi István birtoka 438, 440
- Lak Baranya m.** 90
- Lamormaini, Gulielmus-jezsuita**
- támogatja a pécsieket 461, 464, 465
- nem szentelte fel Bujtult 465, 466
- hívassa vissza Csernekit 472, 473, 478
- Lantero, Vincenzo raguzai érsek**
- tanúsítványa a jezsuiták mellett 304
- Leoben (Leobium)** 394, 395, 477
- Lengyelország (Polonia)** 148, 307, 308, 323, 419
- Lesina sziget (isola di Lesina)** 198
- licenciátusok 91-96, 98, 99, 101, 102, 120, 222, 223
- Lioffe, Mattheo kereskedő** 141-143, 146, 164
- Lippa (Lipova)** 13, 16, 71, 152
- lakosai közt sok a katolikus 192, 194, 286, 289
- Lisibona, Henricus, a zalatnai bánya vezetője**
- Szini megtéríti 418, 419, 430-432, 434, 437, 480, 482
- Loreis, Bartholomaeus kereskedő** 206, 208, 209

- Lorenzo Pauli jezsuita, általános ügyvivő** 65, 167, 168
 segíti Don Simonét 174, 175, 183, 184,
 ajándékot kap Szinitől 144, 145, 149
 anyagiakról gondoskodik 210, 211, 216, 217, 347, 383, 388
 őrzi a ferences megállapodás szövegét 240
- Loreto (Lauretum)** 11, 173, 181, 184, 203, 204, 210, 214, 216, 220, 226, 229, 234, 235, 247, 352, 409
- Loyolai Szent Ignác**
 képét öveiken viselik 117, 127
 róla készült képeket kér Szini 133, 135, 167, 169, 170, 229, 230
 Szini híreket kér szentté avatásáról 133, 135, 165, 249, 250
 ereklyéivel és képeivel gyógyítanak 143, 241, 243, 289
 látomásokban jelenik meg és gyógyít 434, 436, 486, 489
- Lovászi (Lovas, Lovaso) Szerém m.**
 plébánosa Don Giorgio 186
- Lubieniecki, Valerianus bákói püspök** 36, 278, 280
- Lucia, Santa**
 a román szekta vízióiban 202
- Lugos (Lugoj)** 152
 kálvinista pap prédikál a katolikusoknak 70, 76
 hívják a jezsuitákat 95, 98, 115, 119
 katolikusok lakják 192, 194
 a kálvinista pap megtérőben 241, 242
- Lukács László** 8, 10, 11, 13, 24, 25, 269, 310, 311, 312, 321, 327, 344, 396, 404, 408, 409, 413, 459, 461, 465, 467, 484
- Lukinich Imre** 281
- Luna de Jos vide Kendilóna**
- Luther Márton** 106, 107, 161, 287, 295
- lutheránusok**
 Belgrádban 285, 288
 Budán 413
 Erdélyben (szászok) 430, 432
 Karlócán 173, 177
 Kolozsmonostoron 467, 468
 Pécsett 115, 118
 Petrovácon 173, 177
 Szendrőn 285, 288
 Szlavóniában 297, 298
 Temesvárott 69, 73
 Újlakon 173, 177
 Vinčán 173, 177
 Zalatnán (németek) 418, 419
- Macerata** 11, 13, 418, 419, 422
- Magyarigen (Magiar, Ighiu)**
 Szini térít 436
- Magyarogi pasa** 152

magyarok

Belgrádban 96, 99, 141, 142, 164, 285, 288

Jagodnán 157, 158

Karánsebesen 412, 415

Pécssett és környékén 107

vitáik a horvátokkal 103, 122, 123, 444-446, 454, 460-465, 486, 488

Szendrőn 157, 158, 285, 288

Szlavóniában 297, 298

Temesvárott 115, 118

Magyarország (Hungaria, Ungaria, Ungheria) 9, 14, 21, 112, 152, 187, 188, 213, 266, 268, 297, 298, 322, 328, 343-345, 354, 355, 357, 363, 373, 386, 392, 396, 397, 406-408, 412, 413, 429, 430, 440, 466, 467, 475, 476

magyar urak

panaszkodnak a jezsuiták visszahívására udvaraikból 313

Mahomet (Mahometto) vide Mohamed

Makó

térítőúton érintik 95, 98, 229, 230, 235

katolikus papja van 289

Makó István jezsuita 16

útja és megérkezése Karánsebesre 451, 465-467, 469, 480, 481, 483, 484

Makovica

Vásárhelyi Dániel működési helye 39

Maksai Balázs 281

Mala Vaza vide Malvasa

Malvasa (Mala Vaza, Malavasica) Szerém m.

térítőúton érintik, környékén Szent János templom 116, 117, 125, 126

Malbi, Giovanni Battista 17

Marcus (Marco) Croata licenciátus 185, 223

Marco kereskedő vide Vlagusich, Marco

Marczali Henrik 241

Mária (Marianzi, Marianci) Valkó m.

térítőúton érintik 70, 74

Maria Beatissima vide Szűzanya 177

Mária Magdolna, Szent (Maria Maddalena Santa)

a román szektások vízióiban 191, 202

Marianzi vide Mária

Marini, Paolo di Bernardo kereskedő

támogatja Szinit 85, 86, 143

Marino (Signor)

diák Belgrádban 226, 227

Martini, Matteo

segíti Szinit 85, 86

Márk, Szent (Santo Marco)

kolostor Raguzában 132, 143

Bonis a napján térít a Szerémségben 352, 353

Maros folyó 152

Marosnémeti (Németi, Bayersdorf, Nimithe)
 Szini oda készül 418, 419

Marosújvár (Ocna Mureș)
 Szini térít 266

Marra, Placido de bécsi pápai követ
 támogatja az erdélyi katolikus urakat 42-44, 50, 53
 jelentése Don Simonéről 234-237

Martino (Martinus)
 ferences barát Belgrádban 147, 148, 206, 207, 223, 229, 230

Martinovich, Andrea
 babskai plébános 185

Márton, Szent
 templom Szalántán 448

Máté evangélista 282, 294, 297, 382

Mattei, Domenico jezsuita 250

Matia di Cinque Chiese (Mateus Quinqueecclesiensis)
 támogatja Don Simonét 102, 185

Matthia ferences barát
 Belgrádban 101, 141, 143, 145-148
 járja a vidéket 115, 120, 133

Matthia kereskedő 132, 151, 225

Mattheo, Luca di 86, 185

Matkovich, Giovanni Don Simone 7, 10-14
 életrajza 172-186
 Rómában a misszió előkészületeiben 165, 166, 173, 174, 181-184
 elindulás és az első konfliktusok 47, 48, 54, 55, 57, 58, 61, 62
 viszonya a törökökkel 57, 58, 133, 134, 153-155, 172-179, 181, 187, 188
 Belgrádban 63, 64, 80, 81, 201, 202, 206, 207, 236-237
 konfliktusai a pécsi jezsuitákkal 88, 89, 91-102, 104, 105, 110, 111, 131-136, 138, 141, 143, 144, 153-155, 157, 159, 160, 168-171, 189, 190, 210, 211, 217, 218, 297, 318, 319, 384, 386-390, 405, 444-445
 püspököknek javasolják 95, 106, 107, 117, 129, 130, 133-134, 154, 155, 187, 188
 Pécssett a kálvinisták ellen 82-84, 173, 179, 180
 Szinivel térítőúton (Babska, Mohács) 88, 89, 95, 98, 115, 119, 120
 elveszi az unitáriusok templomát Pécssett 116, 127, 123, 129, 173, 179, 180
 a pécsi katolikusok ellene vannak 115, 118, 145, 146, 147, 149, 150
 Szini marasztalja Pécssett 157, 159-162
 konfliktusa Antonio püspökkel 232-235
 újabb római útitervék 100, 140, 142, 167, 198, 199, 246, 250, 251
 konstantinápolyi útjai 117, 123, 129, 134, 171, 172, 176, 188, 222, 223, 229, 230, 232, 233
 bécsi útja 238-240

Mátyás II., magyar király 42-44, 195, 212, 245, 322

Mátyás Pál 10

Mauritius (Sanctus) 449

Michaeli, Niccolo
 támogatja Szinit 85, 86
Micho Don
 a belgrádi iskola vezetője 226-228
Mihály arkangyal 127, 128
Mihály, Szent 326
Mihály vajda 18
Mihocicch, Gregorio 185
Mika Sándor 241
Miklós, Szent (Santo Nicolo)
 Szent Miklós mannája 121
 templom Mohácson 121
 Kolostor Fruscaban 175
 templom Gyergyóban 354, 355, 359, 360
Miklősháza (Nicolinzi, Nikolinte, Nikolint)
 Bonis csodás gyógyítása itt 377, 378
Miksa (Maximilian) bajor főherceg
 támogatást ad 195, 215, 216
Miksa főherceg 49
Mindenszentek
 templom Mindszenten 448, 470
Mindszent (Baranya megye)
 búcsú terve a Mindszentek templomban 448, 470
Miriszló (Mirāslāu) 153
mise
 Hódoltságban 65, 66, 70, 74, 76-78, 116, 119, 121, 125-129, 141, 143, 190, 191,
 200, 201, 206, 207, 247, 248, 286-288, 291, 294, 297-299, 350-353, 365-369,
 411, 412, 462
 Erdélyben 278, 279, 287, 292, 414, 415, 420, 421, 428, 441, 458, 475, 476
Mitrovica vide Szávaszentdemeter
Mladenovo vide Bukin
Mohamed (Mahomet, Mahometto) 56, 173, 178, 412
Mohács (Mohac, Muhac) 23
 térítőúton érintik 78, 88-90, 95, 98, 115, 116, 120, 122, 222, 224, 287, 292, 287, 293
 templomait megkapják a katolikusok 88, 89, 95, 98, 116, 121, 129
 görögkeleti püspöke 172, 175
 a görögkeletiek megtámadják Vásárhelyit 116, 121, 122,
 iskola
 eretnek 122
 katolikus 112, 114
 a katolikusok bajban vannak 131, 132
 kedvelik Don Simonét 133, 134
 Kašić püspökséget javasol 187, 188
 csak egy ferences van itt 198
 visszatértek a régi naptárhoz 164

Mohácsi István (Mohaczi, Stephanus)
 Szini megtéríti 434-436
 római utazása 434-436, 438, 439
Molensis, Johannes jezsuita 51
Moldavia (Moldva) 9, 16, 18, 277-279, 307, 308, 382, 386, 434, 436
Monok István 269
Montalto, Andrea Perotti kardinális 17
 Graziani segítségét kéri a misszióhoz 271
Monterotondo 234, 235
Montetti doktor Belgrádban 143
Moravia 354, 355, 412
Morovic
 temploma 117, 128
Móry István jezsuita 16
 Kolozsvárott tanult és tanított 467, 468
 Kolozsmonostoron tevékenykedik 418-421, 426-430, 434, 435, 440-442, 456-459, 466-469, 477, 478
 Vásárhelyi Dánielen keresztül tartja a kapcsolatot Béccsel 425-426
 újabb jezsuitákra kér engedélyt Bethlentől 440
 gyónásra találkozik Szinivel 441
 egy ideig fogadnia kéne Bujtult és Makót 465-467
 gondozhatná az erdélyi németeket 480, 482
München 297.
Murat pasa
 Don Simone megvédi előtte a görögkeleti érseket 172, 175
Musztafa I., török szultán (Gran Turco)
 Graziani közbejár nála az erdélyi katolikusokért 305
Nagyboldogasszony templom
 Csíkbán 278, 279, 354, 355, 359, 360
 Kolozsmonostorban 420, 421, 458, 459, 467-469, 478
 Mohácson 95, 115, 116, 121, 129
 Morovic mellett 117, 128
Nagyenyed (Enyed, Aiud) 281, 434, 435
 a kálvinista diákok sikertelen vizsgája 307, 308
Nagy Iván 467, 476, 486
Nagy János
 jelentése Erdélyről 152, 153
Nagykaján (Kallian superiore, Căianu Mare) 302
Nagykároly (Caroli, Carei)
 Bujtul és Makó Károlyi Mihály birtokán 475, 476
 Bujtul misézik a román templomban 475, 476
Nagyszilas vide Szilas
Nagyszombat (Timavia, Tmava) 46, 79, 152, 465, 469, 476, 477
Nagyszombati István (Ternaviense, Stefano, Tirnaviensis, Stephanus) licenciátus
 támogatja Don Simonét 91, 92, 101, 102, 223

Nagyvárad (Várad, Oradea) 152, 434, 435, 484
 Szent vér kultusz ereklyéje 380-382
naptárvíta 74-75, 88, 91-98, 100, 101, 103, 104-106, 108, 109, 123, 131, 133-136, 139, 154, 155, 164, 168, 170, 189, 190, 217, 218, 229, 241, 242, 400-402, 422, 454, 462, 463
Natale, Marino di Benedetto kereskedő
 támogatja Szinit 85, 86
Natali, Don Luca raguza pap
 Don Simonét megismerteti a jezsuitákkal 181
Nazor aga 198, 199
Nemeszsuk (Suk, Jucu de Mijloc) 302, 333, 334
 németek (germani)
 Zalatnán és Bethlen udvarában 480-482
Németi vide Marosnémeti
Nicolinzi vide Miklósháza
Nicolo kereskedő, Tugolini nagybátyja 108, 143, 222-224, 145, 146, 149, 151, 242
Nicolo de Srien
 meghal 193-194
Nicolo, Don
 Babska plébánosa 186
Nicolo, Malavasa ura
 kalauzolja a jezsuitákat 116, 125
Nicolo, Michele di kereskedő 185
Nijemci (Nimzi, Nemzi, Nimci) 172, 186
 Szent István templom 185
 térítőúton érintik 287, 293
Nikolich István
 Temesvárról Pécsre hívják 81-85
 naptárvíta Vásárhelyivel 91-94, 99-102
 a pasa megtiltotta, hogy misézzen 104, 105
Olmütz
 két magyart küld Forgách a pápai szemináriumba 276
Olovo (Plumbum, Piombo) 241, 242
 Don Simone szülőhelye 172-174
 ferences kolostora 174
 Szűzanyáról elnevezett templomát megvédi Don Simone 173, 177, 178, 181
 csodák 116, 125, 173, 177, 178
Onbla város Raguza mellett 237-240
Orbaiszék
 a katolikus papok szabadosak 279
Orsino Tomasso antivári püspök 172, 174
Ovidius, Publius Naso 23
 műveit kéri Szini 225
Osziek vide Eszék

Oszmán II., török szultán (Gran Turco)

támogatja a jezsuitákat 352, 353

Torquator gróf a fogságában 398

Drago levelet szerez tőle a jezsuiták érdekében 464, 487, 488

ördögűzés

Hódoltság 32, 33, 37, 69, 73, 103, 115, 116, 119, 121, 124, 125, 168-170, 173, 179,
180, 241-243, 255, 377, 378, 411, 412

Erdély 307-09, 380, 381, 432, 434, 436, 437, 486, 489

Paczoth Ferenc jezsuita

Bécsben 409, 416

tiltott könyveket akar olvasni 416

hazalátogat 409, 423

Pál V. pápa 9, 11, 46, 53-55, 58-60, 68, 78-81, 92-95, 102, 106, 107, 109, 111, 127, 131,
136, 137, 139, 154, 155, 165, 174, 179, 182-187, 189, 218, 220, 221, 228, 232, 249,
271, 275-276, 281, 282, 288, 296-298, 300, 306, 314, 322, 323, 328-330, 336-338,
372-374, 379, 390, 433, 458, 459, 468, 478

Pallavicino grazi nuncius

információi Vásárhelyről 323-325

Paolo, kereskedő 150

Palona, Maria onblai úr 239

Pannonia vide Magyarország

pápa

a görögkeletiek babonái róla 69, 72, 286, 289, 290

a ferencesek nem ismerik el tekintélyét 336

Henricus Lisbona gúnyolódásai 437, 438

benne reménykednek a Hódoltságban 298, 300

pápai szemináriumok *vide* szemináriumok

Pap Dávid bicsérdi pap

a naptárvitában 454, 463-465

paphiány

Hódoltság 69, 71, 73, 74, 116, 117, 122, 129, 160, 166, 186, 187, 192, 193, 200, 201,
206-208, 211, 247, 248, 287-289, 291-293, 296-299, 342-344, 365-368, 377, 378,
395, 448, 449

Erdély 292, 414, 427-429, 431, 436,

Paracz (Parța)

2 jezsuitát szán ide a Congregatio de Propaganda Fide 404

Pareus, David 281

Párizs 450

Pasquale, Giacomo di

támogatja Don Simonét 185

Pásztor György (Pastor, Georgius) kálvinista hajdú

Szini végső vígaszban részesíti 434-435

Pata vide Dunapataj

Pázmány Péter 19, 23, 24

műveit kéri Szini 99, 266, 268, 269, 313-314

távol kell tartani a magyaroktól 206

közbejár a jezsuiták beengedéséért Erdélybe 277, 304, 305, 480, 483, 484
Bujtult ajánlja a Collegium Germanicum et Hungaricumba 375
magyar ifjakat küld a Collegium Germanicum et Hungaricumba 375, 480, 483,
484

Fejér Miklóst ajánlja püspöki vikáriusnak Erdélybe 431, 432
szerepe a Cserneki ügyben 462-465, 472
akaratát kövessék a Káldi-biblia kiadásában 470

Péchi Bálint jezsuita

Pécsre várják 461

Péchi Simon (Simon Quinqueecclesiensius)

a nagyenyedi diákok vizsgáján 307, 308, 311
szenteskedéssel terjeszti a szombatosságot 434, 437
Enyedi könyvét magyarul megjelenteti 434, 437
Thesszalonikiból hozta a zsidó szellemet 480, 483

Pecci, Matthias licenciátus 223

Pécs (*Quinqueecclesiae, Cinquechiese*)

átjárás Alsólendváról 41, 42, 45
a misszió megszervezése 45, 46, 53, 63-65, 174, 183,
a kezdetek 70, 73, 74, 78, 81-90
az első vizsályokkal teli szakasz 91-97, 101-108, 112-117, 122, 123, 129-137, 141,
143-145, 153-155, 157, 158, 161, 164
a misszió megszüntetése 138-140, 156, 189-190
a visszatérés előkészületei 205-208, 213, 217, 219,
az újabb szakasz és a misszió megszűnte 222-224, 231, 236, 237, 243, 255, 274,
282, 287, 288, 292-297
terv a belgrádiak odaküldésére 245, 251, 252, 282
újabb fellendülés és vizsályok 311, 319, 324, 354, 355, 359, 360, 372, 384-390, 394-
407, 416, 417, 422, 424, 442-450, 452-455, 460-465, 470-475, 478, 479, 486-489
a függetlenség az osztrák tartománytól 342, 344, 356, 357, 406, 407, 470, 471
eretnekek 222, 223, 225, 392, 393
kálvinisták 82, 84, 91, 115, 116, 118, 123, 173, 179, 243, 387, 388, 462, 486-488
lutheránusok 115, 118
unitáriusok 74, 91, 114-116, 118, 123, 171-173, 179, 181, 243, 255, 324, 386, 387,
400, 401, 462, 463, 486, 487
küzdelem a templomért az unitáriusokkal 116, 117, 129, 133, 134, 173, 179, 180,
272, 283, 284, 287, 292, 305, 311, 312, 342, 343
katolikus iskola
erőfeszítések létrehozására 112, 114, 117, 130
működik 287, 292, 298, 301, 338, 385, 400-403, 406
unitárius iskola 116, 122, 123, 186, 187
terv püspökség létesítésére 112-114, 187, 188, 235
görögkeleti püspök 172, 175
ferencesek és terveik 198, 444, 445, 453-454
ismeretlenek levele Forgách érseknek 197

Pelliciaro, Marino kereskedő 142

Penalosa, Ambrosius 23, 281

Pensa, Oliviero római jezsuita
 üdvözlét Bujtultól 466-467, 476

Pera Nixia onblai úr 239

peregrinusok
 Keresztes Máté Rómában 59, 60
 Stefanus Radobiglia Rómában 179
 magyarok a bécsi, gráci és olmützi szemináriumokban 276, 404
 ifj. Bethlen István tervezett római útja 344, 345, 359, 360
 Pázmány magyarokat küld Rómába 375
 Bujtul Rómában 370-375
 Sebesi János Rómába készül 465, 466, 477
 Mohácsi és Flandrator Rómában 434-436, 438, 439
 Csáki István Rómában 443, 444, 465, 466
 Telegdi János 465, 466
 Bercsényi Imre Rómában 476

Perra 213

Pete, Martinus jezsuita 162

Péter Katalin 18

Péter, Szent 184, 280, 191, 337
 ereklyéje bonyodalmat okoz 106
 képét viselik öveiken 117, 127
 a székesegyház építésén dolgozik Don Simone 174, 182
 a székét övező ereklyék 344, 345

Petrovac
 Don Simon elűzte az itteni kálvinista papot 173, 177

Petrovicch, Don Giovanni
 támogatja Don Simonét 185

Pest 241, 407, 476, 486

Philippi, Henricus jezsuita 409-411

Photinos 281

Pietro pristinaí és belgrádi püspök *vide* Katic, Petar
pikárdisták (picardistae)
 Budán 413

Piombo *vide* Olovo

Pirnát Antal 18

Plumbum *vide* Olovo

Podba *vide* Bobda

Podolia 153

Podraznica (Podraviste)
 elveszik a kálvinisták két templomát 350-353
 a kálvinisták pénzt gyűjtenek visszaszerzésükre 356, 357

Pogan, Pietro 153

Poli, Marino kereskedő 142

politikuskok eretneksége (politici) 69, 73

Polonia *vide* Lengyelország

Poluncis, Giovanni anconai polgár
 leveleket közvetít 246, 252, 254

Pongrácz István kassai jezsuita mártír 382

Pozsega (Požega)
 terv püspökségre 112, 114, 187, 188
 új püspöke van 168, 170, 198, 234, 235
 Antonio de Georgiis itt bérál 167
 görögkeleti püspöke 172, 175

Pozsony (Posonium, Bratislava) 19., 317, 318, 324, 344-345, 355, 363, 375

Praesul, Leonard jezsuita Alsólendván 229

prédikálás
 a Hódoltságban 63, 64, 86, 87, 116, 119, 120, 128, 129, 133, 135, 140, 141, 142, 147, 148, 164, 200, 201, 206, 207, 222, 224, 226, 227, 235, 236, 241, 246-249, 269, 270, 285, 287, 288, 292, 293-295, 297-300, 349-353, 365-368, 444-447, 460-463, 486, 487
 Erdélyben 266, 267, 307-309, 346, 427-428, 434-436, 441, 458
 Magyarországon 475

Prisca, Santa
 a román szekta vízióiban 202

Pristina 392

Pyber János pécsi püspök 103, 194

rácok vide szerbek

Radobiglia, Stephanus, Stefanus di Nicolo
 Pécssett pap 179, 180
 Vásárhelyi Kašićnak ajánlja 84, 85
 a Collegium Romanumban tanul 179
 tanúskodik Don Simone mellett 183, 185

Ragusa 10, 13, 48, 57, 60-62, 65, 67, 95, 98, 111-114, 132, 138, 140, 142, 145, 147-149, 153, 155, 173, 174, 181, 184, 189, 190, 195, 198, 205, 209, 217, 224-228, 233, 241, 244, 248, 252
 szeminárium terve 130, 189, 220, 221
 raguzai jezsuitákat várnak a misszióba 271, 274, 394, 395, 399
 raguzai rezidencia 347, 352
 Bonist odarendelik 376, 383
 támogatják a jezsuitákat 220, 221, 336, 376

I. Rákóczi György fejedelem 382, 420

Rákosd (Racastia)
 csodák Bonis ottléte alatt 366, 369, 370, 377, 378

Ratio studiorum
 Szini kéri Gyulafehérvárra 266, 268, 269

Ravasz Lukács jezsuita
 gondoíthatná az erdélyi németeket 480, 484

Razza, Giorgio kereskedő 143, 235, 236

Recanati olasz város 225

Recas vide Temesrékas

Rékas vide Temesrékas

Rengjić, Anton belgrádi püspök 103, 104

Renzio, Antonio jezsuita 9

Ricci, Matteo jezsuita 133, 135, 136

Rinaldi, Francesco

támogatja Don Simonét 185

Róma 9-18, 21, 22, 24, 25, 29-41, 45-53, 55, 57-63, 65, 68, 78-80, 86, 92, 100, 109, 110, 112, 115, 117, 129, 133, 134, 136, 137, 139, 140, 153-156, 162-166, 168, 171, 172, 181, 182, 186, 188, 189, 195-200, 203-206, 210, 214-221, 225, 230, 283, 233, 239, 240, 244-246, 250-253, 265, 269, 271-277, 281, 282, 284, 285, 287, 295, 296, 306, 311-325, 327, 329-332, 335-341, 344, 346-348, 352, 354, 358, 359, 361-365, 370, 372-377, 379, 380, 382, 384-386, 388-399, 403-409, 413, 415-418, 420, 422-427, 429, 434, 435, 438, 440-444, 446, 450-457, 459-461, 465-467, 469-475, 477-479

Romano, kereskedő

viszálya egy társával 150

románok (valachi)

Karánsebesen 412-415, 430-432

Krassószékáson 365, 367

Nagykárolyban 475, 476

Temesvárott és környékén 69, 115, 118

nyelvük és eredettudatuk 365, 367, 430-432

Szini románokat térít 418, 419, 430, 433

lásd még görögkeletiek

román szekta 157, 159, 189-193, 200-202

Rosa, Josias kereskedő

segíti a missziót 47, 48

Rosi, Andrea di Pietro kereskedő 86, 142, 185

Rumer Gergely tartományfőnök 19

intézkedései a hódoltságiak ügyében 311, 318, 319, 372, 385, 393-398, 400, 401, 403, 404, 406, 410, 464, 474

intézkedései az erdélyiek ügyében 313, 314, 319-321, 326-333, 339-341, 344-346, 348-349, 354, 359, 360, 372, 373, 386

viszonya Vásárhelyi Gergellyel 284, 312, 318-320, 346, 358-361, 364, 392

Rumer János jezsuita

a misszióba vágyik 409-411, 450

Ruttilio, római jezsuita 250

Rudolf II., magyar király 49, 50, 51, 59

Sacchini, Francesco jezsuita 383

Sagris, Francesco kereskedő

Salamon Ferenc 241

Salina (Salinato) 141, 144

Samandria vide Szendrő

Samosateniani vide unitáriusok

Santarelli, Antonius jezsuita 167-168

sargbli vide szerbek

Sarmasághy Zsigmond
 Bécsben tevékenykedik 43, 44, 52
 halála 418-420
Sávai János 21
Schega, Johannes jezsuita 409
Schinkinelli, jezsuita 167
 scokci *vide* sokácok
Sdrino (Sdregna) grófja 173, 180
 a kálvinisták pártfogója 187
 megtámadja Don Simonét 187
Sebes vide Karánsebes
Sebessi János
 a Collegium Germanicum et Hungaricumba akar menni vagy noviciátusba 465-466, 477
Secaşeni vide Krassószékás
Selio, Benedetto kereskedő 65, 68
Sennyei István váci püspök
 Erdélyben jártában segíti a jezsuitákat 457-458
Sennyei Pongrác
 Bécsben tevékenykedik 43, 52
Sepsi(szék)
 Szini térít 278
 a katolikus papok szabadossága 279
Sfilna
 plébánosa támogatja Don Simonét 185
Sibign (Sibiu, Sziben) vide Szébény
Siculia vide Székelyföld
Siklós (Sylus)
 templomát megkapják a katolikusok 116, 121
Sigismundus kereskedő 210
Simone kereskedő 108
Sirmia vide Szerémség
Sirmium vide Száva-szentdemeter
Siska János (Giovanni)
 szerepe egy kálvinista nő csodás megtérítésében 380, 381
Sixtus V., pápa 237
Skrudin 172, 175, 231, 243
 slavoni 115, 118, 221, 230, 365, 367
Slavonia 9, 172, 187, 297, 298
Smederevo vide Szendrő
Smigletus, Martinus (Smiglecki Martin) jezsuita
 konfliktusa Vásárhelyi Dániellel 39, 40
Socinus, Faustus 281
Sofia vide Szófia
 sokácok (scokci, sokzi) 74, 292
Somberek Baranya m. 90

Sommer, Johann 18

Somogy (falu)

Cserneki itt szervezkedik 454, 461, 462

a Szent György templom romjai 461, 462

Somlyó (Szilágysomlyó, Somlium, Simleu, Silvaniei) 434, 435

Srimo 185

Stadtmüller Georg 8, 26

Stefano kereskedő 101

Stipanovich, Andrea

támogatja Don Simonét 185

Stipanovich, Marco az antivári püspök helyettese 172, 174

Stribo, ferences barát

elmenekül Pécsről 198

Strigonium vide Esztergom

Sturanni, Mattheo kereskedő

segíti Szinit 85, 86

Suliman aga

támogatja Don Simonét 178

Sylus vide Siklós

Sükösdy Miklós

Bécsben tevékenykedik 43, 52

Svetić, Georgius 12, 14, 15, 22

Pécsre érkezése 394, 396, 397, 399

viszállya a jezsuita Csernekivel 399-402

viszállya a világi pap Csernekivel 442-449, 453-455, 461-465, 474-475

unitáriusokat térít 400, 401

kényszerűen tanít 400-403, 406

vitája Vodopiával 461-464

kérdése a török zsoldban állókról 448-450, 470

dokumentuma a boszniai püspöktől 479

swenckfeldiani

Budán 413

Szabó Ferenc 24, 100

Szalay István jezsuita

Alsólendván 30

Szakály Ferenc 101

Szalánta

búcsú terve a Szent Márton templomban 448, 470

Szamos 334

szászok (saxones)

a jezsuiták iskoláit kedvelik 307, 310

jellemzésük Szinitől 430, 432

Szini szász tanítót foglalkoztat 430, 432

Szini szász nőt térít meg 430, 431

Szini iskolájában Gyulaféhérvárott 480, 482

Szatmár 153, 348, 359

- Száva (Sava) folyó* 13, 21, 70, 73, 175, 187, 297, 298, 301
- Szávaszentdemeter (Sirmium, Mitrovica, Sremska Mitrovica)* 22
 térítődúton érintik 74, 116, 124, 172, 293, 334, 336, 337, 342, 344
 Szentháromság temploma 116, 124, 173, 180,
 Szent György temploma 350-353
 Don Simone megvédi 173, 180,
 Kašić érsekséget javasol 187, 188
 engedély iskolára 233
- Szavo, kereskedő** 191-192
- Szebény (Sibin, Sibign, Sziben)*
 térítődúton érintik 89, 95, 98, 116, 120, 121, 133, 134, 192, 193
- Szeged* 12
 ferencesek 69, 73, 101, 131-133, 135
 hívják a jezsuitákat 141, 143, 148, 222, 224
 Szini itt jár 235
 katolikus papja 206, 208
- székelyek
 papjaik szabadossága 277-279, 430-432, 438-440
 szokásaik 430-432, 434, 436-439
 Gyulafehérvárott Szini iskolájában 480-482
- Székelyföld* 15
 Szini térítődútjai 265, 266, 346, 354, 355, 418, 419, 434, 436, 437
 leírása Szinitől 430-432, 434, 436, 437-439
 püspök és vizitátor kell 430-432, 438, 439
- Székely Mózes** 152, 153
- Székely Tamás**
 beszámolója Erdélyről 152, 153
- Székesfehérvár* 322
- Szenci Molnár Albert** 23
 szerepe a Gyulafehérvári akadémia létrehozásában 430, 433, 434
- szemináriumok
 pápai
 bécsi – a Congregatio de Propaganda Fide helyet kér a magyaroknak 404
 gráci – helykérés a magyaroknak 404
 olmützi – Forgách Ferenc két magyart küldött 276
 belgrádi – Bonis erőfeszítései létrehozására 252, 347, 348, 362, 371, 372, 382, 383, 388
 püspöki
 Zágrábban 29
- szentév 469
- Szentgroti, Stephanus licenciátus** 223
- Szentlélek vide Kézdizsentlélek*
- szentségek kiszolgáltatása
 Alsólendván 30
 a Hódoltságban 115, 118, 241, 287, 288, 294, 296, 298, 300, 344, 349, 350, 356, 357, 411, 412, 479

- Erdélyben 414, 430, 431, 434, 435, 441
- Szent vér kultusz
 ereklyéje Váradon 380-382
- szerbek (sarbgli, ratiani)
 szokásaik 69, 71, 72, 75
 véleményük a naptárvitáról 91
 Belgrádban 285, 286, 288-291
 Szendrőn 288
 Temesvárott 115, 118, 285, 286, 288-291
 térítésük Budán 411-412
- Szerbia (*Servia*) 297, 298, 357
- Szerémség (*Sirmia*) 10, 70, 73, 74, 116, 124, 134
- Szigetvár
 missziós úton érintik 287, 292
- Szilády Áron 484
- Szilágyi Sándor 25, 484
- Szilas (*Nagyszilas, Silagiu, Silas*) 404
 2 jezsuitát szán ide a Congregatio de Propaganda Fide 404
- Szilas László 8, 26, 65, 82, 84, 89, 90, 92, 101, 103, 104, 105, 108, 115, 130, 136, 145, 146, 150, 151, 155, 160, 162, 165, 166, 168, 171, 172, 186, 189, 190, 199, 202, 210, 214, 225, 228, 230, 240, 297, 301, 352, 353, 370, 378, 388, 393, 396, 402, 443, 446, 449, 457, 461, 465
- Szilvási Boldizsár erdélyi tanácsúr 483, 484
- Szini István jezsuita 11-17, 19-23, 273, 311, 313, 320, 327, 330, 331, 335, 339, 349, 361, 371, 380, 408, 476
- Gyuláról származik 157, 159
- a Hódoltságban
 elindulás és megérkezés a misszióba 47, 48, 54-57, 60-62, 174, 183-185, 186
 Belgrádban 64, 65, 67, 70, 77, 80, 81, 103, 106-108, 110, 138, 140, 150, 151, 156-161, 164-170, 204-212, 216, 217, 219, 220, 222-230, 238-242, 247-248
 erőfeszítései a ház megszerzésére 206-208, 211-213, 219, 222-224, 229-231, 233, 235, 241, 242
 viszonya a kereskedőkkel 85, 86, 112-114, 138, 140, 141, 144, 146, 206, 207
 viszonya a ferencesekkel 101, 226, 227, 240
 Csanádon 306, 307
 Makón 95, 98, 229, 230, 235
 Mohácson és környékén 115, 116, 119, 121, 122
 Pécsett és környékén 89, 90, 171, 172, 222-225
 Szegedre hívják 141, 143, 148, 222, 224
 Szegeden 235
 Szerémségben 247-248
 Temesvárra hívják 95, 98, 157, 158, 247, 249
 Temesvárott és környékén 69, 71, 78, 86, 87, 190-192, 200-202, 226-230, 235, 236, 241, 242, 286, 290, 291
 békít a naptárvitában 95-98, 112-114, 131-134, 141, 143-146

- viszonya Bethlennel és Erdélybe vitele 64, 65, 141, 143, 147, 286, 292, 166-169, 245-251, 272
- a menekülés útjai 373, 380, 382, 386, 438-440
- Erdélyben 253, 265-269, 297
- Adámoson 302, 303
- Besenyőn 418, 419
- Csíkban 278, 279, 302, 310
- Gyulafehérvárott 251, 265-269, 273, 286, 287, 291, 292, 306-309, 320, 321, 364, 365, 373, 374, 380-382, 386, 408, 417-420, 422, 423, 429-440, 451, 452, 456, 457, 480-484
- Kendilónán 333, 334
- Kézdiszéken 278, 279
- Kolozsmonostorban 266, 280, 302, 303, 333, 334
- Kolozsvárott 266, 268, 277, 280, 307, 309, 310, 313, 333, 334, 339
- Magyarigenben 436
- Székelyföldön 265, 266, 346, 354, 355, 418, 419, 434, 436, 437
- Váradon 380-382
- Zalatnán 418, 419, 430, 432, 434, 437, 480, 482
- kiadási tervei 166, 167, 225, 266, 268, 273
- könyveket kér 96, 99, 112, 114, 131, 132, 156, 158, 161, 162, 165, 222, 225, 266, 268, 280
- véleménye Csernekiről 150, 151
- Bujtult ajánlja 373
- javaslata a Káldi bibliához 480, 483, 484
- gyónásra találkozik Móryval 441
- Szita László** 25
- Szkender pasa** 91, 93, 97, 104, 105, 152, 186, 280
- Szolnok* 148
- Szófia (Sofia)* 175, 213
- Szolimán szultán** 15, 457
- szombatosok
- Bethlen vitát tervez ellenük 329
- a Székelyföldön 434, 437
- Bethlen üldözi őket 480, 483
- Szölősi Dávid (Szeoleosiensis, David) licenciátus** 223
- Szöllősi János (Johannes Szőlessy) jezsuita**
- terv a misszióba küldéséről 429
- Szűcs Miklós (Nicolaus pécsi polgár)**
- szerepe a naptárvitában 88, 104-107
- Szűr Baranya m.* 90
- Szűzanya**
- temploma
- Olovon 177, 178
- Babskán 177
- a román szektások vízióiban 191, 200, 201
- Tarcsa (Tarca) Baranya m.* 454

tatárok

betörése fenyeget 323
kegyetlenségeik 412, 413

Telegdi János kalocsai érsek 12, 68

két jezsuitát kér Alsólendvára 443, 444, 460, 469, 470
Rómában járt 465, 466

Telegdy Miklós

egy kolozsvári polgár könyveit olvassa 307, 309, 311

Temes folyó 71, 118, 284

Temesrékas (*Rechasc, Rékas, Recas*)

térítőúton érintik 115, 119, 189, 190, 194, 288

Temesvár (*Timișoara*) 11, 13, 14, 20-22, 484

leírása és vallási viszonyai 69, 71-73, 115, 118, 145, 146, 200-202, 285, 286, 288, 297

román szekta 157, 159, 189-193, 200-202,

eretnekek 69, 71, 83, 157, 159

anabaptisták 69, 73

kálvinisták 69, 72, 73

lutheránusok 69, 73

unitáriusok 69, 73,

ferencesek 157-159

Nikolich István működése 81, 82

Kašić térítőútja 98, 115, 118

Szinit hívják 95, 98, 157, 158, 247, 249

Szini itt működik 69, 71, 78, 86, 87, 190, 192, 200, 202, 226-230, 235, 236, 241, 242, 286, 290, 291

Turócszentmártonból kér valakit Szini 161

iskola 192, 194, 298, 301

a jezsuiták épülete 206, 208, 209

Kašić püspökséget javasol 187, 188

Tugolinit várják 206-208, 210, 222-224,

magyar jezsuitát várnak 224

Tugolini tevékenysége 297, 335, 375, 376, 430, 432

Tugolini járjon át Pécsre 282

Marino Drago tevékenysége 333, 334

templom

Babska Szűzanya 115, 119, 173, 177

Bács tíz lerombolt a környékén 115, 120

Belgrád 213, 226, 227

Bodba 86, 87

Csíkszék Nagyboldogasszony 278, 279, 354, 355, 359, 360

Dunapataj 147, 148

Eszék 116, 124

Gliubba Szent Katalin 173, 177

Gradena Szent Benedek 117, 128

Gyergyószék Szent Miklós 354, 355, 359, 360

Gyertyános mellett 190, 191
 Gyulafehérvár 266, 268, 326, 364
 Hétfőhely Szent Imre 448, 470
 Károly Szent Katalin 448, 470
 Kézdiszék Szentlélek 354, 355, 359, 360, 437
 Kolozsmónostor Nagyboldogasszony 266, 268, 364, 420, 421, 458, 459, 467-469
 Malvasa Szent János 117, 125, 126
 Mária 74
 Mindszent Mindenszentek 448, 470
 Mohács
 Szent Miklós 89, 90, 116, 117, 121, 129
 Nagyboldogasszony 89, 90, 116, 117, 121
 Morovic mellett Nagyboldogasszony 117, 128
 Nagykároly 475, 476
 Nemczi Szent István 185
 Olovo Szűzanya 181, 173, 177
 Pécs Mindenszentek 116, 117, 129, 133, 134, 173, 179, 180, 272, 283, 284, 287,
 292, 305, 311, 312, 342, 343
 Podraznica 350-352, 356, 357
 Róma Ara Coeli 173, 183; Il Gesù 174, 182; Madonna del popolo 174, 182;
 Santo Carlo 174, 182, 183; Santo Pietro 174, 182
 Siklós 116, 121
 Somogy Szent György 461, 462
 Szalánta Szent Márton 448
 Szávaszentdemeter
 Szent György 352, 353
 Szentháromság 173, 180
 Váznok Szent Imre 448, 470

térítés

Hódoltságban 39, 63, 88, 115, 117, 120, 121, 129, 166, 169, 170, 201, 202, 206,
 207, 241, 242, 247, 249, 255, 265, 285, 287, 288, 293, 298, 299, 427, 430, 433,
 436, 448, 449, 487, 488
 Erdélyben 265, 266, 278, 279, 286, 292, 418, 419, 430, 432-435, 438, 440-442, 458,
 467, 468, 480, 483

Theiner, August 55

Thomas a Foiniza boszniai püspök

engedélyezi, hogy Vodopia és Svetić kiszolgáltassa a szentségeket 479

Ternaviense, Stefano vide Nagyszombati István 185

Thesszalóniki 48, 483

Tiburtius Dantinus jezsuita

ajándékot kap Szinitől 149

Timișoara vide Temesvár

Timavia vide Nagyszombat

Tirnaviensis, Stephanus vide Nagyszombati István

Tisza 7, 119

Tolna 11

Tomaso (Thomas) barát *vide* Jukovich, Tomaso
Tomaso (Thomaso) kereskedő 142, 143, 226, 227
Thomaso (Signor) diák Belgrádban 226-227
Torda (Turda) 434-435
Torrelli (ferences) apát
 áskálódik 356-357
Torquator gróf
 erőfeszítés kiszabadításáért 398
Toscana 322
Tótjob Baranya m. 90
Tóth Margit 15, 269, 310
Török István 152
törökök 337, 412, 429, 430, 433, 469, 472, 480, 483, 484
 közömbösek alattvalóik vallása iránt 101, 102, 104, 105,
 támogatják a missziót 32, 33, 37, 106, 107, 115, 116, 118, 121, 122, 132, 153-155,
 298, 300, 317, 318, 386, 387
 a luteránusokat támogatják 86
 zsarolják a jezsuitákat 88, 103, 399-401, 406, 446, 448, 460, 462-464, 488
 kegyetlenségeik és bűnhődésük 117, 127, 128, 141, 142, 173, 177, 178, 297, 298,
 412, 413, 450, 486, 489
 templomokat adnak a katolikusoknak 88, 89, 95, 98, 116, 117, 121, 129, 133, 134,
 147, 148, 173, 179, 180, 272, 283, 284, 287, 292, 305, 311, 312, 342, 343, 350,
 351, 356, 357
 viszonyuk a ferencesekkel 65, 66, 287, 294, 298, 301, 336, 337, 342, 343, 356, 448
 kedvelik a raguzaikat 287, 295, 394, 395
 gyanakodnak a magyarországiakra 91-94, 103, 186, 187, 357, 385
 viszonyuk Don Simonéval 57, 58, 153-155, 172-179, 181, 187, 188
 a törökök és Erdély 152, 153, 197, 198, 354, 355
 keresztény zsoldosaik és a gyónás 448-450, 470, 471, 486-488
 a jezsuiták ne disputáljanak velük 55-58
 párbeszéd egy törökkel a szentháromságról 117, 126, 127
 a jezsuiták prédikációin 247, 248, 298, 300, 352 353
 török szerzetesek 116, 124
 törökké lett keresztények Budán 411-413
Transylvania *vide* Erdély
Tridentinum
 a ferencesek nem fogadják el határozatait 70, 76
Trócsányi Zoltán 303, 311, 420, 476, 484
Troiano, Filippo di kereskedő 86, 147
Trstenjak, Anton 68
Tudisio, Ignatio jezsuita 423, 424,
Tugolinus, Iacobus (Tugolini, Giacomo) jezsuita 11, 13-15
 Kašić Pécsre javasolja 171
 várják a misszióban 133, 135, 192, 194, 206, 208, 210, 222, 224, 226, 227, 229, 230,
 241, 243
 elindul Rómából 203-205, 214, 215, 217-220

- Raguzában 225, 226, 238-240
- kapcsolata nagybátyjával 145, 146, 149, 151, 224
- Belgrádban 230, 231, 304, 425, 459, 478, 479
- Szerémségben 247, 248
- Temesvárott 297, 335, 375, 376, 430, 432
- járjon át Pécsre 282
- Karánsebesen 430-432
- betegsége és felgyógyulása 347, 348, 371, 372, 375, 376
- legyen békülékeny a ferencesekkel 375, 376
- átveszi a misszió vezetését 376, 406-408, 424, 471, 474, 475
- két horvát jezsuitát kap 424
- Turcia (Turchia)* 137, 382, 400, 402, 409, 429
- vallásszabadság van 297, 299
- iskolák 301
- Erdélyből mehetnek jezsuiták 328
- privilegium a jezsuiták fölvételében 344, 345
- Turócz vide Znióvárálja*
- Újlak (Illok, Illock)*
- Don Simone elűzi a lutheránusokat és a kálvinistákat 173, 175, 177
- Szamosújvár (Gherla)* 330
- Ungaria (Ungheria) vide Magyarország*
- unitáriusok
- Hódoltság
- Horvátországban 297, 298
- Makón 235
- Pécsett 74, 91, 114, 115, 116, 118, 123, 171-173, 179, 181, 243, 255, 324, 386, 387, 400, 401, 462, 463, 486, 487
- iskolájuk: 116, 122, 123, 186, 187
- templomuk és elvétele 116, 117, 123, 129, 133, 134, 173, 179, 180, 272, 283, 284, 287, 292, 305, 311, 312, 342, 343
- bebörtönöztetik a jezsuitákat 324
- Csernekivel szövetkeznek 462, 463
- barátságosak a jezsuitákkal 386, 387
- Szegeden 235
- Temesvárott 69, 73
- Erdély 434, 458, 467, 468
- Kolozsvárott 427
- Kolozsmonostoron 458, 467, 468
- a csíki unitárius kapitány elveszi Fejérdi Márton javait 430, 431, 438-440
- hitvita ellenük 326, 329, 340, 341, 354, 355
- szívesebben lesznek katolikusok, mint kálvinisták 438, 439
- barátságosak a jezsuitákkal 467, 468
- Xaveri Szent Ferenc**
- képét kéri Szini 167, 169-171, 230
- megünneplik ünnepét 166, 167

- példáját Bonis nem követi 391
képevel gyógyítanak Pécssett 486, 489
Vác 458, 459
Vaja (*Vaiova*)
térítőúton érintik 86, 87, 115, 118, 119, 192-194
valachi *vide* románok
Valachia (*Wallachia*) 18, 322, 379
Valpó (*Valpovo*)
térítőúton érintik 70, 74, 287, 292
Kašić püspökséget javasol 187, 188
két jezsuitát szán ide a Congregatio de Propaganda Fide 404
Vanino, Miroslav 9, 10, 11, 13, 26, 55, 64, 68, 87, 100, 155, 186, 189, 234
Várad *vide* Nagyvárad
Váradi János ferences tartományfőnök 30, 31
Vangrovitius, Petrus jezsuita
küldjön egy horvát jezsuitát a misszióba 40, 41
Vas János 16
támogatja a missziót 310, 311, 459
támogatja a kolozsmonostori iskolát 418, 419, 427, 441, 442,
a rend jótevője cím 417, 418, 420-422, 425, 441, 442
a jezsuiták neveltje 420, 421
érmeket küld a rendfőnöknek 426, 427
Vásárhelyi Dániel jezsuita
a misszióból kollégiumba menne 35, 38, 39, 41
konfliktusa Šmigleckivel 39, 40
Olmützben tanár 321
Vásárhelyi Gergely hívja Erdélybe 326, 327, 328
Erdélybe küldik 332
hírei Vásárhelyi Gergelyről 361, 365
leveleket közvetít Erdélybe 425, 426, 455-458
Vásárhelyi Gergely jezsuita 9, 10, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 23-25, 440
Alsólendván 29, 30, 31, 34, 35, 37, 38,
Kanizsán 32-34, 37, 38
elindulás és megérkezés Pécsre 41, 42, 45, 46, 49, 54, 55, 58, 60, 61, 64, 65, 67, 78,
79, 183, 186
Pécssett 81-89, 91-109, 131, 133-137, 153, 155
viszályai Don Simonéval 88-89, 91-109, 131, 133-137, 153-155, 222-224, 230, 231,
318, 319, 386, 387
Mohácson 89, 90, 116, 120, 121
Jékel távoztával egyedül marad 166-168, 170
Kalocsán és Dunapatajon 147-150, 157-161, 164, 165
visszatérés Grácba 138, 140, 156, 196-198, 205
várják Pécssett 206-208, 210
újra Pécssett a misszióban 189, 190, 205, 206, 215-220, 236, 237, 243, 272, 274, 297
konstantinápolyi útja 245-247, 250, 251, 253, 254, 318, 319
újabb konstantinápolyi út terve 274-277, 284, 317-318

- Bécsben előkészíti erdélyi útját 282, 304, 305, 317-321, 323-325
 Gyulafehérvárott 326-334, 339-341, 344-346
 visszaindul Bécsbe 346, 348, 349, 364, 365, 380-382
 Bécsben 354, 355, 358-361
 visszaindul Erdélybe 363, 364, 373
 fogsága és szabadulása 392
 halála 418, 419
 viszonya Bethlennel 147, 326-328, 333-335, 344, 345
 viszonya Szinivel 141, 143-146, 266, 268, 269, 326
 véleménye Csernekiről 150, 151, 329, 330
 intézkedik Vodopia ügyében 311, 319
 meditációinak kiadása 284, 285, 312
 viszonya Bonissal 318, 319
 az unitáriusok elleni hitvitáról 326, 329, 330, 340, 341, 354, 355
- Vásárhelyi Judit** 434
- Vasiliu, Virginia** 17, 391
- Váska (Vlaskovo)*
 térítőúton érintik 287, 292, 293
- Vaskapu* 152
- Vasoli, Alessandro a prágai nuncialtura titkára** 18
 Graziani kérését viszi Rómába 315
- Vaszari, Ioannes** 223
- Váznok (Vasnak)*
 búcsú terve a Szent Imre templomban 448, 470
- Velence (Venetia)* 115, 215, 231
- Velislavi, Don Antonio bencés szerzetes** 183
- Veransics, Faustus csanádi püspök** 116, 122
- Veresmárti Mihály** 23
 műveit kéri Szini 266, 268, 269, 278, 280, 281
- Vergilius, Publius Maro** 23, 90
 Szini műveit kéri 225
- Verginia ragusai apáca** 143
- Versecz (Verschiez, Verschitz)*
 térítőúton érintik 71
- Veszely Károly** 280, 310, 328, 355, 434, 440
- Viller, Bartholomaeus jezsuita, főhercegi gyóntató** 10
 elősegíti a pécsi missziót 41, 42
 anyagi támogatást szerez 137, 139, 162, 163, 195, 200, 215, 216, 275, 282
 világi segítőket kell adnia Vásárhelyinek 341
- Vincaco vide Vinča*
- Vinča*
 Don Simone megtisztítja az eretnekektől 173, 177
- Vincenzo ferences barát**
 áskálódik a jezsuiták ellen 343

Vitelleschi, Muzio 8

üdvözlét és ajándék Szinitől 144, 145, 149, 162

rendfőnökként intézkedik 240, 244-248, 250-254, 265-269, 272-277, 280, 282-285,
302, 303, 311-313, 316-318, 320-322, 324, 325, 327, 329-332, 335, 336, 338-340,
342, 344, 346-348, 354, 358, 359, 361-365, 371-376, 380, 382, 384-386, 388,
389, 391-394, 396-399, 403-409, 413, 415-418, 420, 422-427, 429, 437, 438, 440-
448, 450-453, 455-461, 465-467, 469-475, 477, 478

Vladislao kereskedő

meghalt 216

Vladista kereskedő

meghalt 224

Vlagusich, Marco kereskedő

kereskedelmi ügyei 81-83, 131, 132

támogatja a missziót 84, 86, 148, 151, 167

Vlaskovo vide Váška

Vlaichi, Giorgi kereskedő

támogatja Szinit 86

Vodopia, Matthaeus pécsi jezsuita 13-15

Pécsre érkezése 219, 220, 237

tevékenységének kezdete 243, 288, 297, 392-393

vizálja Don Simonével 386-389, 405

esetleges visszahívása 311, 319, 394, 395, 397, 398, 444, 446, 472,

vitája a jezsuita Csernekivel 399-402

vizálja a világi pap Csernekivel 442-447, 452, 453, 460-465, 473-475

le akar mondani a pécsi misszió vezetéséről 446, 447, 452, 453,

vitája Svetić-csel 461-464

értésítés arról, hogy Tugolini vezeti a missziót 473, 474

kiszolgáltathatja a szentségeket 479

Vodopia, Stefano kereskedő

támogatja Szinit 86

Vuka (Vucca) folyó 116, 124

Vukovár (Vucchovar)

egykori püspöki palotája 116, 124, 125

Don Simone az itteni kádnál 180

Wesselényi Boldizsár

támogatja a missziót 310, 311

Wesselényi Anna 15, 22

Szini iskolát nyit házában 266, 267, 269

házában él Szini 306, 307, 310

Fejér Miklós udvarában van 278-280

Bauda udvarában van 418-420

két jezsuitát kér 443, 444

Wesselényi István 15

Zágráb (Zagreb) 26, 29, 40, 41, 55, 109-111, 160, 161, 219-221, 394, 395, 405, 406

Zalatna (Zalakna, Goldenmarkt, Kleinschatten)

Szini térít 418, 419, 430-432, 434, 437, 480, 482

Zara 198, 199

Zehender, Johannes jezsuita, bécsi rektor

segíti az erdélyi urakat 47, 50

zengi misszió (missio segnensis) 221

Zenta (Sonta)

térítőúton érintik 349, 350

Znióvárálja (Thurocium, Turocz, Klastor pod Znievom)

Szini innen kér valakit Temesvárra 161

Zombor (Sombor)

térítőúton érintik 115, 120

Zoppo, Nicolo kereskedő 194

Zoványi Jenő 311, 484, 486

zsidók 449, 480, 483

zsidózók

Temesvárott 69, 73

zsoldosok

a török várakban élők feloldozhatósága 448-450, 470, 471, 486, 483

Zsuk (Suk) vide Nemeszsuk

RIASSUNTO

Missioni gesuitiche in Transilvania e nei territori soggiogati ai turchi 1609—1625

Anche i primi volumi della serie progettata per più tomi attingono alle fonti straordinariamente interessanti nate durante l'attività delle missioni gesuitiche nel Seicento, fonti sulle quali abbiamo già espresso qualche idea grazie alle pubblicazioni di Miroslav Vanino, poi di László Szilas e Béla Holl. L'ordine dei gesuiti organizzava missioni nei territori in cui non c'era possibilità di organizzare sedi (residencia) e collegi, poiché le posizioni della Chiesa cattolica erano deboli. Nell'Europa centro-orientale erano tali, tra l'altro, il territorio soggiogato dai turchi e la Transilvania. Dopo le origini a partire dal 1609, nel 1612 fu organizzata a Roma la prima missione ben preparata, ragionata anche nella compagine delle nazionalità. Tra i membri ci troviamo l'ungherese Zakariás Jékel, István Szini e Gergely Vásárhelyi, inoltre anche il croato Bartom Kasic; mentre uno degli iniziatori dell'impresa era quel prete secolare bosniaco, Don Simone Matkovic, che nei decenni precedenti aveva già difeso con tenacia le posizioni della Chiesa cattolica nella zona della Drava e della Sava. Ma anche in seguito, con la cooperazione talvolta polemica degli ungheresi (Móry István), croati (Marino de Bonis, Georgius Svetic, Jacobus Tugolius, Mathias Vodopia) e rumeni (Georgius Bujtul) tale attività veniva svolta, attività, il cui fine era il curare spiritualmente i territori totalmente trascurati.

Dato che nel XVII secolo non erano conservati tutti i documenti neppure nell'archivio centrale dell'ordine gesuitico, gli atti ci sono rimasti soltanto parzialmente, però appunto a causa del carattere sensazionale del materiale si salvò il volume intitolato Austria 20, che è il primo della serie da noi pubblicata, e che completato dal materiale dell'archivio gesuitico e in parte da altri archivi (di Roma, di Vienna, Budapest e Zagabria), ci offre un quadro dettagliato sull'impresa.

Una parte dei nostri documenti ha delineato naturalmente la storia interna della missione. Possiamo conoscere le idee degli iniziatori, come arrivarono alla loro sede, a Belgrado e a Pécs, quali difficoltà incontrarono nei primi passi. Possiamo avere importanti informazioni anche sui punti di vista della grande politica che favorivano l'affermazione della missione. Da questo punto di vista è estremamente interessante l'attività di quel Gasparo Graziani che era ambasciatore del sultano turco in Vienna, e dal quale l'appoggio efficace della missione era legato a progetti politici di grande portata, e che, per un certo periodo (tra il marzo 1619 e il settembre 1620), essendo principe di Moldavia, poteva essere vicino alla realizzazione di tali progetti appunto con l'appoggio del mondo cattolico. D'altronde possiamo conoscere molti dettagli, finora trascurati, sulla politica ecclesiastica del principe transilvano Gábor Bethlen, in quanto è dovuto proprio al suo intervento, mirante anche a fini politici, il fatto che la missione, originalmente concentratasi soltanto su territori soggiogati dal turco, poteva radicarsi anche in Transilvania. Ma, allo stesso modo, conosciamo molti dettagli inte

ressanti sull'atteggiamento delle autorità turche, sullo stato dei loro rapporti con i sudditi cristiani, anche sapere chi erano, ed per quali ragioni, quelle persone appoggiate dai turchi stessi.

Soprattutto il materiale della missione, allargatasi con l'appoggio di mercanti ragusani, ci concede di dare un'occhiata più profonda alla vita religiosa della gente sotto il dominio turco. Naturalmente questo quadro, delineatosi negli atti dei gesuiti, è spesso polemico e unilaterale, ma anche così è estremamente informativo, dato che i dibattiti più feroci si svolsero prima di tutto tra i francescani bosniaci, vissuti in quella zona da molto tempo e inseritisi alle condizioni anche con il libertinaggio, e i gesuiti, rappresentanti della rigorosità dottrinale postridentina. Il confronto delle due mentalità delineatesi nel materiale epistolare è degno dell'attenzione degli storici della Chiesa.

La parte di più alto valore dei documenti pubblicati è, allo stesso tempo, costituita probabilmente dai rapporti inviati dai membri della missione ai loro superiori, prima di tutto ai prefetti. Anche se i documenti sui successi sono spesso topici, nella maggior parte dei casi i rapporti molto dettagliati, messi su carta, sono molto ricchi di dati storici e soprattutto culturali. Questi rapporti costituiscono un quadro preciso sulle condizioni etniche di quei territori enormi, e sulle nazionalità e sulle religioni delle genti che vivono nei territori tra la Drava e la Sava, nei dintorni di Temesköz e Pécs. Essi si occupano dettagliatamente non soltanto della condizione dei cattolici di là, ma descrivono anche la condizione degli ortodossi o quella degli appartenenti a vari indirizzi della Riforma. Questo quadro delineatosi su Belgrado e su Pécs, è specialmente interessante dal punto di vista delle etnie, ed è estremamente istruttivo anche il seguire i contrasti delle nazionalità formatisi intorno alle dispute religiose o semplicemente intorno alle polemiche sull'introduzione del nuovo calendario. Ma conosciamo particolari affatto trascurabili anche sui fenomeni delle credenze e della "religiosità popolare" intesa nel senso più largo, disprezzati naturalmente e dagli ortodossi e dai gesuiti.

Possiamo dire la stessa cosa del materiale transilvano del secondo volume. Le relazioni arricchiscono di nuovi dati quel quadro che è stato delineato dalla ricerca sulla civiltà in Transilvania del primo Seicento. Facendo menzione solo dei momenti più interessanti, bisogna riferirsi alle condizioni religiose di Karánsebes dove vivono rumeni, slavi e ungheresi, e alle intenzioni polemiche che, invece, testimoniano di un bell'esempio della cooperazione tra le nazionalità, secondo il quale i cattolici ungheresi di Karánsebes, pretendono o quasi, che il rumeno Bujtut sia mandato da loro come parroco.

Abbiamo informazioni, allo stesso tempo, anche su altre istituzioni culturali e religiose della zona. E estremamente interessante il quadro che si delinea sull'attività delle scuole appartenenti a diverse confessioni a Belgrado, a Gyulafehérvár, a Pécs o a Temesvár, visto che per ogni corrente religiosa è diventato chiaro che il promuovere la causa della propria chiesa è impensabile senza l'appoggio delle scuole. Anche questi documenti testimoniano della sensibilità straordinaria dei gesuiti nei confronti dell'educazione scolastica, però la mancanza sconcertante dei preti volse ancor di più la loro attenzione a questo fatto. Nei documenti si possono trovare in abbondanza dati anche per i ricercatori della storia, dell'arte, visto che gli autori delle relazioni si

soffermano sia sulla descrizione delle condizioni delle chiese, sia sui quadri con i quali cercavano di approfondire la religiosità dei credenti.

Infine, i documenti pubblicati possono esser letti istruttivamente anche dagli storici della letteratura, visto che ci sono dati riguardanti ora la divulgazione delle opere degli autori ungheresi della letteratura barocca (Pázmány, Veresmarti), ora riguardanti a biografia e la formazione spirituale dei personaggi importanti della letteratura croata e ungherese. Forse non è illusorio pensare che i dati sulla storia dei rapporti, in questa sede riportati alla luce, potrammo offrire impulso a ulteriori indagini coparatistiche.

SBRAJANJE

Jezuitske misije u Erdelju i na teritorijama podložnim Turcima

1609—1625

Već prvi tomovi ove, prema planovima višetomne edicije svoju građu crpe iz vrlo zanimljivih izvora koji su nastali prilikom delatnosti jezuitskih misija tokom XVII veka, i u koje su već pružile neki uvid publikacije Mirosława Vanina, Lászlóa Szilasa i Béle Holla. Jezuitski je red organizirao svoje misije na područjima gde nije bilo uslova za stvaranje rezidencija ili kolegija, jer su pozicije katoličke crkve bile vrlo slabe. U Srednjoj i Istočnoj Evropi u XVII. veku ovakva su bila među drugima područja podložna Turcima i Erdelj (Transilvanija). Posle prvih koraka koje možemo pratiti već od 1609. godine, 1612. godine je u Rimu bila organizirana jedna vrlo dobro pripremljena, i u svom nacionalnom sastavu dobro promišljena misija. Među članovima misije nalazimo Ugre Zakariása Jékela, Istvána Szinija i Gergelya Vásárhelyija, zatim Hrvata Bartola Kašića, dok je jedan od pokretaca misije bio Bosanac, svetski duhovnik Don Simone Matković koji je već u ranijim desetlećima istrajno štitio pozicije katoličke crkve u Podravini i Posavini. Ali delatnost koja je bila pokrenuta u cilju da se vodi duševna briga o posve zapuštenim teritorijama i kasnije se odvijala — ponekad uz polemike — u saradnji Ugara (István Móry), Hrvata (Marino de Bonis, Georgius Svetić, Jacobus Tugolini, Mathaeus Vodopia) i Rumuna (Georgius Bujtul).

Budući da u XVII veku već ni u centralnom arhivu jezuitskog reda nisu se čuvali svi dokumenti, spisi misije su došli do nas samo sa izvesnim pomanjkanjima, ali je upravo zanimljivost građe bilo to što je spaslo izdanje toma "Austrija 20" koji predstavlja polaznu tačku naše edicije, i na osnovu kojega — dopunjujući ga gradom iz arhiva jezuita i iz drugih arhiva (ramskog, bečkog, budimpeštanskog, zagrebackog) — možemo dobiti opširnu sliku ovog poduhvata.

Jedan deo naših dokumenata, prirodno, prikazuje unutrašnju istoriju misije. Možemo se upoznati, od kojih zamisli su bili vođeni pokretači misije, kako su došli u prva svoja sedišta, u Beograd i Pečuj, kakvim su teskoćama bili praćeni njihovi prvi koraci. Možemo dobiti važne informacije i o tome koji su promišljaji visoke politike delovali blagotvorno na učvršćivanje misije. S ove tačke gledišta osobito je zanimljiva delatnost Gesparoa Grazianija koji je bio sultanov poslanik u Beču i koji je efikasno potpomaganje misije spojio sa dalekosežnim političkim planovima, i koji je — budući da je jedno vreme (od marta 1619. do septembra 1620) bio knez Moldve, u blizinu ostvarenja tih planova — došao upravo pomoću katoličkog sveta. Sa druge pak strane, možemo se upoznati i sa mnogim do sada zanemarenim detaljima verske politike erdeljskog (transilvanskog) kneza Gábora Bethlena, jer upravo njegovom posredništvu pri kojem je imao u vidu i političke tačke gledišta treba da se zahvaljuje da misija koja je do sada bila koncentrisana na područjima pod Turcima mogla je učvrstiti koren i u Erdelju (Transilvaniji). Ali isto tako možemo saznati vrlo mnogo zanimljivih detalja o ponašanju turskih vlasti, o tome, kako su se odnosile prema svojim hrišćanskim podanicima, koga su i iz kojih promišljaja podržavale.

Dokumentarna građa misije koja se mogla širiti prvenstveno uz pomoć dubrovačkih trgovaca dopušta istovremeno i dublji uvid u verski život ljudi koji su živeli pod Turcima. Razume se, slika koja se ocrtava iz spisa jezuita često je polemična i jednostrana, ali i u ovakvom obliku sadrži mnogo informacija o tome da su se najžešće polemike vodile među franjevcima — većinom Bosanci — koji su već ranije živeli na ovim područjima i koji su se ovdasnjim uslovima prilagođavali i slobodnijim načinom života i jezuitima koji su posle Tridentinuma čvrsto zastupali doktrinu. Sukob dvaju raznih mentaliteta koji se ogledaju na građi pisama vrcan je pažnje istraživača crkvene istorije.

Istovremeno, najdragoceniji deo objavljene dokumentarne građe čine oni izveštaji koje su članovi misije slali svojim pretpostavljenima, pre svega starešinama reda. Mada su spisi koji izveštavaju o uspesima često shematični, u mnogim slučajevima vrlo opširni izveštaji o situaciji obiljuju podacima istorijskog i pre svega kulturnoistorijskog karaktera. Oni daju opširnu sliku o etničkom sastavu ogromnog područja, o tome koji narodi i koje vere žive na teritoriji između Drave i Save, u Medutemišju i u okolini Pečuja. Oni se detaljno bave ne samo položajem ovdašnjih katolika, oni opisuju i položaj pripadnika pravoslavne crkve ili različitih pravaca reformacije. Sa tačke gledišta etničkog sastava vrlo je zanimljiva slika koju dobijemo o Beogradu ili Pečuju, i takode je vrlo poučno pratiti nacionalne sukobe isprepletane verskim polemikama ili jednostavno samo polemikama oko uvođenja novog kalendara. Ali saznajemo nezamislivo detalje i o — od jezuita naravno preziranom — svetu verovanja pravoslavaca, kao i o pojavama "narodne religioznosti" u najširem smislu.

Ovo isto možemo reći i o građi u vezi s Erdeljom (Transilvanijom) koja je smeštena pre svega a drugom tomu. Sliku o kulturnoj istoriji Erdelja XVII veka koju su prikazala dosadašnja istraživanja ovi izveštaji obogaćuju novim podacima. Među najzanimljivijim momentima treba da navedemo naprimer položaj konfesija u Karánsebesu gde su živeli Rumuni, Slaveni i Ugri, treba da upućujemo na ovdašnje težnje koje međusobno polemišu ali koje daju i tako divan primer saradnje različitih nacionalnosti kao što je to bio slučaj kad su Ugri/Madari u Karánsebesu skoro zahtevali da k njima za župnika šalju Rumuna Bujtula.

Istovremeno dobijamo informacije i o mnogim kulturnim i crkvenim ustanovama ovog područja. Vrlo je zanimljiva slika koja se razvija pred nama o delatnosti škola raznih konfesija u Beogradu, Gyulafehérváru (Alba Julia), Pečuju i Temišvaru, jer za sve konfesije je postalo jasno da unapređivanje njihovih crkava je nezamislivo bez potpore pružane školama. I ovi dokumenti svedoče o tome da su jezuiti vrlo dobro poznavali probleme školstva, ali neverovatna oskudica papira s kojom su se ovde suočavali još jače je privukla njihovu pažnju na deo školstva. Ali u dokumentima obilne podatke nalaze i istoričari umetnosti, jer autori izveštaja opisuju i stanje crkava i osvrću se takode i na to pomoću kakvih slika su misioneri pokušavali produbiti religiozne osećaje vernika.

Na posletku, objavljeni dokumenti su vrlo poučni i za istoričare književnosti u užem smislu, jer iz njih oni mogu dobiti podatke o rasprostranjenosti dela autora rane barokne književnosti u Ugarskoj (Pázmány, Veresmarti), takode i o biografiji značajnih ličnosti hrvatske i mađarske književnosti (Kašić, Vásárhelyi), o formiranju njihovog duhovnog lika. Možda nije iluzija misliti da će ovi podaci iz istorije međusobnih veza naroda podsticati i dalja istraživanja u oblasti komparativistike.

ERRATA

96. lapon kimaradt a 10. sor: Őt magát hívta a pécsi pasa, s Bácsra is invitálták. — Aggódik Don Simone és Vásárhelyi Gergely konfliktusa miatt. Kéri, küldjék meg neki

114. lapon kimaradt a 16. sor: ... regionibus. Sunt vere patres nostri et amici synceri. Hic etiam magistrum agere

133. lapról kimaradt egy dokumentum:

79a

1613. 08-09.(?)

Don Simone Vásárhelyi Gergelynek és társainak.

Vásárhelyi és társai azt állítják, hogy ők nem függnék sem a pápától, sem a rendfőnöktől. Ha a törökök hívják őket, menjenek Kanizsára.

Reverendi Domini Patres responsum accepi a Paternitatibus Vestris nudius tertius, quod optime posui in memoria mea, quod vos inobedientes estis vestris maioribus, quod dicitis vos non esse missos nec a Summo Pontifice, nec a patre generali; nescimus ergo a quibus missi estis; si per Turcas introducti estis, habetis in Canisa locum; si vos nescitis nos, neque nos scimus vos; ite in nomine Domini ad illum, qui misit vos; ego habeo homines, quos mihi dedit Sua Sanctitas et pater generalis; illos huc introducam quoquomodo potest fieri, quia ego vitam meam posui pro illis. Bene valere.

Mai lelőhelye: ARSI Austr 20 f. 70r. Conceptus

Jegyzet:

1 SZILAS 51

173. lapon kimaradt a 20. sor: ... akiknek káplánja Don Stefano di Nicolo Radobiglia volt. Don Simone először is

Készült a kecskeméti Petőfi Nyomda Rt.-ben (90. 10 148)
18,5 A/5 ív terjedelemben.
Felelős vezető: Birkás Béla elnök vezérigazgató